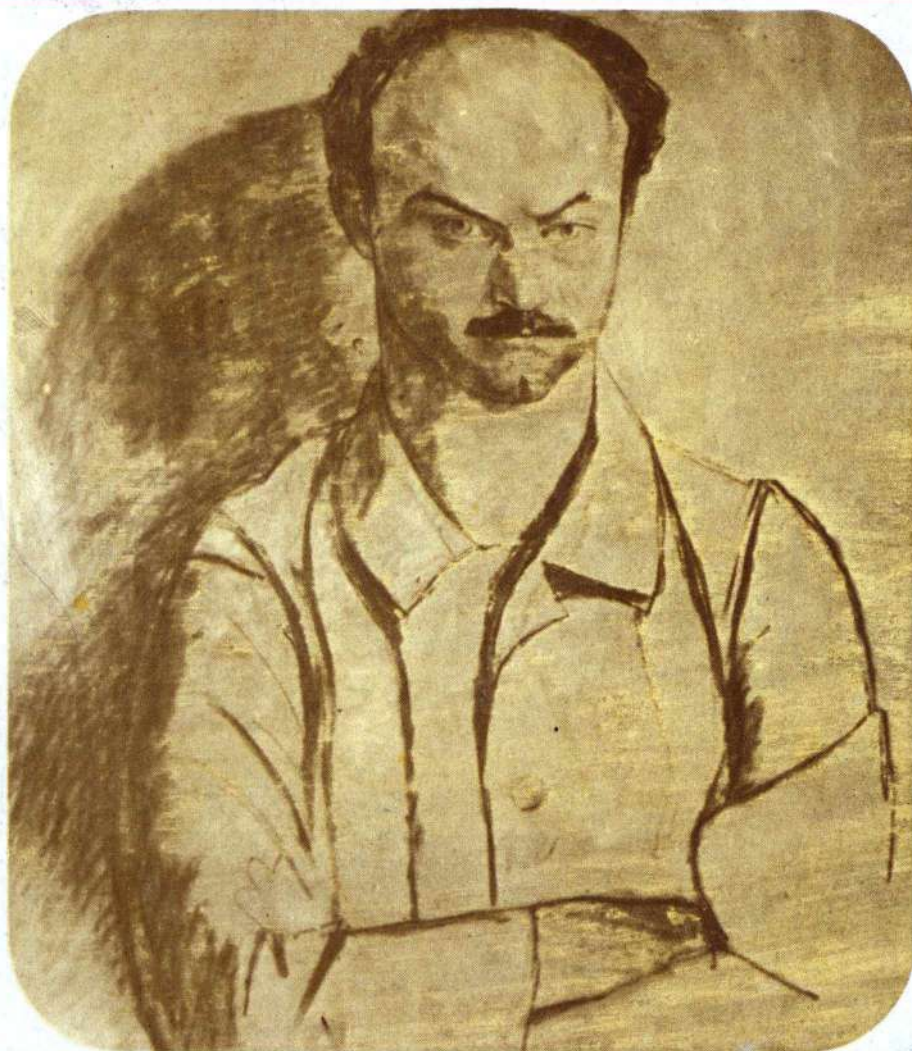

M. KOGĂLNICEANU ♡ EMINESCU ♡ T. ARGHEZI
N.D. COCEA ♡ ION VINEA ♡ M.R. PARASCHIVESCU
B. P. HASDEU ♡ G. CĂLINESCU ♡ T. VIANU
TRISTAN TZARA ♡ I. BARBU ♡ GEORG BRANDES

N. D. COCEA
— desen în creion
de Camil Ressu
(Muzeul literaturii
române, inven-
tar nr. 2742).

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

În cadrul acestor eforturi generale de restituire și valorificare a celor mai prestigioase vestigii ale trecutului, Muzeul literaturii române și revista „*Manuscriptum*” — creații ale anilor noștri — își asumă sarcini însemnate, la înălțimea încrederii și sprijinului ce le-au fost acordate, angajându-se cu o responsabilitate sporită în munca de întregire a patrimoniului literar național, în scoaterea la iveală a documentelor necunoscute, revelatoare pentru viața și activitatea creatoare, pentru patriotismul fierbinte al marilor scriitori români și al celor proveniți din rîndul naționalităților conlocuitoare.

În acest moment aniversar, ne alăturăm sentimentele noastre de dragoste și mîndrie patriotică celor ale întregului popor — strîns unit în jurul partidului, al Secretarului său general — hotărît să ducă mai departe și să confere noi dimensiuni glorioaselor pagini de luptă și viață comunistă, să înalțe patria pe noi trepte de civilizație și cultură, contribuind și noi, cu același entuziasm și elan constructiv, conform specificului muncii noastre, la marea operă patriotică de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, proiectată și condusă cu atîta clarviziune și consecvență revoluționară de Partidul Comunist Român.

MANUSCRIPTUM

859.0.09

M30

MANUSCRIPTUM

2/1981 € (43) ANUL XII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA
SALA DE LECTURĂ

COLECTIV EDITORIAL

FĂNUȘ BĂILEȘTEANU, ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV,
NICOLAE FLORESCU, RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

EUGEN DANDESCU, FL. VLAD

231028

24

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import
Presă, P. O. Box 136-37- telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918”

231.028

SUMAR

- 6—7 **Glorioasa aniversare (MANUSCRIPTUM)**
8—15 **Făurirea Partidului Comunist Român (evocare documentară de Ion ARDELEANU)**

Mărturii

- 16—23 **Noi precizări la istoria presei democratice și revoluționare românești (Ambasador dr. Mircea BĂLĂNESCU)**
23—34 **Virtuțile publicistului militant (N. D. COCEA evocat de Șerban CIOCULESCU, George COCEA, Virgilin ENE, Lucia DEMETRIUS, Mihail I. DRAGOMIRESCU, George MACOVESCU, Ioan MASSOFF, Ștefan VOICU)**

Poeta utilis urbi

M. EMINESCU

- 35 **Mistuitoarea dragoste de țară (D. VATAMANIUC)**
36—41 [*...în numele țării *]; [*...un biet stat de plugari... *]; [* Prooroc mincinos... *];
[*...se cere deci o oarecare cultură... *]; [*...lupta lui Don Quixotte cu morile de vânt... *]; [*...din nefericire *] — însemnări și articole

Mihail KOGĂLNICEANU

- 42 **Testamentul unei mari conștiințe (Ion M. KOGĂLNICEANU)**
43—45 *...iubind și servind cu credință și dragoste frumoasa noastră țară, România * — document biografic

Revelația documentului

Mihail CRUCEANU

- 46—61 **În viligiatură — piesă scrisă și jucată în închisoarea Văcărești, mai-iunie 1921 (cu un preambul al autorului)**

Atelier

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

- 62—64 **Alte pagini dintr-un proiectat roman (Dimitrie STAMATIADI)**
63—65 [Peisagiul] — secvențe de laborator

Gib. I. MIHĂESCU

- 66—70 **De la năvelă la roman (Al. ANDRIESCU)**
70—75 [În rezervă] — povestire

SUMAR

Centenar

CONTEMPORANUL

- 76—80 Moment de răscruce în istoria presei militante românești (Documentar de *Victor VIȘI-NESCU*)

File de album

Miron Radu PARASCHIVESCU

- hors-texte In memoriam: tabletă de *Paul ANGHEI*. (Mărturii fotografice comunicate de *Liana GRILL* și *Ion CUCU*)

Din dosarul «Istoriei literaturii române»

G. CĂLINESCU

- 81—82 Preludii la un tratat academic (*Stancu ILIN*)
82—89 «O mizantropie principială este nepatriotică...» — considerații pe marginea unei noi istorii a literaturii române

T. VIANU

- 90—91 Rigoarea metodei (*Ecaterina ȚARĂLUNGĂ*)
91—98 «...reflectarea literară a tumultului social...» — Probleme ale literaturii române în perioada 1900—1944

Jurnal

Constantin GRAUR

- 99—100 Definiția gazetarului (Comentariu de *Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA*)
101—108 «...cei de azi ca urmași ai celor de ieri» — pagini din corespondența cu *Ion PĂȘ*

Epistolar

AI. ODOBESCU

- 109—112 Anii de studii la Paris (Prefață de *Marin BUCUR*)
111—115 «...să iubim pe bieții stră-strămoși noștri...» — scrisori către *Alexandru G. Golescu*, *Hermiona Quinet*, *Iuliu Zanne*

Restituiri

B. P. HASDEU

- 116—117 Contribuții la istoria vodevilului (Argument de *Stancu ILIN*)
118—129 *Trei miri și trei mirese* — vodevil (traducere literală de *Natalia PROTOPOPESCU*; echivalențe literare de *Victor TULBURE*)

SUMAR

Idei, oameni, fapte

D. CARACOSTEA

- 130—138 *...limba națională privită ca artă...* — ultimul interviu (II)

Acta litteraria

Ion BARBU

- 139—141 Avatarurile «bursierului» la Göttingen (Mircea COLOȘENCO)
142—146 Epistole și alocuțiuni

Gib. I. MIHĂESCU

- 147—149 Preocupări literare în anii de școală (Comentariu de Ghiță FLOREA)
150—153 Hamlet; Venere și madonă; Testamentul lui Caragiale — teze și improvizații eseistice

Scriitori români în arhive străine

Ion VINEA

- 157—166 Corespondență cu Tristan TZARA — investigație documentară de Henri BÉHAR — profesor la Sorbona — (Preambul de Al. OPREA; traducere și note marginale de Fănuș BAILEȘTEANU)

Scriitori străini în arhive românești

Georg BRANDES

- 167—174 În arhive gălățene (File de corespondență comunicate de Christina JUNG)

Reevaluări

Octavian GOGA

- 175—182 *...sentimentul de pietate ce a resimțit umanitatea întreagă în fața revoluției rusești* — corespondență de familie (comentată de I. OPRIȘAN)

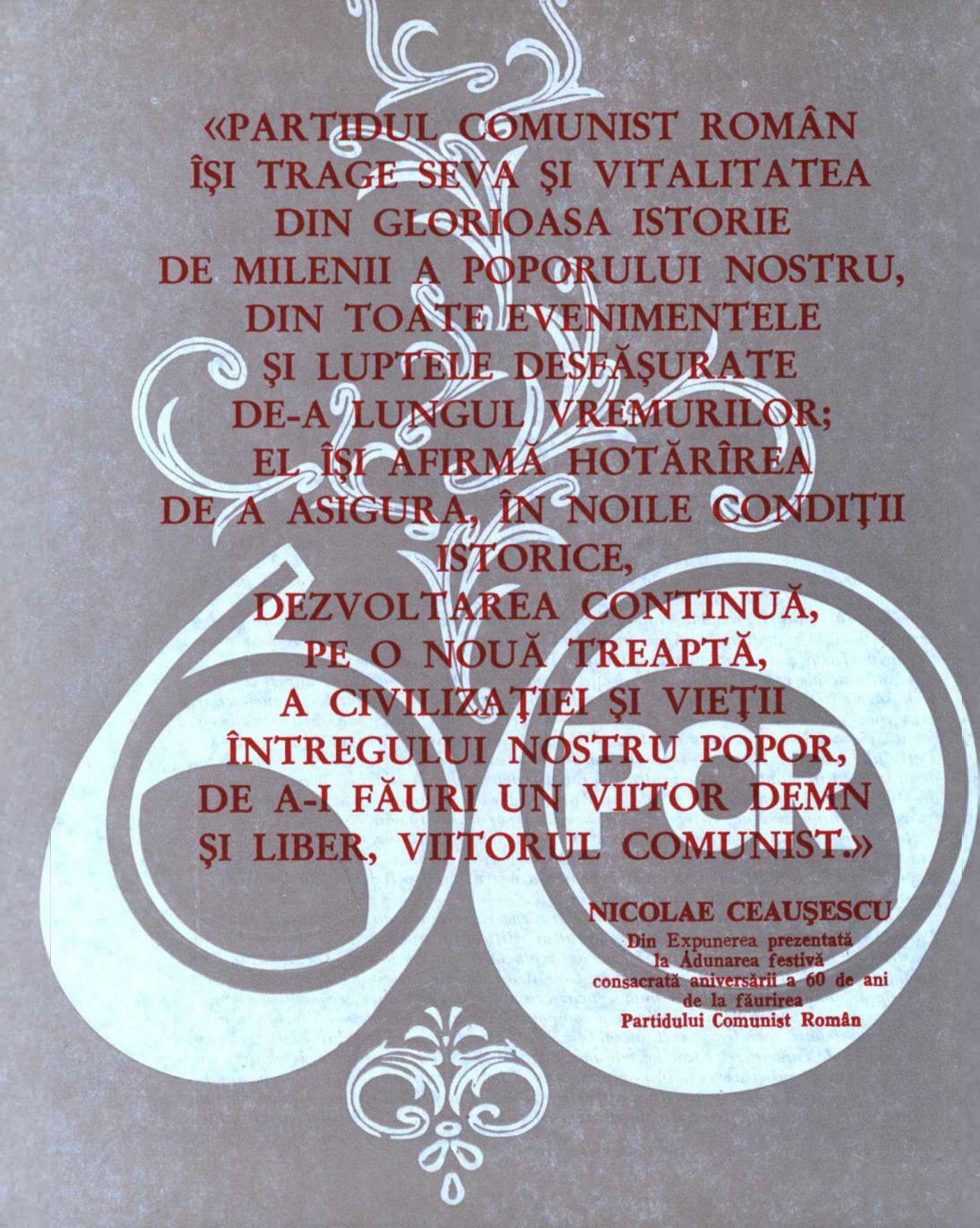
Document în replică

Tudor ARGHEZI

- 183—186 De la «ierodiaconul Iosif» la pamfletarul acerb (Contribuții documentare de Constantin POPESCU-CADEM)

Fișier bibliografic ● Iconografie

- 187—189
190—191 Sumar comentat (în limbile engleză, franceză, germană și rusă)

«PARTIDUL COMUNIST ROMÂN
ÎȘI TRAGE SEVA ȘI VITALITATEA
DIN GLORIOASA ISTORIE
DE MILENII A POPORULUI NOSTRU,
DIN TOATE EVENIMENTELE
ȘI LUPTELE DESEĂȘURATE
DE-A LUNGUL VREMURILOR;
EL ÎȘI AFIRMĂ HOTĂRÎREA
DE A ASIGURA, ÎN NOILE CONDIȚII
ISTORICE,
DEZVOLTAREA CONTINUĂ,
PE O NOUĂ TREAPTĂ,
A CIVILIZAȚIEI ȘI VIEȚII
ÎNTREGULUI NOSTRU POPOR,
DE A-I FĂURI UN VIITOR DEMN
ȘI LIBER, VIITORUL COMUNIST.»

NICOLAE CEAUȘESCU

Din Expunerea prezentată
la Adunarea festivă
consacrată aniversării a 60 de ani
de la făurirea
Partidului Comunist Român

«Romanii sunt buciunii viii Dachii noastre,
și noi vlăstarile lor.
De atunci până acmu, pentr-atîtea clătiri,
și mutări de vreme, nestîrpiți,
și nedezrădăcinați înverzind,
și dreaptă, și adevărată roadă de slava,
și cinstea, și vitejia româniască.»

Dimitrie CANTEMIR

GLORIOASA ANIVERSARE

La 8 mai 1921, a luat ființă Partidul Comunist Român.

După cum aprecia Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, crearea Partidului Comunist Român a însemnat un moment de sinteză în istoria poporului nostru, o încununare a unui îndelungat proces de maturizare, de clarificare ideologică și de organizare politică a mișcării muncitorești din România, un rezultat obiectiv al unei întregi istorii a mișcării revoluționare.

Înființarea partidului reprezintă consecința firească a unor puternice tradiții pe care le-au avut în țara noastră mișcarea muncitorească și democratică, spiritul militant, progresist al culturii române, într-un cuvînt, luptele de secole ale poporului pentru dreptate socială și națională. Acest important eveniment a fost pregătît nu numai practic, prin efectul pozitiv al marii uniri din 1918, prin canalizarea unor tot mai viguroase șuvoaie ale răzvrătirii sociale spre țelul comun al luptei organizate, dar și teoretic, prin răspîndirea ideilor marxiste, prin activitatea cercurilor și cluburilor muncitorești, prin conștientizarea poziției de clasă, prin progresele înregistrate de mișcarea democratică și socialistă din țara noastră. «Făurit în focul unor mari bătălii de clasă», Partidul Comunist Român — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a așezat de la început în fruntea luptei pentru apărarea independenței naționale, pentru cucerirea drepturilor clasei muncitoare și ale «tuturor celor ce muncesc», identificîndu-se cu însăși conștiința de sine, cu conștiința istorică a poporului român.

Rememorînd etapele parcurse pînă acum — nu puține, nu ușoare și nu totdeauna liniare, dar ascendente și încărcate, în cele din urmă, de nimbul glorios al biruinței —, se poate spune că Partidul Comunist Român s-a născut dintr-o îndelungată tradiție și a generat și el, la rîndul său, o puternică tradiție.

După actul istoric de la 23 August 1944 și după cucerirea deplină a puterii politice, Partidul Comunist Român a condus procesul de edificare a unei societăți noi în patria noastră, de la lichidarea oricăror forme de exploatare sau inegalitate socială, pînă la triumful general al relațiilor socialiste în toate domeniile de activitate.

O etapă nouă, superioară nu numai prin acumulările cantitative, economico-sociale, dar și prin cele calitative, prin adîncirea componentei politice, morale și culturale în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, în formarea omului nou — cu un vast orizont de cunoaștere, bazat pe cele mai avansate cuceriri ale științei și tehnicii, cu o complexă viață sufletească —, în promovarea unei politici interne și externe de profundă înțelepciune și real spirit umanist, în afirmarea și dezvoltarea idealurilor de independență și suveranitate, în cunoașterea și valorificarea istoriei naționale, a tradițiilor ei militante,

*«Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea
cărora părinții noștri
au făcut atâtea jertfe în veacurile trecute,
fie ca suvenirea acelor timpuri eroice
să deștepte în noi sentimentul datoriei ce avem,
d-a mări și d-a păstra
pentru viitorime această moștenire părintească.»*

Nicolae BĂLCESCU

a început din 1965, când la conducerea partidului a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu, devenit, apoi, Secretarul său general și Președintele republicii.

În cuvântările Secretarului general al partidului, la numeroasele sale întâlniri cu oamenii de cultură și artă, într-o serie de documente programatice, s-a pus un accent deosebit pe valorificarea atentă, nuanțată, cu un profund discernămint critic — pe baza filozofiei și esteticii marxiste — a tot ce au creat mai valoros înaintașii noștri, a întregului patrimoniu cultural național. Spiritul profund justițiar, înțelepciunea politicii partidului s-au manifestat și în acest domeniu — ca, dealtfel, în toate sectoarele vieții noastre sociale — cu o clarviziune unanim recunoscută și efectele unei asemenea orientări n-au întârziat să apară. Proiectarea unor vaste tratate de explorare a istoriei naționale, a istoriei științelor și artelor, a istoriei culturii românești, publicarea unor monumentale ediții critice cu un bogat aparat de interpretare științifică — de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric —, editarea în tiraje de masă a operelor reprezentative, stimularea criticii și a istoriei literare în redimensionarea valorică a acestor creații, a conexiunilor și ecourilor lor în peisajul culturii naționale sau universale, explorarea legăturilor dintre artiști și epoca în care au trăit, dintre cultură și istorie, reliefaarea rolului social al artei, adâncirea cunoașterii în privința continuității tradițiilor progresiste, militante și umaniste ale spiritualității românești — iată doar câteva aspecte definitorii ale acestui vast și complex proces de valorificare a moștenirii culturale —, obiectiv înscris la loc de cinste în Programul partidului de făurire și edificare a socialismului și comunismului în patria noastră.

În cadrul acestor eforturi generale de restituire și valorificare a celor mai prestigioase vestigii ale trecutului, Muzeul literaturii române și revista „Manuscriptum” — creații ale anilor noștri — își asumă sarcini însemnate, la înălțimea încrederii și sprijinului ce le-au fost acordate, angajându-se cu o responsabilitate sporită în munca de întregire a patrimoniului literar național, în scoaterea la iveală a documentelor necunoscute, revela-toare pentru viața și activitatea creatoare, pentru patriotismul fierbinte al marilor scriitori români și al celor proveniți din rîndul naționalităților conlocuitoare.

În acest moment aniversar, ne alăturăm sentimentele noastre de dragoste și mîndrie patriotică celor ale întregului popor — strîns unit în jurul partidului, al Secretarului său general —, hotărît să ducă mai departe și să confere noi dimensiuni glorioaselor pagini de luptă și viață comunistă, să înalțe patria pe noi trepte de civilizație și cultură, contribuind și noi, cu același entuziasm și elan constructiv, conform specificului muncii noastre, la marea operă patriotică, de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, proiectată și condusă cu atîta clarviziune și consecvență revoluționară de Partidul Comunist Român.

MANUSCRIPTUM

FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

ACUM ȘASE DECENII, LA 8 MAI 1921, ÎN București, s-au deschis lucrările Congresului general al Partidului Socialist din România care a adoptat hotărârea istorică a făuririi Partidului Comunist Român, continuatorul celor mai bune tradiții de luptă ale clasei muncitoare, marcând o etapă nouă, superioară în procesul afirmării acesteia ca factor fundamental al progresului societății românești.

Miscarea muncitorească socialistă din țara noastră, dezvoltată încă în secolul al XIX-lea, — a cărei istorie glorioasă a fost marcată de făurirea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — a constituit temelia făuririi partidului comunist. Încă de la primii pași, în rândurile acesteia s-au aflat numeroși reprezentanți ai scrisului românesc: Constantin Mille, Anton Bacalbașa, Ionescu Raicu-Rion, Ioan Nădejde, Sofia Nădejde, iar mai târziu Paul Bujor, Emil Isac ș.a.

*

Cadrul economic și social-politic în care s-a desfășurat viața societății românești după primul război mondial este dominat, în primul rând, de desăvârșirea procesului istoric de formare a statului național român unitar. Unirea din 1918 a creat condiții propice pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, pentru înmănunchierea energiilor și capacităților creatoare ale întregului popor, pentru concentrarea, la scară națională, a mișcării muncitorești, revoluționare, a tuturor forțelor înaintate ale patriei.

Ca urmare a făuririi statului unitar național și a ansamblului de reforme sociale, economice și politice înfăptuite sub puternicul avânt revoluționar al maselor, în societatea românească s-au produs profunde mutații în poziția și structura claselor sociale.

Forța proletariatului a ieșit cu pregnanță în evidență imediat după terminarea războiului, fiind s-a înregistrat un puternic aflux al maselor de muncitori spre organizațiile socialiste, sindicale și de tineret. Partidul socialist a devenit

un partid de masă, ce reunea în toamna anului 1919, aproape 150.000 de membri.

Amplul proces de reorganizare a mișcării muncitorești a fost însoțit de căutări programatice, care să corespundă noii etape de dezvoltare în care pășise România. Receptiv de fiecare dată la idealurile vremii și la aspirațiile maselor populare, partidul clasei muncitoare, cu mult înaintea celorlalte partide politice din țară, și-a structurat programul în spiritul noilor împrejurări interne și internaționale. Încă din vara anului 1918, Comitetul executiv al partidului, împreună cu secțiunea din București, a trasat jaloanele unui nou program, care s-a concretizat în documentul programatic intitulat Declarația de principii, publicată la 9 decembrie 1918. Orientându-se în noile împrejurări și sintetizând experiența revoluționară pe plan internațional, documentul sesizează ca element nou aprecierea cu privire « la intrarea omenirii în faza revoluției sociale », fază în care « triumful proletariatului se apropie »¹. În spiritul documentului, revoluția socialistă din România nu mai apărea ca un ideal îndepărtat, ci în termeni de acțiune apropiată. Tot acum, Partidul Social-Democrat din România își schimbă denumirea în Partidul Socialist din România. Nu era o simplă schimbare a titulaturii, ci un act cu conținut politic-ideologic, care reflecta delimitarea față de partidele tradiționale ale social-democratismului.

Reorganizarea avea loc pe fondul procesului de unificare a mișcării muncitorești. Pentru unificarea la scară întregii țări a organizațiilor muncitorești s-au pronunțat, în consens, toate partidele și grupările socialiste din România, începând cu primele zile după Unire.

Dând glas voinței unanime a socialiștilor de pe întreg cuprinsul țării de a acționa în cadrul unui partid socialist centralizat în cadrul României întregite, Comitetul executiv provizoriu al Partidului Socialist și Comisia centrală provizo-

¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, Ed. Politică, București, 1966, p. 125.

rie a sindicatelor din România au publicat, în acest sens, la 13 februarie 1919, un document programatic oficial de o deosebită semnificație. Prin acest document intitulat Declarație, Partidul Socialist și Comisia Sindicatelor salutau «cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum» și se angajau «să respecte legămintele de unire hotărîte». Prin intermediul documentului se făcea apel la toate forțele proletare din provinciile eliberate «pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Romînie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghez-capitalistă. Romînia nouă de astăzi trebuie să devină Romînia socialistă de mîine!»².

Forumul suprem care urma să consfințească unificarea organizatorică a mișcării socialiste trebuia să fie Congresul general al partidelor socialiste, menit să înarmeze partidul unic cu un program și statut. În prealabil, în zilele de 23—26 mai 1919, la București, s-a desfășurat Conferința Mișcării socialiste, cu invitați reprezentînd partidele social-democrate din teritoriile care s-au unit cu țara. Prin semnificația ei pentru unificarea mișcării socialiste, această reuniune a depășit limitele unei simple conferințe, întrucît, pentru prima dată după desăvîrșirea unității statale, s-au întîlnit la o reuniune oficială delegați ai organizațiilor socialiste de pe întreg teritoriul țării. Documentele adoptate de Conferință au fost emanația reprezentanților organizațiilor socialiste anunțate mai sus.

Programul, de exemplu, a constituit o sinteză a preocupărilor programatice ale mișcării socialiste de după război. El reafirma teza din Declarația de principii din 1918 potrivit căreia «societatea românească a intrat într-o nouă fază istorică, aceea a revoluției sociale»³. Partidul Socialist este un partid revoluționar, arăta programul în continuare, deoarece acționează pen-

tru «schimbarea totală a organizației sociale burgheze», scopul său fundamental fiind «cucerirea puterii politice și introducerea dictaturii proletariatului pentru ca prin socializarea mijloacelor de producere să ajungem la transformarea societății capitaliste în societate socialistă»⁴.

Semnificația Conferinței din mai 1919 constă în aceea că a adoptat un program politic și electoral unic, obligatoriu pentru întreaga mișcare socialistă din România, marcînd o verigă esențială pe linia unificării la nivel național a organizațiilor socialiste regionale. Următorul pas pe această linie este făcut la Conferința de la Iași a organizațiilor socialiste (7—8 decembrie 1919), care a hotărît crearea Consiliului General al partidului, organ reprezentativ al întregii mișcări socialiste din Romînia, format din reprezentanți ai tuturor organizațiilor regionale.

O atenție deosebită s-a acordat unificării organizației politice a clasei muncitoare de către Congresul extraordinar al Partidului Socialist care a avut loc la 13—14 octombrie 1919. În hotărîrea adoptată se arată: «Sîntem convinși că din aceste dezbateri care sînt de importanță istorică pentru viitorul proletariatului român va ieși hotărîrea care să lumineze calea viitoare a luptei pe care o ducе muncitorimea din țara noastră — unitatea noastră»⁵.

Unitatea nu era concepută ca un scop în sine, ci se urmărea organizarea luptei pentru transformarea revoluționară a societății. Această idee a fost dezvoltată într-un articol publicat în ziarul „Socialismul“ din 24 octombrie 1919, în care se arată: «Acel care își dau seama de spiritul nou al vremii și de adîncul înțeles al frazelor de mai sus, pot să aprecieze înalta concepție politică a partidului socialist, care îmbrățișează nu numai interesele unei clase, dar aspirațiunile întregii societăți omenești intrate pe calea transformării sociale».

Acționînd unitar, pe baza unui program comun, organizațiile muncitorești din România

² *Idem*, pp. 166—167.

³ *Idem*, p. 202.

⁴ *Idem*, p. 205.

⁵ „Socialismul“, 15 octombrie 1919.

s-au afirmat cu și mai multă tărie pe scena vieții politice românești.

Înscrind pe stindardul său de luptă deviza: «România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mâine», în elaborarea programului politic cât și în activitatea de traducere în viață a prevederilor sale, partidul clasei muncitoare a ținut seama de realitățile concrete ale societății noastre în epoca dată, de cerințele specifice ale dezvoltării României.

Președinte Mihail Cheloveanu
de care nu se poate rușina nimeni
admirația literară, dar și gândurile
împărtășite, colaborarea în același
caz, care izbândește azi. Căldă închinare.
V. I. I. I. I.
mai 1925

Ancorat în realitățile social-politice ale țării, partidul proletariatului din România și-a spus cuvântul față de toate problemele care frământau societatea românească postbelică, preconizând soluții în conformitate cu interesele clasei muncitoare, ale poporului.

Concentrându-și întreaga activitate asupra convocării și pregătirii marelui forum al mișcării muncitorești, socialiștii români au apreciat că, în prealabil, era necesară organizarea congreselor regionale, unde — după cum arăta revista teoretică „Lupta de clasă” — să se dezbată la fața locului problemele aflate la ordinea de zi urmînd ca apoi congresul general «să le dea formă definitivă și să proclame, în deplină claritate, unificarea».

Un pas nou pe linia unificării organizațiilor muncitorești, a transformării partidului socialist în partid comunist, a fost Congresul Partidului Socialist din Ardeal și Banat, ținut la Cluj, la 15—17 august 1920. În rezoluția adoptată, Congresul a proclamat desăvîrșită unificarea partidului din Ardeal și Banat cu Partidul Socialist din România veche: «În vederea acestui deziderat — se arăta în rezoluție — partidul socialist din Ardeal și Banat înțeală de a mai fi în fața ca partid independent și lasă în grija Congresului general, ce va avea loc mai tîrziu, cu par-

ticiparea delegațiilor din toată țara, ca acesta să stabilească atît programul de acțiune, cît și statutul partidului unificat»⁶.

În același spirit și-a desfășurat lucrările și Congresul mișcării socialiste din Banat, ținut la Timișoara în zilele de 19—20 septembrie 1920. Rezoluția adoptată în unanimitate de congres a împuternicit noul comitet ales «să se pună imediat în legătură cu centrul mișcării din București, pentru a se proceda urgent la unificarea

Dedicățiile ce ilustrează aceste pagini sînt reproduse de pe diferite volume aflate în colecțiile Muzeului literaturii române.

Semnate de prestigioase personalități ale culturii românești din ultimele decenii — Al. Sahla, Scarlat Callimachi, M. Sadoveanu, Const. C. Giurescu, Victor Efimiu, Mihail Ralea, Ion Pas — ele exprimă, dincolo de inevitabilul aspect protocolar, dincolo de o simplă tovarășie literară, «colaborarea în același caz», «gîndurile împărtășite», cu alte cuvinte, reflectă un climat care s-a constituit de-a lungul anilor, imprimînd în viața culturală românească interbelică un front militant, progresist și revoluționar.

mișcării», pentru a se putea lupta cu forțe unite «pentru România Socialistă de mâine»⁷.

În condițiile avîntului revoluționar, ale intensificării luptei ideologice din mișcarea muncitorească, secțiile partidului socialist din întreaga țară au cerut în mod organizat, prin moțiuni votate de marea majoritate a membrilor lor, radicalizarea partidului socialist și afilierea la Internaționala a III-a Comunistă.

Lupta pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii a menținut unitatea de acțiune în sinul partidului socialist și în rîndul sindicatelor. În acest timp s-au făcut noi pași pe calea unificării politice și organizatorice a tuturor organizațiilor muncitorești. O platformă a acestei unități de clasă o reprezentau revendicările expuse în programul electoral din aprilie 1920. Programul electoral sintetiza revendicările muncitorești și exprima puncte de vedere și aprecieri asupra problemelor economice, sociale, culturale, științifice și politice care se ridica în fața poporului și a țării, în primii ani postbelici. În problema agrară, votul universal, legislația muncitorească, reorganizarea aparatului de stat sînt preluate și dezvoltate tezele expuse în programul din mai 1919.

⁶ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921., p. 477.

⁷ Idem.

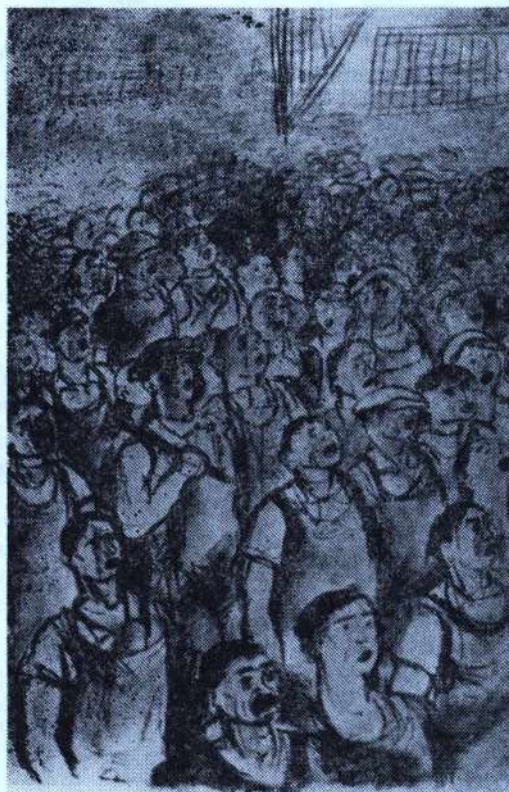
*Dr. P. Constantinescu Iasi.
ceste si devotata
Tutun*

CARACTERUL
ANTIUMAN ȘI ANTISTINTIFIC
AL PSIHOLOGIEI BURGHEZE
AMERICANE

Mihai Rale

*Profesorului.
P. Constantinescu Iasi
acelor carti cu 'adverbiu',
destin omului activitat.
salo de mas
Lupta
H. H. H.
24.11
935*

Evenimentul profund care a avut loc în viața și lupta clasei muncitoare determinând adâncirea dezbinării în rindurile partidului socialist a fost greva generală din octombrie 1920, una din cele mai mari bătălii de clasă de până atunci, la care a participat aproape întreg proletariatul din țara noastră. Modul de organizare și desfășurare a grevei generale au impus Partidului, membrilor săi o reconsiderare a strategiei și tacticii de luptă. Învățămintele desprinse au întărit convingerea necesității transformării Partidului Socialist în Partid Comunist.

În articolul Transformarea partidului nostru — ziarul „Socialismul“ din 24 februarie 1921 explica esența și semnificația transformării Partidului Socialist în Partidul Comunist Român: «Un partid nu devine comunist nici numai pentru că-și schimbă numele, nici numai pentru că acceptă anumite directive. Un partid devine comunist de-abia când el își schimbă structura și tipul de organizare, când, dintr-un partid de cetățeani anonimi, el devine un partid de proletari aleși, convinși, conștienți, încercați în luptă și capabili să reziste în luptă și să conducă masele mari la atac». Cu alte cuvinte: «transformarea unui partid muncitoresc oarecare într-un partid comunist nu depinde de o hotărâre de congres sau de o schimbare de titlu. Această transformare poate fi euleasă numai la capătul unui proces lung, răscolitor și dificil. Noi însă ne dăm seama că marile transformări prin care trebuie să treacă partidele socialiste pentru a ajunge comuniste, adică apte să prezideze revoluția, se desfășoară în forma unor adânci răscoliri [...]. Ne adunăm toate puterile morale și intelectuale pentru a putea trece prin diferitele stadii ale procesului de transformare comunistă a partidului nostru, fără a ne pierde cumpătul și încrederea».

Alături de muncitori, în acest proces de lăurire a detașamentului revoluționar s-au aflat P. Constantinescu-Iași, poetul Mihail Cruceanu, Mihail Macavei, Lucrățiu Pătrășcanu ș.a.

Potrivit tradiției mișcării noastre muncitorești, conducerea mișcării socialiste a redactat și dat publicității documente importante destinate marelui congres, pentru a fi pe laq dezbatute de masele muncitoare. Din rindul acestora se detașă prin semnificație Proiectul de statut al Partidului Socialist-Comunist, adoptat la ședința Consiliului general al partidului din octombrie 1920, sub rezerva ratificării lui de către congres. Inșăși titulatura sa lasă să se întrevadă că unificarea în cadrul unui partid unic la scară națională se va face pe baze comuniste.

Măsurile represive întreprinse de autorități împotriva participanților la greva generală au

de pe întreg cupriusul țării. Pentru prima dată, după constituirea statului național român unitar, s-au întâlnit la un congres oficial delegați ai organizațiilor muncitorești de pe ambii versanți ai Carpaților. S-au întrunit cu toții animați de același țel, de a statua unificarea mișcării muncitorești la nivel național și de a reorganiza detașamentul clasei noastre muncitoare.

În ziua de 8 mai 1921, după alegerea prezidiului și a comisiilor de lucru, congresul a adoptat o serie de moțiuni: Pentru amnistie, Pentru cei închiși, Contra cenzurii și stării de asediu, Pentru cei loviți de grevă, Pentru proletariatul rus, moțiuni care exprimau poziția revoluționară, profund patriotică și internaționalistă, a organizațiilor socialiste din întreaga țară.⁸

Documentele programatice supuse dezbaterii, discuțiile care s-au desfășurat în jurul lor oferă

Maestrului Mihail Sadoveanu,
mărturia sentimentelor de
caldă, veche și stăruință
petrinite ale lui

Ion Bas
28.XII.1948

Profesorului academician
P. Constantinescu - Iași
această monografie asupra
însemnat domeniul al revolu-
ției românești.
Cu semn de înaltă încredere
Prof. I. G. Gîrleanu

amnat, dar n-au putut opri, ascensiunea mișcării muncitorești spre convocarea marelui congres care urma să statueze cuceririle acesteia.

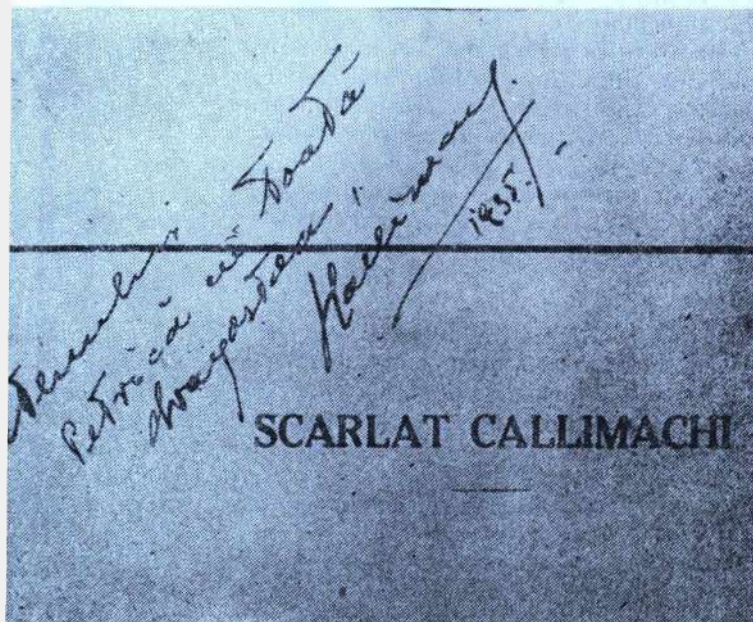
Congresul general al Partidului Socialist, căruia îi revenea sarcina istorică de a consfinți unificarea mișcării muncitorești din România și de a o adapta, prin documentele și hotărârile votate, la noile sarcini legate de transformările apărute în societatea românească postbelică, și-a deschis lucrările la București, într-o atmosferă de mare însuflețire, în dimineața zilei de 8 mai 1921. Congresul a reprezentat, prin cele 540 de mandate, un număr mare de localități

o imagine cuprinzătoare a hotărîrii clasei noastre muncitoare de a-și înarma partidul cu o strategie și o tactică nouă, pentru a-și putea îndeplini misiunea istorică de răsturnare a claselor exploatare de la putere și trecerea la făurirea societății socialiste. Această orientare a determinat rediscutarea acțiunilor întreprinse pentru unificarea mișcării începînd de la Conferința din mai 1919. « Acțiunea comună a întregului proletariat din România — se scria în apelul Comitetului Central al social-democrației din România — fiind absolut necesară pentru a putea

⁸ „Socialismul“, 12 mai 1921, p. 1.

Rev. G. Constantinescu. Tati,
cu describiri prețioase și prietene
M. Sabarciu

Jun. 950.

« DOMNULE PREȘEDINTE,
DOMNILOR DEPUTAȚI,

Subsemnații, delegați ai secțiunilor partidului socialist-comunist din întreaga țară, adunați în congresul nostru în localul Clubului socialist din str. Sf. Ionică, în momentul cind deliberam asupra chestiunilor la ordinea zilei, în ziua de 12 mai a.c. am fost arestați de către autoritatea militară și apoi conduși la închisoarea Văcărești unde ne aflăm deținuți și acum.

Această arestare, făcută din ordinul guvernului, nu poate avea nici un motiv legal, deoarece ținerea congresului, deși făcută sub stare de asediu, a fost anunțată cu luni de zile înainte de data fixată, a fost încuviințată de Ministerul de Interne și de Co-

face față împrejurărilor, s-a ajuns încă din mai 1919 la adoptarea unui program comun, care să servească de bază pentru unificarea partidelor socialiste și social-democrate»⁹.

Din toate documentele se degajă cu putere calde aprecieri la adresa luminoaselor tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră. Făcându-se o analiză a drumului parcurs de mișcarea muncitorească, raportul expus congresului constata cu îndreptățită mândrie că «Partidul Socialist din România, în toată activitatea sa, desfășurată în folosul clasei muncitoare, a căutat să se inspire de la principiile socialismului revoluționar și de la tactica luptei de clasă»¹⁰.

Ancorați în realitățile social-politice, delegații întruniți în congres au abordat, în spiritul aspirațiilor poporului muncitor, marile probleme ale dezvoltării societății românești.

Abordarea de către congres a celor mai importante probleme izvorite din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului social, cât și a celor privind consolidarea unificării mișcării muncitorești, dar mai ales efortul stăruitor de a le discuta, în mod creator, consecvent revoluționar, au conferit un spirit înalt general lucrărilor.

Discuții vii a prilejuit problema aderării partidului la Internaționala a III-a comunistă. În seara zilei de 11 mai, după îndelungate dezbateri, s-a trecut la vot. Rezultatul votului a fost: 428 de mandate pentru afiliere necondiționată la Internaționala a III-a și 111 cu rezerve.

Lucrările Congresului au fost suspendate în mod brutal prin arestarea delegaților. Un protest, care poartă amprenta marilor înțeleștări, rezultă din scrisoarea adresată de deputații socialiști președintelui Adunării Deputaților:

⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, București, Editura Politică, 1966, p. 568.

¹⁰ I. idem, 692.

mandamentul militar și mai mult, chiar ordinea de zi nu numai că a fost publicată pretutindeni, dar a și fost explicată la cererea abuzivă a guvernului, care ne-a pus sala partidului la dispoziție.

Dezbaterile congresului au avut loc în mod public, în fața reprezentanților presei, care au făcut zilnic dări de seamă despre ideile și rezoluțiunile dezbătute și admise ca și în fața agenților guvernului, neimpiedicați de a asista.

Deci nu această ordine de fapte poate constitui vreun delict care să motiveze arestarea noastră.

Cum însă, după pătrunderea în sală a forței militare, am fost întrebați cu insistență dacă noi cei prezenți am hotărât afilierea partidului la Internaționala a III-a și cum răspunzând afirmativ am fost puși să semnăm un proces-verbal în acest sens, se vede limpede că motivul arestării noastre este această declarație de idei care nu privește decât organizarea politică a partidului nostru. Această dispozițiune nemaipomenită ca un guvern să aresteze un întreg congres politic pe motiv că nu-i plac ideile ce acesta le adoptă constituie cel mai calificat abuz de putere, și un atentat la libertatea omenească individuală și de cugetare care nu ar fi putut avea loc nici în țările cele mai reacționare ca Franța, unde s-a înfăptuit aceeași afiliere sau alte țări ca Italia, Bulgaria, Serbia, Germania, Suedia, Danemarca etc.

În fața opiniei publice, guvernul, care nu e în stare să aducă nici un motiv altul pentru arestare decât cel de mai sus, pentru a scăpa de invinuirea unui abuz recurge la acuzați calomnioase, punând în sarcina noastră fapte inexistente, răspindite prin toate organele oficiale și oculte ce-i stau la dispoziție, ca: găsire de scrisori compromițătoare, comploturi, instrucțiuni șoviniste străine etc., etc.

Și ca dovadă că toate aceste false versiuni sînt menite a acoperi arbitrariul guvernului în scop de a ne împiedica să ne afiliem la Internaționala a III-a, e că arestările s-au făcut după declarațiile nominale de afiliere, fără alt criteriu, iar în urmă s-au făcut propuneri celorlalți congresiști, rămași liberi, de a continua congresul cu intenția de a respinge afilierea votată; ceea ce a fost refuzat.

Față de împrejurările în care s-a deschis congresul nostru, față de arestarea congresiștilor de către guvern și față de insultele și calomniile ce s-au răspindit asupra partidului socialist-comunist, precum și față de menținerea noastră în închisoarea Văcărești, noi, membrii delegați a 45.000 muncitori organizați și reprezentanții reali ai aspirațiunilor întregii clase muncitoare din România protestăm și facem răspunzător guvernul de clasă al generalului Averescu de a fi căutat să ne întindă o cursă nedemnă și de a fi întrebuințat toată puterea publică pentru a se răzbuna contra unui partid politic adversar.

Adresînd acest protest prin dv. Adunării deputaților așteptăm să vedem dacă adunarea are de făcut vreo obiecțiune guvernului ca și pe această cale opinia publică și clasa muncitoare de pretutindeni să tragă toate învățămintele politice.

Primiți asigurările noastre,

ss/ Gh. CRISTESCU, deputat, Mih. MACAVEI, D. STOICULESCU, deputat, C. MĂNESCU, Ploiești, Dumitru IVĂȘCANU, C. NIȚULESCU, Gr. VASILESCU, Gh. STOICA, ZISSU Avram, SCHEIN Iacob, G. A. COSTESCU, Eugen D. IONESCU, T. CAROLY, Iulius GOLDBERGER, Banciu ANTONIE, BATARY Geza, I. NEAGU NEGULESCU, THURZŐ Nándor, ROSEMBERG N., KÖBLÖS Elek, CRUCEANU M., N. MARIAN, Gh. NICULESCU-MIZIL, TIRI Ion, LAZĂR U., Iosif CRÉPS, Iacob SAȘEK, I. MIRESCU, BERGER, N. POPA, Benedict ȘTEFAN, R. DOBRICĂ, Radu D. VOCHIN, D. GHEORGHIU, Gh. RUSS, I. POPESCU, Andrei IONESCU, Aron KAHANE, N. G. CRICOVEANU, P. CATANĂ, Al. DOBROGEANU, deputat, Ev. STANEF, deputat, D. GROFU, Constantin GHEORGHIAN, Eufrosina COTOR, D. AVRAMESCU ș.a. *¹¹.

¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 195, filele 189—190.

ION POPESCU-PUTURI

*Tovarășii mei, Mihail și Adela
Cruceanu, vechii militanți
al mișcării noastre muncitorești din țara noastră. El a intrat în istoria
mișcării noastre muncitorești ca marele congres de unificare a organizațiilor socialiste
la scara României reîntregite, partidul Socialist-Comunist afirmându-se ca unic reprezentant
legitim al proletariatului din întreaga țară.
Totodată, Congresul din mai 1921, pornind
de la analiza noii etape în care intrase România
după război, a pus la temelia acțiunii partidului
unificat o strategie și tactică corespunzătoare
vremii și noilor împrejurări — cea comunistă,
care se potrivea atît condițiilor concrete ale țării,
cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare,
poporului român.
Relevînd semnificația istorică a Congresului
din mai 1921, care a statuat unificarea mișcării
muncitorești pe temelii comuniste, tovarășul
Nicolae Ceaușescu subliniază că «Partidul Co-
munist, continuatorul direct al mișcării revolu-
ționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare
făurit în 1898, a dus mai departe și a ridicat
pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării
României, lupta de eliberare socială și națională»¹².
La aniversarea a 60 de ani de la făurirea
Partidului Comunist Român, clasa muncitoare,
întreg poporul român înfăptuiesc cu devotament
istoricele hotărîri ale Congresului al XII-lea al
Partidului a căror materializare în fapte va
asigura situarea României pe noi trepte, supe-
rioare, ale civilizației contemporane.*

Ion ARDELEANU

1.3.973

Această amplă dedicație, oferită de Ion și Maria Popescu-Puturi vechilor lor prieteni și tovarăși de luptă comunistă, Mihail și Adela Cruceanu, este semnificativă nu numai pentru numele implicate sau pentru volumul pe coperta cărui a fost scrisă, dar, mai ales, pentru prietenia și idealurile comune care i-au legat încă din vremea ilegalității.

Congresul din mai 1921 se înscrie la un loc de seamă în șirul congreselor partidului clasei muncitoare din țara noastră. El a intrat în istoria mișcării noastre muncitorești ca marele congres de unificare a organizațiilor socialiste la scara României reîntregite, partidul Socialist-Comunist afirmându-se ca unic reprezentant legitim al proletariatului din întreaga țară.

Totodată, Congresul din mai 1921, pornind de la analiza noii etape în care intrase România după război, a pus la temelia acțiunii partidului unificat o strategie și tactică corespunzătoare vremii și noilor împrejurări — cea comunistă, care se potrivea atît condițiilor concrete ale țării, cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, poporului român.

Relevînd semnificația istorică a Congresului din mai 1921, care a statuat unificarea mișcării muncitorești pe temelii comuniste, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că «Partidul Comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1898, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională»¹².

La aniversarea a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare, întreg poporul român înfăptuiesc cu devotament istoricele hotărîri ale Congresului al XII-lea al Partidului a căror materializare în fapte va asigura situarea României pe noi trepte, superioare, ale civilizației contemporane.

Ion ARDELEANU

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura Politică, București, 1973, p. 275.

MĂRTURI

TRADIȚII ALE PRESEI MILITANTE ROMÂNEȘTI DEPOZIȚII DOCUMENTARE

A devenit o tradiție pentru revista „*Manuscriptum*” preocuparea de a aduce o lumină în plus asupra unor momente esențiale ale dezvoltării literaturii române, îmbinând documentul inedit cu mărturia directă. Un exemplu în acest sens îl constituie ciclul de dezbateri închinat presei militante interbelice, ciclul care a fost primit cu deosebit interes de către cititori. Un nume des menționat în cadrul acestor evocări a fost cel al tovarășului Mircea Bălănescu, care a făcut parte din comisia de presă a Comitetului Central ce a coordonat în anii grei, din ajunul celui de-al doilea război mondial, activitatea publicistică legală îndrumată de Partidul Comunist Român.

Cu convingerea că ne-ar putea aduce interesante completări în acest număr al revistei „*Manuscriptum*”, consacrat aniversării a 60 de ani de la înființarea Partidului Comunist Român, am solicitat tovarășului Mircea Bălănescu amănunte despre cei cu care a colaborat și mai ales despre N. D. Cocea, pe care l-a cunoscut îndeaproape. A avut amabilitatea de a răspunde întrebărilor noastre, încredinșându-ne prețioase mărturii, pe care le reproducem în continuare.

Marta POPOVICI

AM CITIT ÎN „MANUSCRIPTUM” DISCUȚIILE cu privire la presa românească antifascistă din perioada interbelică, și în special din anii '35-'38, discuții care mi s-au părut extrem de interesante și aș vrea să scot în evidență meritul revistei de a fi pus această problemă.

Desigur, aș fi putut lua și eu parte la aceste discuții; în perioada când au avut loc, mă găseam în țară.

Ce aș vrea să subliniez este că, după părerea mea, discuțiile s-au purtat într-un cadru destul de restrâns, deoarece numai 3—4 dintre invitați au fost martori direcți ai perioadei respective.

În anii aceia — mă gîndesc la anii '35-'38 — s-a petrecut un fenomen extraordinar pentru țara noastră: în fața primejdiei de dreapta, fasciste, legionare, în fața politicii de capitulare a guvernelor burgheze, față de compromisurile și compromiterea șefului partidului național-țărănesc Iuliu Maniu cu legionarii, la alegerile din 1937 — ceea ce le-a conferit acestora o «respectabilitate» de partid politic de guvernare —, în fața greutăților economice în care trăiau masele largi de țărani, de muncitori, de intelectuali, s-a produs o adevărată explozie a democrației care se baza pe dorința profundă de mai bine, de libertate, pe lupta împotriva opresiunii, exploatarei și aventurilor războinice. Au apărut atunci sute de ziare, reviste, publicații democratice și antifasciste. Și nu strică, deși s-a mai spus, poate, să repetăm că n-a existat, cred, în țara noastră un singur oraș în care să nu fi apărut o astfel de publicație; au ieșit la lumina zilei pină și în sate, ca Ulmeni, Slobozia Mîndra, Lița-Teleorman, în orașe ca Turnu Măgurele, Roșiori de Vede, Huși, Dorohoi, Satu Mare. Partidul, U.T.C.-ul, syndicatele, studenții, organi-

zații regionale, locale, fabrici, cartiere, petroliști, ceferiști, pielari, avocați, țărani, soldați, șoferi, deținuți de la Doftana și Jilava, muncitorii din alimentație, arte grafice, și mulți alții din cele mai variate sectoare ale opiniei publice parcă s-au luat la întrecere ca fiecare să-și aibă ziarul sau revista sa proprie, chiar dacă apăreau numai câteva numere înainte de a fi suspendate de cenzură. Și asemenea publicații — iar un lucru demn de semnalat — au apărut în toate limbile: română, maghiară, germană, sîrbă, ucraineană, idiş. Nu știu dacă cineva s-a gândit să calculeze cită muncă, ce tensiune, ce abnegație, ce sacrificii au fost cerute celor care au scos astfel de publicații — mă refer la redactorii lor, la secretarii de redacție, la cei care scriau, la tipografi — la ce presiuni au fost supuși din partea organelor de represiune. De asemenea, n-ar strica să ne concentrăm puțin atenția asupra împrejurărilor și a condițiilor în care ele au apărut, cînd partidul era ilegal, cînd o lege ca cea Mirzescu era special găcută pentru comuniști, și pentru un fleac îți dădeau 6 luni închisoare, cînd Siguranța percheziționa, aresta, bătea, tortura. Aceasta era, într-un tablou general, democrația după care mai cstează unii, și mai ales anumite oficine străine. Dacă ar fi adevărat, cum susțin ele, că Partidul Comunist era slab, că n-avea audiență, de ce atunci partidele

burgheze l-au pus în ilegalitate timp de mai bine de douăzeci de ani? De ce nu s-a permis o confruntare liberă de păreri între unii și alții, de ce se interziceau publicațiile antifasciste, numai la câteva numere de la apariție? Cred că noi putem spune că realitatea era alta, că noi combăteam bine, cu argumente, că ceea ce spuneam era bine primit de mase, că știam să scriem, să ne batem și să convingem.

Partidul Comunist Român era singura forță politică, în acei ani de cumpănă, care se identifica cu mersul înainte al istoriei, era un demn reprezentant al întregii națiuni.

Aș mai ridică o problemă de ordin general. Au trecut de atunci mulți ani, dacă mai trec cîtiva nu mai rămîne nimeni în viață din cei care au participat la înfăptuirea acestor pagini mărețe din viața partidului, a țării și a poporului nostru. Ar trebui să se hotărască inițierea unui studiu serios, atotcuprinzător, asupra acestor manifestări ale presei democratice și antifasciste din vremea antebelică, asupra celor care au luptat ca ea să apară — directori, secretari de redacție, colaboratori, donatori de fonduri, nu numai la București, dar în toată țara, acolo unde au înfruntat primejdiiile și unde s-au luptat pentru libertate și democrație.

Și acum să trecem la lucruri mai concrete în ceea ce mă privește. S-a arătat în mai multe rînduri că în perioada înfloririi presei antifasciste 1936—1938—1939, conducerea de partid a luat măsura de a forma o Comisie din care făceau parte Matei Socor, Ștefan Voicu și Mircea Bălănescu. Desigur, această comisie trebuia să se ocupe de presa legală sau influențată de partid, într-un fel sau altul, pe întreaga țară, nu numai la București. De fapt, colaborarea mea la presa legală antifascistă începe mai devreme, și aș spune că în toți acești ani, în urma însărcinărilor primite, a trebuit să imbin activitatea legală cu cea ilegală.

În 1933 am colaborat la „Buletinul mișcării antifasciste”*. În acea perioadă am început să activez și în secretariatul central al mișcării antifasciste, care își avea pe atunci sediul pe str. Anghel Saligny, pînă la dizolvarea ei. Prevăzînd acest lucru, în înțelegere cu Constantinescu-Iași, am luat arhiva la mine acasă — pe atunci locuiam în str. Schitu Măgureanu. Cînd a venit dizolvarea, m-am trezit cu două genți pline cu registre, copii după scrisori, ștampile etc. și a trebuit să treacă un oarecare timp pînă le-am putut preda cui trebuia.

* Titlul exact: „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”.

SALA DE LECTURĂ

Cred că nu mă înșel, era prin 1934, când am lucrat cu Crosnev, membru al Secretariatului Partidului, la „Scinteia” ilegală. În afară de contribuția personală la partea redacțională, mai aveam sarcina de a strânge materialele de la 2—3 tovarăși pe care îi cunoșteam. Îmi amintesc în acest sens de Pătrășcanu, de Voicu (locuia pe atunci în str. Cuza-Vodă), și cred că și de Popescu-Doreanu (care, dacă nu mă înșel, locuia prin Calea Rahovei și avea o căsuță într-o grădină plină de arbori și de flori). Mă vedeam cu Crosnev în mod ilegal în locuri și la date dinainte stabilite, el venea cu materiale primite și pe alte căi și împreună căutam să le dăm o formă definitivă. Ele erau apoi trimise cu « tehnica specială », pe care n-o cunoșteam, la tipografia partidului, pe care iarăși n-o cunoșteam. Aplicarea cu strictețe a metodelor conspirative era, o lege de bază în condițiile în care partidul era ilegal și când Siguranța ne căuta cu înfrigurare. După cîțva timp Crosnev a fost arestat și ținut la Jilava, Iarna, într-o celulă neîncălzită, cu apă pe jos; fiind deja bolnav de tuberculoză, aceasta i-a grăbit sfîrșitul. E și acesta un aspect al metodelor democratice burgheze de atunci!

După dizolvarea mișcării antifasciste, cuvîntul de ordine era înființarea altor organizații legale prin care cuvîntul partidului să poată apărea deschis și să continuăm astfel mobilizarea maselor la lupta împotriva reacțiunii, fascismului. În aceste condiții, au apărut, spre sfîrșitul lui 1934 și în 1935, o serie de organizații ca: Blocul democratic, Liga contra prejudcărilor, Liga contra brutalităților, dacă nu mă înșel cred că și Liga muncii. Eu eram responsabil din partea partidului pentru Liga contra prejudcărilor, care începuse să aibă un oarecare răsunet în țară. În acest sens lucram cu tov. Popescu-Puțuri, pe atunci membru al Secretariatului Partidului. Președintele Ligii era prof. Predescu Rion, profesor la Facultatea de Medicină; pe care îl vedeam regulat. Cu el am și fost într-o vizită la Ploiești pentru înființarea unei secții a Ligii în acest oraș. Liga organiza reuniuni, conferințe științifice, printre care cele ale prof. C.I. Parhon s-au bucurat de mult succes. Mai tîrziu, am făcut să apară și organul Ligii, „Orizont”, la care bineînțeles am colaborat; mai scriau Ilie Zaharia, Maria Popescu-Puțuri, Ion Drincianu și alții. Dar atît Liga, cît și ziarul „Orizont” n-au avut o viață prea lungă — pe guvernanții partidelor burgheze îi speria pînă și o demascare a diferitelor prejudcăci și superstiții de care ei în fond se foloseau, dar mai ales erau folosite de mișcarea legionară.

În acel timp îmi efectuam serviciul militar la Școala medico-farmaceutică din București. Ziua

îmi făceam datoria la școală, iar odată sosit acasă, îmi schimbam hainele și treceam la cealaltă activitate — semilegală. În 1934 mi-am terminat studiile la Universitate și apoi am început să-mi pregătesc doctoratul la Institutul „Cantacuzino”. Despre anii petrecuți în această instituție de înalt prestigiu științific, putînd cunoaște profesori și cercetători de mare renume, oameni integri, devotați activității lor, cea mai mare parte democrați convinși, păstrez o amintire dintre cele mai plăcute și mai calde.

Tot în această perioadă și, mai ales, în anii studenției, mergeam în fiecare vară acasă la părinți, la Botoșani. De la conducerea de partid primisem sarcina să mă ocup și de organizația locală de partid. De asemenea, colaboram la ziarul „Clopotul”, sub direcția « prințului roșu » — Scarlat Callimachi, care se trăgea din os domnesc. Fire de boem, amator de cărți rare, de tablouri de valoare, Callimachi și soția lui, Dida (artistă de teatru talentată), locuiau pe atunci la Botoșani iar el se lupta să asigure o apariție regulată a acestei tribune cu adevărat democratice și antifasciste, cu un deosebit prestigiu în întreaga țară. Nu mă înșel, cred, dacă spun că acest ziar a avut durată cea mai lungă printre publicațiile antifasciste, aproape 60 de numere. Secretar de redacție era dr. Zalzburg, ajutat de graficianul Mărculescu. Ilie Pintilie, Constantinescu-Iași colaborau des la „Clopotul”. În articolele sau notele mele mă ocupam de probleme de politică externă, de situația agrară și de probleme economice. Mai colaborau Constantin Prisnea, Alexandru Leon și alții.

Cred că era în vara anului 1932 cînd, într-o clasă de școală, am strîns laolaltă pe Prisnea, Zăcescu, Mărândiuc, care au format o celulă de partid în Botoșani. Dar tot la Botoșani, un agent provocator, Olaru, a informat Siguranța despre unele activități ale noastre și, ca urmare, în iarna lui 1932, am fost arestat, iar ulterior, condamnat la 6 luni închisoare.

Și, pentru că vorbim de oameni care au scris la presa legală din această perioadă, să amintim și pe Dasluc-Dăscălescu, un țaran autodidact care, mai tîrziu, a făcut școli superipare și era un mare specialist în problemele agrare. Mi se pare că o carte a lui, Răscoala de la Bobilna, a fost publicată acum cîțiva ani la București. Dăscălescu, sfîtos la vorbă, era o figură deosebit de atașantă, bun cunoscător al vieții țărănimii, al problemelor agrare. Era membru al Comitetului Central al partidului. El trăia în condiții materiale destul de grele și se întîmpla destul de des să mănînce și să doarmă la mine. Odată am găsit, în cutia de scrisori, acolo

unde locuiam, un bilet de loterie. Am întrebat în jur al cui este, nimeni nu l-a revendicat, atunci i l-am dat lui Dăscălescu care, într-adevăr, a avut noroc, câștigând 3.000 lei. Nu mai descriu ce bucurie era pe Dăscălescu când s-a văzut în buzunar cu acești bani. Dăscălescu a colaborat la „Era nouă” legală și a redactat și numeroase publicații ilegale destinate țărânimii (la unele am colaborat și eu).

În legătură cu cele de mai sus, poate n-ar fi rău să se descrie de către cei care, în adevăr, au trăit vremurile acelea, în ce condiții materiale dificile trăiau cei mai mulți dintre tovarășii noștri, câte privațiuni îndurau, însă toate acestea nu le-au slăbit entuziasmul, dragostea de dreptate, curajul în luptă.

În vara anului 1935 mi s-a făcut legătura, din partea conducerii de partid, cu Ștefan Foriș, care nu de mult ieșise din închisoare. Tot pe atunci s-a înființat Comisia de partid pentru presa legală. Eu eram responsabilul de partid al Comisiei. Activitatea fiind legală, ne întâlneam cu toții, fie în localul de la Casa Centrală a Armatei, fie la Corso, fie în alte cafenele de prestigiu din centrul capitalei, pentru a se menține caracterul legal al presei noastre. Acolo mă întâlneam o dată, de două ori pe săptămână cu Foriș, dar mai participau Pătrășcanu, Popescu-Puțuri, Matei Socor, Voicu și alții. În aceste locuri unde lucrau numeroși chelneri, care erau simpatizanți sau membri de partid, eram în mare măsură protejați de indiscrețiile celor care ar fi vrut să tragă cu urechea la discuțiile noastre. Ce se discuta? Se discuta probleme legate de presa legală, de numeroasele publicații care apăreau în toată țara, unele direct inspirate de partid, altele doar influențate. Era însă imposibil ca o comisie alcătuită din trei persoane să conducă întreaga activitate. Organele de partid regionale și locale au avut un foarte mare rol în ce privește apariția, conducerea sau influențarea presei democratice, antifasciste, dar, bineînțeles, noi coordonam, în măsura în care era posibil, această activitate și, prin diverșii trimiși care veneau din provincie la București, puteam fi la curent cu ceea ce se întâmpla, în ce condiții apăreau publicațiile respective și în același timp puteam să dăm îndrumările necesare pe baza indicațiilor primite de la conducerea de partid.

Îmi amintesc ce indignare a produs în rindurile noastre pactul electoral semnat de Maniu cu legionarii înaintea alegerilor generale pentru deputați din anul 1937, ce schimburi fructuoase de idei și ce analize a trebuit să facem pentru a determina poziția noastră, pentru a stabili indicațiile care

trebuiau date presei legale care apărea în București și în țară, tovarășilor care lucrau la presa burgheză. Indignarea era deosebit de justificată deoarece, înainte, câteva alegeri parțiale de deputați fuseseră câștigate de forțele democratice și se deschidea astfel posibilitatea realizării unui larg front democratic la care ar fi participat partidele muncitorești, sindicatele, Partidul Național Țărănesc, Frontul Plugarilor, MADOSZ-ul și alte organizații. În acea perioadă am cunoscut mai mulți conducători ai organizației Madosz, printre care pe tov. Ticu. În elaborarea liniei noastre trebuia să avem în vedere faptul că mase importante, care urmau Partidul Național Țărănesc, erau împotriva cîrdășiei cu legionarii și că numeroase cadre mijlocii ale partidului nu erau de acord cu atitudinea lui Maniu, deci trebuia să luăm o astfel de poziție care să nu îndepărteze aceste cadre de activitatea democratică la care luau parte.

În calitate pe care o aveam, am întâlnit diferiți reprezentanți ai presei din țară, personal am făcut vizite la Brașov, Bacău, Piatra Neamț (îmi amintesc, la Piatra Neamț am avut o întrevedere cu avocatul Mătase, care era un cadru de partid burghez).

În acea perioadă, „Clopotul” a încetat să mai apară, fiind sugrumat de către organele de reprimare. După aceea, a început o luptă eroică, dar inegală. Callimachi și echipa lui scoteau ziar după ziar: în cursul anului 1935-’36 — „Raza”, „Slova”, „Soarele”, „Valul”, „Cloșca”, „Horia”, „Steagul”, „Glasul nostru”, toate în câteva numere care după aceea erau suprimate. Secretariatul de redacție al acestor ziare a fost asigurat de Constantin Prisnea.

În restul țării înflorea presa democratică și antifascistă. Antologii cataloghează sute de astfel de publicații. În „Manuscriptum” s-a vorbit mai ales de activitatea din cadrul ziarelor democratice burgheze, în plus, s-au dat amănunte despre „Era nouă”, „Reporter”, „Manifest”, publicații de mare importanță politică, ideologică, teoretică, cu mare forță propagandistică și organizatorică. Nu-ș vrea să revin asupra lucrurilor de care s-a vorbit. Personal, am colaborat la „Era nouă”, am scris un articol despre situația în agricultura românească, și am colaborat cu mai multe articole la „Reporter”, în special pe plan de politică externă.

Din punctul de vedere al partidului, fiind responsabilul comisiei de care am amintit, țineam o legătură permanentă cu Cocea, care era director la „Era nouă”, mai târziu, în anii ’37-’38, director la „Reporter”; cu Șerbănescu — secretar de redacție la „Reporter” —, cu Miron Radu Paraschivescu;

vedeam destul de des pe Alexandru Sahia, l-am vizitat, dealtfel, la spital cu numai două săptămâni înainte de sfârșitul lui. În acest fel, puteam informa conducerea partidului despre problemele legate de publicațiile respective și puteam transmite informațiile care interesau. La Cocea mă duceam dis-de-dimineață, cam între 6,30—7 cind agenții cei supravegheau îndeaproape încă nu-și luau postul în primire. Locuia în Piața Rosetti, într-un bloc mare. Era ora cind Cocea se trata cu un pahar de suc de fructe, din portocale, grapefruits, mandarine, cu care mă trata și pe mine. Cocea era, de obicei, bine informat, avea relații foarte întinse în lumea politică, în toate partidele de guvernământ, și, desigur, era în situația de a transmite importante informații politice conducerii partidului. Pe Șerbănescu îl vedeam destul de des, era un ziarist de mare talent, foarte cultivat, dar, din păcate, era bolnav de plămîni și trăia în condiții materiale grele din care cauză a și murit curînd. Partidul, prietenii lui îl ajutau pe cît era posibil. Pe Miron Radu Paraschivescu și pe soția lui îi vizitam la locuința lor care, dacă nu mă înșel, era prin cartierul Bd. Dacia.

Avînd însărcinări destul de variate, făcînd parte din colective care se ocupau cu unele organizații de masă, trebuia să fiu atent în relațiile mele pentru a nu atrage atenția organelor de urmărire. Nu trebuia să apară prea vădită legătura dintre conducerea partidului și presa legală antifascistă.

Cam în aceeași perioadă a activat și o celulă de scriitori și ziariști, dar nu prea multă vreme, la care participau, după cîte îmi amintesc, Sahia, Popescu-Doreanu, Alexandru Mihăileanu, Alexandru Șahighian, Gheorghe Dinu, Socor și alții.

Cred că ar merita să fie subliniat și un alt aspect al activității în cadrul presei burghize. Mă refer la numeroasele delegații de muncitori și ale organizațiilor democratice care vizitau zilnic redacțiile acestor publicații, luau contact cu cei care alcătuiau paginile sociale (mulți dintre ei simpatizanți sau membri de partid) și determinau publicarea de articole, note, informații cu privire la situația din uzine și fabrici, condițiile de viață, șicanele patronilor, amestecul Siguranței etc. Astfel de materiale erau destul de numeroase în publicațiile de atunci.

În perioada colaborării cu Forș, care a durat vreo 2 ani, îl vedeam des și cîteodată mergeam și la el acasă. El era «legal», eu la fel, deci era posibil. El locuia atunci pe str. Romană (astăzi Eminescu), într-o casă formată din 3—4 camere, închiriată de o mătușă a lui, căreia noi toți îi spuneam Vilma neni. Era o femeie mai în vîrstă, calmă, de mare bunătate și foarte primitoare. La un moment dat,

ea a organizat o cantină unde se putea lua un prînz bun, gustos, la un preț convenabil. Mai tirziu, cantina s-a mutat în pasajul de vis-à-vis de Palatul Telefoanelor.

Acum cîțiva ani, am fost solicitat de Institutul de studii social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. să fac o recenzie a revistei „Reporter”, recenzie care trebuie să apară într-o lucrare mai vastă consacrată presei democratice din acea vreme. Mi-aș permite

ANUL I, No. 1

15 SEPTEMBRIE 1926

CULTURA PROLETARĂ

să vă citesc unele pasaje (intrucît textul, nefîind încă publicat, are o valoare inedită):

«Printre publicațiile antifasciste legale din deceniul al 4-lea, începînd din vara anului 1937, săptămînalul „Reporter”, cu subtitlul „ilustrat politic, literar, artistic” care a apărut la București, a jucat un rol de frunte. La începutul verii anului 1937, Petre Șerbănescu, publicist de talent, membru de partid, care lucra în secretariatul revistei „Reporter”, a aflat de la Grama, că acesta intenționează să se stabilească în Franța și dorește să vîndă titlul revistei. Șerbănescu a informat despre acest lucru Comisia centrală pentru presa legală, care, la rîndul ei, a informat conducerea de partid. S-a ajuns la concluzia că ar fi bine ca partidul să cumpere „Reporterul” pentru a-l transforma în revistă legală de partid, cu caracter democratic și antifascist. Fac aici o paranteză pentru a arăta că tov. Popescu-Puțuri mi-a spus că el a fost acela care i-a dat lui Cocea suma de 100.000 de lei, pentru ca acesta să i-o îmîneze lui Grama și, în acest mod, revista a trecut sub conducerea partidului. Director al publicației era binecunoscutul scriitor și publicist N. D. Cocea. El, de fapt, trecea destul de rar pe la redacție, dar căuta să sprijine procurarea de fonduri pentru finanțarea revistei și mai ales furniza o serie de informații politice care contribuiau ca „Reporter” să fie bine și rapid informat. De la cîteva sute de exemplare, tirajul „Reporterului” a început să crească simțitor de la număr la număr. În preajma suspendării, prin '38, „Re-

porter" avea un tiraj de peste 20.000 de exemplare, ceea ce pentru acele vremuri era foarte mult. Între publicațiile antifasciste din anii '30—'40, al căror număr considerabil se situează între 3 și 4 sute, „Reporter” a jucat un rol de frunte. Succesul său s-a datorat atât conținutului său progresist și antifascist, care corespundea cerințelor maselor democratice, cât și formei vii, accesibile, combative, de prezentare a materialelor și talentului cu care erau scrise. Din însărcinarea conducerii de partid, Ștefan Voicu, Matei Socor și Petre Țerțulescu au lucrat în mod nemijlocit în redacție. Subsemnatul ținea legătura directă cu Cocea. Manifestând spirit combativ, antifascist, și spirit militant patriotic, de apărare a intereselor naționale fundamentale ale României, amenințată de expansiunea Germaniei hitleriste și a agenturii sale interne Garda de Fier, argumentând întotdeauna temeinic și convingător pozițiile Partidului Comunist, revista „Reporter” a făcut cu cinste față misiunii sale, într-una din cele mai dificile perioade din istoria României»

Fac din nou o paranteză. Se cunoaște și episodul cu aprovizionarea cu hirtie a „Reporterului” de la Fabrica Letea, care avea depozit în București și care aparținea familiei Brătianu. Nu strică, poate, să-l reamintim. La o recepție, la Ambasada Sovietică, Cocea s-a întâlnit cu Dinu Brătianu și, din una în alta, Cocea s-a plins că are greutăți cu procurarea hirtiei pentru revista „Reporter”. Dinu Brătianu i-a spus că apreciază revista și linia politică a ei și că nu trebuie să mai aibă nici o grijă în ce privește hirtia. Și într-adevăr, după aceea, administratorul revistei „Reporter” putea să ia, de la depozitul Fabricii Letea, hirtie cât avea nevoie. Mi se pare interesant de marcat acest episod care subliniază poziția anti-legionară și anti-germană a familiei Brătianu și în genere a marii finanțe, care se simțea mai mult legată de Occidentul Europei. Dar, în același timp, trebuie văzut aici că „Reporter” avea o largă audiență în țară, fiind cunoscut și apreciat de cele mai largi categorii

sociale. Unii din colaboratorii de la „Reporter” sînt în București și cred că n-ar fi rău să fie consultați și ei, ca de pildă: Gogu Popescu, Mihai Popescu, Brîndușa Ștefănescu ș.a. La începutul anului 1938, la cîteva săptămîni după instaurarea guvernului Goga-Cuza, „Reporterul” a fost suprimat, la intervenția ambasadorului german Fabricius, ca de altfel, și majoritatea celorlalte publicații antifasciste, care au căzut pradă teroarei organelor de represăune. Se proclamase dictatura regală, ne îndreptam cu pași repezi spre evenimentele tragice care aveau să ducă la dezmembrarea țării, stăpînirea legionară, apoi dictatura antonesciană și războiul nefast. Partidul continua să activeze în adîncă ilegalitate.

În revista „Manuscriptum” s-a vorbit și de perioada războiului în ce privește activitatea de presă și, de asemenea, s-a vorbit și de apariția „României libere”. Cred că s-ar putea aduce unele precizări și clarificări. Desigur, a fost valoroasă activitatea unor tovarăși la ziarele din acea epocă, cînd era foarte greu să introduci materiale împotriva dictaturii sau să arăți adevărata realitate din țară și de pe front. Trebuia o adevărată dexteritate ca să faci acest lucru. Dar cu experiența acumulată, ne-am putea întreba dacă cenzura, în urma ordinelor primite, nu lăsa în mod intenționat să apară unele lucruri, avînd în vedere și situația nesigură de pe fronturi, precum și tratativele care, sub diverse forme, mai ales după înfrîngerea nemților la Stalingrad, se duceau cu anglo-americanii la Cairo, Istanbul și în alte părți.

În ce privește propaganda de partid, vă pot spune că am pregătit un referat pe care l-am prezentat la Colocviul internațional privind propaganda în

impul celui de-al doilea război mondial. Acest colocviu a avut loc la noi în țară, în vara anului 1980, în cadrul Congresului mondial al istoricilor. Referatul mi-a fost solicitat de Institutul de studii social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R. deoarece, probabil, sînt unul din puținii care cunosc bine activitatea Comisiei de propagandă și agitație a Co-

mitetului Central în timpul războiului. Spicuieste din el câteva idei.

La București, reorganizarea Comisiei centrale, din care am făcut și eu parte, s-a efectuat în vara anului 1940. Din această comisie au mai făcut parte în cursul timpului: Luchian, Bișe, Micle și regretatul Racoviță, care a dispărut prematur. Subsemnatul am fost legătura de partid a Comisiei cu conducerea de partid de atunci. «Înfrângându-se numeroase greutăți — arăt în referat — s-au pus rapid bazele organizatorice necesare: case, oameni de legătură, necunoscuți forțelor represive, gazetari de meserie care scriau pentru gazetele conspirative, și care activau în redacțiile ziarelor ce apăreau legal. Aparatul nostru de informație a fost și el organizat și pus la punct. Colaboratorii care aveau dreptul să posede aparat de radio ne furnizau știrile transmise de posturile de radio Moscova și Londra, cei care lucrau la Comisia centrală de cenzură ne informau despre starea de spirit a soldaților, a ofițerilor și a familiilor lor». Adaug aici o completare: în prima categorie, adică a celor care ne furnizau știrile, vreau să menționez pe tov. Moșcarov, care ne-a făcut servicii foarte importante, în a doua categorie, a celor care lucrau la Comisia centrală de cenzură, vreau să-l menționez pe poetul Mihai Beniuc. «De la cei mai diverși corespondenți primeam informații despre starea de spirit din uzine, instituții, cartiere și sate. Între timp, a putut fi organizată și o nouă tipografie în care lucrau oameni sacrificându-și ani din viață, rămânând luni nenumărate închisi în localul tipografiei, pentru a nu fi deconspirată.» Și aici, revin cu încă o completare personală. În 1940, în vară, Siguranța a reușit să descopere două tipografii ale partidului. Se pune deci problema achiziționării unei noi tipografii și a punerii ei în funcțiune. Mai târziu, în '40, mi s-a spus că partidul a reușit să cumpere o tipografie și se pune problema transportării materialului din localul unde exista în noua tipografie, în condiții de cea mai strictă conspirație. Am fost întrebat dacă nu pot să găsesc pe cineva care să facă acest lucru. Era o treabă extrem de complicată — trebuiau duse matritele și literele care cântăreau greu, prin tot orașul, în condițiile în care bandele de legionari percheziționau, întrebau pe fiecare cine este, îl legitimau. După câteva zile, m-am gândit la un tovarăș pe care l-am cunoscut mai demult, pe numele lui Hubert (din nefericire a murit acum câteva săptămâni), care nu mai era nici atunci la prima tinerețe. Nu fusese însă niciodată arestat sau cercetat de organele de siguranță. L-am căutat, l-am găsit cu oarecare greutate, și

i-am spus ce voiam de la el. Hubert mi-a cerut un timp de gândire, era o problemă extrem de grea, pentru că se putea solda oricând cu împușcarea și după vreo două zile mi-a spus că acceptă. Și treaba a durat vreo lună — au fost duse cu grijă toate matritele, tot ce era legat de activitatea acestei tipografii până când a fost pusă într-un loc sigur. De atunci Hubert s-a legat de partid, ne-a făcut o mulțime de alte servicii, nu mai revin acum. În această tipografie, a lucrat, printre alții, și dr. Alexandrescu (acum este doctor, pe atunci era tipograf), care timp de doi ani de zile n-a ieșit la lumina zilei, rămânând acolo închis — chestiunea e cunoscută, a fost tratată și într-un film, Zidul.

«În aceste condiții dificile, se pune problema de a impulsiona și mai mult propaganda noastră, a-i da o bază mai statornică. La sfârșitul anului 1942, din dispoziția Direcțiunii Partidului, a fost organizată redacția conspirativă a gazetei „România liberă“, al cărei prim număr avea să apară la începutul anului 1943.»¹ Fac din nou o paranteză, arătând că, în ce mă privește, desigur, am colaborat din plin la „Buletinul informativ al Comitetului Central“ care a început să apară încă din 1940, am luat parte la redactarea materialelor alcătuite de Comisia centrală de pe lângă Comitetul Central: manifeste, documente programatice etc., am luat parte la discutarea și punerea la punct a acestor materiale și, în calitate pe care o aveam, am luat parte și la o serie de reuniuni în legătură cu problemele ce privesc înfăptuirea Frontului democratic larg antifascist. Astfel, între altele, luam parte la ședințele de instructaj pe care conducerea partidului le făcea cu delegația română care a avut, în cursul anului 1941, și apoi în 1942, contacte cu Iuliu Maniu.

Revin acum la materialul prezentat la colocviul internațional: «La începutul anului 1944 frontul de luptă ajunsese pe teritoriul țării noastre. Masele populare, partidele politice tradiționale, regele și anturajul său, generalii patrioți au ajuns la concluzia că tezele programatice exprimate de noi încă din toamna anului 1941 își verificau justetea și că numai o largă concentrare a tuturor forțelor patriotice, democratice, antifasciste poate scoate țara din război și o poate salva de la distrugere. În aceeași perioadă, reprezentanții partidului comunist, împreună cu regele Mihai, cu anturajul său, și numeroși ofițeri superiori patrioți de pe front și de la comandamentele militare din București și alte importante orașe, pregăteau insurecția, cu scopul de a răsturna dictatura militară fascistă a lui Antonescu, a asigura ieșirea României din războiul antipopular și participarea ei la coaliția alia-

filor împotriva nazismului german. Victoria însușirii antifasciste din August 1944 a încununat toate aceste eforturi și a deschis poporului român un drum nou în existența sa multimilenară». Acesta este sfârșitul referatului pe care l-am prezentat la colocviu, cu privire la Propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial.

Îmi permit să mai amintesc două lucruri. În diversele antologii despre care am luat cunoștință — probabil nu de toate — lipsește o publicație, și anume „Însemnări ieșene”, apărută, așa cum arată titlul, la Iași, de la sfârșitul anului '39 până la începutul anului '40. Cred că trebuie menționată și această publicație în cadrul categoriei de publicații democratice și antifasciste, luând în considerație și pe cei care au lucrat la revistă, cât și materialele publicate. Desigur, trebuie să ținem seama că situația era deosebit de grea, că „Însemnări ieșene” a apărut în plină dictatură regală, cînd celelalte publicații democratice antifasciste erau suprimate. Aici un rol însemnat l-a jucat Constantin Prisnea. La cererea lui expresă, am scris o serie de materiale legate de politica externă, în special, îmi amintesc în legătură cu războiul de iarnă ruso-finlandez, 1939—1940, semnînd cu pseudonimul Mircea Rațiu.

Și, în sfârșit, aș vrea să mai pomenesc, pentru că sîntem la capitolul amintiri legate de oameni de cultură, de scriitori, de ziariști, că în toamna lui 1940, împreună cu Mihai Pop, am fost de 2—3 ori la Eugen Ionescu, actualul membru al Academiei Franceze. Eugen Ionescu locuia atunci în București și am avut o serie de discuții legate de situația din țară, de necesitatea unei activități democratice și antifasciste, discuții din care am rămas cu impresia că era complet de acord cu noi și că se putea trece la o colaborare rodnică. Din păcate, el, peste cîteva luni, a acceptat să devină consilier cultural al guvernului antonescian pe lângă guvernul de la Vichy al mareșalului Petain, a plecat în Franța și colaborarea noastră a luat sfârșit. Mai tîrziu, l-am mai revăzut pe Eugen Ionescu, nu în țară, ci în alte părți, și și-a adus aminte și el de întrevederile pe care le-am avut împreună.

În ce privește apariția „României libere”, am auzit că au fost controverse. Cred că aici sînt două lucruri care ar trebui privite distinct. Unul se referă la organizarea redacției ilegale a „României libere”,

la sfârșitul anului 1942, iar al doilea, la faptul că la 24 August 1944 se pare că au apărut două ediții ale „României libere”. Asupra acestui al doilea aspect nu vreau să mă pronunț pentru că nu cunosc bine faptele. La primul punct pot să mă opresc mai pe larg, întrucît am fost însărcinat în acea perioadă, la sfârșitul anului 1942, să string o serie de tovarăși, unii care lucrau legal, cum erau G. Macovescu, Gh. Dinu, Al. Graur, alții care erau ilegali, într-o casă de-a noastră conspirativă — dacă nu mă înșel era pe str. Ștefan cel Mare, aproape de Calea Dorobanți — și acolo a fost constituită redacția „României libere”, l-am pus la dispoziție una sau două case conspirative pe care noi le aveam, precum și două sau trei tehnici. Ca să fim mai clari, e vorba de acele tovarășe de-ale noastre care au făcut o muncă minunată în toată această perioadă, înainte și în timpul războiului, adică transportau materiale, duceau și aduceau de la un tovarăș la altul manuscrite, articole, apoi le predau la tipografie, activități dificile, periculoase și care cereau un devotament fără margini. Mai departe, redacția „României libere” și-a dus viața ei, pentru că la începutul anului 1943 să apară primul număr ilegal al acestui ziar.

În 1943, în primăvară, eu am trecut la altă muncă, în cadrul Comitetului de partid al orașului București și al județului Ilfov, avînd mai multe însărcinări dar m-am ocupat mai departe și de problemele legate de propaganda de partid. Împreună cu tovarășii cu care lucram, am scos o serie de materiale profilate pe specificul orașului București și al județului Ilfov, destinate uzinelor, cartierelor, cazarmelor și satelor. În afară de acestea scoteam și o publicație săptămînală (au ieșit cîteva numere) care s-a intitulat „Buletinul Capitalei”. Unul din aceste exemplare — donat de mine — se află acum la Muzeul de istorie a Partidului.

Am ținut să aduc aceste completări, eventual precizări, la discuțiile care au avut loc în „Manuscriptum” cu privire la presa legală, democratică și antifascistă interbelică, cu credința că mărturii mai multe și din diferite unghiuri nu pot decît să ne aducă cît mai aproape de adevăr și de fapte, așa cum s-au petrecut ele în realitate.

Ambasador dr. M. BĂLĂNESCU

ianuarie 1981

MĂRTURII «...era un vizionar

ROTONDA 13

DESEORI REVISTA „MANUSCRIPTUM“ A găzduit în paginile sale evocările consemnate pe bandă de magnetofon în cadrul binecunoscutei serii de amintiri literare — „Rotonda 13“. În acest număr încredințăm tiparului mărturii despre N. D. Cocea — interesantă personalitate literară și politică din prima jumătate a veacului nostru — așa cum ele au fost expuse cu prilejul centenarului nașterii scriitorului.

Gazetar impetuos, prozator încă nu îndeajuns de cunoscut, pamfletar și polemist violent, dăruit cu harul deplinei sincerități și al capacității profunde de convingere în slujirea idealurilor de justiție socială, N. D. Cocea a reprezentat un moment semnificativ pentru o întreagă epocă a presei românești, un exemplu pentru nenumărații zia-

riști democrați, formați în epoca respectivă. Dificultatea conturării unui portret cu trăsături precise, care să înglobeze ipostazele felurite topite în personalitatea lui N. D. Cocea, a fost depășită, credem, în mod fericit de cei care au participat la scara de amintiri — pe cât de sugestive, pe atât de adevărate — grație evocărilor lui Șerban Cioculescu, George Cocea, Virgiliu Ene, Mihail I. Dragomirescu, George Macovescu, Ioan Massoff și Ștefan Voicu.

În mod deosebit dorim să subliniem contribuția prețioasă a Luciei Demetrius care, în pofida faptului că nu a putut participa din motive indepen-

dente de voință sa la momentul omagial, a ținut să fie prezentă prin însemnările trimise redacției revistei.

Adrian HOAJĂ

al lumii ce avea să vină...»

N. D. Cocea

evocat de

Șerban CIOCULESCU, George COCEA, Virgiliu ENE,
Lucia DEMETRIUS, Mihail I. DRAGOMIRESCU,
George MACOVESCU, Ioan MASSOFF, Ștefan VOICU

ȘERBAN CIOCULESCU: Sînt numai patru zile de cînd s-au împlinit o sută de ani de la nașterea marelui ziarist și luptător progresist N. D. Cocea.

Salutînd prezența în mijlocul nostru a distinsei sale fiice, Dina Cocea și a distinsului artist George Cocea, vă voi adăuga că, personal, am motive cu totul subiective ca amintirea lui N. D. Cocea să-mi fie foarte scumpă. Am povestit de mai multe ori cum, student fiind în anul al treilea și anunțîndu-se apariția „*Faclei literare*”, l-am vizitat la redacția „*Faclei*”, i-am prezentat un proiect de articol de critică despre care mi-a spus întîi că nu-l poate publica. Și, în momentul cînd era să mă retrag, cum spunea Puiu Iancovescu, «în ordine și fără pierderi», m-a oprit și mi-a spus: «...dar îți încredințez cronică literară permanentă!». Vă închipuiți „dușul” acesta scoțian, cum am trecut de la cea mai mare — dar așteptată! — deziluzie la o neașteptată realizare a visului meu... A fost deci „nașul” meu literar! Pot spune că de la N. D. Cocea am învățat ce este gazetăria democratică: este gazetăria în care se acordă încredere deplină celui care scrie; este gazetăria în care redacția nu se consideră obligată să intervină; este generosul respect acordat gazetarului tînăr la primii lui pași. Ceea ce nu se poate uita! Eu am mai povestit cum, din colaborarea mea de patru sau cinci luni pînă la dispariția „*Faclei literare*”, o singură dată m-a rugat să renunț la un articol, și avea perfectă dreptate: mă repeziseam orbește, la doi ani și ceva după moartea lui Macedonski, într-un articol pornit din aceeași antipatie ca a tuturor admiratorilor lui Eminescu pentru nefericita lui epigramă; un articol pe care, firește, l-aș fi regretat mai tîrziu dacă ar fi apărut... Și N. D. Cocea mi-a spus: «Dragă Cioculescu, tu ești critic, poate ai dreptate, dar vezi, mie mi-a legănat tinerețea *Noaptea de mai...*» Și a început să mi-o recite. «Ei, cum să apară în revista pe care o conduc eu aceste rînduri atît de severe, această execuție, cînd mormîntul lui e încă proaspăt!» Și, știind că, student fiind, pierderea onorariului pentru acel articol m-ar fi costat, în mod cu totul excepțional mi-a spus: «Și totuși figurezi pe stat! Te vei duce și-ți vei încasa articolul ca și cum ar fi apărut». Mărturisesc că au trecut de atunci 57 de ani, dar nu mi s-a mai întîmplat acest lucru ca un articol nepublicat să-mi fie plătit! (*animație*) Așa încît, vedeți dumneavoastră, generozitatea, camaraderia, spiritul de confraternitate, de tovarășie pe care le avea Cocea, pe atunci în vîrstă de 43 de ani, eu avînd abia 20 spre 21 de ani...

L-am văzut pe N. D. Cocea destul de rar după debutul meu. Am scris favorabil despre *Vinul de viață lungă*, poate, dintre toate cărțile lui literare, cea mai bună. Relațiile noastre deveniseră prietenești. Tot pe cînd era directorul „*Faclei*”, studenți huligani din mișcarea cuzistă l-au lovit cu măciucile, provocîndu-i răni. Ducîndu-mă peste cîteva zile cu materialul, la sediul redacției, l-am găsit acolo bandajat, dar scriin-

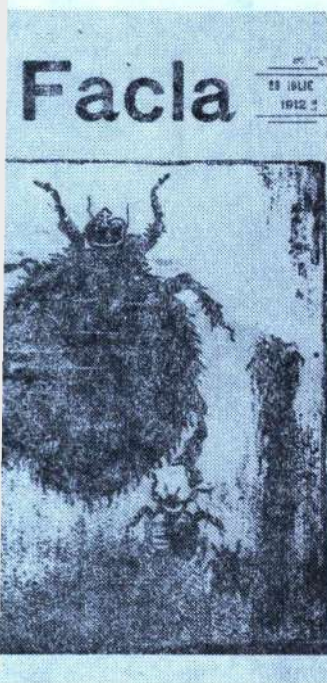
du-și articolul. Firește, am înfierat actul, mi-am manifestat simpatia față de el, dar și uimirea că după abia 2—3 zile îl văd la masa de lucru. La care el mi-a spus: «Dragă Cioculescu, uite, asta-i cap de pamfletar! Asta nu se sparge ușor!» Vedeți, prin urmare, optimismul și, cum să spun, bravada pe care o avea față de o mișcare care uza de mijloacele huliganice cele mai reprobabile. Or, Cocea era un om al condeiului. El înțelegea ca ideilor lui să i se răspundă cu alte idei și la modul civilizat în care scria el să i se răspundă tot în mod civilizat.

Firește că niciodată nu s-a putut stabili în presa interbelică un astfel de dialog. Presa de dreapta a fost totdeauna de o violență nemaipomenită, de-o brutalitate și o necuviință extraordinare. N. D. Cocea era însă un „florețist”. În această calitate, el a fost profesorul unor generații de gazetari și de pamfletari. Ei vă vor spune mai bine decât mine, desigur, despre activitatea sa propriu-zis politică și publicistică, la care eu n-am mai putut participa în anii următori; ei vă vor vorbi, desigur, cu căldură, cu entuziasm despre acest om minunat: generos, călduros, săritor, bun tovarăș — cum vă spuneam — și care și-a păstrat pînă aproape la vîrsta de 70 de ani (a murit în al 70-lea an al vieții) o tinerețe extraordinară...

L-am văzut foarte fugitiv, cu cîteva luni înainte de moarte și n-aș fi putut crede în sfîrșitul său atît de apropiat. Aș zice că, gîndindu-se la N. D. Cocea, scriitorii se gîndesc și la T. Argezi; ei se gîndesc și la G. Galaction. Fiecare din ei avea însă un temperament diferit. Dar toți aveau aproape aceleași idei sociale generoase. Dintre ei însă cel mai înflăcărat, cel mai expansiv, cel mai luptător ca temperament era N. D. Cocea. Cu aceste cuvinte vă mulțumesc pentru atenție și, pentru că Muzeul literaturii române a inițiat această sărbătoare în colaborare cu Uniunea Scriitorilor, am plăcerea să-i dau cuvîntul tovarășului George Macovescu, președintele Uniunii Scriitorilor din R. S. România.

G. MACOVESCU: În această zi de aduceri aminte, în această casă a Muzeului literaturii române, Uniunea Scriitorilor prezintă omagiul său memoriei lui Nicolae Cocea, scriitorului, ziaristului și luptătorului social, una din splendidele și cele mai controverse personalități ale intelectualității din această țară din prima jumătate a veacului nostru. Vocea baritonă, cu flexibilități grase, a lui N. D. Cocea, o am încă în urechi. Vocea tribunului din întrunirile muncitorești ale scriitorilor sau ale ziaristilor, vocea prietenului care spunea o glumă, dădea un sfat sau emitea o sentință, capul de faun, cu o frunte izbitoare prin forța și întinderea ei sub care se mișcau neconținut ochii pătrunzători, străjuți de sprîncene veșnic zbîrlite, mă urmărește încă și nu cred că imaginea se va șterge vreodată. O voi purta în mine pînă la sfîrșit ca pe o icoană a timpurilor care au trecut, a unor oameni care au fost. Mersu-i grăbit și sigur, agitația mîinilor, mișcările rigide ale torsului le am în amintire așa cum erau în vremea cînd le observam pe stradă, în redacții, în cafenele, în întruniri, în convorbiri în Bucureștii de altădată, de acum aproape o jumătate de veac.

L-am cunoscut pe N. D. Cocea cu mult înainte de a-l fi văzut. Generația mea de gazetari s-a ridicat în umbra faimei ziaristului Cocea, a reporterului, comentatorului, pamfletarului, cronicarului, a celui ce dăduse la începutul acestui veac strălucire și nerv ziaristicii române. Aflasem că încă în 1907 purtase steagul roșu în fruntea manifestanților din București. Știam că, zece ani mai tîrziu, în 1917, îl întîlnise pe Lenin la Petrograd. Cunoșteam că fusese judecat și trimis în închisori pentru că nu se oprise să scrie *La pensie, majestate!*; nu se reținuse să atace, cu o violență pe care numai el o avea în vîrfurile penitei, toate guvernele și pe toți guvernanții de atunci. L-am aflat din literatura lui, din acele romane care pe nedrept au fost trecute în umbră și sub tăcere, sarcasmul cu care grava figurile unei societăți cunoscute lui sub toate unghiurile. M-am așteptat să văd un om încruntat, necruțător și-am întîlnit, într-un fapt de seară de vară din 1935, pe strada Sărindar, un coleg amabil, politicoș, zîmbitor, glumeț, atent cu un tînar necunoscut, începător în meseria scrisului, stăpînit de emoția că se afla în fața teribilului Cocea. Venea uneori în redacția „Adevărului”, unde altădată scăpărase și dominase talentul lui. Se întîlnea cu colegi mai vechi,

ajunși directori, dar nu zăbovea prea mult în birourile lor fiindcă se simțea mai bine între noi — reporterii tineri, plini de întrebări, răscoliți, ca și el, de evenimentele care se învolburau, prevestind catastrofa celui de al doilea război mondial. Se aprindea în discuții cu noi, perora, redevenea pamfletarul tăios și neiertător când vorbea de fascism, era un vizionar al lumii ce avea să vină.

Coceă, pasionatul, se manifesta în orice împrejurare. Iubea și detesta oamenii cu pasiune. Gîndea cu pasiune. Vorbea cu pasiune. Acționa cu pasiune și ca orice pasionat, uneori greșea. Dar nimeni nu putea și nu va putea să îi reproșeze lui Coceă reaua credință, lipsa de loialitate, de cavalerism. Ca orice mare combatant, știa să dea, dar să și primească, să suporte înfringerile și să nu se lase amețit de victorii. L-am văzut în vremea războiului într-o adunare de ziariști unde știa că majoritatea nu era cu el. S-a urcat la tribună, însoțit de fluierături, de insulte, amenințări. L-am auzit atunci pe oratorul Coceă, în a cărui cuvîntare se manifestau și omul politic și vizionarul și pamfletarul și scriitorul. Logica și pasiunea lui, frumusețea ideilor și a cadenței frazelor lui au stăpînit pînă la urmă hărmălaia huliganilor. Am plecat împreună. Pe stradă — ne aflam în preajma Pieței Rosetti — ne-a surprins o alarmă aeriană. Ne-am lipit de un zid și am așteptat. Moartea? Viața? Dar n-am tăcut. Pasiunea oratorică a lui Coceă nu se stinsese: «Nu i-am convins, dar i-am învins!» spunea el. Un timp, scurt timp după Eliberare — voi regreta totdeauna scurttimea aceluia timp — am lucrat împreună în redacția unui ziar. El era director, iar eu, secretar de redacție. L-am văzut atunci pe ziaristul, pe publicistul, pe profesionistul Coceă ce știa! Și multe am încercat să prind de la el! Scria articole de fond, reportaje, note și schițe și întocmea paginația. Nu era numai priceperea dată de o lungă experiență: talentul și pasiunea i se manifestau din plin. Conștiința că ziarul, cu fiecare apariție a lui, trebuie să zguduie pe cititor, să-l convingă și să-l determine să acționeze era ghidul principal al gazetarului Nicolae Coceă.

Am evocat aici, în puține cuvinte, pentru a cuprinde marea personalitate a lui Cocea, un om vijelios, pasionat, curajos. I-am cunoscut talentul, cultura, sensibilitatea, goana lui permanentă după frumos, dragostea lui de viață. Dar Cocea mi-a rămas în amintire ca o furtună a sudului, cu dezlănțuiri bruște și fantastice, cu descărcări violente și cu luminări pline de nebănuite frumuseți. Acum, cînd se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui Nicolae Cocea, Uniunea Scriitorilor, toți cei care țin un condei în mînă trimit peste timp înaintașului lor un gând de recunoștință pentru omul de curaj care a făcut din viața lui, din scrisul lui, o armă a frumosului, a poeziei existenței noastre!

ȘERBAN CIOCULESCU: Mulțumesc tovarășului George Macovescu pentru interesantele-i amintiri și dau cuvîntul tovarășului Ștefan Voicu.

ȘTEFAN VOICU: Copil fiind în anii de dinaintea primului război mondial, am auzit odată pe bietu taică-meu povestind cu mult haz isprava unui ziarist, pe nume Cocea, care a reușit să stea de vorbă cu un temut bandit, pe nume Pantelimon, pe care poliția și toată jandarmeria îl căutau de luni de zile, dar pe care — nu se știe cum — ziaristul l-a găsit, i-a luat un lung și senzațional interviu, publicat pe larg în ziarul „Adevărul” (sau, poate, în ziarul „Dimineața”). La isprava asta se adăuga, dacă-mi aduc bine aminte, declarația ziaristului precum că l-a convins pe Pantelimon să se predea, urmînd ca el, Cocea, să-l aducă cu sine în fața justiției și să-i organizeze o apărare la Curtea cu juri de către cei mai mari maestri ai baroului care să-l prezinte pe Pantelimon nu ca acuzat, ci ca victimă a societății.

Aceasta m-a făcut să răscolesc colecția revistei lui N. D. Cocea, revista „Facla”, la care tata era abonat, dar am avut o mare deziluzie. Am dat acolo peste articole de Arghezi, de Gala Galaction, peste alții, dar n-am găsit nimic despre un fel de Sherlock Holmes românesc, ca englezul din broșurile săptămînale de 40 de bani bucata, mult citite de școlarii din clasele a treia și a patra primară de pe atunci.

Ar merita poate să se reediteze multe din cele publicate în „Facla” de dinaintea primului război mondial, căci ar fi unul din cele mai interesante și mai palpitate documente de istorie social-politică și literar-artistică, o înaltă școală de ziaristică militantă, progresistă, de mare folos gazetarilor noștri de azi.

În anii aceia se afirma marea prietenie creatoare Arghezi-Cocea-Galaction, care a dat o puternică efervescentă și strălucire publicisticii și, în general, vieții artistice, perioadă de care istoria presei și a literaturii române merită, după părerea mea, să se ocupe mai mult.

*

Întîia oară cînd am dat cu ochii de Cocea a fost în primii ani de după primul război mondial. Înjghebasem cu cîțiva tineri, ca și mine, un așa-zis cerc literar-artistic cu sediul pe strada Decebal, o stradă dintre Piața Sfîntul Gheorghe și Calea Moșilor. Cu multă îndrăzneală ne-am prezentat trei inși la N. D. Cocea, solicitîndu-i să ne țină o conferință despre Anatole France. Anatole France era atunci pasiunea noastră, iar N. D. Cocea tocmai tradusese romanul *Thaïs*, publicat mi se pare de Editura Brănișteanu. Ar putea fi astăzi un exemplu pentru mulți, bunăvoința cu care a răspuns unei asemenea cereri din partea unor tineri și cu cîtă căldură, cu cîtă instructivă pledoarie pentru marea cultură, pentru marea literatură universală ne-a vorbit celor treizeci-patruzeci cîți ne aflam în sală.

Îi plăcea, ani de zile mai tirziu, cînd îi pomeneam de conferința lui de atunci, conferință despre care nu-și putea nicidecum aduce aminte. De *Thaïs* însă își amintea cred cu plăcere și cu dragoste pînă la sfîrșitul zilelor sale.

Cînd am fost invitat să particip la această rotundă dedicată aniversării unui secol de la nașterea lui N. D. Cocea, m-am gîndit că ar fi cazul să încerc o caracterizare, oricît de sumară, a personalității sale. Încercarea însă nu a izbutit. Este insuficient să spui că a fost unul din cei mai mari ziaristi ai epocii, unul din cei mai viguroși polemisti, publicist impetuos, director de ziare mai mult sau mai puțin efemere, dar pline de combativitate, pe pozițiile social-politice și cultural-artistice cele mai

înaintate în epocă. Ziare în care, sub îndrumarea sa, în spiritul său combativ și cu verva sa publicistică, s-au format și s-au afirmat zeci de străluciți gazetari.

Este insuficient să spui că romanele *Fecior de slugă* și *Vinul de viață lungă* îl arată a fi unul din marii scriitori ai României. Ar fi putut lăsa în urma lui o bogată și deosebit de valoroasă creație literară, o frescă autentică și plină de savoare a societății românești din epoca sa, *dacă* temperamentul său vulcanic și boem totodată, ca și firea sa agitată, mereu în mișcare, nu i-ar fi dezorganizat munca de creație, fără-mișând-o în numeroase și excepționale crîmpeie care merită, și ele, să fie editate într-un volum de opere începute, dar neterminate.

Era un scriitor, un publicist, permanent angajat în marile bătălii sociale, niciodată *extra muros*, totdeauna pe poziții militante cu caracter profund progresist.

Dominantă la Cocea era împletirea strînsă între marea sa dragoste pentru artă și repulsia organică față de fătărnicia relațiilor sociale care permit înjosirea, brutalizarea și exploatarea omului. Încă din tinerețe, în primul deceniu al acestui secol, pașii săi s-au îndreptat spre partidul socialist care l-a desemnat chiar ca reprezentant al său la unul din congresele Internaționalei Socialiste, iar în 1920 a fost deputat în parlament ales pe listele partidului socialist.

Era o fire foarte voluntară, greu de încadrat în chingile unei vieți organizate, ale unor norme de disciplină mai mult sau mai puțin rigidă, o fire neîngrădibilă în variațiile și vastele sale relații și combinații personale și sociale.

Și totuși — ceea ce ar părea un paradox al personalității sale — el a manifestat față de Partidul Comunist nu numai un neclintit devotament, dar și o riguroasă și incredibilă disciplină. Nenumărate relații și întrevederi cu caracter confidențial ale unor reprezentanți ai partidului nostru, aflat în ilegalitate, cu fruntași ai unor partide sau grupări politice burghezo-democratice au fost organizate prin Cocea, în condiții de deplină securitate și de păstrare a caracterului confidențial. Avea față de Partidul Comunist și de comuniștii cu care era în contact, o atitudine prietenească, tovarășească, de mare respect. Dealtfel, trebuie să adaug imediat, de respect reciproc.

Nu pot fi diămuite marile merite ale lui Cocea în legătură cu apariția unora din cele mai importante publicații legale ale Partidului Comunist din timpurile grele ale ilegalității.

Vreau să amintesc mai întîi de cotidianul „*Facla*” pe care Cocea l-a pus, în 1925, la dispoziția partidului. Din redacție — cu sediul pe Calea Victoriei, în blocul în care se află astăzi teatrul „C. Tănase” — făcea parte Elena Filipovici, minunată figură feminină a mișcării noastre muncitorești revoluționare din anii aceia, față de care Cocea avea o mare și justificată admirație, Nicolae Popescu-Doreanu, mi se pare că și Timotei Marin, și alți comuniști.

El a acceptat, fără nici o ezitare și fără nici o rezervă, să preia, în 1936, funcția de director al revistei teoretice legale a partidului nostru, „*Era Nouă*”, din care, pînă a fost interzisă, au apărut doar trei numere, însă cu un mare răsunset ideologic, politic. În anii aceia organizațiile fasciste, în primul rînd Garda de fier, dezlănțuiau o ofensivă ideologică de mari proporții, prin numeroase publicații finanțate de la Berlin, pentru a îneca gîndirea românească în mlaștina iraționalismului fascist, a misticismului și obscurantismului, susținute de gloanțele legionare ca suprem argument teoretic.

Cu curaj remarcabil în acele timpuri, a răspuns propunerii partidului nostru de a fi directorul săptămînalului „*Reporter*”, publicație preluată de partid, în 1937, de la fostul ei director proprietar, plecat în străinătate. „*Reporter*” a dus, în 1937 și începutul lui 1938, cea mai puternică și mai temeinic argumentată campanie împotriva pericolului fascist, împotriva Gărzii de fier. În fața redacției, pe strada Matei Millo, patrulau ore întregi doi legionari cu cămașă verde, cu diagonală și cu pistolul la brîu. Cocea traversa sfidător trotuarul, parcă frizînd inconștiența, iar noi — Matei Socor, Jim Șerbănescu și cu mine — în urma lui, ne întrebam de fiecare dată: « Aștia trag, sau nu trag? », « Oare trag numai în Cocea, sau trag și în noi? »

Neapărat se cuvine să spun câteva cuvinte despre N. D. Cocea ca polemist de o virulență corosivă, colorată, uneori cu pecetluirea plastică, de neșters, a adversarului. Ceea ce merită subliniat — și așa vrea să se rețină — este că o astfel de virulență polemică nu era niciodată pur și simplu un atac la om, la persoană, ci viza întotdeauna instituția, sistemul, practica socială, mecanismul social-politic, etic, spiritual pe care o persoană sau alta le reprezenta sau le simboliza. Era, dacă vrei, o polemică de idei, de concepții, de atitudine politică, socială, în care duritatea de expresie, uneori de o aparentă vulgaritate populară, creiona mai puternic, mai plastic, *esența* și *direcția* de orientare a confruntării între sisteme de gândire, de concepții, de atitudini într-un domeniu sau altul al vieții sociale. Niciodată, oricât de virulent era scrisul său — și era, precum se știe, uneori foarte virulent — scrisul său nu avea caracterul subiectiv al unui *ad hominem* care degradează genul polemic în publicistică și înecă în noroi orice principialitate și, ceea ce este mai neplăcut, poate îneca orice adevăr, de orice natură ar fi el.

Mai vreau să adaug că, după părerea mea, el, N. D. Cocea, în relațiile sale sociale și personale, se mișca deasupra oricăror prejudecăți, lipsit complet de conformism, de formalism și de ipocrizie. Din acest punct de vedere îndrăznesc să afirm că, în detășarea sa de orice morală formală și fariseică, era sufletește curat ca un copil, de o naivitate surprinzătoare, de o candoare uneori zguduitoare și fermecătoare.

A meritat și merită să-l iubim pentru pasiunea cu care a promovat, cu curaj și combativitate în timpuri din cele mai grele, idealuri de înaltă civilizație și cultură ale omului. Vă mulțumesc.

ȘERBAN CIOCULESCU: Mulțumesc tovarășului Ștefan Voicu pentru atât de cuprinzătoarea caracterizare și dau cuvântul profesorului Mihail I. Dragomirescu.

MIHAIL I. DRAGOMIRESCU: Auzisem de Cocea, ca și tovarășul Voicu, în copilărie. Nu se putea să nu auzi de el. În reuniunile intelectualilor din satul meu se vorbea despre Cocea ca despre «o explozie». El, care a fost în pușcărie pentru că atacase pe rege! Cu această admirație secretă am venit la facultate în 1933 și adeziunea mea la Partidul Comunist m-a făcut să urmăresc cu mai mare atenție personalitatea fermecătoare a lui Cocea în nenumăratele manifestări ale epocii: proteste împotriva arestării ceferiștilor, contribuții la lupta antifascistă etc. Am citit cu interes cea mai bună revistă ideologică a partidului — „*Era nouă*” — pe care el a condus-o și poate că tovarășul Voicu își amintește că la Tg. Jiu, în lagăr, mi-a spus s-o cer de-acasă, pentru ca să fie, acolo, material ideologic pentru munca de lămurire, de propagandă în lagărul de la Tg. Jiu.

L-am cunoscut direct pe N. D. Cocea în diferitele întâlniri dintre oamenii de stînga. În 1937 am avut ocazia să stau mai mult de vorbă cu el la „*Reporter*”, în redacție. Veneam din campania electorală, ultima campanie electorală dinainte de război. Fusesem în județul Dîmbovița împreună cu Gogu Popescu și cu Mihai Popescu ca să facem propagandă pentru Ion Gheorghe Maurer care candida acolo pe lista Partidului Radical Țărănesc. Cînd am venit la „*Reporter*”, Cocea era împreună cu cîțiva redactori. Și a început să mă descoasă. Nu pot să uit vioiciunea ochilor lui, spontaneitatea, curiozitatea nestăvilită, cum m-a răsucit pe toate părțile ca să înțeleagă de la mine cît mai mult din starea de spirit a țărănimii, din raporturile de forță dintre diferitele partide politice. Pentru mine a fost însă momentul în care am intrat în contact cu personalitatea lui Cocea, personalitate plină de vitalitate, de inteligență, de spontaneitate, de farmec. Au trecut anii... După 1944 am mai avut ocazia să-l întîlnesc în activitatea mea mai mult politică, a lui mai mult publicistică și de Director general al teatrelor. Eram secretarul general al Uniunii Patrioților, iar ziarul „*Victoria*” era ziarul neoficial, dar știut ca atare al acesteia. Fondurile le dădeam în mare parte noi, pentru că nu se putea susține, ca dealtfel toate gazetele. Gazeta era condusă de Cocea. Ne-am întîlnit la cîteva întruniri, pentru că deși nu era un om activ politic în perioada respectivă, așa cum fusese în tinerețe, el răspundea cu mult interes atunci cînd era chemat.

Vreau să amintesc că era o perioadă grea după război; distrugerii, sărăcie, era perioada secetei din 1945, dar despre lucrurile acestea se vorbea mai puțin în adunările publice. Era și entuziasmul festivistic după preluarea puterii. Cocea însă, cu firea lui deschisă, a spus multe adevăruri.

În toamna lui '45 ne-aducem aminte că era conflictul deschis între guvernul Groza și rege. Atunci Cocea a semnat acel *Apel al intelectualilor* de sprijinire a politicii guvernului Groza, de contracarare a acțiunii partidelor așa-zise „istorice” care încercau să răstoarne situația ce le era defavorabilă. Cocea, în perioada respectivă, cred astăzi, în perspectiva timpului, nu s-a bucurat de prețuirea politică pe care o merita pentru întreaga lui viață de luptă. Gîndesc acum că în 1947, cînd în Parlament a fost aniversată răscoala din 1907, poate că ar fi fost de mare frumusețe să-l auzim vorbind pe N. D. Cocea, care cu aproape 30 de ani înainte scrisese cele mai puternice articole împotriva acelor ce masacraseră țărani. Dar Cocea, prin personalitatea lui independentă, poate incomoda pe unii. El n-a fost deputat. A fost prietenul lui Gala Galaction, deputat în parlamentul de atunci. De aceea sînt mulțumit că astăzi particip la această comemorare a lui Cocea, la 100 de ani de la nașterea lui, pentru că a fost o personalitate deosebită în ansamblul vieții publice de la noi, în publicistica noastră, în literatura noastră. Și felicit muzeul că a avut această inițiativă.

ȘERBAN CIOCULESCU: Mulțumesc colegului Mihail I. Dragomirescu pentru amintirile sale de conmiton politic și dau cuvîntul cunoscutului istoric al dramaturgiei noastre, Ioan Massoff.

IOAN MASSOFF: Mă voi referi la unele legături pe care le-a avut N. D. Cocea cu teatrul. Aceste legături au fost multiple. În casa maiorului Cocea cred că se vorbea foarte mult despre teatru. Lucrul era firesc, întrucît două din fetele lui Dumitru Cocea au fost actrițe.

În 1911, N. D. Cocea a pus la cale nu numai apariția „*Faciei*” și a „*Vieții sociale*”, ci s-a gîndit la un ziar de teatru. Îmi povestea Alexandru Davila, celebrul om de teatru, autorul lui *Vlaicu Vodă*, cum, într-o dimineață, s-a trezit cu Cocea: «Coane Alecule, am o idee! Hai să scoatem un ziar de teatru». Lui Davila i s-a părut curioasă această inițiativă, dar a fost de acord. Era nevoie de o publicație care să facă cunoscută cultura teatrală, tineretului în special. Și așa a apărut, în 1911, „*Rampa*”. Lucru puțin obișnuit, care nu s-a mai întîmplat în altă parte, cu o singură excepție: la Paris a putut să apară, cîțiva ani doar, „*Comedia*”. La noi a apărut „*Rampa*”, din 1911 pînă cînd a fost suprimată odată cu celelalte ziare de orientare democratică. La „*Rampa*” scria toată lumea. Redactori erau puțini, dar se bucurau de colaborarea tuturor scriitorilor care contau în epocă. Ca în atîtea alte inițiative ale lui, Cocea a pus temelia, a ridicat niște stîlpi — și a plecat! Ei bine, „*Rampa*” a mers mai departe avînd epoca ei de strălucire, și epoca ei de mai puțină strălucire. Am uitat să spun că de la 1909 Cocea a fost un foarte competent cronicar dramatic. Articolele sale din „*Viața Românească*”, citite și astăzi, sînt de un mare interes. El a fost și dramaturg, dar un dramaturg puțin jucat. A scris mai multe piese decît le-a remarcat tovarășul Virgiliu Ene care a scris o minunată monografie despre Cocea. Eram secretar literar al Teatrului Național și-mi aducea piese. Nici n-aveam îndrăzneala să cer să fie scutit de așa-zisa taxă de lectură; el o citea, dar nu-și făcea nici un fel de iluzii că piesa ar putea fi jucată. Eu o puneam mereu la ordinea zilei, dar membrii comitetului spuneau că nu se îndoiesc de talentul lui Cocea, dar socoteau că-i o pierdere de timp lectura, deoarece piesa tot nu se poate juca. Pînă cînd într-o zi Petrovici, Ion Petrovici, un om de mare cultură, mi-a spus: «Ia să vedem ce-i și cu asta, că talent are, din belșug!» Ei, s-a citit piesa, am făcut un referat (dictat de către Petrovici) care nu spunea nimica. Cocea nu a fost surprins. Era mare lucru să poată fi reprezentat pe scena Teatrului Național.

Referindu-mă tot la dramaturgia lui Cocea, vreau să amintesc că de obicei piesele originale se bucurau de o reducere de impozite. Lui Cocea nu i s-a acordat această reducere; dar odată a intervenit Rebreanu și în cele din urmă i s-a acordat reducerea

pentru piesa *Canalia*, reprezentată la Teatrul Nostru. Cocea nu era un nedăruit autor dramatic. El avea idei, ştia să conducă acţiunea, dar nu ştia să construiască. Marele Caragiale vorbeşte despre autorul dramatic care este, în felul lui, un arhitect. Lucrul acesta se învaţă şi dacă piesele i s-ar fi jucat, eu cred că el ar fi ajuns să scrie lucrări interesante. A fost un traducător de mare merit. Îndeosebi a tradus foarte frumos din Ibsen; *Hedda Gabler* poate fi citată ca o minunată traducere.

După '44 Cocea a fost numit director general al teatrelor. El a avut mare merit în această perioadă foarte grea. Atmosfera era de aşa natură în teatru încît nimeni nu ştia încotro s-o apuce. Şi mai era ceva: directorul teatrelor particulare — în 1945 funcţionau la Bucureşti nu mai puţin de 23 de teatre — ştia că zilele lor sînt numărate şi nu trebuia să ai un simţ politic prea dezvoltat ca să pricepi că mai aveau o stagiune şi gata! Lucrul acesta ar fi putut produce un şomaj actoricesc pe scară mare. Cocea a luat o serie de măsuri deosebit de interesante: ajutat de Ralea (în vremea aceea ministrul artelor) şi de Petru Comarnescu (subinspector general al teatrelor) a organizat o conferinţă a tuturor directorilor de teatre din ţară. Nu se mai întîmplase pînă atunci aşa ceva! S-au lămurit atunci o mulţime de lucruri.

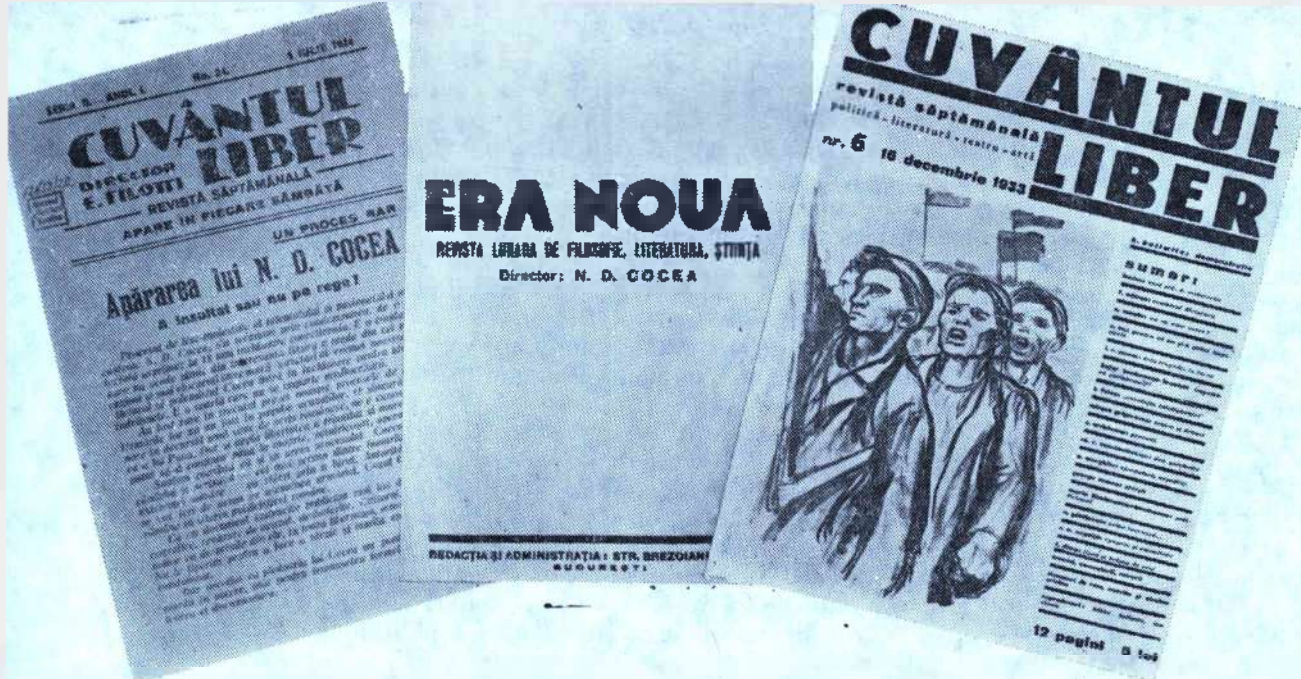
Dar Cocea nu s-a mulţumit cu atîta: a luat iniţiativa unui simpozion, să-i spunem, în care s-au analizat problemele de bază ale teatrului românesc. În „sala de la Fundaţii”, cum îi spuneam noi atunci (actuala sală a B.C.U.), timp de 7 zile, toţi cei care contribuiau la pregătirea unui spectacol de teatru — actori, dramaturgi, regizori, scenografi, tehnicieni, pictori — au discutat despre repertoriu şi, în special, despre interpretare. Se simţea nevoia unei noi şcoli de interpretare. Şi aceste simpozioane nu se reduceau numai la discuţii teoretice. Cocea vroia un *teatru pentru mase*, un teatru care — spunea Cocea — să meargă la sufletul poporului! A organizat cinci echipe care trebuiau să joace în comune şi orăşele unde nu mai călcase teatrul. Expresia «teatrul la locul de muncă» e de pe vremea lui Cocea! El a „inventat” să meargă actorii şi să joace în fabrici. Ceva mai mult! Teatrul la locul de muncă era înzestrat. — uşor de spus acum, dar cîtă luptă pentru izbîndă atunci! S-au organizat cinci scene mobile cu ajutorul unor autobuze cu decoruri, care puteau fi adaptate la scene mai mult sau mai puţin improvizate. Spectacolele din judeţul Ilfov erau gratuite. Dar Cocea a pus temelia actualelor teatre ale statului — fapt deosebit de însemnat, — şi chiar a Teatrului Naţional din Timişoara.

ŞERBAN CIOCULESCU: Dragă Massoff, nu mai e nevoie să te felicit pentru acest succes de francheţe!

IOAN MASSOFF: Vă mulţumesc!

ŞERBAN CIOCULESCU: Dau cuvîntul în continuare lui George Cocea care are şi el amintiri despre marele său înaintaş.

GEORGE COCEA: Onorată asistenţă, astăzi sînt stăpînit de o puternică emoţie vorbind despre N. D. Cocea. Tatăl meu era văr primar cu marele gazetar. L-am cunoscut în timpul primului război mondial. Locuiam la Bîrlad unde tatăl meu era ofiţer. Părinţii mei aveau o mare simpatie şi o deosebită afecţiune pentru N. D. Cocea care venea des la Bîrlad şi locuia la noi. Pe atunci eu studiam violoncelul şi el se aşeza într-un fotoliu şi mă asculta — unchiul meu fiind un mare meloman. Mai tîrziu, în 1932, cînd am fondat conferinţele experimentale *Pro arte*, la sala Dalles, el a ţinut două conferinţe: o conferinţă despre viaţa şi opera lui Beethoven şi o conferinţă despre viaţa şi opera lui Paganini. Îi plăcea mult muzica. În 1920 cînd ne-am mutat în Bucureşti ne vedeam des. El a locuit o vreme pe Calea Dorobanţi la nr. 50, iar noi locuim la nr. 37, vis-à-vis, şi eram tot timpul împreună. La scurt timp, tatăl meu murind, am rămas într-o situaţie extrem de precară şi atunci s-a întîmplat un lucru minunat. A venit Cocea la noi (eram student la Conservator) şi mi-a zis: «George, în fiecare lună vii la mine şi am să-ţi dau un ajutor material». În 1925 am intrat prim violoncelist la Operă şi în acelaşi timp am făcut şi armata. Eram la Regimentul de jandarmi pedestri, regimentul de poliţie al Capitalei. Pe atunci N. D. Cocea era în închisoare la Craiova. Mă duceam la două săptămîni şi-i duceam alimente cu

ranița. El se amuza și nu părea să se sinchisească. Era un om de o veselie extraordinară. Sînt fericit că am putut să-i aduc un respectuos și pios omagiu marelui N. D. Cocea care a fost un om cum puțini am văzut în viața mea.

ȘERBAN CIOCULESCU: Vă mulțumim pentru cuvîntul pe care l-ați rostit și dau cuvîntul acum dublului monografist al lui N. D. Cocea pentru că, dacă nu mă înșel, ați scris două lucrări. Virgiliu Ene, aveți cuvîntul!

VIRGILIU ENE: Eu n-am să vă rețin prea mult atenția. Fiind cel mai tînăr dintre dumneavoastră am marele dezavantaj de a nu-l fi cunoscut personal pe N. D. Cocea. Însă am același avantaj ca și preopinienții mei de a fi cercetat și studiat cu mare dragoste opera sa. Pasiunea mea pentru marele pamfletar datează încă din anii liceului și ai facultății. Chiar am dorit să-mi termin facultatea cu o lucrare de licență despre N. D. Cocea. Întîmplarea a făcut — dacă întîmplare se poate chema — că nu a fost aprobat proiectul meu de a întocmi o astfel de lucrare. Nu am dezarmat și am continuat să studiez opera acestuia cu ambiția de a întocmi o ediție științifică cum nu avusese pînă atunci un astfel de scriitor interesant. După aproximativ alți zece ani de cercetare — și vreau să vă mărturisesc cu modestie, dar și cu puțină mîndrie, că am citit absolut tot ce a scris N. D. Cocea; zic „tot“, adică ceea ce se află la Biblioteca Academiei Române, la Muzeul literaturii române, ceea ce mi-a pus la dispoziție familia scriitorului precum și ceea ce am găsit în diverse arhive — am scris o primă monografie, de care amintea profesorul meu, Șerban Cioculescu.

ȘERBAN CIOCULESCU: Prin 1966, nu?

VIRGILIU ENE: Memoria dumneavoastră este prodigioasă! Exact, în 1966. Trebuia să apară însă ceva mai devreme... Dar, așa este cînd ești editor... Am întocmit ediția N. D. Cocea cu dragoste și mîgală, totalizînd trei volume, masive, însumînd cca. 2000 de pagini, cu gîndul să apară în 1969, la 20 de ani de la moartea scriitorului. Un prim volum a apărut într-adevăr în anul 1969, precedat de un amplu studiu al subsemnatului. Urmău să apară și volumele II și III. Dar din trei volume editura de atunci a redus la două, frustrînd cititorii de sute de pagini scrise de Cocea. Deci ceea ce spunea tovarășul Ioan Massoff este perfect adevărat. În ediția mea puteau să intre chiar toate piesele lui Cocea, precum și alte opere valoroase. Ele au existat în volumul de care am fost privat, totalizînd nu mai puțin de 700—800 pagini. Vă dați seama că e puțin ridicol cînd în Nota editorului anunți că

ediția N. D. Cocea va avea trei volume și ea se încheie cu două volume. Ediția are totuși bibliografia completă a operelor lui N. D. Cocea. Au fost consemnate peste 1600 de articole, schițe, nuvele, romane etc. În sfârșit, am mai scris despre N. D. Cocea o evocare în anul 1979, cu prilejul împlinirii a trei decenii de la moartea scriitorului — și pe aceasta o cunoaște profesorul Șerban Cioculescu! Însă ceea ce vreau eu să vă mărturisesc în puține cuvinte este faptul că nu sînt mulțumit, deși am publicat o ediție de aproape 1200 pagini cu studiu introductiv și note. Pe parcurs am continuat să studiez opera lui N. D. Cocea, să completez și bibliografia cu opiniile critice recente, deoarece intenționez ca în decurs de doi-trei ani, poate chiar cinci, ca să dăm o dată rotundă, în 1985, la împlinirea a 105 ani de la nașterea lui N. D. Cocea, să pot întocmi o ediție completă, așa cum merită acest mare scriitor român! Vă mulțumesc!

ȘERBAN CIOCULESCU: În încheierea evocărilor, dăm citire amintirilor Luciei Demetrius, care, neputînd să fie prezentă, a avut amabilitatea să aștearnă pe hîrtie cîteva gânduri despre marea personalitate a lui N. D. Cocea.

LUCIA DEMETRIUS: Uluitoare pînă la bătrînețe a fost personalitatea lui N. D. Cocea. Poate că din clipa în care mi-l aduc aminte eu, din primii mei ani, și pînă în ceasul în care s-a sfîrșit, să se fi schimbat într-un fel, să-și fi pierdut pîrl bogat, să i se fi ofilit puțin fața, dar vioiciunea lui fără pereche, spontaneitatea, acel ritm neîntrecut în gîndire, în mișcare, în reacții, în acțiune, nu au pîlit niciodată așa cum n-a pîlit strălucirea verbului său și strălucirea ochilor lui verzi, pătrunzători, sfredelitori, ochi de adolescent plin de cutezanță.

Întîmplarea a vrut ca după 23 August să lucrez în același comitet al Uniunii Scriitorilor, cu acela care fusese prieten din tinerețe cu tatăl meu. Tata murise în timpul războiului; n-a mai apucat să vadă zilele de libertate pe care le visase cîndva, cu bunii lui prieteni — Cocea, Galaction, Arghezi.

Pe acest prieten al tatei îl cunoșteam bine mai ales din ceea ce știa tata despre el. Într-un moment greu din viața tatei, Cocea îi găsise un loc de învățător în satul Vintilă-Vodă, din Munții Buzăului. De aici făcea tata 45 km pe jos pînă la Buzău să-l vadă pe Cocea în casa lui părintească de acolo, și tot zeci de km cu piciorul pînă la Panciu, cînd Cocea fusese numit judecător în acel tîrg.

În 1901, Cocea publicase, pe socoteala lui, primul volum de versuri al tatei, într-o editură pe care o fundase el, acolo, la Buzău. Și mai știam un lucru care m-a umplut de respect, ca pe toți prietenii lui în acel moment, și ca pe mulți oameni cinstiți. În tinerețe, chiar, N. D. Cocea își dăduse demisia din magistratură, în semn de protest împotriva unui articol din legile de atunci. Era vorba de articolul care stabilea că în caz de litigiu între stăpîn și slugă, mărturia stăpînului să fie acceptată, nu a slugii. Acest monstruos articol revoltase pînă în adînc conștiința celui care toată viața a fost un militant pentru dreptate și adevăr. Cît am lucrat împreună în Comitetul Uniunii Scriitorilor, am avut impresia că N. D. Cocea nu știa ce e oboseala, nici plictisul. Era un om care ardea în fiecare clipă a vieții lui fără ca entuziasmul și vigoarea să i se consume. În acei ani nu mi-a vorbit niciodată despre tata, cred că n-a făcut-o pentru că își dădea seama ce cumplit m-ar răscoli orice amintire evocată de el.

Și totuși odată, cînd mergeam foarte repede, grăbită de nu știu ce treburi, pe Calea Victoriei, l-am ajuns din urmă, și m-am oprit o clipă să-l salut. Era pierdut în gînduri, salutul meu l-a surprins, fața i s-a umplut de zîmbet, și nu mi-a spus ca de obicei pe nume, «Lucia», ci a strigat, aproape, «Demetrius!», de parcă în fața lui s-ar fi oprit tata, nu eu. Atunci mi-am dat foarte limpede seama că așa cum erau de vii amintirile tatei, erau și cele ale lui Cocea. Și i-am fost recunoscătoare. Recunoscătoare pentru dragostea și prietenia cu care răspunsese la dragoste și prietenie, în tinerețea tatei și a lui, pentru generozitatea acestei prietenii și pentru că rămăsese același om gata să se cheltuiască pe sine, așa cum îl vedeam la Uniunea Scriitorilor, dinamic, plin de idei, și, trebuie să repet acest lucru, totdeauna tînăr.

POETA UTILIS URBI

MISTUITOAREA DRAGOSTE DE ȚARĂ

EMINESCU INTRĂ ÎN REDACȚIA ZIARULUI „*Timpul*” în octombrie 1877 și lucrează, ca redactor, cum erau și I. Slavici, I. L. Caragiale, Ronetti Roman, Gr. H. Grădăraș, până în ianuarie 1880, când este numit redactor șef. Deși aparține redacției organului de presă al Partidului conservator, Eminescu apără interesele generale ale țării și ale poporului român și exprimă puncte de vedere ce nu coincid cu ale conducerii, motiv pentru care va fi înlăturat din post doi ani mai târziu.

În ianuarie 1882 este înlocuit cu Gr. Păulescu, membru al Partidului conservator. Măsura aceasta îl afectează, dovadă unul din textele de față care este expresia nemulțumirii sale față de cei care așău, nejustificat, superioritate intelectuală.

Poetul critică guvernul liberal, venit la putere în 1876, pentru faptul că substituia interesele sale, celor ale țării și poporului român. Aspectul cel mai evident al acestei stări de lucruri îl constituia înlăturarea oricărui control asupra acțiunilor guvernului, încât acesta putea lua hotărâri care aduceau prejudicii grave atât politicii externe, cât și celei interne. Eminescu dă o serie de exemple, pe care le întâlnim și în articolele din „*Timpul*” între anii 1880—1882. Presa liberală, și îndeosebi „*Românul*”, oficiosul guverna-

mental, invocă în răspunsul la criticile lui Eminescu faptul că Partidul conservator stă la conducerea țării un timp mai îndelungat decât cel liberal. Poetul, vizând principiile logicii dialectice, va replica incisiv că liberalii confundau «timpul cît o cauză durează, cu cauza însăși».

Eminescu pornește de la considerații generale cu privire la Partidul liberal, pe care îl numește și aici «roșu», și a unor membri ai săi, ca I. C. Fundescu, directorul „*Telegrafului*”, I. C. Bibicescu, redactor la acest ziar, Gr. Serrurier, redactor la „*Românul*”, Mihail Pherekyde, deputat liberal, ca apoi să insiste asupra primejdiei ce reprezintă pentru o societate «admirarea și lauda răului». De acest păcat se făceau vinovați deopotrivă liberalii ca și conservatorii. Interesant este și faptul că poetul invocă în sprijinul tezei sale autoritatea lui Helvetius, Voltaire și Goethe, cu numele cărora ne întâlnim și în alte texte din manuscrise.

Ultimul text, de o ironie caustică, este de fapt o necruțătoare și tristă filipică la adresa contemporanilor: medalia pentru merit literar a fost atribuită lui Orășanu, și Eminescu nu mai adaugă nici un comentariu. Gîndindu-ne la *Scrisoarea II* nici noi nu-l mai socotim necesar!

D. VATAMANIUC

EMINESCU ECONOMIST

ușor contra omene... Producătorii de grâu au o țintă comună, însă ținta... S-ar părea că logic ar fi că această diferențiere de natură ar urma să îngrijnească divergențele claselor sociale respective, și totuși Eminescu susține în alt loc că „o clasă este într-un popor un factor al armoniei sociale” (7).

Inconsecvența, este manifestă și surprinzătoare, întruaga operă de ziarist a lui Eminescu, cu caracter de analiză social-economică, o înțelegere de afirmărilor naive și încoerente, parocii de anticipări comunice, sentimente exagerate, deliruri romantiche, confuzii și inconsecvențe.

Aparținor ai țărănimii, ca valență clasă pozitivă, activă productivă — ure fraze patetice pentru autodiagnostic atribulându-i un statut special și con-

Că
săpă
loc p
pentu
La
noi.
Ist
trat
tanjil
de i
rare
A
Insen
uman
Nic
politi
nieto
mai l
fasci
Zec
femal
ste g
man
prelu
sate
reata
luchi

I

«...în numele țării...»

[Inss. 2264]

[226] Deci traducind această comparație luată din mecanică în ¹ termenii vieții statului, vom vedea lesne că friul prea lung, ca să nu zicem desfriul², lăsat partidului așa zis liberal, punerea mecanismului statului la discreția lui a fost cauza de căpetenie a compromiterii intereselor statului în afară, a fost cauza pentru care «simpla formalitate» după propria dumnealor expresie a recunoașterii independenței, au costat de mii de ori mai mult decît³ independența reală, cîștigată de generațiile trecute.

Acest partid și numai acesta, s-au substituit puterii judecătorești, în timpul acuzării cabinetului Catargi; s-au substituit puterii legiuitoare, prin acte pe cari adunările au avut a le înregistra numai, s-au substituit puterii Domnului și adunărilor, prin schimbarea [227] de consilieri, ai Tronului, fără ca adunări sau cameră să-și fi exprimat neîncrederea în ei⁴. Așa dar nu Domn, nu tribunale, nu parlament, nu stînga și dreapta lui — partidul radical domnește, înlăturînd orice control, orice obiecțiune, iar toate ce se întîmplă, nu în numele țării se întîmplă, ci pur și simplu în interesul menținerii partidului radical. Oamenii de încredere ai acestui partid sau mai bine zicînd stegarii naturilor catilinare⁵, încheie alianță, cumpără drumuri de fier, fac război, cedează și primesc în schimb provincii etc., etc. și — post festa — parlamentul înregistrează, monarhul subseamnă⁶. Am văzut majoritatea Senatului constituindu-se în tribunal

¹ Urmează: *limba, șters*

² Urmează *cuvinte șterse*

³ Urmează: *recunoașterea** șters

⁴ Urmează: *acești con. și foști consilieri*, șters

⁵ Urmează: *declară în*, șters

⁶ Scris deasupra: *inițial: iscălește*, șters

extraordinar⁷, cu anume⁸ misiunea *de-a achita* pe D. S. Mihailescu și se vede că vom avea încă multe de aceste de înregistrat.

[228] Oricine care are privirea cituși de puțin⁹ limpede va vedea că toate neajunsurile statului nostru¹⁰, colosala datorie publică sunt sau direct introduse de partidul frazei sau urmări neapărate a răstimpurilor cit acest partid a stat la putere. Reteveul e tatăl bitei electorale, concesiia Stroussberg și gestiunea financiară din anul 1867 părintii colosalei datorii publice. Abuzurile roșilor au necesitat abuzuri¹¹ precum concesiile date cu nesocotință de ei, au necesitat contractarea de datorii¹².

[229] E așa dar clar că mulțumindu-se¹³ cu formele curat exterioare ale constituționalismului, cu ficțiunea în locul realității, rolurile împărțite de constituție între diverse¹⁴ puteri ale statului, au fost uzurpate de un partid ce se numește liberal, dar care, din nefericire, nu are o deosebire mare de-o societate de exploatație. [...]

II

«...un biet stat de plugari...»

[msa. 2264]

[355] O sofismă ades repetată de organele roșii este că partidul conservator a stat mai mulți ani la putere decît cel liberal, că prin urmare lui cată a i se atribui toate relele.

Sofisma e foarte transparentă. Adversarii noștri confundă precum am zis, timpul cit o cauză durează¹⁵ cu cauza însăși care se poate introduce într-un timp oricît de scurt, dar poate avea urmări foarte lungi, adesea¹⁶ cu neputință de înlăturat.

Întră o armată străină și arde un oraș. După retragerea ei¹⁷ cetățenii zidesc din nou¹⁸ cit zidesc, dar un oraș ridicat într-o mie de ani și dărimat într-o zi nu se poate rezidi¹⁹ într-o zi. Cine e cauza ruinei? Cei ce²⁰ zidesc mereu la loc²¹ ar răspunde „Românul”. Cei ce i-au dat foc într-o zi, zice bunul simț.

D.C. A. Rosetti însuși nu disprețuiește acest rău argument. «N-am găsit lăzile pline, ca să le golim noi; n-am găsit oameni bogați, ca să-i sărăcim noi». Evident nu; nici n-aveți de unde le găsi pline — căci a fost de-ajuns ca la 1866 să fiți un an la putere, ca să-ncărcăți un biet stat de plugari cu datorii de sute de milioane²². Ați creat o cauză permanentă de mizerie²³ și vă mirați că urmările acelei cauze sunt asemenea permanente?

[356] Nu lungimea timpului îi ceea ce unul în acel timp a făcut, va să zică actele sale sunt cauze determinante pentru evenimentele viitorului²⁴. Imediat după venirea M-Sale în țară d. Brătianu a stat puțin la putere. Cu toate acestea — abstracție

⁷ tribunal extraordinar, scrise deasupra; inițial: *putere judecătorească*, șterse

⁸ Urmează: *tendința* și alt cuvînt, ilizibil, șterse

⁹ de puțin, scrise deasupra

¹⁰ Urmează: *toate datoriile*, șterse

¹¹ Urmează un cuvînt ilizibil, apoi: *au viciat spiritul public*, șterse

¹² Urmează: *publice*, șters

¹³ Urmează: *curat*, șters

¹⁴ Urmează: *puterile sfatului*, șterse

¹⁵ Urmează: *în cursul căruia oricine poate fi la putere*, șterse

¹⁶ Urmează: *indeterminabile*, șters

¹⁷ Scris deasupra; inițial: *lui*, șters

¹⁸ din nou, scrise deasupra

¹⁹ poate rezidi, scrise deasupra; inițial: *zidi*, șters

²⁰ Urmează: *de atîta*, șterse

²¹ meru la loc, scrise deasupra

²² Urmează: *bino înțeles în contra voinței exprese a Senatului*

²³ Urmează: *bugetară*, șters

²⁴ Urmează: *După venirea M. Sale în*, șterse

făcînd de datoria flotantă lăsată în urmă — numai concesiile²⁵ Stroussberg a-nărcat statul cu sute de milioane de datorie publică, pe nouăzeci de ani înainte. Iată deci o cauză a-nărcării fîscului creată într-o zi, care durează zecimi de ani înainte. Oricine ar fi²⁶ venit pe urmă²⁷, guverneze mult sau puțin, n-a putut șterge²⁸ efectele unei cauze constante²⁹. În fine a venit acum d. Brătianu pentru a doua oară. Budgetul cheltuielilor s-a urcat cu 40%. O generație întreagă să stea un alt guvern la putere, cu greu va fi în stare să reducă ceea ce într-o zi d. Brătianu a putut spori.

Și așa-i în toate celea. Dacă azi — ferească Dumnezeu — ați introduce eligibilitatea magistraturii și ar fi ceea ce e în America unde judecătorii sunt aleși de-o³⁰ societate de exploatare și vînd justiția pe bani.³¹

III

«Prooroc mincinos...»

[ms. 2267]

[372] Prooroc mincinos s-ar fi numit acela care, acum șase ani, ar fi prezis următoarele lucruri:

Că după șase ani budgetul cheltuielilor se vor urca cu 40%.

Că funcțiile se vor înmulți la îndoit de ce au fost.

Că ele vor atîrna așa de mult una de alta încît autoritățile supreme să poată impune la cîteva zeci de mii de oameni, pînă la a sanitar din sat purtarea sa politică.

Că, după un sistem regulat, se vor opri procente din leafă fiecăruia pentru scopurile partidului.

Că din ce în ce va deveni mai greu de a-și agonisi mijloace de subsistență în neatrănare de guvern și că sporirea lefilor va spori numărul celor ce caută posturi și supunerea lor către oamenii cari pot distribui aceste posturi.

IV

«...se cere deci o oarecare cultură...»

[ms. 2264]

[325] Admițînd chiar că laudele ce și le³² administrează partidul roșu prin organele sale proprii ar fi laude sincere și că defăimările ce le aruncă asupra opoziției conservatoare mai cu seamă³³ ar fi³⁴ crezute măcar de cei ce le aruncă, lucru de care cată să ne-ndoim în cele mai multe cazuri, rămîne totuși întrebarea ce valoare pot avea laude aduse de complicități săi proprii, ce crezare cată a se da defăimărilor unor adversari, fără scrupule în alegerea mijloacelor lor de combatere. Pe de altă parte întrebăm — abstracție făcînd de orice vederi de partid — ce fel de testimoniu³⁵ de sărăcie intelectuală și-ar da acest organ, dacă am găsi că administrația unui Chirișopol e bună; stilul unui

²⁵ Scris deasupra; inițial: *datoria*, șters

²⁶ ar fi, scrise deasupra

²⁷ pe urmă, scrise deasupra

²⁸ Scris deasupra

²⁹ Scris deasupra; inițial: *permanente*, șters

³⁰ Urmează: *companie*, șters

³¹ Textul se întrerupe, după această a doua pagină, numerotată de Eminescu cu cerneală neagră.

³² Scris deasupra

³³ mai cu seamă, scrise deasupra

³⁴ Urmează: *asemenea*, șters

³⁵ Urmează: *și-ar da aceasta fără*, șterse

M E R I D I A N

CAET LUNAR DE LITERATURĂ

Publicat de TIBERIU ILIESCU

Redactor M. SARAS ■ Secretar de Redacție, D. MARIAN

523

REDACȚIA: STRADA SF. GHEORGHE NOU No. 66 — CRAIOVA

Inscris la Tribunalul Dolj Secția III cu No. 15831 / 1961

C U P R I N S U L

CONST. CHIORALIA

Climiter la Mare de Paul Valery

M. G. PALEOLOG

Al. Macedonsky și imagina poetică cotoată

PERICLE MARTINESCU

Edițiile lui M. Eminescu

PETRE PANDREA

Sociologia...

GH. DINU

SERB...

Edițiile lui Mihail Eminescu

de PERICLE MARTINESCU

Ca și cum o putere glumeață și capricioasă s'ar fi jucat cu soarta celui mai mare poet al nostru. Mi-

tarilor eminesciene nu mai por-nesc dintr'o necesitate de a li exp-licat „fenomenul Eminescu”. Zi

Fundescu ori Bibicescu excelent, versurile lui Serrurie vrednice de laurul pururea verde, ori politica unui Pherekydis eminentamente românească? Nimic nu degradează atât de mult intelectul ca admirarea și lauda răului. Helvetius zice cu drept cuvint: «le degré d'esprit nécessaire pour nous plaire, est une mesure assez exacte du degré d'esprit que nous avons». Dacă n-am fi în stare a cunoaște sau a prețui binele, calea-vale; lucrul se scuză pînă la [326] un oarecare punct. Ceea ce e bun și frumos în feliul său la aparițiunea lui în lume e atât de nou și străin prin originalitatea sa, încît la înțlia vedere nu cere numai s-avem minte sănătoasă, dar să ne și deprindem cu acest lucru nou; se cere deci oarecare cultură în specialitatea aceluia lucru. Dar venerarea celor rele, false, stupide, sau absurde chiar nu are nici o scuză; prin asta se dovedește în mod irevocabil că ești un dobitoc și că vei rămînea dobitoc pîn-la sfîrșitul vieții, pentru că mintea nu se-nvață, ci se moștenește de la mama. «La faveur prodiguée aux mauvaises ouvrages est aussi contraire aux progrès de l'esprit que le dechainement contre les bons» zice Voltaire, iar Goethe zice: «Obscurantismul veritabil nu consistă în oprirea răspîndirii adevărului, clarității, folositorului, ci, în aceea că i se dă curs și trecere minciunii».

Văzut-am laurii sfinți ai gloriei

De frunți comune pîngăriți.

[327] De aici se vede de ce obrăznicie e capabil un cap de rînd, cînd ai comis greșala de a-l proclama mare spirit. A o face aceasta e un mijloc care nu se scuză prin nici un scop. Și-apoi să vezi cu ce *air distingué* un asemenea păcătos privește asupra celor mari oameni, cari au existat vr-odată. Prea jos pus de natură pentru a se bucura de nespus de rara aparițiune a unui spirit în adevăr mare, privește c-un fel de aer de superioritate asupra acestui om mare, ca asupra unuia ce-l treci cu vederea de sute

de ori și în [ale] cărui încercări slabe de diletant arăți cu rece prețuire de nimic, jumătate ironic, jumătate cu milă. Acest *air distingué* față cu meritul adevărat e o apucătură cunoscută³⁶ a tuturor șarlatanilor călări și pe jos dar își ajunge pururea scopul față cu capetele slabe. Distins, fastidios, disprețuitor.

Arată mândri și nemulțumiți.

Îmi par de bun neam și din bună familie. Nu-i ajungi cu prăjina la nas.

V

«...lupta lui Don Quixotte cu morile de vînt...»

[mes. 2264]

[34] „*Binele public*“ repetind aserțiunea³⁷ „*Românului*“ că noi am fi declarat «cum că în țara aceasta de la Cerneți pînă la Focșani și de acolo pînă la Dorohoi, nu există decît două tabere: albi și roșii», ne impută că uităm pe liberalii independenți.

Întîmpinarea noastră ar putea fi³⁸ laconică. N-am făcut nicicînd declarația ce ne-o atribuie „*Românul*“ și „*Binele public*“, n-am tăgăduit existența *de facto* a nici unuia din grupurile politice, prin urmare tot ce zic ziarele în cestiune în privirea aceasta se³⁹ aseamănă cu lupta lui Don Quixotte cu morile de vînt, e o polemizare în creațiuni proprii ale fantaziei lor cu adversari ce⁴⁰ singuri ni-i imaginează, singuri [î] combat. Asta ne aduce aminte de Pepelea care avînd⁴¹ chef de ceartă⁴² și neavînd de cine se lega⁴³, își scotea⁴⁴ căciula, o punea dinainte⁴⁵ pe-un genunchi și-ncepe o mustra⁴⁶ închipuindu-și⁴⁷ că⁴⁸ mustra pe cine știe⁴⁹.

[35] Dacă n-am avea decît să respingem polemice sterile cari combat idei ce nu⁵⁰ noi le-am emis și declarații ce nu noi le-am⁵¹ făcut, n-am avea decît să somăm pe confracții noștri ca să dovedească *cînd* și unde am susținut⁵² ideile ce ni le atribuie, pentru a face ca discuția să înceteze, de la⁵³ sine, lipsindu-i punctul de controversă, axa⁵⁴ împrejurul căreia⁵⁵ argumentarea⁵⁶, rațională e silită a se învîrți⁵⁷.

³⁶ Urmează: a șarlatanilor, șters

³⁷ Scris deasupra; inițial *corba*, șters

³⁸ Scris deasupra; inițial: *fi foarte*, șterse; deasupra și: *de tot*, de asemenea, șterse

³⁹ Urmează: *aseamîndă*, șters

⁴⁰ Scris deasupra, inițial: *gogorițe pe cari*, șterse

⁴¹ Asta ne aduce aminte de Pepelea care avînd, scrise deasupra; inițial: *Astfel românul cînd are*, șterse

⁴² Urmează: *își scoate căciula, și-o pune pe genunchi și-ncepe s-o mustre*, șterse

⁴³ *neavînd de cine se lega*, scrise deasupra; inițial: *și n-are cu cine se certa*, șterse

⁴⁴ Scris deasupra; inițial: *scoate*, șters

⁴⁵ Scris deasupra

⁴⁶ o *mustra*, scrise deasupra; inițial: *se certa cu ea*, șterse

⁴⁷ Scrise deasupra; inițial: *imaginîndu-și*, șterse

⁴⁸ Urmează: *se certa*, șterse

⁴⁹ *cine știe și alte cîteva cuvinte scrise sub textul inițial: cine știe — Împăratu Roșu din poveste*, șterse.

⁵⁰ Scris deasupra

⁵¹ *ce cu noi le-am*, scrise deasupra; inițial: *ce nu le-am*, șterse

⁵² Urmează: *noi*, șters

⁵³ Scris deasupra

⁵⁴ Urmează: *oarecum*, șters

⁵⁵ Urmează: *argumentația*, șters

⁵⁶ Urmează: *falsă cîtă să se învîrtească*, șters

⁵⁷ Urmează pasajul: *Ni se pare deci că punctul acesta e elucidat. N-am susținut ceea ce ni se atribuie, deci nimeni nu ne poate imputa ceea ce nici am zis, nici am făcut*, șters.

Dar pe lângă aceste substituiri⁵⁸ gratuite de idei ce⁵⁹ nu se află⁶⁰ nicăiri în coloanele foii noastre, mai sunt o sumă de presupuneri, de recriminări, tot atât de puțin fundate a căror esență⁶¹ se rezumă în acuzarea că partidul conservator e reacționar, dorește reintroducerea privilegiilor, înlăturarea constituției ș.a.m.d. [36] Pe acest teren întîlnim o sumă de subtilități, de deosebiri cari se aseamănă cu tăierea unui fir de păr în două și cu certele între cele două biserici pentru cunoscutul «filoque»⁶². Astfel se fac⁶³ din țintări armăsari, nemaivorbînd de vanile acuzări cari n-au absolut nici un cuvînt de existență, în care nu e nici un atom de adevăr.

Englezii au recunoscut de mult că logomachia prea subtilă asupra principiilor de guvernămînt și de organizare e un semn sau de nematuritate sau de decadență⁶⁴ politică.

VI

«...din nefericire...»

[msa. 2264]

[374] Dar nu numai atita. Există la noi din nefericire — o medalie pentru merite literare și științifice, întemeiată de d. Carp, n-ar mai⁶⁵ fi întemeiat-o, cari din capul locului i-a spus bătrînul Lascar Catargiu că medalia are⁶⁶ s-ajungă de risul chiorilor. Lascar Catargiu cunoștea natura de tot moale a regelui. Ei bine — parc-ar fi fost prooroc omul — i s-a dat lui Orășanu.

⁵⁸ Scris deasupra; inițial: *atribuiri gratuite*], șterse

⁵⁹ de idei ce, scrise deasupra

⁶⁰ se afla, scrise deasupra; inițial: *sunt cuprinse*, șterse

⁶¹ Urmează: e că poate, șterse

⁶² Urmează: *Din nimicuri*, deasupra: *pușin, se creează [indescifrabil]*, șterse

⁶³ Astfel se fac, scrise deasupra

⁶⁴ Urmează: *etică națională*, șterse

⁶⁵ Scris deasupra

⁶⁶ Că medalia are, scrise deasupra

POETA UTILIS URBI

TESTAMENTUL UNEI MARI CONȘTIINȚE

TESTAMENTUL LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU, pe care îl dăm acum publicității, a fost scris de el în ziua de 16/28 iunie 1891, pe cînd se afla la Paris și se pregătea pentru a zecea sa operație la Casa de Sănătate a Fraților Ospitalieri ai Sfințului Ioan din strada Oudinot nr. 19. Testamentul cuprinde zece pagini scrise *cursiv* — cu specificarea chiar că anulează prin acesta pe cel anterior, ce se afla în mîinile fiului său Ion — și privește bunurile sale materiale; în ce privește un testament politic, el nu a făcut vreunul în scris, ci este acceptat ca atare discursul ce a ținut în Cameră la data de 7 decembrie 1890.

În ziua morții sale, la 20.VI./2.VII.1891, lui Mihail Kogălniceanu îi trăiau cinci copii, și anume, în ordinea nașterii lor: Constantin, Lucia Vărnăv-Liteanu, Ion, Vasile și Maria Lecca.

Pe Lucia, fiică mult iubită de el și în al cărei caracter se regăsea deseori, a căsătorit-o cu agentul diplomatic al României la Berlin, Vărnăv-Liteanu Alexandru, înzestrînd-o din vreme. Constantin, fiul cel mai mare, s-a depărtat de tatăl său intrînd în diplomatie, ba chiar s-a ales și deputat în partidul conservator, potrivit tatălui său. Ion primise moșia străbună de la Ripi în arendă cu acte de la tatăl său. Vasile, de abia venit de la studii agricole din Franța, era administrator domenal în Dobrogea, fiind și cel mai apropiat de tatăl său și moștenindu-i în mare măsură calitățile de luptător. Pe Maria, ultima sa fiică, a căsătorit-o cu Ion Lecca, iar fiica acesteia s-a căsătorit în 1923 cu Henri Coandă.

Întreaga avere a lui Mihail Kogălniceanu se compunea din cîteva terenuri agricole în Dobrogea sub formă de loturi, cîteva case în Constanța, moșia

părintească de la Ripi-Drinceni în județul Fălciu (Vaslui), casa din Iași în care s-a născut și casele din București de la șoseaua Kiseleff, ultimele cumpărate în 1864.

Toate casele, moșia și terenurile sale erau împovărate de plata ratelor și a dobînzilor la multe împrumuturi bănești făcute în ultimii 10—15 ani pentru a cumpăra diferite obiecte de artă sau tablouri de mari maeștri. În plus sănătatea sa subredă în acești ultimi ani, care necesita cheltuieli mari cu doctori, tratamente în străinătate la băi etc., i-a împovărat mult averea imobiliară. Spre neconsolarea sa, fiii nu s-au dovedit la înălțimea tatălui lor, în afară poate de Vasile, iar urmași nu a avut decît Ion. Din aceste motive, dorința de continuare a neamului l-a îndemnat pe Mihail Kogălniceanu să lase prin ultimul testament nepotului său de fiu, pe nume tot Mihail, pămîntul de la Ripi, pămînt de care era legat neamul Kogălniceanu, și asta trecînd peste fiul său Ion.

Marile reforme făcute după Unirea Principatelor — care au lovit în marii moșieri și în o anumită preoțime ce cu ani în urmă închinase străinătății imense moșii și averi — inițiate de Mihail Kogălniceanu, nu au fost niciodată iertate acestuia, iar fiii săi vor simți ulterior ura împotriva familiei. Așa că guvernul a și refuzat achiziționarea colecției obiectelor de artă, care astfel a dispărut din patrimoniul național, unde îi era locul.

Impresionantă este fraza prin care marele om « ordonă » fiilor săi să poarte cu demnitate numele de Kogălniceanu « servind cu credință și dragoste frumoasa noastră țară România ».

Ion M. KOGĂLNICEANU

«...iubind și servind cu credință și dragoste frumoasa noastră țară România...»

Acest testament olograf cuprinde ultima mea voință. Încă în viață am împărțit între fiii mei Constantin, Ioan și Vasile moșiile mele. Adică — 1. Moșia mea Rîpile, Drinceni și deosebitele lor Cătune din județul Fălciu și un capăt ce trece în Basarabia. 2. Moșiile ce am cumpărate și formate în Dobrogea județul Constanța, fiecare din fiii mei, are pentru aceste acte de donațiuni autentificate și transcrise la Tribunalele respective.

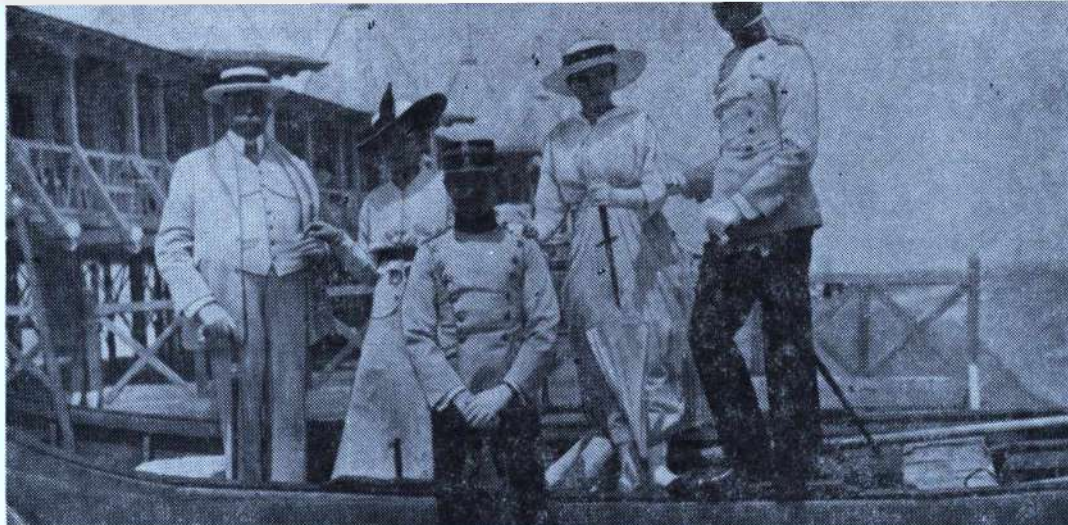
Prin acest testament întăresc din nou aceste donațiuni. Pre fiica mea Lucia am înzestrat-o la măritarea ei cu D. Alecu Vărnăv Litianu, mai apoi am dobândit pentru dinsa moșia Scoposenii din Județul Fălciu, adică la cumpărarea moșiei de la stat, am contribuit cu a treia parte din prețul cumpărării, adică cu 17.000 lei — tot în folosul ei am trecut suma de 3.500, adică trei mii cinci sute galbeni, ce sora mea Profira mi-a fost trecut în definitivă dispozițiune, în schimbul unei rente viagere de 4.800, adică patru mii și opt sute lei noi, pe care i-am și plătit-o pînă cînd fiica mea Lucia a luat în sarcina ei de a plăti surorii mele această rentă, de vreme ce moșia Scoposeni a devenit — proprietatea ei. Tot Luciei am mai dat din împrumutul ce ea a făcut la creditul urban din Iași, ca ipotecă casele mele părintești din Iași strada Kogălniceanu, i-am trecut zic peste 20.000, adică douăzeci mii lei spre a se plăti ratele datorite către Stat din prețul moșiei Scoposeni. Așadar fiica mea Lucia nu se poate tîngui că în împărțirea averii mele am favorizat-o mai puțin decît pe frații săi, cu atît mai mult că pe lîngă cele de mai sus prin act autentificat și transcris de tribunalul competent i-am dat veniturile moșiilor mele din Dobrogea, Omurcea, Murfatlar, Alacopu și Cuciuk-Murfat, iar fondul l-am dat fiicelor ei Catinca și Lucia Litianu.

Ca avere nemișcătoare, după donațiunile mele de mai sus, nu mi-au mai rămas decît moșia Jlanlik și Chicige de lîngă Mangalia, din nenorocire sînt încărcate cu mari rămășițe de plată către Stat, vreo 85, adică opt zeci și cinci, hectare de pămînt în satul Sarighiol plasa Mangalia, vreo 50, adică cincizeci, hectare pămînt la Kopucci lîngă Ghelingeck, tot plasa Mangalia, și ca imobile urbane casele din Iași unde șede soția mea Catinca și fiica mea Lucia, trei rînduri de case și două locuri virane în urba Constanța și casele mele din București la chaussée Kiseleff în care eu locuiesc, aceste din urmă case am date donație D-nei Maria R. Lamotescu astăzi măritată cu D-l Ioan G. Lecca. Însă, fiindcă această casă cu ce am dat încă D. Lecca ar covârși parte din averea mea de care după lege aș putea dispune și fiindcă tot eu de la donațiune pînă astăzi am răspuns ratele datorate pentru casă la Creditul Urban, apoi chiar în anul dintîi ai donațiunii, am însărcinat pe D-șoara Lamotescu Maria acum Maria Lecca că intențiunea mea era și este de a anula această donațiune, precum o și fac prin acest

testament. Sper și chiar cred că Doamna Maria Lecca ținând seama de ce am făcut pentru dînsa în tot cursul vieții mele, va renunța de bunăvoie la orice drept asupra caselor din București, lăsînd după dînsule în nesupărare pe moștenitorii mei.

Altă avere imobiliară nu mai am. Dispun de ce am în modul următor: casele din București, casele și locurile din Constanța se vor vinde spre a se plăti datoriile ce vor rămîne neachitate de mine după moartea mea, asemenea se vor vinde și pămînturile din Sarighiol și Capucci și banii scoși se vor întrebuința tot pentru plata datoriilor. Casele părintești din Iași le las nepotului meu de fiu, adică Mihail, fiul fiului meu Ion, însă cît vor trăi soția mea Catinca și fiica mea Lucia vor avea habitațiunea precum o au și astăzi cu aceste case și nimene nu le va supăra fiind însă aceste datoare să plătească către Creditul Urban din Iași, ratele stipulate cu actul de împrumut, bineînțeles pe timpul cît vor șede în Casă. Tot nepotului meu Mihail Jan Kogălnicianu dăruiesc moșia mea Chiciga și Hanlic, și tatăl său va fi dator a se adresa regelui și parlamentului spre a cere achitarea acelor moșii de ratele rămășiței ce mai dătoresc statului, am muncit și cu grele suferințe, am izbutit a da țării mele moșiile monastirești grecești, emancipînd astfel a patra parte a pămîntului românesc din mîinile străinilor — am lucrat mult pentru emanciparea muncii țăranilor și a proprietății mari, am dar deplină încredere în guvernămîntul și simțul de dreptate al guvernului și națiunii mele, spre a spera, ba chiar spre a fi încredințat, că va ierta fiilor mei și nepotului darea de pămînt ce se mai dăturește pentru pămînturile stăpînite de familia mea în Dobrogea, pentru ca astfel și urmașii mei să poată urma a stăpîni puținul pămînt ce am putut a le lăsa după mine. Averea mea mișcătoare se compune din tablourile și obiectele de artă ce am în muzeul și casele mele de la Chaussée Kisseleff, din mobilierul ce am în aceste case, precum și în casele mele de la Constanța, ca avere mișcătoare mai am vitele, cai, boi, vaci și instrumentele de agricultură de la moșia Murfatlar și Chicige, mai am a lua de la fiul meu Ion după două acte, cel întîi de asociațiune la administrațiunea Rîpile Drînceni și Cătune, și al doilea de arenda acelei moșii pe termen de cinci ani, am a lua însemnate sume de bani precum și valoarea semănăturilor ce la finitul administrațiunei sale au rămas în folosul meu și pe care are a mi le plăti la 15 septembrie viitor, asemenea am a lua tot de la el și zestrea moșiei pe care cu anume inventar i-am dat-o spre întrebuințare pînă la finitul arendei, și care după cese va prețelui prin arbitri, urmează ca el să-mi dea dobînda de 8%. Socotelile administrațiunei moșiei precum mi le-a înfățișat fiul meu Ion, nu le-am primit fiind încurcate și încărcate, fiii mei se vor sili prin bună înțelegere sau arbitri luați între amici a limpezi aceste socoteli și capitalul ce va rezulta din ele se va împărți între dînsii, dînd din acele și o porțiune fiicei mele Lucia, se înțelege dacă va prisosi de pe plata datoriilor mele, tot din capitalul rămas după plata datoriilor mele, cît va trăi bătrîna Smaranda Popovici manca fiilor mei Ion și Basil va primi cît va trăi o pensiuune lunară de 75 lei adică șapte zeci și cinci lei noi, și rog pe fiii mei ca să o țină în casa lor, adică unde va voi ea, această femeie în ultimii ani m-a căutat în grelele mele boale ca o adevărată soră, uitînd bolile ei spre a nu-și aduce aminte decît de ale mele. Din totalul moștenirii fiii mei vor mai da odată pentru totdeauna zece mii lei fiului meu Basil, fiindcă la împărțirea moșiilor mele din Dobrogea între fiii mei, fiul meu Basil a primit cea mai mică, Anadalkioi. În adevăr eu i-am dat și 150 hectare în cele cumpărate în Hassidulak pe care el apoi l-a vîndut precum și 120 hectare din moșia Peletlia, însă fiindcă acel pămînt este încurcat totuși i se cuvine o despăgubire, pe care fiii mei din totalul moștenirii îi vor răspunde cu suma mai sus precizată. Tablourile și obiectele de artă ce am adunat cu multă anevoință și cu multe sacrificii de bani, n-aș dori să iasă din țară sau să se risipească la deosebiți cumpărători și le vor propune spre cumpărare guvernului pentru muzeul din București chiar cu jumătate din valoarea lor; dacă însă guvernul nu va voi a le cumpăra, atunci ele se vor vinde la orice amator. Executori testamentari numesc pe soția mea Catinca care ca *[loc gol în document]* a împăca neînțelegerile între fiii mei pentru mica moștenire ce

Pe verso, însemnarea:
« În anul 1914: Const.
Kogălniceanu (fiul lui
Mihail Kogălniceanu),
frații Virtejeanu (Je-
ny, Arthur, Eugen),
Margareta, Lecca».
(Fotografie comunica-
tă de Ion M. Kogălni-
ceanu.)

le las. Rog mult pe D-l Vasile Pogor din Iași ca să binevoiască a fi al doilea exe-
cutor testamentar al meu. D-l Vasile Pogor nu este amicul meu politic, nici chiar amic
intim, însă nu cunosc bărbat de bine mai onest și mai cu inimă bună, îl conjur dar
să primească însărcinarea ce-i dau de a fi împreună cu soția mea executorii ultimei
mele voinți.

N-am altă considerație în ochii săi spre a-l ruga ca să nu mă refuze, decât aceea că
toată viața mea am avut și păstrat o mare și respectuoasă afecțiune pentru părintele
său, *repauzatul Vasile Pogor*, unul din bărbații cei mai însemnați ai bătrânei Moldove.
Doresc ca să fiu îngropat la Iași, alături cu oasele părinților mei, iar prohodul să
mi se facă în casele mele părintești din Iași. Rog pe iubita mea soție să-mi ierte
greșelile ce am avut în tinerețe către dînsa iar pe fiii mei îi binecuvîntez și le las
cu limbă de moarte consiliul și chiar ordinul ca să poarte cu demnitate numele de
Kogălnicianu și aceasta o vor face iubind și servind cu credință și dragoste frumoasa
noastră țară *România*.

Făcut și scris întreg cu mîna mea în casa de sănătate a fraților ospitalieri de Saint
Jan de Dieuene strada Oudinat A 19 din Paris în ziua de 16/28 iunie 1891 ss/Mihail
Kogălnicianu.

Prin acest testament anulez testamentul anterior ce se află în mîinile fiului meu
Ioan. 16/28 iunie 1891. Paris ss/M. Kogălnicianu.

Acest testament scris tot de mîna mea cuprinde *zece pagini* scrise toate, pe mar-
ginea fiecărei pagini este însemnat de mine în litere numărul paginii ss/M. Kogălni-
cianu. 16/28 iunie 1891, Paris rue Oudinat 19

Romania

Trib[unalul] jud[etului] Iași Sect[orul] III

Legalizează prezenta copie pentru conformitate cu originalul prezentat de D.V.Ko-
gălnicianu, de pe care original s-a oprit prezenta copie la dosar, vizîndu-se originalul
conform art[icolului] 31 din leg. act. *[loc got]* autentica.

ss. A. Chirilovici I. M. Gavrilescu Grefier Popescu
Nr. 6973 Romania confor: Carp
1891 August 12 Greffa Trib[unalului] Iași Sect[orul] III

Copia prezentă fiind conform cu copia originalului se legalizează
Grefier: Savin

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

ÎN VILIGIATURĂ

«...am scris și am jucat această
piesă în închisoarea
Văcărești...»

DUPĂ CUM SE ȘTIE, DELEGAȚII PAR-
tidului Socialist — printre care mă aflu și eu —
intruniți în Congresul din 8 mai 1921, care avea
să devină, prin votul exprimat aici, Congresul
de constituire a Partidului Comunist Român, au
fost arestați și depuși la închisoarea Văcărești.
Acolo am stat împreună aproape un an, pînă
la cunoscutul proces din Dealul Spirii, după
care am fost eliberați prin amnistie.

În așteptarea procesului, după ce am întocmit
un protest către președintele Adunării Deputa-
ților¹, am început să ne organizăm viața cum
puteam. Unii dintre noi, printre care Al. Do-
brogheanu-Gherea, Costică Mănescu, eu etc., am
ținut o serie de conferințe pe teme politice, eco-
nomice și culturale. Eu am organizat un curs
de limba franceză care a atras foarte mulți tova-
răși. S-a înființat și o comisie administrativă
care se ocupa cu primirea și distribuirea ali-
mentelor.

Între altele, ca o glumă ce urma să aducă o
notă veselă în mijlocul celor închiși, despărțiți
de familii, de cei dragi, după ce, de pildă, ne
lăsasem și bărbi ca să ne amuzăm, eu am compus
o piesă de revistă², cu cîntece și mici scenete

¹ Vezi, în acest număr al revistei noastre, articolul *Făurirea Partidului Comunist Român* de Ion Ardeleanu, în cadrul căruia se publică și textul protestului adresat președintelui Adunării Deputaților de către delegații la Congres, arestați și reținuți la închisoarea Văcărești (pp. 8—15).

² O primă semnalare și o analiză sumară a acestei piese — împreună cu cîteva fragmente din textul ei — se găsesc în cartea lui Nicolae Dinescu, *Revista de altădată* (Editura „Meridiane”, 1973, pp. 201—205).

comice inspirate din monotona noastră viață de
arestați. Așadar, am scris și am jucat această
piesă în închisoarea Văcărești. I-am pus, ironic,
titlul În viligiatură, considerîndu-ne în vacanță.
Era vorba de o «viligiatură», de un «joc de-a
vacanța» pe care ne-o făcuseră cadou și ne-o

În ceea ce privește geneza și «istoria» piesei,
din mărturiile autorului, coroborate cu afir-
mațiile lui Nicolae Dinescu, sînt de reținut
următoarele:

Proiectată ca o amuzantă farsă, menită să
îndulcească viața celor arestați și să ironizeze
unele oficialități ale vremii, piesa a fost scrisă
în cursul lunii mai-iunie 1921 pe bucăți de
hîrtie și carton de împachetat (care, ulterior,
s-au pierdut). Imediat au început repetițiile și
în luna iulie s-a dat prima reprezentație.

Văzînd succesul repurtat, poetul Mihail Cru-
ceanu a scris a doua oară piesa, tot în timpul
arestului.

După cum ne-a mărturisit, acum 25—30 de
ani, autorul a copiat din nou piesa, fără nici
o modificare. Un exemplar din această variantă
a fost încredințat regizorului Nicolae Dinescu
(așa se explică paginile sale în vol. citat) care
intenționa s-o pună în scenă. Nicolae Dinescu
a rebătut la mașină piesa și a oferit poetului
exemplarul care ne-a fost încredințat nouă.

Publicăm, prin urmare, piesa — rămasă atîta
vreme inedită — pentru importanța ei ca docu-
ment de epocă, pentru valoarea sa ca «prima
revistă proletară» (N. Dinescu, op. cit., p. 6) cu
sentimentul restituirii unui manuscris cunoscut
doar de cîțiva prieteni sau tovarăși.

Anumite ambiguități ale textului sau jocuri
de cuvinte cam facile, care, în perspectiva
 timpului, și-au mai pierdut din savoare, «an-
gajîndu-l» — după cum însuși precizează —
«în primul rînd» pe autor, se explică, în marea
lor majoritate, în contextul epocii, prin aspec-
tul de document istoric, de acum șase decenii,
al acestei piese. (N.R.)

*Lui. Petre Constantinescu Ios
Zăbănescu drag
M. Căciure
1924 Căciure*

POVESTIRI PENTRU TINE

« organizaseră » autoritățile politice și de stat ale vremii. De aceea multe din jîntele mele comice se îndreptau către ele. Bineînțeles, într-un mod satiric amuzant (pentru că... eram deja arestați și așteptam procesul), ridiculizînd alți oficialități vremii, cîți și slăbiciuni de-ale noastre, omeniești...

Ideea a cucerit imediat pe marea majoritate a tovarășilor, care s-au și oferit să « colaboreze » cu mine. Astfel că, după numai două zile de cînd terminasem eu de scris, se împărțiseră rolurile și se și învățaseră, începînd chiar repetițiile. Eu făceam și pe regizorul și jucam, de asemenea, rolul Portarului (vizîndu-l de fapt pe directorul închisorii). Unul din rolurile principale — Baba Cloanța — i se dăduse lui Gheorghe Niculescu-Mizil, care mai interpreta însă și pe Bucătarul și pe Deputatul Ghiță — deputat burghez. El avea o voce foarte plăcută, spirit ascuțit de observație și un umor nativ care îl făceau deosebit de simpatic tuturor, mai ales prin nota de optimism și vitalitate pe care o aducea în monotonia și plictisul vieții de închisoare. În piesă, el cînta o poezie pe melodia Luna știe, dar nu spune, un șlagăr binecunoscut atunci, armoniza cîntecul cu gesturile și obținea un efect artistic mult gustat de noi toți. Mai jucam în piesă — după cum arată și distribuția — Mișu Macavei, Evangelie Stăneș, Eugen D. Ionescu, Const. Grofu.

« Premiera » a avut loc pe o scenă improvizată, bineînțeles, în curtea închisorii. I-au urmat altele și altele reprezentări, cerute insistent de către tovarășii noștri, la care asistau direct sau indirect și paznicii, tot personalul, de fapt, al închisorii, în frunte cu directorul. Nu s-a supărat absolut nimeni. Auzise de aceste spectacole și

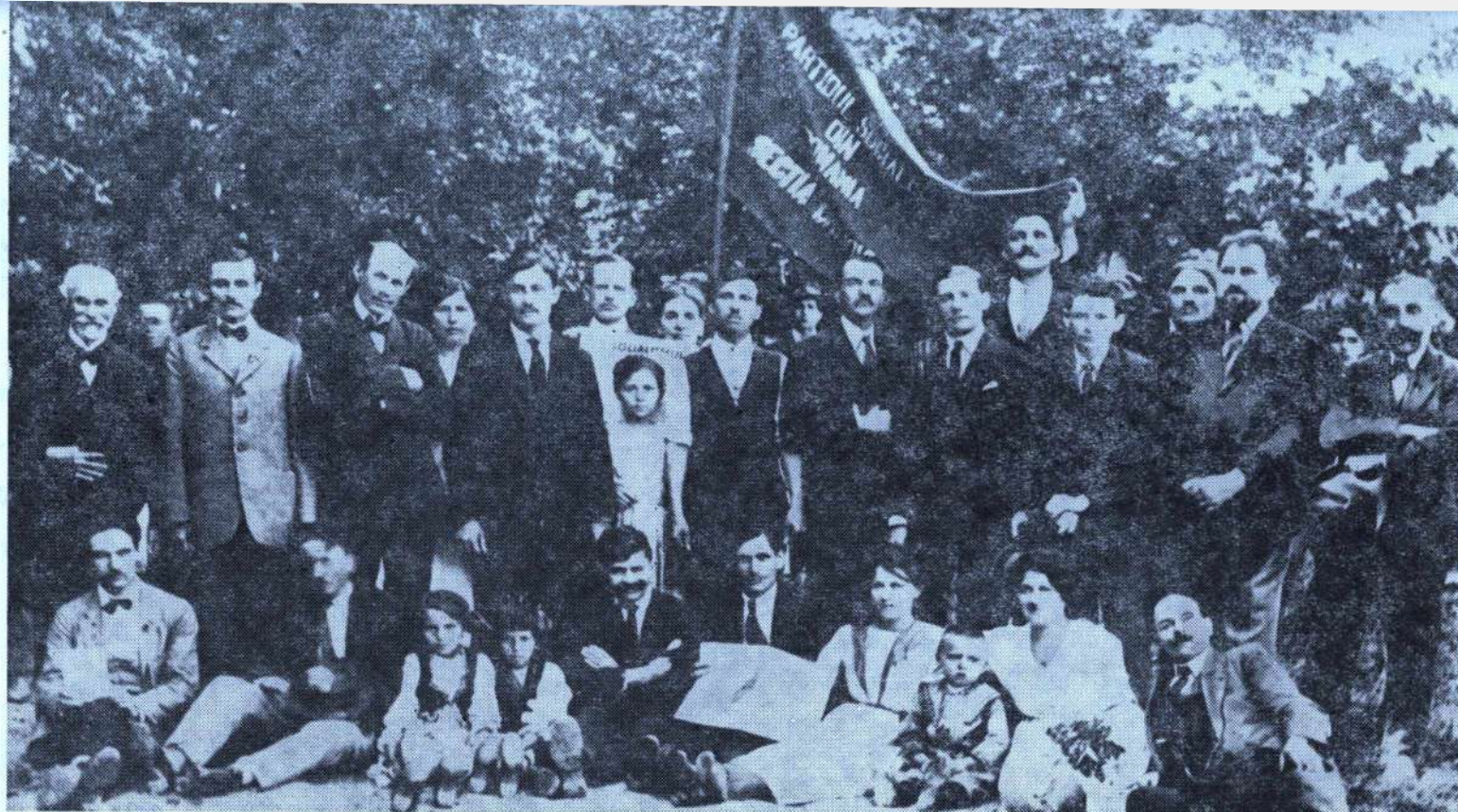
ministrul de interne, C. Argetoianu, cel care ne băgase la închisoare și care era ironizat în personajul Doctorul Tupeu. Nici el nu s-a supărat.

Într-un cuvînt, piesa a plăcut. Era amuzantă: și pentru noi, cei închiși, și pentru cei ce ne priveau din afară. Dar intențiile mele, cînd am scris-o, aveau destulă gravitate. Eu urmăream să demonstrez, cu mijloacele teatrului amator de revistă, că, deși eram arestați, fără vină, moralul nostru, al celor care am pus umărul la crearea partidului comunist, nu numai că nu scădea, dar își păstra vigoarea și se consolida, folosind arma ironiei față de situația ridicolă în care se afla regimul de atunci — regim incapabil să facă față evoluției sociale care adusesese schimbări de necrezut pe bătrînul nostru continent. Și s-a menținut acest moral destul de ridicat, în ciuda tuturor opreliștilor. Arma ironiei și a umorului (în fond, arma criticii și autocriticii) a fost una din condițiile sale.

Întreaga piesă reflectă situația din acea vreme, de acum șase decenii. Textul ei mă angajează în primul rînd pe mine, exprimînd starea mea de spirit de atunci, realitatea vremii așa cum se profila ea în interpretarea mea și a tovarășilor mei de luptă din acel timp, într-un text dramatic de revistă. Cînd am copiat-o din nou, acum 25—30 de ani, nu am modificat-o cu nimic, pentru că « charme »-ul ei consta tocmai în legătura ei cu epoca pe care o exprimă, în împrejurările în care a fost scrisă și jucată.

O încredințez acum, spre a fi tipărită, revistei „Manuscriptum“, tocmai pentru parfumul ei... istoric, pentru imaginea tonică pe care o dă romantismului revoluționar al tinereții noastre.

Mihail CRUCEANU

1 Mai 1920. Poetul Mihail Cruceanu în mijlocul unui grup de muncitori din Craiova.

ÎN VILIGIATURĂ

REVISTĂ ÎN DOUĂ ACTE DE MIHAIL CRUCEANU

— 1921 —

[1]

Revista a fost jucată la închisoarea „Văcărești” în iulie, 1921, pe o scenă improvizată în curte, de către delegații partidului socialist, închiși pentru a fi votat afilierea la

INTERNAȚIONALĂ III-A

În congresul partidului, ținut la 8 Mai 1921, la București, în sala sindicatelor din strada Sf. Ionică și face aluzie la împrejurările în care au fost închiși congresiștii și mai ales la firea lor și întâmplările mărunte din închisoare petrecute între ei.

M. C.

Persoanele

Portarul	MIHAIL CRUCEANU
Doctorul Tupen	EUGEN IONESCU
Doctorul Fotache	EUGEN IONESCU
Ionescu Eugen	EUGEN IONESCU
Conu Costache	EUGEN IONESCU
Poetul Sintaxă	EUGEN IONESCU
Deputatul Burghez	EUGEN IONESCU
Deputatul Ghișă	NICULESCU MIZIL
Bucătarul	NICULESCU MIZIL
Baba Cloanța	NICULESCU MIZIL
Un membru al tineretului	MIȘU MACAVEI
Al II-lea	I. ȘAIN-IACOBESCU
Întîlul grevist	I. ȘAIN-IACOBESCU
Al II-lea	I. ȘAIN-IACOBESCU
Al III-lea	EVANGHELIE STANEF
Un doctor	EVANGHELIE STANEF
Un gardist	CONST. GROFU
Un pungaș	PETRE ULICI
Un vegetarian	(nu a apărut)
congresiști, greviști, tineret	

ACTUL I

Scena reprezintă poarta închisorii „Văcărești“. În dreapta, intrarea în căsuța portarului, în stînga, o intrare mare, deasupra căreia e scris: „Hotelul Văcărești“, iar mai sus, deasupra zidului, grătii mari de fier. În fund, în zid, intrarea de afară și lingă poartă o masă, un scaun și o condică.

Scena I

PUNGAȘUL (intră încet, primind un picior din spate): Ce faci, d-le? Ce-i asta??

GARDISTUL: In-vi-ta-ți-e! Asta-i cum s-ar zice: « Poftim intrați »!

PUNGAȘUL: Așa a a a...? Și unde suntem aici?

GARDISTUL: Privește și d-ta!

PUNGAȘUL (citește):... Hotelul Văcărești, pentru toate sezoanele, villgiatură pentru delievenții de drept comun, distrației de tot felul: măgăreața, barbutul, tăiere de buturugi etc. etc. (către !gardist): Frumos e aici, d-le! Dar ce-i aia, delievenți de drept comun?

GARDISTUL: Ția sunt cari se înurecă cu mîinile în buzunarele altora, cari dau ajutor monetăriei statului să mai fabrice ceva bani... uite, așa cum ești d-ta.

PUNGAȘUL: Aha! Va să zică eu nu sunt, vorba aia, pungaș? Eu sunt delievent de drept comun! Bine. Foarte bine! Și cu cine vorbim noi aici?

GARDISTUL: Ai puținică răbdare. Vine acum portarul hotelului. (Strigă): D-le portar, d-le portar!!!

PORTARUL (din culise): Ce e? Cine mă cheamă??

GARDISTUL: Vîno, că a sosit un vizitator!

Scena II

PORTARUL: Cine e și ce voîți? A! Pungașul ăsta?

PUNGAȘUL: Pardon. Nu sunt pungaș. Sunt delievent de drept comun!

PORTARUL (îclinîndu-se): Foarte onorat, d-le, delievent...

PUNGAȘUL: Te rog, dacă se poate, o cameră mai bună.

PORTARUL: Să n-aveți nici o grijă. Veți fi minunat servit... (îi pune mina-n ceafă și iese cu el).

GARDISTUL: Mai rar așa hotel. Bine sunt tratați clienții! Dar eu mai am treabă pe azi (iese).

Scena III

DR. TUPEU (urmat de mai mulți congresiști): Nu se poate! Nu se poate!

UN CONGRESIST: Țsta-i scandal, d-le. D-ta, ca doctor să nu ne poți recomanda o localitate climaterică, unde dezbaterile congresului să iasă mai sănătoase?

ALT CONGRESIST: Da, d-le, Doctor. Noi vrem dezbateri sănătoase.

DR. TUPEU: Nu se poate. Nu se poate... pentru că nu se poate. Să vă trimit la munte e aerul tare și vă trag curentul. Să vă trimit la șes, mai grozav vă trage curentul... Nu există la noi în țară asemenea stațiuni climaterice. Or fi în străinătate, la Milano, la Tour, în Franța, la Moscova... mai știu eu pe unde? Dar aici nu există.

TOTI CONGRESIȘTI: Este! Este! Dați-ne sală de congres!

DR. TUPEU (fugind spre stînga, cîntă pe aria):

Nu pot scăpa-de der-bedei,
de der-bedei, de der-bedei.

Pretu-tindeni-dau de-ei,
dau de-ei, dau de-ei.

Lă-sa-ți-mă-n pa-ce,
N-am ce vă face. N-am ce vă face!

De-s-o-mplea-pa-ha-rul,

Acu vă spun una, ca lui Magearu!

CONGRESIȘTI: Însă-noi-ce-rem con-gres,
cerem-congres, cerem-congres,
Și vrem-sală-pe a-les,
pe a-les, pe a-les.

DR. TUPEU: Bine-foarte-bine,
Veniți cu mine, veniți cu mine.
Sala-i pregătită,
E liniștită și răcorită.

CONGRESIȘTI: Unde? Unde?

DR. TUPEU (arată spre poarta hotelului): Aci amicilor, intrați eu toții. Poftim, poftim! (În timp ce toți intră, călcînd rar și cadențat): Așa, așa? (toți dispar).

CONGRESIȘTI (din năuntru, apar la gratii, cîntînd):

Însă-noi ce-rem con-gres,
cerem congres, cerem congres!

DR. TUPEU (întorcînd spatele iese).

Scena IV

PORTARUL (intră): Uf! Terminai și cu ăsta. Ce afurisite călduri, d-le! Parlamentul fierbe. Sindicalistii fierb la întruniri. Social-democrații au fier-o de tot! Barim comuniștii ard de-a binelea. E o fierbere generală. Ia să vezi pe căldurile astea, cum dau năvală vizitatorii mei. Ehe, hotelul meu e vestit! (Cîntă pe aria):

Eu am un hotel foarte mare,
În care toți cei găzduiți
Au gardă, au porți și ferestre cu fiare,
De orice primejdii păziți.

De-ai fost la aprovizionare,
Sau te-a văzut un-operînd,
Eu am un hotel foarte mare,
Și-n el te primesc orișicînd.

Vino, ah, vino și nu mai sta.
În siguranță te vei afla.
Scapi de poliție, scapi de parchet,
Și dai de viață, de berechet.

Eu am instalații frumoase,
Veselă de străchini de preț,
Decoruri de turme de steluțe grase
Ce urecă-n convoi pe pereți.

[5]

Eu am minăstiri și cupole,
Și-n jurul lor viața-i idilă.
Am lacuri de ciorbă de cartofi și fasole,
Și am șobolani cît Vintilă.

Veniți aicea, voi comuniști,
Scăpați de patroni și de-oportuniști,
Aci, să fiți singuri, congresul vi-l las,
Și aveți tot dreptul să stați la taifas.

CONGRESIȘTII: Așa? Ne garantezi liniștea? Numai să te ții de vorbă,
că noi suntem clienți buni. Plătăm bine și nu rămânem niciodată da-
tori.

PORTARUL: Cine sunteți voi? Cum de ați intrat aci?

CONGRESIȘTII: Cum nu știți nimic? Doctorul Tupeu ne-a recomandat
să facem viligiatura aci. (cîntă de după gratii pe aria «L'amour est
un enfant bohème»)

Noi suntem toți închiși ca niște hoji. (bis)

PORTARUL: Ei sunt închiși dar nu sunt patrihoji. (bis)

CONGRESIȘTII: Vom sta aci, dar mîine vom ieși! (bis)

PORTARUL: Vor sta aci... pînă cînd vor ieși. (bis)

CONGRESIȘTII: La răsărit o geană s-a ivit

La răsărit o lume s-a ivit!

PORTARUL (speriat): Dar aștia, oare, de unde-au răsărit? (bis)
(către congresiști): Tăceți, d-lor, din gură, că se aude și-mi com-
promiteți hotelul. Aci toată lumea e liniștită și oamenii își duc vil-
giatura în pace. Dacă aveți vreo nemulțumire, vă rog, veniți pe rînd
și mi-o spuneți.

CONGRESIȘTII: Avem! Avem! Avem!

PORTARUL: Stați ușor! Nu toți deodată. Cîte unul, cîte unul...

Scena V

DEPUTATUL GHIȚĂ (intră furios, cu o sticlă în mină): Am sosit.
Poporul își cere drepturile lui. Drepturile poporului sunt mari, dom-
nule, sunt mari, mai mari decît toți anii de pușcărie pe care îi fiți lui
— adică al poporului — și mestecă împreună cu fasolea și cartofii
pe care cărturaril și fariseii ni i-au preseris...

Prietenului Potrice Cristodan
Cu tot dragul
M. Crăciun
1934

PORTARUL: Bine, d-le, cartofi, fasole, drepturi, popor, farisei...
Dar cine ești d-ta?

GHIȚĂ (cîntă pe aria):

Sunt Nea Ghiță, deputat,
La tribună sunt turbat,
Spumeg de mînie,
Tip, răcnesc, mă sbat și mușe,
Și pe burgheji îi tai și-mpușe.
(aleargă stropind din sticlă):

Fă loc, fă loc, c-acuși dau foc!
Și te înghit, te-am prăpădit,
De ești ciocoi și-agent plătit.

Noaptea nu visez decît
Cum să-i strîng pe toți de git,
Cei ce ne apasă.
Să sfîrșim cu ei chiar mîine,
Printr-o revoluțiune!

(același joc, cu refrenul):

Unii zic e-am milioane,
Guvernante și faitoane,
Asta-i infamie!
Ei fac francul cît o mie,
Să mă bage-n pușcărie,
Dar stați pe loc, căci mîini e foc,
Și-orice ați gîndit, și ce-ați vorbit,
Prin lupta noastră vom ieși!

PORTARUL: Dar năbădăios mai ești neicuțule. Potolește-te frățicuile.
Mă rog matale, ia loc și nu lua foc. Poftim, poftim!
GHIȚĂ: Nu pot. Nu vreau. Nu stau. Asta-i trădare. Asta-i infamie!
(Iese gesticulînd.)

Scena VI

PORTARUL: Aol!o! Dacă-or mai fi mulți ca ăsta, m-am topit. Ce mă fac eu, aci, eu ei?

IONESCU EUGEN (se apleacă reverențios și cîntă): Eu sunt Ionescu Eugen!

PORTARUL: Îmi pare bine, îmi pare bine, îmi pare bine.

IONESCU E.: Eu, domnule, nu-s ambigen!

PORTARUL: Îmi pare bine, îmi pare bine, îmi pare bine!

IONESCU E.: Sunt june deși nu-s flăcău!

PORTARUL: Îmi pare bine, îmi pare bine, îmi pare bine.

IONESCU E.: Și-aș vrea o fată-n gustul meu!

PORTARUL: Îmi pare rău, îmi pare rău, îmi pare rău!

IONESCU E.: Ți-o fi, dar nu atît cît mie! (Iese.)

Scena VII

PORTARUL: Știi că n-are gust prost! Zdravăn bărbat!

DR. FOTACHE (întră grăbit, vorbind cu sine): Va să zică, facem o întrunire...

PORTARUL: Pentru ce domnule?

DR. FOTACHE: O întrunire cu protestare!

PORTARUL: Apoi dacă ai vreo nemulțumire, poți să mi-o spui mie, fără întrunire.

DR. FOTACHE: Cum protestare fără întrunire? Asta n-are nici un haz! La o întrunire fiecare își spune idelle, principiile lui, liber și neîmpiedicat de nimeni. Așa se face la Paris, la Londra, la Galați, în toate părțile.

PORTARUL: Stai, te rog, că nu-nțeleg nimic!

DR. FOTACHE: Ce-are-a face? Nici eu nu-nțeleg nimic de-o viață întregă, ceea ce nu mă împiedică să vorbesc meru. Toemai de aia cer întrunire și mai ales... în principiu.

PORTARUL: Bine, dar nu văd motivele pentru care...

DR. FOTACHE: N-are-a face! Și apoi mai sunt și alte considerente.

PORTARUL: Așa trebuie să fie. Dar dumneata cine ești?

DR. FOTACHE: Cum adică, dumneata vrei pentru ca să știi... cine sunt eu? Atunci și eu vreau pentru ca să-ți spun cine sunt, dar numai în principiu... Altfel protestez!

PORTARUL: Să-ți fie de bine. Dar eu, tot nu pricep nimic.

DR. FOTACHE: Ce are-a face, d-le. Ce are-a face! D-ta știi ce știi dumneata și eu știu ce știu eu. Și apoi trebuie să-mi spun și eu cuvîntul meu (tușind, pe aria «Lumea spune că-i stric casa»):

Lumea zice că sunt doctor,

În principiu, vă-nșelați,

Eu sunt doctor la Galați,¹

Unde plouă cu cîrnați,

Și-am diploma din Urlați,

Eu sunt doctor la Galați,

Aci, însă, vă-nșelați,

Și mai mult să nu mînceați!

În oricare chestiune,

Mă-ntind cît ține pămîntul,

Și pe dată cer cuvîntul,

Cer cuvîntul,

Cer cuvîntul.

Căci mai am ceva a spune,

Și pe dată cer cuvîntul,

Cer cuvîntul,

Cer cuvîntul

Căci fac revoluțiune!

Am principii eminente,

Și alte considerente,

Dar le schimb cum bate vîntul,

Cer cuvîntul,

Cer cuvîntul.

În principiu mă ridic,

Pentru contra, contra pentru,

¹ Personajul reprezintă pe F. Dorojan, din Galați, retras din mișcare, care cu ocazia unei greve a foamei, începînd să mănînce, a spus că a votat greva «în principiu» și a mai avut și «alte considerente», fără a le numi!!!

Cer cuvîntul,
Cer cuvîntul,

Căci eu nu pricep ni mie!

PORTARUL: Curat nimic, Coane Fotache, pare-ai fi un adevărat academician.

DR. FOTACHE: Nu-mi spune mie vorbe de-astea! Asta-i părerea dumitale și a mea poate să fie alta. Dar în definitiv pentru care motiv?

PORTARUL: Tocmai pentru că nu-nțelegi nimic.

DR. FOTACHE: Așa... Se poate. Și așa, academicienii, cer și ei cuvîntul?

PORTARUL: Da de unde! Așa tac toată viața, ca peștii pămîntului.

DR. FOTACHE: Nu știu, treaba lor. Eu însă cer cuvîntul... Am plecat, mă duc să... cer cuvîntul. (Iese.)

Scena VIII

PORTARUL: Doamne ferește de mai rău. Adevărat că pe căldurile astea, parcă-ți vine așa să tot ceri cuvîntul... Se evaporază ideile, se dilată principiile și țișnesc considerentele. Iar cînd se izbesc, nemeșesc drept în gard ca oiștea lui Eremia... (se aude o ciocănitură): Tot mai sunteți? Asta-i din cei politicoși, bate la ușă. Intră!

BUCĂTARUL: Nici tu ardei, nici tu pătlăgele. În fine, stă prost cu aprovizionarea!

PORTARUL: Asta trebuie să fie bucătar. Numai nu știu de ce o ți ținînd un condei la ureche? Pe cine cauți, bucătarule?

BUCĂTARUL: Bucătar, hai?... Caut pe Conul Costache. Îmi trebuie ceva pătlăgele și ardei, că el are totdeauna coșnița plină, dar le ține ascunse, că e clandestin rău. În schimb îl învăț și eu franțuzește.²

PORTARUL: Bine, d-le. Bucătar și franțuzește, cine-a mai văzut treaba asta? Și mai porți și condeiul ăla la ureche. Vorba aia, chelului ce-i lipsește?

BUCĂTARUL: Bucătar sunt numai aci. Eu însă sunt de așa care scriu prin gazete, am diplome, am elevi și am votat pentru a III-a.

² E vorba de deputatul Stoeff Costea, care citea gazetele pe ascuns și făcînd pe precautul, nu le dădea la nimeni, pînă cînd a fost prins de direcție și s-a făcut haz.

PORTARUL: Bine nene, dar ce meserie ai d-ta?

BUCĂTARUL: Multe, d-le, multe... dar acum sunt bucătar.

PORTARUL (cu compătimire): Ia te uită, d-le!

BUCĂTARUL (cîntă după aria):

Lumea asta e o roată
Astăzi ești, mine nu ești,
Eu fierbeam o lume-odată
Azi fierb ouă-n Văcărești. (bis)
Am scris tomuri de poeme,
De te sperii cînd le vezi,
Ce-am făcut în altă vreme!
Azi... fac lapte cu orez. (bis)
Orator, de la tribune,
Vedeam lumea cum mă strigă
Răsturnam e-o vorbă-o lume,
Azi răstorn o mămăligă. (bis)
Eu luptam pentru dreptate
Și eram și cărturar
Ei făcutu-m-au de toate,
Pînă chiar și bucătar. (bis)
Azi ardei cu pătlăgele
Și discursuri cu ardei
Voi găti un sos cu ele
Pentru adversarii mei

Să mi-l guste și-apoi las'

Las' de nu le-o da pe nas!

Ei cred poate că-s de-aceia
Ce s-opresc cînd le spui «stăi»!
Eu sunt numai pentru-a «III-a»
Însă-s bucătar de-a-ntîi.

Și acum destulă vorbă

Mă duc să gătesc o ciorbă.

PORTARUL: Atunci, salutare și succes! Dar vezi, să n-o fierbi prea tare să nu-ți ardă beregata pe căldurile astea.

BUCĂTARUL: Foarte mulțumesc de grija ce mi-o porți. Iar drept sare am să-i pun gluma dumitale. Uitasem, dacă-l vezi pe Ce. Costache, spune-i că-l caut pentru niște ardei...

DIMITRIE ANGHEL
ION MINULESCU

Am Michael Cuceanu, omagiu portarului
unui mare disperat și pretutindeni
a unui om foarte înalt în viață.

Ion Minulescu

27. IV. 1939

TIPOGRAFIA „LUCĂRĂRUL” S. A. BUCUREȘTI

Scena IX

Cc. COSTACHE: Cine mă cheamă? Toată ziua bună ziua, nu vă mai astîmpărași. Numai de fleacuri vă țineți și uite, așa merge totul. Ați luat-o de duminică cu ghlumbușlucuri.³

PORTARUL: Cine-i ăsta? Parcă ar fi un luptător din Asia Mică!

BUCĂTARUL: Nu-l cunoști? Stai să ți-l prezint. Nu te supăra Cc. Costache, că așa-i viața trecătoare! Oa ardeii d-tale.

Cc. COSTACHE: Ei, lasă acuma, vouă vă arde de glume și eu n-am dormit toată noaptea: Am gazuri și amețele, amețele. Mi-e rău, bre, mi-e rău!

³ Personajul purta șalvari galbeni, bulgărești, o leduncă din ardei cusuți cu ață și încins cu o pătlăgică vinată și un castravete.

BUCĂTARUL: Nu te mai îngriji, Cc. Costache, că o să-ți prindă bine viligiatura. Nu vezi că te-ai făcut la față ca un pepeneș? Stai să te prezint d-lui portar. Acesta-i Cc. Costache, angajat ca moralist la hotelul „Văcărești”, mare cuceritor de inimi... Iar cînd e vorba de dame, e galant, aturist și pîn-la zluă...

Cc. COSTACHE: Ei, lăsați gluma, bre. Domnule Portar, nu se mai poate nimeni odihni în hotelul d-tale, din cauza stelnițelor. La început am văzut unica — că eu am ochi de vînător. Apoi am mai văzut unica, și unica după unica, le-am gonit toată noaptea.

PORTARUL: Nu pot crede. Nu se cunoaște. Te văd la față roz ca un bebe de patru ani.

Cc. COSTACHE: Ei, asta-i pentru că mă spăl dimineața-n flori și mănînc pastramă cu ardei. Îmi face mult bine, bre.

PORTARUL: Așa bine să aibă și de ți-l făcură. Dar cu dragostea ce tot spune dumnealui?

Cc. COSTACHE: A, da. Sunt cam berbant. Mă uit pe fereastră la fete și mă gîndesc la... cadril...

TOȚI: Ha! Ha! Ha!

Cc. COSTACHE (venindu-i rău, cade pe scaun. Cîntă):

Ah, vă rog, închideți gura

Căci m-apucă nervătura... (ambii îi dau ajutor, făcîndu-i vînt cu batistele. Costache revenindu-și încet, se scoală de pe scaun și începe să cînte):

De la Silistra ușurel,

Venii fără să spui

Și nimerii la ăst hotel,

«Unic» în felul lui.

Misterios, la zile mari,

Vorbesc adînc și-n plin

Numai în suflet și-n șalvari,

Misterele le țin. (Toți rid zgomotos.)

Ah, vă rog închideți gura,

Că m-apucă nervătura... (Îi vine rău. Același joc):

Nu dau nimic, dar sunt galant

La sfaturi și morală,

La dame sunt foarte berbant,

...Deci m-am înscris la școală

Ca să-nvăț limba lui Voltaire,
 Și să le-apuc ușor
 Și cînd o fi ca să le cer...
 Să nu-mi dea un picior. (Toți rîd.)
 Ah, vă rog închideți gura,
 Că m-apucă nervătura... (Îi vine rău. Același joc):
 Cu pantalonii suflicați
 Le cînt din contrabas
 Mănînc pastramă cu cîrnați
 Și-apoi le dau pe nas.
 Cînd le voi spune: « Si-l vous plait »
 Cu grație, din buze,
 ...Na-ți un ardei. E mult mai bun, bre!
 Cum o să mă refuze?!
 (Duo după aria « La cîrciuma din șosea ».)

PORTARUL: Ia te uită strîmbătura!

Cc. COSTACHE: Taci, că mă apucă nervătura!

PORTARUL: Cum se crede, pocitura!

Cc. COSTACHE: Taci, că mă apucă nervătura!

PORTARUL: Văd că-ți lasă apă, gura...

Cc. COSTACHE: Taci, că mă apucă nervătura...

PORTARUL: Fugi de-aci, că-ți mut dantura!

Cc. COSTACHE: Vai! M-a apucat iar, nervătura! (Cade pe scaun.)

CORTINA

lui: Michael Coman
Spre așteptarea amantilor
Michael Drăgășanu

ACTUL II

Același decor

Scena I

PORTARUL: Mi-au scos peri albi prin căciulă, vizitatorii ăștia. Ce li-i face, cum li-i face, nu sunt mulțumiți. Îi pun să doarmă pe scinduri, nu le place! Și doar sunt scinduri bune, tari, luxoase, ce mai vorbă! Le dau să citească cele zece porunci, nu vor! Cer gazete, sau mai știu eu ce. Le dau fasole cu zeamă lungă, sau zeamă lungă cu fasole, tot nu le place. Prea sunt pretențioși, frățicule! Și apoi toată ziua îmi cîntă. Au un cîntec, mai ales, care mi-a pătruns urechile, de nu mai pot nici eu scăpa de el. Uite așa, îmi ține toată ziua în ureche! (fredonează « Internaționala ») ...Mi se-nvîrtește așa, prin cap și se ține de mine oriunde mă duc și orice aș face. Îl aud de dimineată, de cum încep să mă îmbrac... (face gesturi de îmbrăcare, ritmîndu-le după melodia « Internaționalei », pe care o fredonează...) La masă, cînd tai cu cuțitul în farfurie... (fredonează). Beau... (face gestul, fredonînd...) gîl-gîl-gîl-gîl-gîl... Plec la plimbare... (face pași, fredonînd...) ...lau trăsura... (gesturi de zguduitură, fredonînd...) Pînă și noaptea, cînd să adorm... (respiră, fredonînd...). O! De-aș scăpa odată, de călduri și de viligiaturisti! (Își face vînt cu mîna, ritmic...). Oprește! N-auzi, oprește! (Ascultă ca o melodie interioară, făcîndu-și mereu, vînt...) Destul, destul, destul! (fredonează după gest)... Ei, cînd aud așa, văd numai roșu-n fața mea. Se vede că și asta-i o boală în legătură tot cu cea dentii. Înainte, vedeam și eu ca toată lumea, roș, galben, albastru... Dar, acum nu mai știu ce să mai cred. Hîrtia pe care scriu e roșie, pîinea pe care o mănînc e roșie, cămașa cu care mă îmbrac e roșie... Iată, pe voi toți vă văd roșii. Țăla e roș ăsta e roș... Cînd o să scap eu de toate astea! Mă duc, mă duc să mai răsflu... (iese).

Scena II

GREVIȘTII (intră agitați. Unul, din ei, ține în mînă un cîrnat mare și o franzelă): Să ținem o întrunire. Da, da, da. Să ținem întrunire!

PRIMUL GREVIST: Cum să ții întrunire, fără președinte?
 AL DOILEA: Nu-i mare treabă. Să alegem unul!
 AL TREILEA: De ales se poate, dar pe cine?
 AL DOILEA: Pe dumnealui, că are barbă.
 GREVIȘTII: Bravo, are barbă! Bravo, trăiască președintele... bravo... barbă...
 PRIMUL: Dați-mi voie să-mi dau cuvântul (aplauze). Nu mai merge, fraților! Nu mai merge deloc... căci merge foarte prost. În hotelul ăsta suntem ca la pușcărie!
 AL DOILEA: Abia acum ți băgat de seamă?
 PRIMUL: Pardon! Mi-a fost rușine să spun. E așa, cum să spun, e un regim pe cinste. Eu îl admit în principiu, pentru alții, dar nu și pentru mine.
 GREVIȘTII: Nici pentru noi, nici pentru noi!...
 PRIMUL (plingător): Cu asemenea tratament o să slăbesc de-a binelea. Ce o să zică nevasta când m-o vedea acasă? Nevestica mea săraca! Nu-i păcat de barba asta pe care o port? Eu propun să refuzăm tratamentul și să facem greva foamei.
 GREVIȘTII: Da, da, să facem greva foamei...
 PRIMUL: Și s-o ținem pînă la sfîrșitul foamei!
 AL DOILEA: Apoi și eu tot pînă acolo o țin... Că mie nici oglindă nu mi-au dat în camera mea. E adevărat că prietenii mi-au cumpărat o oglingioară, dar foarte mică. Pentru personalitatea mea de poet trebuia cel puțin o oglindă venețiană!
 GREVIȘTII: Așa e, așa e. Cum să trăiești fără oglindă?
 AL TREILEA: Fraților! Idealul meu e în burtă. Ori îl mîncăm, ori ne mîncăm!
 GREVIȘTII: Bravo, bravo! Îl mîncăm!
 AL DOILEA (arătînd la frazelă): Dar astea ce sunt d-le președinte?
 PRIMUL: Cum, nu pricepi? Astea sunt armele de luptă. M-am pregătît pentru greva foamei. Și acum după mine, copii, voinicește! (Iese.)

Scena III

PORTARUL: Iar am auzit gălăgie. Ce-o mai fi? Aci e ca la cinematograf. Totul se învîrtește ca-ntr-un film. Eu mă-nvîrtesc, tu te-nvîrtești, el se-nvîrtește, noi ne-nvîrtim...

AL VOCE: D-le portar, d-le portar! Clienții dumitale sunt nemulțumiți.
 PORTARUL: Ba bine că nu!
 AL VOCE: Și vor să-ți vorbească.
 PORTARUL: Să poștească...
 GREVIȘTII: Noi nu mai stăm aci. Nu ne mai place!
 PORTARUL: Cum se poate, cum se poate asta?
 GREVIȘTII: Da, ne-am hotărît să plecăm, în orice chip. Ne trebuie un hotel mai spațios.
 PORTARUL: Ei, de ce vă grăbiți, d-lor? Nici măcar sezonul nu s-a terminat!
 AL DOILEA GR(EVIST): Nu plecăm toți, numai noi, fiindcă nu mai încăpem. E prea strîmt.
 PORTARUL: Spuneți așa, frățioare. Apoi dacă asta e pricina, să nu duceți nici o grijă. Am eu niște camere-chilioare, unde o s-o duceți ca niște porumbei.
 GREVIȘTII: Hm... hm... Da fie și așa, deși noi voiam altceva...
 AL TREILEA [GREVIST] (cîntă pe aria: «Vezi rîndunelele se duc»):

Fasolea asta m-a turbat,
 Și de cartofi m-am săturat.
 Ce tot îmi vorbești de «îdial»⁴,
 Cînd am stomacul cît un cal?

PRIMUL [GREVIST]:

Dar eu, ce greu o duc, ce greu,
 Cum lupt eu foamea știu doar eu.
 Și pînă la urmă voi lupta
 Ah, draga mea, nevasta mea.
 Se lasă toamna-n pușcărie
 Și voi vă duceți la chilie,
 Se duc cu toții spre spital
 Căci au ajuns în așa hal
 Dar prea departe n-au zburat
 Căci aripile le-au picat.

Ăștia sunt răi de plată, promit multe și nu fac nimic.

⁴ Era motivul pentru care spuneau că au plecat cei unsprezece din mijlocul nostru.

*Leu Mihai Cruceanu, tovară-
sului de drum la vârstă și la
scris și prietenului devotat de
totdeauna, iubire și devotament.*

Buc.

5. Iunie 1943

Ronidus Cioflec

AL DOILEA [GREVIST]:

Eu sunt poet. Ce mare fală!
Dar n-am haleală, n-am haleală,
Visez o lume ideală,
Dar n-am haleală, n-am haleală.
Aci nu-i nici o procopseală,
Căci nu-i haleală, nu-i haleală.
De-aceea plec după-nvrteală,
Să cat haleală, vai, haleală...

PORTARUL: Cum vă place. Pofțiți pe aici. (Ies înșirați prin stînga.
În urma lor cîntă):

Vezi porumbeli cum se duc,
Călătorind peste uluc.

Scena IV

POETUL SINTAXĂ (intră păsind cufundat în gînduri...).

PORTARUL: Dar eu asta ce-o mai fi? Vrei și dumneata vreo cameră?

POETUL: Da... nu...

PORTARUL: Mă rog, da, sau nu?

POETUL: Mă rog mata, eu sunt cam distrat și...

PORTARUL: A, da, am înțeles. Credeam că sunteți poate și dumneavoastră nemulțumit, ori incomodat de ceilalți călători? *

POETUL: Da... nu...

PORTARUL: Mă rog, da, sau nu?

POETUL: Mă rog mata, nu ți-am spus că eu sunt cam distrat?

PORTARUL: Așa e, uitasem. Și apoi meditați atît de adine.

* Celulele unde au fost trecuți cei ce ceruseră să fie despărțiți de noi, în cap cu Stoiculescu de la Gulați, erau spre spitalul închisorii.

POETUL: Nu... da... Seriu o poemă și un tratat de sintaxă⁶.

PORTARUL: Aaa!... Trebuie să fie foarte interesant.

POETUL: Da... Nu...

PORTARUL: Citiți-ne și nouă să auzim. Poate că astfel vom afla dacă v-ați hotărît pentru da sau pentru nu.

POETUL: Nu... da... se poate... (pe aria «La Marjolain»):

Cînd ești un june comunist,
Lupți cu burghejii, juri pe Crist,
Că i-ai răpune.
Și i-ai minca ca pe-o gogoasă,
Dar fugi cînd gluma se îngroașă,
Sintaxa spune...
Cînd stai închis ca-n minăstire,
Cînd ai nevastă și simțire,
De ai putere,
Pui în prăjină-a ta căciulă
Și te îndrepti înspre celulă,
Sintaxa cere...
Între cei mari și-ntre cei mici,
Dacă vorești să te ridici,
Stai ca o axă
Și cînd s-aplecă într-o parte,
Tu fugi de ea cît mai departe:
Asta-i «Sintaxă»!

PORTARUL: Ei da. Asta-i sintaxă! Așa cred și eu. Trăiască Sintaxa!

POETUL: Așa... Adică da... adică nu... Vezi că n-are cine să mă înțeleagă... (iese).

Scena V

BABA CLOANȚA: Ha, Ha... L-am prins și pe ăsta cu poezia!

PORTARUL: Ei, aș! Dar cine ești dumneata? Agent secret?

⁶ Avocatul Ghiorghean replicînd că n-a sfătuit la desbinare a spus că nu se cunoaște sintaxa de cei ce-i tălmăcesc vorbele.

BABA CLOANȚA: Mai abitir ca un agent. Eu știu tot ce se întâmplă, tot ce se gîndește, tot ce se mișcă și unde se mișcă și unde nu se mai mișcă...

PORTARUL: Piei drace! Tu trebuie să fii talpa iadului. Bine că mi-ai spus, să mă feresc.

BABA CLOANȚA: Degeaba, tot nu scapi (privindu-l): Așa. Și matale ți-ai lăsat cioc? Bun. Încă unul. (Cîntă pe aria: «Luna știe, dar nu spune»):

Baba știe, baba Cloanța,
Multe taine din Hotel,
Ca să n-afle «Siguranța»,
Le va spune-nceținel. (bis)
De te duci în curte-n casă
Sus sau jos, în orice loc,
Ca o boală ce te-apasă,
Trebuie să-ntilnești un cioc.

E o boală ce se-ntinde,

Cioc, cioc, cioc și iarăși cioc.

Unit-aleargă după rime,
Și-avînd barbă n-au noroc,
Alții tablele le freacă

Toată ziua cioc, cioc, cioc.

Pînă după miezul nopții,

Toată noaptea, cioc, cioc, cioc...

Alții-nvață franțuzește

Și conjugă cu mult foc.

Limba li se-mpleticește,

Eu cioc, tu cioc, noi cioc, cioc, cioc,

Și amar se pătimește

Cioc, cioc, cioc, și iarăși cioc.

Unii-au poftă de mîncare

Alții au poftă de jec,

Sau gimnastica-l apucă,

Și pe vine (lăsîndu-se) cioc, cioc, cioc

Toată ziua, ba și noaptea,

Fac mătănii, cioc, cioc, cioc.

Unul ți-a pierdut scrisoarea,

Din distracție, într-un loc,

Altui-inima-i pierdută,

Îi sfîcnește, cioc, cioc, cioc.

Noaptea-ncreagă se frămîntă

Și se pipăie pe cioc.

Mai e unul, zis Nababul,

Dar el n-are... n-are cioc.

Bombardat e prin răvașuri,

De-unul și-altul, cioc, cioc, cioc,

Dar cînd fetele-i cer... n-are,

Și răspunde, cioc, cioc, ...ioc! ⁷

Mulți oftează-adine, cînd Sara,

Stela-și varsă al său foc,

Filo... sofia-i Constanța,

Ce-i mingile-n acest loc.

Și în întîi și pe-afară:

Cioc, cioc, cioc, cioc, cioc, cioc.

PORTARUL: Dar, multe mai știi, babo!

BABA CLOANȚA: Ehe! mai știu eu multe, dar nu le spun să nu-i fac concurență lui Valente. Țăla-i tare în destăinuire.

⁷ Neagu-Negulescu scrisese o poezie de dragoste, fără succesul așteptat.

*Lui Mihail Cruceanu,
copil al visului și al
enthusiasmului, poetului
cu nalt sbor în lumea
vagă a ne-precisului...*

*Spre amintire din
parte-mi.*

A. Macedonski

*1906 București
Str. Raphael's*

Scena VI

Întră un grup de la «Tineret», grăbiți

PRIMUL T[INĂR]: Înainte de toate: intransigenți!

AL DOILEA T[INĂR]: Nu cedăm nimic.

PRIMUL T[INĂR]: Bineînțeles, nimic.

PORTARUL: Va să zică, e lată rău?

PRIMUL T[INĂR]: Cum? S-a făcut de aci vreo aluzie la femeia revoluționară?

AL DOILEA T[INĂR]: A-ndrăznit cineva așa ceva? (Își suflă nasul zgomotos.)

BABA CLOANȚA: Da de unde, maică, nici pomeneală.

PRIMUL T[INĂR]: Parcă auzii de Sara și de Stela?

PORTARUL: Da, da. Era vorba de seara, cînd lucește stela pe cer.

AL DOILEA T[INĂR]: Și eu auzii despre Constanța și Sofia?⁸

BABA CLOANȚA: Despre filozofie a fost vorba și despre constanța revoluționară, măteulită!

TINERII: ...Revoluționară! Hm... Asta-i bine (balet și cor, aria «Ma Tonkinnoise»):

Dacă vreți să știți cu cine

Aveți de-a fa...

aveți de-a fa...

...aveți de-a face,

(Tot șirul întoarce spatele, lăsîndu-se pe genunchi în ritmul melodiei.)

Ia priviți la noi încoace,

Numa' singe roșu-n vine!

Noi suntem tot tineretul

Ce facem re...

ce facem re...

voluțiune

(Tot șirul întoarce spatele, același joc).

⁸ Bătrînul tov. Valentin, de la cizmari, care supărat că nu mai are tutun a trecut de partea celor ce ne păraseau, spunînd că o să destăi-nuiască el tot ce știe și era ridiculizat, căci n-avea ce să știe!!!

Vă rog să ne luați portretul,
Căci va fi tirziu chiar mîine,
Pui, pui, pui, pui...

(Portarul în fruntea baletului și baba în urma lui defilează pe scenă, cîntînd după melodie, ca și cum ar conduce puii, înșirîndu-se în fața scenii ca la început. Apoi repetă același joc la finele strofei a doua, ieșind din scenă. Iese baba, cu tineretul.)

PORTARUL: Ei, așa îmi place și mie. Cîntec, da. Nu ca afurisitul ăla, care-mi țiuie-n urechi, de nu știu ce să mai mă fac? Am să-ne-bunese de-a binelea. Ia, uite, iar a-nceput (fredonează «Internatîonală»). Nu mai pot sta, trebuie să mă duc să scap de el. (Pleacă fredonînd ritmic.)

Scena VII

DEPUTATUL BURGHEZ: Fii!... Ce drum, d-le, și ce căldură!...

Dar, în sfîrșit, am ajuns și aci. Capitala e un iad. La parlament, barim, e o fierbere și o muncă extrem de patriotică. Organizări, dezorganizări, țărăniști, comuniști... Ei, pe ăștia i-am dat gata! Numai eu știu și eu cointeresez. Nu-i vorbă, a ieșit ceva pentru osteneală. Ba încă am scrîntit-o de-a ieșit ceva mai mult. De, nu poți s-o potrivești întotdeauna, să iasă întocmai la țanc. Dar guvernul văzînd că mă pricep atît de bine la intervenții, permisiuri, contrabande și alte chestiuni de stat, gelos de concurență, m-a înaintat la Văcărești. E și asta o înaintare. Oare stațiunea asta climaterică, nu e și ea în România Mare?

Eu îmi iubesc țara, d-le!

(după arie):

Terminai cu parlamentu-n fine,
Și veni la ăst hotel,
Căci și mie, erd, mi se cuvine,
Să mă odihnesc nifel.
Căci am votat,
am votat,
am votat,

Și pe comuniști i-am înfundat.
Căci am votat,
am votat,
am votat,
Comunismul l-am desființat!

Am făcut afaceri magistrale
Pe spinarea celui mic,
Iei, am acțiuni și iei, parale,
Și-aș minca un bolșevic!
Căci am votat,
am votat,
am votat,
Dar acum mi s-a înfundat.
Căci am votat,
am votat,
am votat
Și-acum m-au înalțat.

Am venit aci, căci mi-au spus unii,
Că mai sunt și-alți deputați.
Bine e-am scăpat, zău, de nebunii,
Și de bolșevicii cei turbați.

Căci am votat,
am votat,
am votat,
Și-acum vreau o cameră și-un pat.
Căci am votat,
am votat,
am votat,
Și m-am aprovizionat.

Aicea, știu cel puțin că n-o să mai dau de adunări socialiste și de manifestații cu afurisitul ăla de cîntec « Internaționala »... Ah! — Aș minca carne din ei... (se uită primprejur): Dar unde-o fi portarul? Am nevoie de o cameră... și încă ceva mai bună. De, ea pentru un deputat. Domnule portar! Domnule portar! (iese prin dreapta).

Scena IX

PORTARUL: Pareă mă strigă cineva? M-am zăpăcit de tot. Afurisitul ăla de cîntec mă urmărește fără milă. Uite, urlă-n urechea mea! (Fredonează « Internaționala », în timp ce deputatul intră, ascultă, cascadează gura și dă un țipăt):

DEPUTATUL B[URGHEZ]: Mor! Mor! Săriți... ajutor!... Și aicea tot cîntecul ăsta? Mor... Am murit!... (cade jos, lungit țepăn).

În sala de judecată. Chibănău 4. Noapte 919.

Dragă Creștine!

Am fost condamnat în chibănău
cons. de Reș. a. III. L. la 200 lei închi-
soare a 1000 lei amendă pentru furt
panduletoare a grații în Cehoslovacia
a României pe Haluzi.

Am scris amănunțit nostru Pătrăș-
canu motivele recursului la Cons.
de Reș. Tău însă foarte mult că
tu prin experiența ta mare în domi-
niul juridicului să i dai câțiva
indiciuși lui Andrei cum să susțină
recursul. Însă nu vei fi prezent în
Sala de Reș. la 200 lei în fine judeca-
re pe recursul pe la Cons. de Reș.

Te salut cu drag Săfa

PORTARUL: Vai de mine! Ce e domnule, ce s-a întâmplat? Ce ai? Uite la el, că moare, nu glumește. Un doctor, de grabă, cum o fi, chiar și de la Galați!...

Scena X

DOCTORUL: M-a chemat cineva?

PORTARUL: Repede, d-le doctor... Ne-a sosit chiar acum un călător și moare fără să spuie pentru ee...

DR. FOTACHE: Apoi da, ar trebui să spuie, vezi bine (pipăie pe frunte pe cel căzut).

PORTARUL: Ei, are ceva acolo?

DR. FOTACHE: Ni-mic! Absolut nimic! Dealtfel asta e părerea mea și nu pot s-o contrazic. Chiar cadavrul mortului o s-o confirme. (Spre mort): Scoate limba! N-auzi? (spre portar): Vezi că nu scoate limba? Știi de ce? Fiindcă e mort.

PORTARUL: Așa trebuie să fie un doctor, d-le, toate le știe! Și cam de ce-o fi murit?

DR. FOTACHE: Grav, grav de tot. A strins prea multe acțiuni. A aranjat prea multe afaceri patriotice. A spus prea multe minciuni. Și a fost prea lacom. Da? A mâncat prea mulți bolșevici... cu vorba. Boala asta se numește burghezită acută.

PORTARUL: Vai de mine! Și e molipsitoare?

DR. FOTACHE: Da, da, să te păzești de ea. E o boală de care suferă multă lume acum și aproape totdeauna e mortală... Mai ales în principiu...

PORTARUL: Aoleu! Și cum să mă feresc de ea?

FOTACHE: Foarte ușor. Să-ți vopsești tot hotelul în roș,⁹ uite, așa, cum ai început cu tabla aia de colo (arată spre acoperiș) și să cînți cîntecul ăla de-l cîntai adineaori.

PORTARUL: Apoi de cîntat îl cînt și fără să vreau. Toți pasagerii îl cîntă aicea, iar afară, toată lumea. Să-l cîntăm deci?

DR. FOTACHE: Cum, dumneata, vrei pentru ca să cînți cu noi?

⁹ Tocmai se vopsea acoperișul închisorii.

PORTARUL: Păi nici vorbă, dacă-i așa cum spuseși. Ce te miri? (strigă): Veniți domnilor, veniți fraților, să cîntăm cu toții.

Scena XI

CĂLĂTORII (dînd năvală pe scenă): Ce e, cine ne chiamă?

PORTARUL: Eu, fraților, și eu mine tot poporul. Să cîntăm cu toții căci s-a terminat sezonul.

TOȚI: Bravo, s-a terminat sezonul. Putem pleca și cînta.

VEGETARIANUL: Și pentru mine s-a terminat sezonul? Eu mai am puțină apușoară caldă și un castravete.¹⁰

TOȚI: Fugi, că te-ai înverzit de tot (toți cîntă după aria « Internaționalei »):

S-a terminat de-acum sezonul
Și zilele de plictiseală,
Coane Costache ia-ți paltonul,
Și nene Ghiță hai la sală.
Încheieți vesta nene Goldenberge
Trageți nădragii băț Andrei
Poporu-așteaptă. Hai și-om merge
Ca să scăpăm de cei mișei!
Haideți toți cu portarul
Visul nostru-a triumfat
Să rămîie cu amarul
Numai cei ce-a sucombat. (bis)

(Toți arată spre burghez, îl înconjură și ies în șir cîntînd.)

DR. FOTACHE: Stați puțin... Cer cuvîntul... Eu nu înțeleg nimic...

POETUL SINTAXĂ: Asta-i chestie de sintaxă. Ți-o explic eu mai pe urmă.

CURTINA

FINE

¹⁰ Erau vorbele obișnuite ale tovarășului Aricescu de la Cimpina, care ținea regim vegetarian. Pe scenă n-a apărut.

ATELIER • ATELIER • ATELIER

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

ALTE PAGINI DINTR-UN PROIECTAT ROMAN

SPRE DEOSEBIRE DE TEXTELE Hortensiei Papadat-Bengescu, publicate anterior, cel care vede lumina tiparului în acest număr poate fi datat cu o maximă precizie. Într-adevăr, în manuscris scriitoarea a notat la început: «Fetița. 6 aprilie 1942 — dimineața, în loc să lucrez la roman. Cu prilejul unui caiet pe care vroiam să-l mai cumpăr ca provizie». Autoarea se referă la romanul Străina, la care lucra în acea vreme, iar orele cele mai propice pentru munca de creație literară erau într-adevăr cele de dimineață, fapt menționat și în alte însemnări. Astfel, într-un caiet cuprinzând ciorne ale romanului, găsim notat: «Un final [de] roman. Ce idee... ce idee sinistru azi dimineață, dar la ora 6, cu ochii închiși, cînd scriu cel mai bine: la deșteptare». (Este vorba de moartea personajului principal, idee la care, ulterior, autoarea a renunțat.) Sau, într-o însemnare izolată, și mai limpede exprimat modul de elaborare al scrierilor sale: «... romanul — ca de obicei — odată gata în minte, dimineața între 7—9, sigur moment liniștit, azvîrleam pe o pagină a caietului, la întimplare, dialogul sau scena cu care mă deșteptam în minte. Astfel, firește, caietul conține un amalgam discontinuu de notări (uneori un capitol întreg), de momente disperate, în fața căruia, acum cînd vreau să-i dau forma definitivă, stau desperată și îndoiesc între gîndul de a-l scrie de la început, în șir, sau cel preferabil, de a încerca să coordonez aceste momente mult mai calde, mai vii și proaspete, sosite după o noapte de odihnă în gîndul proaspăt al începutului zilei».

Caietul din care publicăm în paginile de față schișa intitulată de noi [Peisagiul] nu s-a păstrat integral. Este de presupus că nici nu a fost folosit

Luiza Salvini, bun dinușor (tută a scriit rel.

în întregime pentru munca literară — era la urma urmei doar o «provizie», destinat adică să facă față unei lipse neașteptate de hîrtie. S-a păstrat numai o fasciculă — detașată chiar de autoare — și aceasta aproape în întregime nescrisă. De format mare, caietul cuprinde, în afara primelor pagini — conținînd textul la care ne referim — și o însemnare cu referire la aceeași perioadă de viață — copilăria — dar scrisă la persoana I

[PEISAGIUL]

Cu oamenii se întâmpla ca odinioară cu peisagiul. Fetița îi vedea prin distanță ce le da faptul de a fi niște străini, necunoscuți, îi vedea principal frumoși — adică buni — experiența nu slujea lucru mare, mereu lua de la capăt iluzia ei naivă, deși experiența, convingerea asupra nebunătății lor era acolo în ea, aproape, la îndemână. Ca în copilărie peisagiul. Mereu aceeași păcăleală sinceră: cerea voie să meargă pe deal sau de vale, unde văzuse un loc minunat, ca raiul și îl dorea cu pasiune de departe. Căpăta voie și pleca într-acolo cu ordonanța la distanță, neobservat, ca să aibă iluzia independenței, a solitudinii și bucuria exploratorului care atinge locuri neumblate, neatinse chiar de alți ochi. Ce era în adevăr norocul ei e că toate aceste socoteli existau într-una din ființele care îi erau stăpîne — în Tata — el simțea ce vrea, ce gîndea, închipuia naiva și grava ei intenție de a păși pe locuri depărtate, sublime, necunoscute, elanul pornirii cit și teama ce-o va avea, timidă, fricoasă cum era de-o gîză, cînd va ajunge acolo, unde ar putea fi sau un brotăcel, sau cine știe ce goange, ce viermi — după cum era vorba de deal sau de gîrlă. Fetița știa că e acolo cineva, la mare distanță, se prefăcea că nu știe, reușea să uite, să-și regăsească simțirea gravă și senină de exploratoare pornită în depărtate misiuni spre tărîmuri necunoscute; pe măsură ce umbla locul se depărta, adică acolo unde ajungea nu mai era nimic din frumusețea așa cum o văzuse, nu mai era verdele neted, catifeaua moale a pajistei cuprinse între cîțiva pomi, virful dealului roz care se muia drept în albastrul cerului ca într-o apă limpede și pajistea fugea — catifeaua lină a ierbii era acum iarbă cu buruieni și zgrunțuri, mici e drept, dar picioarele, mici și ele și nedeprinse, se loveau de fiece, începea experiența exploratorului — cea pe care Tata desigur o prevăzuse, cea a realităților, cea care depărta mereu iluzia, o ducea mereu la aceeași distanță a privirii, tot mai departe, inaccesibilă. Fetița totuși nu renunța, își încorda voința multă și trupul puțin și mergea mai departe — la un loc trebuia totuși să se oprească, în Poemul ce-l închipuise să vie și popasul cu extazul singurătății în mijlocul naturii sublime. Se uita înapoi și presimțea undeva, pe după vreun pom, lenes și mulțumit de prilejul lenii, pe Ion — care păstra consemnul de a nu fi văzut de duduia Coca — pleonasm oarecum. Fetița ridica fustițele spre a se așeza, dar cercarea de a nu mototoli rochița călcată în aceeași dimineață de iubita Mama Tica nu era bună; o înțepa ceva, te miri ce vreasc mic, ce grunz miniatral; cu iluzia puțin zdruncinată, se așeza, dar mai ales cu frică de viermușorii pămîntului, pe care uneori îi zărea; făcînd apel acum nu la extaz, ci la curajul de explorator, hotăra să sufere pentru cauza sfîntă și cu încetul se deprindea cu senzația ceia permanentă că ceva

(ceea ce ne determină să presupunem că este redactată mult mai tîrziu), cuprinzînd o caracterizare a tatălui și a mamei scriitoarei, precum și — cîteva pagini mai încolo — o scurtă însemnare cu caracter teoretic (reprodusă în comentariul nostru din „Manuscriptum“ nr. 2(39)/1980).

Unele din textele publicate anterior, în special Pensionul, vedeau preocuparea autoarei de a-și integra amintirile într-o formulă românească. Totuși, rememorările din copilărie nu urmăresc un fir epic prestabilit, o progresie dramatică — planurile vizînd organizarea materialului sub aspect cronologic fiind ulterioare redactării majorității textelor din ciclul «Fetița». Astfel, amintirile referitoare la alte persoane decît cele ale familiei nu și-au găsit concretizarea decît accidental (de exemplu căpitanul Turturică din nuvela Provincială, apărută în „Kalende“, nr. 10—11 din

1943, pp. 13—26) sau în treacăt (vezi Pensionul)'. Ciclul «Fetița» se limitează astfel aproape exclusiv la eroină și la «trinitatea nestrămutată» formată din Tata, Mama și Mama Tica, alături de care exista încă un personaj care făcea parte integrantă din tabloul casei părintești: ordonanța. În nuvela Peisagii ale amintirii (publicată în „Viața Românească“ nr. 3 din 1933, pp. 171—178) se vorbește, ca și aici, cu multă căldură, despre Ion de la Blebea, ordonanță supusă, suflet bun și care «iubea copila ca pe o icoană». Pe vremea adevăratului Ion, scriitoarea avea o vîrstă foarte fragedă: «Ion de la Blebea, care, la ceasurile cînd Mama Tica avea alte treburi, purta Fetița în brațe! O Fetiță ce avea opt luni, un anșor, doi anșori...» Și totuși, îl regăsim aici într-un moment în care Fetița era poate mai mare. Dar acest Ion nu mai era un individ, ci un

invizibil își umblă pe pielea brațelor, a pulpelor, a gîtului, pe orice petec de carne descoperit — atunci abia vedea în față, în lături, peisajul, cel nou firește, deoarece schimbare punctul de unde contempla și iată că i se așternea o nouă vedenie a naturii, combinată cu iluzia optică și avea mulțumirea după care plecase în lungă și primejdioasă aventură — depărtarea, singurătatea, privescerea orizontului minunat, catifelat, satinat, fie că era altul — și primejdiile, durerile celui ce pleacă în primejdioasă aventură singuratecă. În drum culegea citeva (boabe de acelea negre), le pune la buze și le lăsa să scape ca și cum din întâmplare, închipuind că se hrănește cu fructe sălbatece și buruieni; pe măsură ce locurile fabuloase rămăneau departe, de la un cot apărea Ion, convins că acum nu mai e nevoie să se ascundă; Fetița îl primea și ea ca pe o întâlnire firească și, flămînzită de aer, sătulă de umbrietă și de pericole, grăbea spre casă, spre masă, spre Mama Tica, spre hornul de unde fumul gros vestea buna stare și mîncarea gata, fierbinte.

— Crezi că o să fie mămăliguță? întreba Fetița, de obicei tăcută.

— Poate că să fie! n-o descuraja Ion, neinformat despre un fel de mîncare de ultimul moment. Poi dacă e apă fiartă e și mămăliguță — opina. Să spunem doar — decida la plural.

— Nu! poruncește, fără a-și putea face glasul sever, Fetița. Nu! Numai dacă a vrut să facă! da ea e o nevroită! lecție de disciplină, o lecție prin exemplu.

Ion da din cap: el, să fi fost în locul duduiei Coca, dacă ar fi avut poftă de mămăliguță, ar fi cerut să-i facă, da dacă dumneei nu vrea, să fie cum vrea dumneei. De mămăliguță personal era sătul — dar fitecare [cu] gustul lui.

Uneori îi căpia și se repezea, în fața ferestrelor casei, să o ia în brațe; da din picioare indignată și dacă îl nimerea în încheietura genunchiului, o luneca jos, altfel nu se sinchisea. Fetița inspușea de furie mică și neputincioasă, mică ca ea, neputincioasă din pricina sufletului blînd.

— Credeam că v-ați obosit! își amintea tardiv una din comenzi. Și dacă duduia mică e obosită, o iei în brațe. Așa mi-a spus! persista.

— La gardul curții! îl fulgera cu argumente copilița.

Resemnat la orice, cu fatalismul șiret al țaranului, care e gata să sufere orice maltratare pe care știe bine că a meritat-o, Ion, care-și îndeplinise ordinul complet, primit de la domnul căpitan și conștient, înconjurat de portita, sarea gardul prin dos, de-a dreptul la bucătărie, unde știa că îl așteaptă grindina deasă a reproșurilor Coanei Frosa, cu care anotimp se acimatase așa fel că își urmărea programul în deplină liniște, așa

Luiza Salvini, cu t
sa Iulia, protot
real al viitoarei er
a născută A murit t
Iulia.

personaj generic: «ordonanța», oamenii diferiți din care, de-a lungul vremii, era compus, învălmășindu-se în amintire și căpătînd un singur chip și un singur nume. Cu numele acesta se deprinseseră toți și fiecare ordonanță, indiferent de numele adevărat, era botezată Ion. Cînd din nuvela menționată: «Așa se deprinseseră de tare Domnu cu el, că nu le-a mai zis de atunci decît Ion la toți. — Să știi, cînd strig: Ioane, să răspunzi! — Da, trăiți, răspund! Fetița își amintea la fiecare schimbare de ordonanță scena scurtă a botezului. [...] Așadar, oricum i-ar fi chemat, fie Stan, Dumitru, Vasile, erau toți Ion [...]. Naș însă le fusese tuturor Ion de la Blebea».

[Peisagiul] este probabil una din ultimele scrieri din ciclul «Fetița». Caietul cuprinzînd Pensionul era datat 6 martie 1940, iar înaintea unei însemnări de pe ultima pagină este notat anul 1941. Pînă în

1946, cînd apar în „Viața Românească” nr. 3 schițele *Viermele și Grădinița*, nu mai avem cunoștință de alte pagini din «Fetița». Amintirile copilăriei erau însă foarte vii, și privirea retrospectivă, către «rădăcinile» vieții și personalității sale revenea frecvent. Chiar mai tîrziu, cînd scriitoarea abandonase creația literară, continua să noteze scene și întâmplări din copilărie, chiar dacă acestea aveau acum un caracter de memorial, fiind redactate la persoana I. «6 aprilie 1942» este astfel o dată care marchează momentul în care munca la romanul *Străina* începe să o acapareze cu totul pe autoare, solicitîndu-i în întregime puterea de muncă (primele fragmente apar în reviste tot în 1942), iar proiectul romanului autobiografic «Fetița» își începea astfel drumul încă neștiut spre neîmplinire.

Dimiurie STAMATIADI

cum trăiești normal după un timp în vecinătatea unui scoor de moară sau a unei fabrici care țiuie și duduie. Rar se întâmplă să ia capela de pe ladă, unde sta liniștit, și s-o bată de capac — semn de enervare excepțională.

— Iese colb din ea! se auzea țipind — dar un cap mic, bălău, prin crăpătura ușii, restabilea o liniște absolută.

Abia pe urmă se auzea:

— Nu viri capul la bucătărie, că te umple aburul!

Ea suridea, țipa un inger din trîmbițe, țipa Mama Tica, scumpa Mama Tica, sfînta Mama Tica. Fetița se uitase sever spre Ion: nimeni n-avea voie să supere pe Mama Tica care avea voie să țipe la toată lumea. Ea era plînea și sarea, era și catîrul care poartă desagi cu grăunțe, era și basmul de seară, și ingerul de noapte de la căpătîi care cu o sabie veghează, era și ciocirdia care anunță dimineata, în zorii proaspeți, cînd [în] patul lărgit de făptura ei îngustă, Fetița se rostogolea în latul spațiului liber pentru somnul cel mai adînc, cel mai dulce, cel de dimineată, cel după care ai ochii groi, trupul hodinit — cum spunea ea, bîrlădeanca — crecerul lîmpe și stomahul

gol în așteptarea laptelui cu cozonac. Era în halatul lung de noapte peste cămașa lungă de noapte în care ca într-o trenă te împiedicai, un stuf de paie aștepta pieptenul ei nemilos ca să-l descâlce fără să-l rupă și să-l țeasă în codițe strînse — ea venea de-a dreptul cu ligheanul, mare cit albia, cu apă caldă și cana amenințătoare cu apă rece, ea, cu trup și mîini subțiri, ridica toate aceste pietre în fiecare dimineată dinaintea lenei Fetiței. Numai atunci era rea și ingrătă: « Dacă are poftă, n-are decît să mă spele și să mă pieptene » — gîndea, și n-o ajuta cu nimic, nici cu vorba, nici cu mlădierea cuvenită a capului, a trupului, nici cu gestul, cu mișcarea; pleca în călătorii vagi cu gîndul și nu asista la acele oficii, din pudoare instinctivă, nu conștientă — ceea ce ar fi fost un început de impudoare — și din lene trupeză, abia trezită ființa trupului, iar gîndul proaspăt, sprintar, luînd-o de-a fuga în zori mai bine ca oricînd.

— Că grea te-ai mai făcut! gemea Mama Tica, dar nu căpăta nici un ajutor, nici o înlesnire, lupta s-o întoarcă pe o parte sau pe dos.

De ce o scula « din somn » în loc să se trezească cînd vrea somnul să plece?

— Ai dormi pînă-n prînz — simula ocara și furia.

Atunci pe Fetița o umplea dragostea pînă-n gura urciurului ei și fiecare mușchi pornea în mișcare, în ajutor, spre înlesnire, se întindea, se destindea, mîna intra singură în minecuță, piciorul în pantalonas, brasieruța în năsturași, gîtul în deschizătura rochiții și părul în împletitura codițelor cu fundițe strînse la virf — « iac-așa, tare, apasă acolo ». Nu putea s-o doară pe odor, pe copchilița dragă, pe idolul mic și atotputernic, devenit generos odată cu apa care culesese de pe ochii albaștri pe atunci, somnul. Apărea o Fetița cuminte pentru cele douăsprezece ore ale zilei, cum fusese și în somn și cum nu era nici la culcare, nici la sculare.

— Sufletul mi-l scoate! bombănea Mama Tica, sigură că n-o aude nimeni, iar cine o putea auzi — Fetița și ea însăși pe sine — acelea nu credeau ce spune, căci știau că spune dar nu crede.

ATELIER • ATELIER • ATELIER

Gib. I. MIHĂESCU DE LA NUVELĂ LA ROMAN

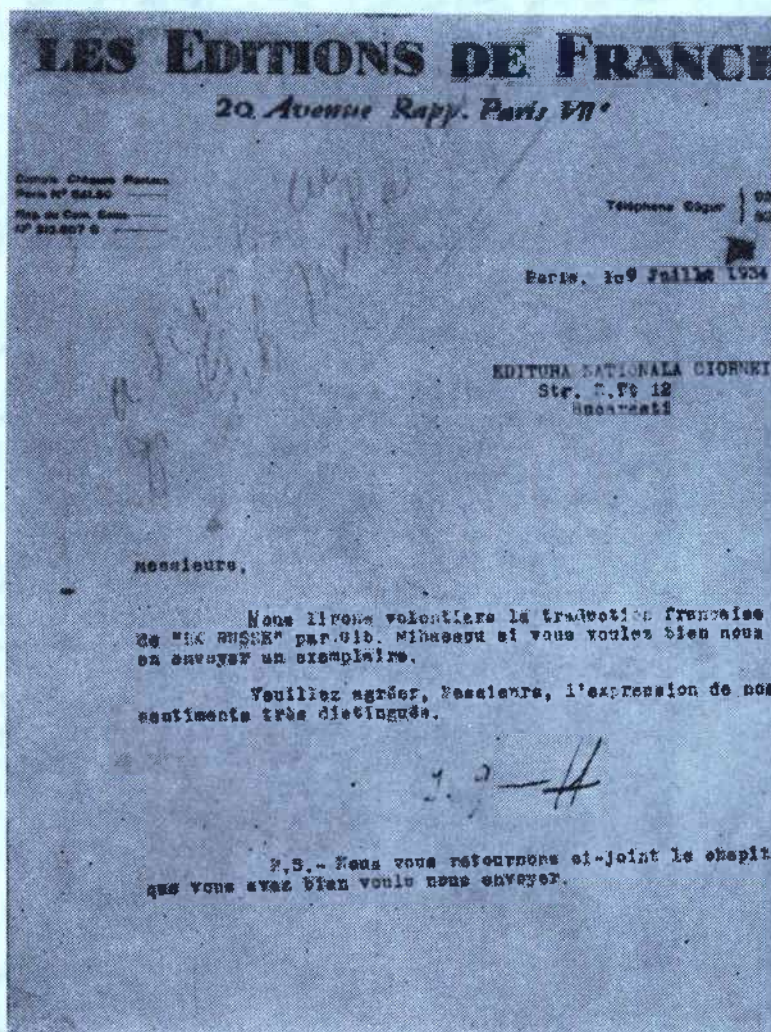
ÎNTR-UN MANUSCRIS AL SCRITORULUI, PĂSTRATE cu grijă în arhiva familiei la Drăgășani, se află variantele celor mai de seamă nuvele ale sale, cât și proiecte, schițe, însemnări și chiar o serie de povestiri și nuvele inedite. Unele din aceste texte se păstrează doar fragmentar, altele nu sînt terminate, deși corpul manuscrisului pare complet.

Dintre nuvelele din prima sa perioadă de activitate, neduse, din motive pe care nu le cunoaștem la capăt, se află și cea pe care o intitulăm [*În rezervă*].

Manuscrisul prezintă o importanță deosebită pentru că întregeste informațiile cu privire la o perioadă febrilă din activitatea prozatorului care, căutîndu-se, în tinerețe, nemulțumit adeseori de ceea ce scria, abandonează sau amînă multe proiecte de nuvele sau chiar de piese de teatru. Mai tîrziu, cum vom vedea că este cazul și cu textul de față, reia, într-un fel sau altul, parțial sau în întregime, material din aceste proiecte modeste, de început, în romanele pe care le scrie la maturitate.

Manuscrisul nuvelei [*În rezervă*] numără șapte file, formate din jumătăți de coală. Pînă la f. 4 v., este scris cu cerneală, de aici pînă la sfîrșit, f. 7 v., cu creionul. Scriitorul nu menționează și pagina. Dealtfel, ca în multe manuscrise din anii începutului, notarea filelor sau a paginilor se face ulterior. Numerotarea filelor manuscrisului de care ne ocupăm este făcută de autor cu creionul, la verificarea întregului text, cînd sînt operate, tot cu creionul, unele îndreptări în prima parte, scrisă cu cerneală, separată de cea de a doua printr-un asterisc.

Nuvela aceasta pare să-l fi preocupat un timp mai îndelungat pe scriitor, care o reia, cum a

procedat cu *Vedenia*, în multe variante, scrise la date diferite. Grafia ordonată, caligrafică, a primei variante, din care se păstrează doar filele 9 și 11, rupte dintr-un caiet, ne determină să credem că a fost elaborată în același timp cu prima versiune din *Vedenia*. Asemănările hirtiei, cernelei și grafiei sînt izbitoare. După o mărturie a lui Al. Busuiocanu, Gib. I. Mihăescu citește prima versiune a nuvelei *Vedenia* în redacția revistei „Luceafărul”, în 1919. Acesta este anul în care presupunem că a fost elaborată și nuvela [*În rezervă*]. Ipoteza noastră se sprijină și pe faptul că în același an scriitorul publică alte trei scurte povestiri cu subiecte inspirate din războiul abia terminat: *Linia întâi*, *Cel din urmă cîrd*, *Soldatul Nistor*. Pînă în 1922, seria acestor povestiri de

război se completează cu titluri noi: *Pe drumul gloriei*, *Cei din urmă*, *Retragerea* (1921), *Soarele* (1922).

Filele 9 și 11 din prima variantă a nuvelei [*În rezervă*] se completează cu încă o filă, numerotată 20, scrisă cu creionul, cu adaosuri și îndreptări în cerneală, în care apar aceleași personaje. Textul cuprins pe ambele fețe ale f. 20 este mai neglijent redactat. Numeroasele ștersături și tăieturi, cu linii mari, în cruciș, lasă impresia că acest text (a) a fost retranscris, după modificări profunde, într-o variantă ulterioară (A). Pentru a se vedea legăturile și diferențele față de varianta nuvelei [*În rezervă*] pe care o publicăm (B), reproducem aici textul păstrat din primele versiuni (A, ff. 9 și 11 și a, f. 20).

[*În rezervă*], A, f. 9 r.v.:

« Abia întru tîrziu putui să-mi dau seama de mine. Abia întru tîrziu începui să arunc priviri furioase spre rivalul meu, care-mi surîdea neconținut. <Simțeam o plăcere nebună, drăcească, prinse să-mi pătrundă sufletul, așa cum căldura unei sobe prietenoase pătrunde membrele drumețului > înfrigurat > înțelenit de ger, la gîndul că în curînd îl voi face să sufere ca și mine, că-l voi tîrî în neantul în care el mă împinsese. Și cu o cruzime care mă întărea, îmi alina arsura rănii ce mi-o făcuse, pregăteam vorbele cu care plănuiam să-l zdrobesc.

— Prietene, aveam să-i zic, prietene, ea nu te iubește, e prea mîndră ca să te iubească. Uite, și mie mi-a spus, și mie mi-a scris aceleași vorbe ca și ție. A fost un simplu capriciu, o glumă negîndită, de copilă prea alintată. Poate că ea rîde acum de naivitatea noastră, poate că așterne pe hîrtie aceleași fraze pentru un altul. Cine știe! Poate toate acestea le-a făcut într-o pornire de generozitate, într-un avînt de milă. În fond nu-s decît două zîmbete, două simple zîmbete fugare, cu cari această fiică a frumuseții ne-a cîstit deopotrivă și pe unul și pe celălalt, frățește, ca să nu ne supărăm. Două surîsuri ameteitoare pe care o soră frumoasă de caritate le-ar împărți <suferinzilor> într-o mohorîtă sală de spital <unde toți răniții sunt> tuturor răniților înamorați de dînsa <toți sunt îmbățați de farmecul mîngîierilor sale, unde>, fiecare <tălmăcește> tălmăcindu-și fiorul șoaptelor și atingerilor ei de mină ca numai pentru sine <fără să bănuiască>, și nebănuind niciunul că cu o zi, cu un ceas înainte, vecinul lui de pat a putut citi în ochii ei aceleași făgăduieli, a înfiripat din undele cristaline ale rîsului ei aceleași speranțe. N-a vrut să ne lase fără nici o nădejde, în călătoria noastră spre ținuturile acestea îndoliate. Și ne-a aruncat atunci cîteva fărîmituri de gingășie <asa cum ai arunca la cîini resturile de la masă>, cum ai arunca un buchet, în treacăt, unei superbe necunoscute, la o bătaie de flori. Și cu asta și-a dat și dînsa obolul pentru patrie... Haide, fii tare și fii vesel! Fiecare trebuie să aducă acum prinosul său de jertfe pe altarul țării sîngerate, cum știe și cît poate. Ea și-a făcut datoria așa cum a înțeles-o. Noi n-am sfîrșit încă pe a noastră... Mă gîndeam la efectul cuvintelor mele. Nu, nu, era prea slab, prea ușor! Eu doar vroiam să-l fac să sufere, să plîngă, să mă bucur de chinurile lui, să rîd de zvîrcolirile-i neputincioase. Și cînd colo, discursul pe care vroiam să-l fac atît de crud nu era decît un bocet, un vaiet dureros, în care-mi destăinuiam propria-mi durere, îi împărtășeam amarul soartei noastre comune, plîngeam împreună cu dînsul nenorocirea amîndorora. Vroii să găsesc noi vorbe, vroii să pun tot mai mult venin în frazele mele. Zadarnic! Cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît îmi dam seama că voi fi și mai slab, că voi avea nevoie eu, poate, de încurajarea lui.

Atunci mă hotărîi: »

[În rezervă], A, f. 11 r. v:

« — Cum se poate, întrebai cu seninătate, vesel, ca și când vestea asta din senin mi-ar fi adus mîntuirea sufletului, cum se poate, era vorba ca schimbul să se facă peste câteva zile!

— Cum se poate, îngăimă și Mircea, după mine <sărind de pe scaun>, și fața <îi deveni> i se schimbă deodată ca prin farmec, deveni de-o paliditate de <cadavru> muribund.

Vroi să se ridice <la rîndu-i> de pe scaun, dar căzu numaidecît la loc.

Furierul ridică nedumerit din umeri. Semnarăm hîrtia în tăcere, chemarăm sergenții, dădurăm ordinele. Sau mai bine dădui ordinele, căci el nu fu în stare nici măcar să vorbească.

Cînd rămăsărăm iarăși singuri <Mircea>, el mă privea cu ochi turburi, rătăciți. O privire pe care nu i-o cunoșteam, pe care n-o observasem niciodată la dînsul, nici chiar în zilele grele de-acolo, de pe linie. O privire care mă înspăimîntă, căci îmi aminti crîmpeiul de vis pe care-l începuse și pe care îl și uitasem.

Atunci, ca și cînd ar fi simțit că l-am înțeles, oftă, își vîrî capul în mîini, stătu așa cîțva timp, se sculă clătînîndu-se și, rezemîndu-și mîna pe umărul meu, îmi zise cu o voce atît de schimbată, că parcă venea din mormînt:

— Așa e, dragul meu prieten, așa e, eu sunt un <om> pierdut. O presimțire urîtă mă urmărește de la un timp; peste câteva zile n-am să mai fiu. <Știu> Înțeleg bine, așa trebuie să se întîmple! Toate visurile mele din urmă îmi spun lămurit acest lucru. Știi cît cred în vise, ți-am spus de cîte ori mi s-au adeverit! Ți-amintești ce-ți povesteam alaltăieri; visul acela frumos de acum două săptămîni! A doua zi a fost incursiunea. Și? Floare la ureche. M-am dus nepăsător. Știam că scap... dar acum... acum...

— Fleacuri toate... vrusei să-l întrerup repede ca să-mi continui istorisirea.

— <Azi noapte> De-un șir de nopți, continuă el fără să m-audă, tot visez nuntă pe front, nuntă în plin schimb de focuri, nuntă cu nuntași care se împușcă între dîștii. Azi noapte am văzut în somn chiar pe Lucia mea. Era îmbrăcată în costum alb de mireasă și cu o lumînare de ceară în mînă. S-a apropiat de mine și mi-a șoptit: „Mîine vom face nuntă mare sus, la tranșee“. „Nu se poate“, i-am răspuns, „căci abia peste o săptămînă vom intra pe poziție, mai amînă, te rog, ce te grăbești atîta, vom avea tot timpul!“... Ea s-a depărtat rîzînd <asa de> înfiorător, așa cum nu poate să rîdă o fată și repetîndu-mi: „Mîine, mîine, mîine!...“ Mîine, adică astăzi... astăzi cînd, după cum vezi, prima parte a visului s-a îndeplinit... Mîine rămîne nunta și nunta însemnează... moartea...

Ultimul cuvînt nu-l auzii... el nu îndrăznise să-l rostească, dar îl ghicii și grozăvia lui mă înspăimîntă. Mă înspăimîntă pentru a doua oară în viața mea de război, căci din prima zi de tranșee mă obișnuisem atît de mult cu dînsa, cu cea căreia Mircea nu-i pronunțase numele, că o așteptam orișicînd cu toată seninătatea.

— Tu nu vezi <continuă Mircea>. Cînd s-a mai întîmplat vreodată ca ordinul să vie așa pe neașteptate, noaptea, cînd... »

[În rezervă], a, f. 20 r. v:

« ...nimic altceva decît psalmodiile tumultoase ale vîntului de-afară și ciocănitul sinistru al ramurei veștede în geam.

Abia întru tîrziu putui să-mi dau seama de mine. Abia întru tîrziu începui¹ să arunc priviri furișe spre rivalul meu care-mi surîdea. Simțeam o plăcere ne bună, drăcească, la gîndul că în curînd îl voi face să sufere ca și mine, că-l voi lăsa în neantul în care el mă împinsese. Și cu o cruzime care mă întărea, îmi alina arsura rănii ce mi-o făcuse, pregăteam vorbele cu care aveam să-l zdrobesc.

¹ Acest început de frază este scris cu cerneală peste câteva rînduri șterse, scrise cu creionul.

Prietene, aveam să-i zic, prietene, ea nu te iubește, e prea mândră ca să te iubească. Uite, și mie mi-a spus, și mie mi-a scris aceleași vorbe ca și ție. A fost un simplu capriciu, o glumă negîndită, de copilă prea alintată. Poate că ea rîde acum de naivitatea noastră; poate că așterne pe hîrtie aceleași fraze pentru un altul! Cine știe. Poate toate acestea le-a făcut într-o pornire de generozitate, într-un avînt de milă. N-a vrut să ne lase fără nici o nădejde în călătoria noastră spre ținuturile acestea întunecate și ne-a aruncat atunci aceste fărîmituri de gingășie, așa cum ai arunca la ciini resturile de la o masă. Și cu asta și-a dat și dînsa obolul pentru patrie.

— <Mă gîndeam la efectul cuvintelor mele. Nu, nu! E prea slab, prea ușor. Altceva, altceva mai grav, mai puternic.

După o jumătate de ceas mă hotărîi. Mă-ntrerupse un ciocănit puternic în ușă.

— Intră!

— Trăiți domle sublocotenent, intrăm iarăși pe poziție, chiar în astă-seară. Pofțiți ordinul, l-a văzut domnul căpitan.

Ne ridicarăm. Mircea păru că se clatină.

— Bine, băiete, dar putea să ne anunțe mai din vreme.

— Ce? Ce-a zis? A, intrăm pe linie. A, ha, făcu Mircea ca deșteptat din somn. Se ridică, privi cîtva timp aiurit în gol, apoi adăugă.

— Ascultă, îi spusei. Ascultă, vreau să-ți vorbesc.

Gonii lăutarii și ordonanțele, umplui încă un pahar și-l golii pe nerăsuflăte. El mă privea întrebător, speriat aproape.

— Dragul meu, începui, dragul meu... ascultă, îți voi spune o poveste nostimă dar știi, foarte nostimă, la fel cu a ta...

Mă întrerupse un ciocănit puternic în ușă.

— Trăiți, domle sublocotenent. Ordin urgent.

— Intră.

Era furierul.

— Ei, ce e? Ce tot vreți?

— Astă-seară intrăm iarăși pe poziție. Pofțiți ordinul!

Chiar acum, momentan, a venit la batalion ».

În varianta pe care o publicăm separat (B), personajele sînt mai bine conturate și narațiunea mai încheagată, mai amplă și mai bine stăpînită. Povestirea nu mai este la persoana întîii, iar obsedat de visuri nu mai apare Mircea, ci Sandu, povestitorul nenumit din primele variante, rolurile celor două personaje apărînd răsturnate.

Scenele de bivouac din nuvela [*În rezervă*] au un evident izvor autobiografic. În iunie 1917, proaspăt absolvent, cu gradul de elev-plutonier, al școlii de ofițeri de rezervă din Iași, Gib. I. Mihăescu se afla în afara orașului, în pădurea Dobrovăț, încadrat în efectivele unui regiment de infanterie întors de pe front și aflat în refacere aici.² Nuvela [*În rezervă*] trimite cu exactitate la această perioadă din existența autorului, printr-un amănunt revelator. În bordeiul său din spatele frontului, pe care îl împarte cu Sandu, Mircea este stăpînit,

în timp ce se află « în rezervă de sector », de amintirea unei fete pe care « o cunoscuse într-un sat din împrejurimile Iașilor, unde regimentul lui își petrecuse timpul refacerii ». Acesta este Dobrovățul, sat vechi, cu o ctitorie domnească din timpul lui Ștefan cel Mare, aflat în marginea pădurii cu același nume, nu departe de Iași. Amintirile din tabăra de la Dobrovăț, din iunie-august 1917, se suprapun cu cele din toamna anului 1918, cînd regimentul din care făcea parte și sublocotenentul Gh. Mihăescu, se afla în rezervă de sector pe frontul de la Muncel. Din această zonă, batalionul din care făcea parte scriitorul se va deplasa în cantonament la Buicani, unde rămîne pînă în primăvara anului 1918.

Cadrul exterior al taberei de la Dobrovăț, bordeiul din timpul petrecut în rezervă de sector, pe frontul de la Muncel, și scene din cantonamentul de la Buicani se regăsesc în povestirile de război ale autorului, cit și în paginile romanului *Rusoaica*. Similitudinile dintre nuvela [*În rezervă*] și *Rusoaica*, frapante, sînt deosebit de interesante și confirmă o dată mai mult ipoteza noastră că

² Pentru datele privitoare la viața de militar a lui Gib. I. Mihăescu, vezi Mihail Diaconescu, *Gib. I. Mihăescu*, Editura „Minerva”, 1973, pp. 40—44.

[ÎN REZERVĂ]* Locuiau împreună același bordei, cam la vreo doi kilometri de front. Ieșiseră de câteva zile în rezervă de sector. În așteptarea reîntoarcerii pe linie petreceau în toată legea.

Cel dintîi, Gheorghe Mircea, un vlăjgan înalt și osos, părea mai tăcut. Celuilalt, lui Culae Sandu, mai scund și mai vînjos, nu i se mai potolea gura toată ziua.

Bordeiul era destul de încăpător. Nici pe departe n-aducea cu viziunile acelea de pe linie, strîmte și umezi, ca de fiară.

Căptușit cu scinduri trase la rîndea, într-un colț c-o sobă de tablă, ce duduia năpraznic, cu două pături ca lumea, aduse dintr-un sat părăsit din apropiere, cu masă la mijloc și cu două scaune cu spetează de-o parte și de alta — mai puteau spune și ei că trăiesc ca oamenii.

Ziua întreagă Sandu nu da pe-acasă. Doar la prînz îl vedeai dînd buzna pe ușă, roșu și vesel.

— Noroc, frate Mircea. Știi cît am cîștigat? Ghici! Patru sute. Patru sute! Pe onoarea mea îți spun. Am avut trei întîlniri strașnice. Dar la urmă a fost ce-a fost. Prinsesem *culoare*. Și doi din ei aveau *ful*. <Credeau că le-o trag, d-aia au mers atîta>³. I-am spetit. Tu ce mai faci? Ce-avem la masă? Or n-a adus-o? Băi, ordonanțele ălea! Hai, n-auziți! Știam c-o să am *bafta* asta. Păi știi ce-am visat azi-noapte! A, ascultă să-ți spun...

Credea mult în vise. Aproape în fiecare dimineață le povestea și le tălmăcea. Și uneori se împlineau atît de bine că puse pe gînduri pe Mircea.

Bunăoară, într-un rînd, pe linie. Stăteau amîndoi de vorbă într-un colț retras de tranșeu. Tocmai îi povestea visul din noaptea trecută, cînd un agent de legătură țîșni de dup-o traversă, oprindu-se drept în fața lor.

— Trăiți, domn sublocotenent Sandu.

— Ce, măi?

— Rău, domn sublocotenent.

— Ce?

— La noapte faceți o *incursiune*. Ordin de la batalion. Dumneata cu o grupă din plutonul dumatile. Mergeți pînă la stejarul ăla scorburos de la rețelele nemțești...

³ Notăm în <> rîndurile tăiate, lăsînd deoparte doar unele cuvinte și frînturi de frază nesemnificative.

între romanele autorului și nuvelistica sa, prin astfel de piese de atelier, neterminat sau nepublicate, se fixează raporturi foarte strînse. Sublocotenentul Gheorghe Mircea, student în litere și filosofie, ofițer de rezervă cu preocupări intelectuale, are unele trăsături comune cu Ragaiac, iar sublocotenentul Culae Sandu, ofițer de carieră, superficial, fără carte prea multă, nerafinat, cum îl judecă critic chiar camaradul său, amintește de locotenentul Iliad din *Rusoaica*. Amîndoi ofițerii visează, în bordeiul lor, la o femeie inaccesibilă, o boieroaică refugiată din București, pe care o cunoscuseră în tabăra din preajma Iașilor, «rusoaica» de mai tirziu. Cu excepția visului prevestitor de moarte, care-l torturează pe Sandu, scenele bahice, urmate de spovedanii sentimentale stimulate de vin și de soba dogoritoare a bordeiului, evocarea chipului fetei îndepărtate, pierdute,

șes legături destul de evidente între nuvela [*În rezervă*] și romanul *Rusoaica*. Plîngînd, întocmai ca nenorocitul locotenent prin sectorul căruia trece «rusoaica», Sandu, care intervine inoportun în visul lui Mircea, ca Iliad în visul lui Ragaiac, este pe punctul de a-i mărturisi camaradului său dragostea pentru, presupunem, aceeași femeie. Varianta a, f. 20, a nuvelei [*În rezervă*], în care cele două personaje își dispută o iubire imaginară, întreținută de o scrisoare, întărește presupunerea noastră. Printre sursele îndepărtate ale romanului *Rusoaica*, sîntem îndreptățiți, considerăm noi, să luăm în seamă și nuvela [*În rezervă*]. Cert este că situații și motive din *Rusoaica* îl stăpîneau pe scriitor încă din perioada începuturilor sale literare, atît de strîns legate de experiența acumulată în calitate de combatant în primul război mondial.

AL. ANDRIESCU

B, ff. 1—7, r, v

* Sub titlul *Bordeiul din rezervă*, în „*Manuscriptum*” nr. 3 (20)/1975, pp. 76—81, a apărut o variantă, păstrată în arhiva Muzeului literaturii române, a părții de început a nuvelei.

— Adu ordinu și poți să pleci. Văd eu ce trebuie să fac.

Și după ce citi ordinul...

— Mă duc să-mi aleg oamenii. O să dau o raită să pomenească nemții. Ce stejar, băiatule! De n-oi intra chiar în șanț la ei să nu-mi zici pe nume; trebuie să aduc bairim unu...

— Vezi-ți de treabă, Sandule...

— Măi, n-auzi, nu mor... Nici nu mă rănește. Nu văzuși visul. Asta e vestea. Ordinul.

Soldatul îi vorbea privindu-l cu compătimire.⁴ Gheorghe Mircea simțea un fior rece de-a lungul spinării, iar Sandu se uita uimit la vorbitor. Apoi deodată izbucni:

— Hait! Visul! Asta e! Unde-i ordinul? Ai văzut? Asta-i vestea... Mirceo, de nu mi s-o trage înaintea și decorația din asta... să nu-mi... A... ce stejar... intru la nemți în șanț...

— Vezi-ți de treabă, Sandule!

— Măi, n-auzi că nu mor. Nici nu mă rănește măcar... Când ți-am spus eu... primesc o veste cam grea... da de-acolo mi se trage mare noroc... Nu vezi... e limpede... Eu sunt activ, băiete... asta mi-e meseria...

A doua zi, dis-de-dimineață, se și înfățișase în birlogul lui Mircea.

— Mă vezi, ăsta sunt. Nici un fir de păr nu mi s-a clintit. Măi, visul e lucru mare. Stăi să vezi... Acum mă duc eu la stejar. Să-mi răspunzi tu mie: De ce nu m-au simțit nemții? Doar erau patru acolo! Bun. Îi fac prizonieri. De ce nu s-au împotrivit, niciunul, când eram la zece pași de tranșeul lor? Ai? Aici să-mi răspunzi! Asta ca asta, dar să te văd dincoace ce zici! Cum s-a nimerit căpitanul ăla între ei, la miezul nopții, în post înaintat? Să zicem că supraveghea așezatul aruncătoarelor ălor de mină, pe care le-am adus! Dar de ce n-a fost sublocotenent, ce sublocotenent? —, de ce n-a fost sergent? Da, un sergent ajungea pentru instalare. Aici să te aud. Și cum naiba s-a nimerit în buzunarul lui (atâtea ordine de mă strângea colonelul la piept și mă săruta ca o femeie îndrăgostită când i le traducea tălmăciul) tocmai ordinul ăla unde zice că ne atacă cota. Ne lua pe neașteptate. Pierdeam poate bunătate de cotă, de nu-l aduceam. E, ce zici, să nu crezi în vise?... N-o să mi se tragă din asta înaintea și Mihai Viteazu clasa, hai să zicem, a doua? Și nici un mort... nici un mort... nici un rănit... nici un glonț tras... Asta e: o veste cam grea... cu urmări strașnice... N-a fost ăsta visul? De? Spune acum. Să crezi sau să nu crezi?

Gheorghe Mircea îl lăsa să vorbească înainte, nerăspunzându-i nimic. El nu știa dacă trebuie să creadă sau nu în vise, căci dimineață nu-și amintea niciunul. Totuși (cu toată cultura lui) dădea dreptate lui Sandu. În urma altor dovezi, îi atribuia chiar oarecare spirit profetic. «Hm, ciudat», obișnuia să-și zică. «Te pomenești c-o fi ceva.» Apoi, după puțină gândire: «În orice caz, ăsta-i din alt aluat. Păcat că n-are ceva carte mai multă.»

În schimb Mircea visa aieva. De când ieșiseră în rezervă mai ales, toată ziua stătea trântit în patul lui din bordeiul cel încăpător. Rar ieșea. Și, toată ziua, numai acelaș vis i se plămădea în minte: un chip de fată.

Era fiica unor refugiați bogați și de neam din București; o cunoscuse într-un sat din împrejurimile Iașilor, unde regimentul lui își petrecuse timpul refacerii. Stătea acolo, cu părinții, în casa boierească. Și cum ofițerii erau aproape întotdeauna invitați la conac, o putuse cunoaște ușor.

Era nespus de mândră; vorbea aproape numai franțuzește; (și avea și nume franțuzesc) își franțuzise și numele: nici gând să-i zici altfel decât domnișoara Irène. Înaltă, subțire, oacheșă, cu mlădieri de șopîrlă și cu priviri ametoitoare, îi fermecase pe toți. Unul nu îndrăznea să-i spună vreo vorbă cu înțeles. Parcă și simțeau dinainte cum ochii de foc s-ar fi prefăcut în ochi de gheață.

⁴ Într-o primă redactare, fraza începea astfel: «Soldatul îl privea cu compătimire...»

Cu Mircea se împrietenise mai mult. Student la Litere și filosofie, și băiat deștept pe deasupra, știind s-o rupă cu ușurință în frânțuște, ba cu o discuție filosofică, ba cu un vers sau chiar cu o tiradă întreagă, din vreun poet cunoscut, aruncată cu meșteșug între două vorbe, izbutise să se facă cel mai preferit <de dînsa> dintre toți.

E drept că și lui Sandu <pe atunci în alt batalion>, ca fi dădea oarecare atențiune. Căci domnișoarei Irène îi plăcea mult călăria. În fiecare seară se lua la întrecere, cu ofițerii, pe cai. Și din regiment cel mai bun călăreț era Sandu. Ea nu se sfia să spună acest lucru tuturor în față. Pe atunci Mircea nu era prieten așa bun cu Sandu. Pe vremea aceea nici nu erau împreună în aceeași companie <nici măcar în același batalion. Abia pe front Mircea fusese adus în aceeași companie unde slujea Sandu>. Ba din cauza călăritului nici nu-l prea avea la inimă pe celălalt. Poate chiar l-ar fi urît în bună regulă, dacă ea nu i-ar fi spus într-o bună seară:

— E bun călăreț Sandu ăsta. Vai, dar e așa de prost, așa de prost...

De atunci nici nu s-a mai gîndit la el. Și cum alt ofițer nu mai era care să placă fetii, s-a crezut îndreptățit să-și facă tot felul de visuri. Ba într-un rînd, luîndu-și inima în dinți, i-a spus pe de-a-ntregul ce simte pentru dînsa. De bună seamă în cuvinte alese și pregătite cu zile întregi înainte. <Dar fata i-a răspuns neașteptat de rece. I-a tăiat-o scurt. Chiar i s-a părut atunci că întrezărește pe buzele ei palide fluturarea unui zîmbet de dispreț. A șovăit atunci. Ceva parcă se rupsese într-insul. În clipa aceea a putut <zări> înțelege mai bine ca oricînd că între amîndoi se întindea o adevărată prăpastie.>

A știut să fie mîndru însă. Din ziua aceea s-a ținut în aceeași rezervă de gheață, crezînd că-i răspunde cu aceeași măsură. Și purtarea lui și-a avut foloasele ei. A biruit pe fată. Căci, cînd a fost să plece pe front, cînd gara cea mică din sat era înțesată de întregul regiment, cînd nu știau unde le stă capul de zarva îmbarcării, ea a venit împreună cu părinții să-și ia rămas bun de la ofițerii din batalionul lui <primul> cel dintîi care pleca.

Ea era nespus de mișcată; el o privea întunecat pe sub pleoape și căuta să pară cît mai nepăsător. I-a întins molatec mîna, pe care a dus-o la buze cu o răceală soco-

Cartea Românească
Societate Anonimă - Capital 2000000 L.
Sediul de activitate: București, Librărie, Repetitoriu și Atelier de Lit.
Cartea Românească, R. A. D. București, Strada Buzoianu 51-53

Comandă
București
P. B. București 100
P. B. București 100
P. B. București 100

Comandă
București
P. B. București 100
P. B. București 100
P. B. București 100

Comandă
București
P. B. București 100
P. B. București 100
P. B. București 100

16229

București 7 Noiembrie 1928

Dumnilui
Gib. I. I. I. I. I.

Dra. Irène
Jud. Vâlcea

Aven onoare a vă face cunoscut că am pus sub
tipar, la editura noastră combinată cu "Gruparea Gă
volumul Dv. în următoarele condițiuni:

Vom tipări 5000 de exemplare.-

Dreptul Dv. de autor va fi de 20% din preț
brut de vânzare, care va fi îngrădit pe volume.-

Corecturile le veți face Dv.-

Exemplarele date gratuit la Academie și la
Secție Statului precum la gazetă pentru recenzii nu se
considera ca vândute.-

Socoteliile între noi le vom face în fiecare
în cursul lunii Mai.-

Vă rugăm ca prezentele condițiuni să ni le
confirmați pe anexatul duplicat, înagîndu-ni-l semnat

Cu toată stima
CARTEA ROMÂNEASCĂ
S. A. D. București

ANEXA
1

[Signature]

tită. Atunci a scos din geanta ei o scrisoare, și-a aruncat ochii pe furiș, în lături, să vadă de n-o observă cineva, și i-a strecurat-o ușor între degete.

— Ai s-o citești în tren, dar numai în tren, îmi făgăduiești?

I-a făgăduit, și când trenul s-a urnit pe drumul pe care poate n-avea să se mai întoarcă niciodată, a deschis-o. Erau două file albe, pe care slove mici și tremurate îi povesteau toată fericirea lui, îi făgăduiau comori neprețuite, îl împiedecau să audă tumultul roților de fier care-l rostogoleau spre necunoscut. Le păstra la piept, alături de-o cârtică de rugăciuni pe care bătrîna lui mamă i-o dăduse la plecare ca să-i poarte de noroc. Și mai pe urmă, când moartea începuse să strige în juru-i cu grai detunător, că pînă la fericirea lui drumul duce prin ținuturile ei cernite, mîna-i apăsa instinctiv pe ele (și parcă se simțea ocrotit de ceva mai presus decît moartea), căci atingerea lor i-era de-ajuns ca să-și recapete (sîngele rece) pe loc cea mai deplină bărbăție.

Cînd pe front era liniște numai la ea se gîndea. Stătea trîntit ore întregi pe maldărul de frunze din birlogul lui tapetat cu foi de cort, urmărind jocul figurilor alburii ale fumului de tutun din ceața căruia chipul ei se desprindea mai limpede ca oricare altă amintire. Numai Sandu, de cînd venise în companie, din batalionul celălalt, îl mai distrăgea de la atîtea gînduri cu vorbăria lui. Dar lui nu-i spusese nimic. I se părea că l-ar fi uluit fericirea-i prea mare și că ușor ar fi (născut) putut miji în sufletu-i un grăunte de (invidie) pizmă.

De cînd ieșiseră în rezervă, asta le era ziua: Sandu colindînd companiile vecine (pentru) ca să înjghebe partizi noi, Mircea, tolănit în patul lui, ascultînd duduiala sobei, urmărind plămăuirile ciudate ale fumului de țigare și căutînd să descifreze în (bizarele) capricioasele lui încolăcături un chip iubit de fată.

Seara însă erau totdeauna împreună. (Stăteau la masa de brad.) Sandu nu mai ieșea nicăieri. (Și după masă) Rămîneau pînă tîrziu la masă, sorbind ușor cîte un pahar de vin și ascultînd oftările lungi ale lui Pleantă, cobzarul companiei, și jelanile scîrțietoare ale viorii lui Dogaru (ordonanța lui Mircea), fruntașul. Pe Sandu, fire pornită, îl entuziasmau ușor văicăreliile țiganilor. Se puneau atunci să povestească cu glas pe jumătate viața lui dinainte, viață în care visurile și tîlmăcitul lor aveau mare însemnătate. Alteori se lua la întrecere cu țiganii, zbiera cît îl lua gura și declara cu regret că așa, cu chefurile, și-a stricat vocea. Și numai foarte arar tăcea îngîndurat, și întotdeauna atunci ochii lui mari și albaștri parcă se umezeau. Dar asta ținea puțin. Căci nu treceau nici cîteva minute și țîșnea deodată un cîntec nou, pe care lăutarii se grăbeau să-l prindă din mers.

Mircea îl privea tăcut și visător, fumînd într-una și zîmbind îngăduitor. Apoi, cu un gest molatec, umplea din nou paharele, îndemnînd:

— Să mai bem oleacă, frate Sandule.

(Într-o seară însă, fratele Sandu fu foarte trist. În ziua aceea nu părăsise deloc bordeiul.

Astea le erau petrecerile. Și nici că se putea petrece mai bine.)

Curînd însă deveneau amîndoi nespun de veseli. Chiar Mircea uita gîndurile lui (și dădea lăutarilor ton la un cîntec); într-un fel de mormăială, mai mult vorbită decît cîntată, se puneau la rîndu-i să întovărășească pe lăutari. Se naștea un tărăboi atît de mare, că se pomeneau îndată cu ofițerii de pe la alte companii peste dinșii. Și atunci să te ții.

*

Dar într-o bună dimineață, Sandu n-a mai părăsit bordeiul ca de obicei. A rămas toată ziua ca și celălalt, tolănit pe patul lui, cu ochii pierduți în jocul fumului de tutun. Trecuseră cinci zile de cînd ieșiseră în rezervă, și, după ordinele cîte aflaseră, mai aveau de stat zece.

Pînă-n timpul prînzului, lui Mircea nu i se păru deloc curios acest lucru.

— S-o fi plictisit și el cu atîta joc!...

Dar la masă, Sandu se arătă tare îmbufnat! Aproape nu vorbi <deloc> nici două vorbe, și cînd le zise și pe-acelea nu a făcut decît să se răstească la ordonanță.

— Da ce-i cu tine, Sandule?

— Ea... nu prea-s în toane!

Văzîndu-l că n-are chef de vorbă nu-l întrebă mai mult.

Pe la patru, după-amiază, Sandu zise:

— Îmi pare c-o să intrăm pe poziție...

— Cînd?

— Azi...

— <De unde știi? Ai auzit ceva?> Cum se poate? N-a trecut nici săptămîna...

Vestea unei reîntoarceri pe linii, așa pe neașteptate, și fără să se fi împlinit repausul ca lumea, nu prea avea darul să înflăcăreze pe nimeni. Ba chiar te întrista de-a binelea. Doar linie de foc era acolo!

— De unde știi, măi? Ai auzit cumva...

— E, de unde știu, vezi tu, acuma...

Celălalt nu se mulțumi cu atîta.

— La urma urmei ai putea să spui de unde ai aflat. Întuneci omul așa, cînd i-e lumea mai dragă.

— Am visat azi noapte...

— Aa...

Altul ar fi zîmbit la așa răspuns. Mircea însă băgase de seamă că cu visele lui Sandu nu prea-i de glumit.

— Și încă am visat rău de tot, continuă celălalt ... <Cînd visez nuntă e lucru dracului.> Am visat că azi intrăm pe poziție și că acolo, la noapte, fac nuntă mare. Și asta, vezi, e rău, e rău de tot...

— Fleacuri, roști celălalt, dar cu vocea pe jumătate.

Pînă-n seară nu mai ziseră nici unul nici o vorbă. Cînd intra cineva pe ușă, tresăreau amîndoi deodată. Dar se linișteau repede, văzînd că nu era nimic de ce să se teamă. La opt, ordonanțele aduseră la masă ca de obicei.

— Măi, întreabă Mircea, ce se mai auzea pe-acolo, pe la popotă?

— Mai nimic, domn sublocotenent.

— Ei, cum, nimic, nimic. Că pe-acolo se aud toate. Mai stăm mult așa în rezervă, or o să intrăm pe linie în curînd...

— Ba, cît despre asta, auzii chiar pe domn locotenent popotar, vorbea cu domn căpitan Banciu di la noi, din batalion, că a auzit pe domn colonel, că după asta, mai stăm o săptămîină încheiată așa... și pe urmă...

Privirile celor doi camarazi se întîlniră.

— Mă, l-ai auzit?

— Cu urechile mele, să trăiți. Eram dor aniîndoi acolo...

Ordonanța lui Sandu întări cele spuse cu o înclinare a ochilor.

— Visele, dragă Sandule... se prefăcu Mircea că-și continua o convorbire începută înainte, s-or fi împlinind ele uneori. Dar toată ziua, bună ziua, asta vezi, să n-o mai crezi.

Mă rog, e vreo știință, cu legi în toată regula, cu cauze și efecte, care să se ocupe cu visele? Atunci? Dacă s-a întîmplat, cînd cu incursiunea, să-ți reușească tocmai pe gînd, a fost de bună seamă întîmplarea, coincidența... în sfîrșit, un concurs fericit, dar ciudat, de împrejurări. Mai degrabă ai putea zice că visul din noaptea ace[e]a te-a predispus, ți-a insuflat curaj, și cînd omul e sigur de sine, toate-i ies pe gînd, în orice pericol s-ar afla. Chiar să se fi adeverit visul tău de astă-noapte... chiar să fi intrat pe poziție astăzi, tot n-aș fi crezut c-ai să mori cu una cu două... După cum vezi, de două săptămîni e liniște deplină pe front...

Îl întrerupse intrarea celor doi lăutari.

— Să trăiți, domne sublocotenent, se scuză Pleantă, caporalul. Să ne iertați c-am întârziat. Ne-a ținut până acum furierii la ăl de la batalion. Sunt cu plutonierii acolo. Abia scăparăm, e mare tâmbălău acolo...

— După cum vezi, dragă Sandule, toată lumea petrece. Haide, lasă-ți visurile cele negre. La ora asta nu mai vine nici un ordin. Îmi pare rău că darul tău profetic a dat faliment...

— O, ce fericit aș fi!... Totuși mă tot tem, așa, de vreun atac în stil mare... pe neașteptate.

— Atacul e nuntă pentru toți.

În seara aceasta aveau vin mai mult ca de obicei. Afară un vînt rece de toamnă înaintată își urla pe poteci și pe colnice durerea-i nesfîrșită. Glasul lui jalnic răzbătea pînă la ei, în bordeiul cald, ca o amenințare. O creacă veștejită izbea la răstimpuri neegale într-un ochi de geam, ca și cînd ar fi vrut să le amintească ceva trist, dureros, ca și cînd ar fi vrut să le anunțe sosirea apropiată a unui aducător de vești rele.

— Măi, dacă nu se împlinește în noaptea asta, sunt scăpat... toată viața nu mai cred în vise.

— Pune coala mîna pe pahar și... lasă fleacurile...

Ciocniră amîndoi și goliră paharele. Ordonanțele se grăbiră să le umple. Soba duduia înverșunat în spatele lui Mircea. Pleantă, țiganul, își tremura vocea în ofuri nesfîrșite, în vreme ce vioara lui Dogaru suspina prelung, în surdină.

— Ai dreptate, rosti deodată Sandu. Uite, mi-aduc aminte, acum trei ani, tot așa am visat și nu mi s-a întîmplat nici pe dracu...

— Asta-i culmea... tot nu ți-au mai ieșit mofturile ălea din cap... Mă Pleantă mă, ce dracu... zi și tu ceva mai nou... mi s-a urît tot cu ăștia...

Pleantă schimbă <melodia> cîntecul. Dar văzînd că nu <prea> le place nici <aceasta> acesta <o> îl schimbă <pentru a doua oară> din nou...

Deodată Mircea își duse mîna la frunte ca lovit de-o amintire plăcută.

— Măi <Pleantă mă> băiete, măi Pleantă, știi tu mă să cînti: «Doi ochi negri»?

— Tii, să trăiești, frate Mircea; cum îți veni în gînd, măi! Asta da, ăsta cîntec... Hait... Asta mă vindecă de vis...

Pleantă își instruni lăuta, îi ciupi de cîteva ori coardele ca s-o încerce. Pe urmă o așeză sub bărbie și începu.

Mircea își ciuli urechile. Amintirea cîntecului acestuia bătrînesc, pe care-l auzise de-atîtea ori în copilărie, cînd erau petreceri în casa părintească, îi venise așa pe neașteptate. Și cînd primele lui note vibrară în strîmpta [*sic*!] încăpere, grenada transformată în opaiț se stinse parcă deodată, totul se șterse în jurul lui, și-n negura care-l învălui nu văzu decît licăririle fosforescente a doi ochi negri. S-a isprăvit! Nici un cîntec nu-i mai potrivit ca acesta, cînd ești în război, cînd ai o iubită cu ochi negri, care suspină de departe după tine, și cînd ai un pahar de vin bun în față. Nici cele mai meșteșugite combinații orchestrale nu pot să te miște atîta cît aria asta modestă și banală, izvorită din creierul cine știe cărui țigan sentimental.

Dar cîntecul se sfîrși în curînd și cei doi ochi fosforici se mistuiră în lumina grenadei, pe care parcă o reaprindea cineva. Atunci Mircea <plîngea> privea la Sandu. Dumnezeuule, plîngea! Plîngea <de-a binelea> și zîmbea printre lacrimi. Apoi oftînd din tot sufletul, se sculă de pe scaun, își șterse ochii, se întinse peste masă și-l sărută.

— Să trăiești, frate Mircea. Lasă-mă să-ți spun ceva... nu despre visuri... dă-le dracului de fleacuri... Lasă-mă să-ți spun povestea dragostei mele, despre care nu ți-am vorbit nimic pînă acum. Ție pot să-ți spun totul, frate.

Vădăscă ~~mircea~~ . 64

*al tuturor ofițerilor dintr-un regiment, îl făceau să
întîndă tot mai mult mîna spre mînerul lui
de alamă, care rîdea necontenit în noapte, nesuferit,
ca un ofițer tânăr, îi înclăta degetele tremurătoare pe*

C E N T E N A R

MOMENT DE RĂSCRUCE ÎN ISTORIA PRESEI ȘI CULTURII MILITANTE ROMÂNEȘTI

LA 1 IULIE 1981 SE ÎMPLINESC O SUTĂ de ani de la apariția primului număr al revistei „Contemporanul”, publicație științifică și literară ai cărei redactori au fost I. Nădejde și V. G. Morțun.

În răstimpul unui deceniu de apariție (iulie 1881 — aprilie-mai 1891) revista a dobândit un binemeritat prestigiu, mai cu seamă după ce în paginile ei s-a afirmat, începând cu anul 1885, C. Dobrogeanu-Gherea.

Impunându-se ca o tribună de răspundere a socialismului științific, prin popularizarea scrierilor social-politice ale lui K. Marx și Fr. Engels și a cuceririlor științifice datorate lui Darwin, sau criticii sociologice moderne (H. Taine, G. Brandes, Émile Hennequin), „Contemporanul” a devenit, totodată, după cum se știe, o școală literară de orientare democratică și umanitară care a promovat o artă realistă, cu un pregnant caracter social.

Un rol deosebit în afirmarea acestei publicații l-au avut militanții socialiști ieșeni, frații Ioan și Gh. Nădejde, precum și Sofia Nădejde, dr. Russel, C. Dobrogeanu-Gherea și alții, care erau cunoscuți în Iași pentru activitatea lor în rindul tineretului cu deosebire:

«D-sa, d.I. Nădejde—se menționa într-un insolit document de arhivă — propagă în Iași opintuni

CONTEMPORANUL

Revistă științifică și literară

Redactor

JOAN NĂDEJDE

ANUL I TRIM. I.

(Iulie 1881)

IAȘI
TIPO-LITOGRAFIEA BUCURMULUI ROMÂN
1881

pentru d... considerarea bazelor actuale ale societății, pentru desconsiderarea pînă și a proprietății și încă cu o grăbire surprinzătoare, în clubul studenților universitari, unde erau admiși a asculta și elevi de la cursuri secundare»¹.

Pentru o asemenea activitate, pe care I. Nădejde (1854—1928) o începuse, ca adolescent, la

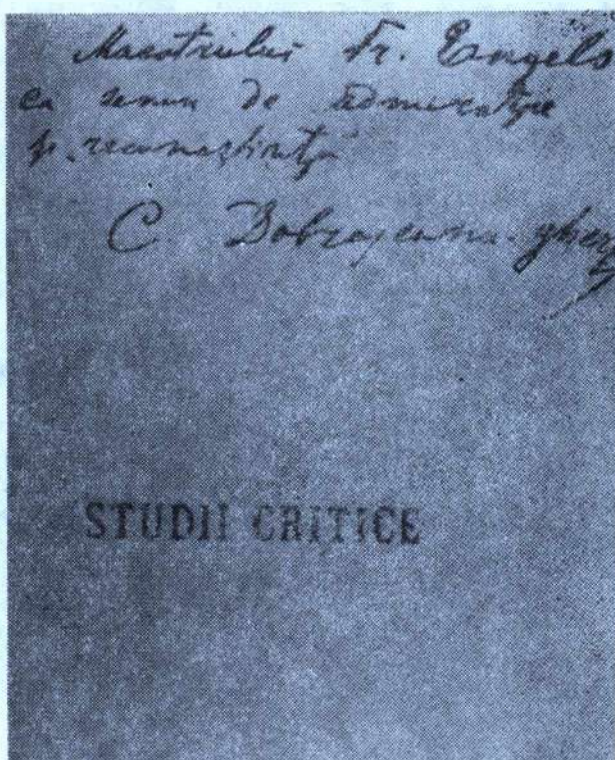
¹ Arhivele statului Iași, Liceul Național Iași, Ds. 2/1881.

Ioan și Sofia Nădejde

Potoșani, unde fusese șef de promoție la Liceul „A. T. Laurian“, și o continuase ca profesor-suplinitor la Iași, viitorul redactor-șef al „Contemporanului“ avea să pătimească. Astfel, lui și fratelui său, profesorul Gheorghe Nădejde*, tatăl scriitoarei Lucia Măntu, li se înscenează un faimos proces, cu puțin timp înainte de apariția revistei și anume la 5 iunie 1881. «Vino-

* Mai norocos decât fratele său, în ceea ce privește cariera didactică, așa cum am aflat dintr-o adresă semnată de V. A. Urechia, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin care i se comunica ridicarea suspendării începând cu 1 decembrie al aceluiași an (*Adresa Nr. 17.203/28 noiembrie 1881, din arhiva Muzeului de literatură al Moldovei, Iași*), nici el n-a fost scutit de alte persecuții și chiar dificultăți de ordin material. Iată, încă o confirmare a acestui fapt, într-o scrisoare tirzie, din 1907, adresată lui Nicușor Beldiceanu: «1907 Sept[embrie] 2, Iași. Iubite... ee? Cum să-ți zic?! — Post pupil? Post epítropist?! Post elev? Ți-ai zice ca rudă... dar alta belea! Nu știu cum se cheamă înrădirea noastră... Încît să-ți zic cum îți zicea acasă și cum cred că îți zice și acuma acasă... înțeleg altă acasă... Iubite Nicușor. Știu că ești funcționar la ministeri și anume la același minister unde sînt și eu, te rog fă-mi o îndatorire și stăruiește să se expedieze mandatul ghimnazului Ștefan cel Mare ff. urgent.

vații» au fost aduși în fața unei Comisii a Universității din Iași, din care făceau parte N. Gulliamni, N. Quintescu, G. Urechie, M. Tzony și I. Stravolca. Discutind faptele militanților socialiști, membrii Comisiei au votat

L-am întîrziat, cum zice armanul, din pricina Casei de economie... etc. etc. care n-a trimis borderoul până ieri. Știi de ce stăruie? — Se împlinesc taman trei luni de cînd s-au luat lefille pe vacanție și... cred că înțelegi... îi fi suferit și d-ta de asemenea boală... ha? Pe temelul acest își cer ajutorul cu grăbirea.

Dacă toți cari au de împărțit cu trimeterea mandatului, ar fi așa de îndatoritori ca d-ta — luera de care nu mă îndoișese... și am nevoie să nu mă îndoișese (luera cam greu, fiind dat conturul taliei mele, rămîne vorba între noi!) — atunci aș putea primi mandatul peste 3 zile de la data acesteia. Ce zici? Să spun profesorilor această plăcută, noutate? Du pleacă-luni din partea noastră — a familiei noastre numai, nu din partea tuturor profesorilor, c-ar fi prea greu de dus — socriilor d-tale, dacă au sosit din călătorie; iar dacă nu s-a săvîrșit acest fapt, atunci păstrează-le până la vreme prielnică. Victoriei... tot ee-i bun pe lume. Al d-tale... iar înecarea de la început! Presupune că repet... ba nu! nu se potrivește... Atunci schimbă și d-ta cum a fi mai bine. (Gh. Nădejde).

(Muzeul literaturii române, mss. 5472)

cu 4 voturi pentru și un vot contra (I. Stravolca) următoarea sentință:

«D-l Ioan Nădejde, recunoscut culpabil în modul cel mai grav, este destituit din funcțiunea de profesor de la Liceul Național din Iassy. D-l Gheorghe Nădejde, ca mai puțin culpabil,

va fi suspendat din misiunea de profesor de la Gimnaziul Ștefan cel Mare din Iassy, pe timp nedeterminat»³.

În adevăr, hotărîrea Comisiei universitare ieșene avea să fie confirmată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice printr-o decizie pe care o transcriem aici, integral:

«România, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Diviziunea Școlilor No. 11973, București, 5 Septembrie 1881.

DOMNULE,

Maiestatea Sa Regele aprobînd prin Înalțul decret No. 2160, destituirea Dv. din postul de profesor al Liceului din Iassy pe baza hotărîrii juriului instituției la Universitatea d-acolo, conform art. 398 din legea instrucțiunii vi se notifică spre știință această Înalță decizie.

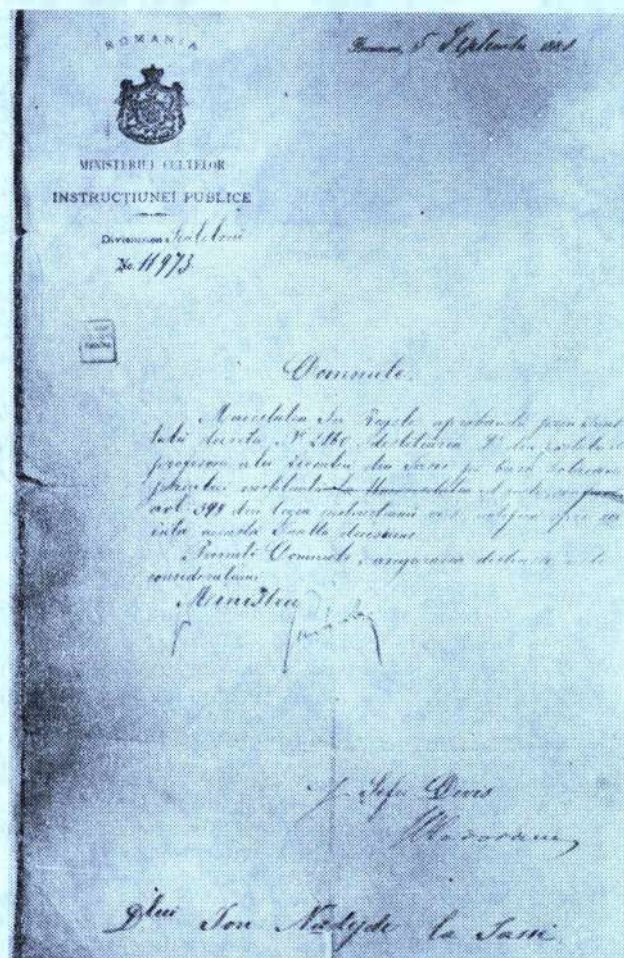
Primiți Domnule, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Ministru [*indescif.*] Șef Divis. [*indescif.*]
D-lui Ion Nădejde la Iassy»⁴.

Acestui dificil moment din viața și activitatea lor, tinerii socialiști ieșeni, frații Ioan și Gh. Nădejde, împreună cu vărul lor primar, Th. D. Speranția, îi făcuseră față cu demnitate. Ei redactaseră și difuzaseră broșura *Socialismul în fața justiției*, în care demonstrian că autoritățile încălcaseră flagrant Constituția. Totodată arătau că ideile socialiste pe care le propagaseră însemnau progresul social al țării, crezul fierbinte al proletariatului într-o lume demnă, prosperă, liberă. Asemenea convingeri alcătuiau «coloana vertebrală» a ființei etice și cetățenești a lui I. Nădejde, asupra căreia nici măcar cei care-l acuzau nu aveau îndoieli:

«Abateri comune nu i se impută D-lui I. Nădejde, din contră, d-sa se bucură pînă acum de o reputație de cetățean onest și drept. Cu ocaziunea subscripțiunilor pentru a se mai cumpăra arme în războiul României contra turcilor, d-sa a contribuit cu o bună sumă, ca bun patriot român»⁵.

După destituirea din învățămînt, nerenunțînd la ideile socialiste, alături de Sofia Nădejde,

dînd meditații sau scriînd manuale școlare, I. Nădejde, «monstrul de știință», cum îl numeau unii dintre contemporani, pregătea simultan publicația care îl va impune ca o personalitate remarcabilă a epocii lui.

La cîteva săptămîni de la procesul amintit, vedea lumina tiparului revista „Contemporanul”, al cărei program inițial era fără mari pretenții, cum ținea să releve, peste ani, Sofia Nădejde,

³ Arhivele statului Iași, Gimnaziul „Alexandru cel Bun”, Ds. 14.

⁴ Muzeul literaturii române, mss. 4585.

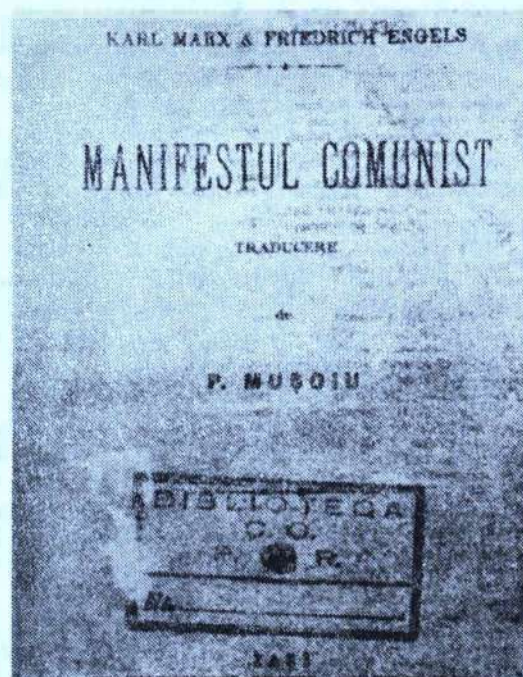
⁵ Arhivele statului Iași, Liceul Național Iași, Ds. 2/1881

«... indicând intenția de a pune în curent pe cititori cu teoriile și descoperirile științei moderne și cu literatura vremii»⁶.

Directorul părții științifice era chiar I. Nădejde, iar al părții literare, C. Mille. Noua publicație demasca plagiatul, ca procedeu nepermis în viața științifică și culturală, combătea teoriile teologice și practicile obscurantiste, iar, prin pana Sofiei Nădejde, deschidea o campanie de presă, unică

cele netraduse integral în românește la acea dată: *Karl Marx și economiștii, Düring's Umwälzungen der Wissenschaft* de Fr. Engels, *Kommunistisches Manifest* de K. Marx și Fr. Engels, *Die Frau und der Sozialismus* de L. Bebel, *Cours d'économie sociale* de Paul Lafargue etc.

«Căsuța din Sărărie», cum au numit-o memorialiștii, devenise sediul redacției, loc de întruniri conspirative ale studenților, elevilor,

în epocă, în sprijinul emancipării sociale, politice și economice a femeii române.

Pe un asemenea fond de preocupări se greșise însă serioasa pregătire politică și ideologică a unui adevărat luptător și publicist socialist, cum a fost I. Nădejde, care studiasse încă din tinerețe operele esențiale ale doctrinei socialiste, ceea ce și explică ferma orientare teoretică și politică a publicației.

Dealtfel, într-o scrisoare⁷ trimisă unui compatriot aflat în străinătate, Nădejde indica o suită de lucrări strict necesare ce trebuiau să intre în bagajul de cunoștințe ale unui socialist: *Ce vor socialiștii români?*, a lui Gherea, apoi

lăranilor și muncitorilor, loc al lecturilor lui Gherea despre Eminescu și Caragiale, fiind stigmatizată de oficialitățile vremii drept «cuib de nihiști», ocolită de preoți și păzită de un gardian. Un raport către ministrul Instrucțiunii, semnat de Ion Pop Florentin, directorul Liceului Național din Iași, menționează că profesorul I. Nădejde, puțin înainte de a fi scos din învățământ, atrăgea la domiciliul personal din Sărărie «un mare număr de elevi din școlile secundare», cărora le

⁶ Amintiri, în „Adevărul“, nr. 8, mai 1935.

⁷ Direcția generală a arhivelor statului, *Colecția de scrisori Ioan Nădejde*, actul 1, 1886, 6/18 august, Iași.

ținea «conferințe intime de convertire la opinia de a pune în lucrare ideile socialismului»⁹.

Pragul casei lui I. Nădejde îl treceau însă și numeroși țărani, al căror deputat avea să fie, țărani cărora redactorul șef al „Contemporanului” le luase apărarea în numeroase împrejurări, îndemnându-i a plăti impozite numai «în marginile legii și să facă proces primarilor și perceptoriilor cari au încasat sume nelegale». El preconiza organizarea lor în bresle: «pământul ar putea fi al breslelor de muncitori de pământ, fabricile și atelierile (intemiate cu banii comunelor și ai statului) ale breslelor de la țiguri»¹⁰. Ales deputat la Colegiul III din Iași, I. Nădejde acuzase, dealtfel, chiar de la tribuna parlamentară, fără delegile săvârșite în timpul desfășurării răscoadelor fără nești din anul 1888.

Apreciat ca pedagog, așa cum reiese și dintr-o altă notă informativă adresată ministerului de directorul Liceului Național din Iași: «Metoda d-sale întru predarea obiectelor e destul de conformă cu regulile didactice», în privința «ideii lui socialiste» al a celuiși, șeful instituției de învățământ ieșene adăuga: «După credința mea, d-sa nu proceda din perversitate, ci din convingere subiectivă că nu e rău»¹⁰.

Din nefericire, tocmai această «convingere» în socialism a lui I. Nădejde îi adusese destituirea din învățământ, în urma procesului evocat, la dosarul căruia adăugăm și adresa următoare:

«Domnii profesori titulari ai claselor I și VII în ședința din 1 septembrie au ales ca diriginte pe A. Lambrior, pentru clasa a VII, în locul d-lui I. Nădejde, destituit, și a[li] subsemnatului numit director al Liceului»¹¹ (Burlă, n.n.).

Revenind la activitatea sa la „Contemporanul”, după ce traduce și publică *Originea fami-*

liei, a proprietății private și a statului („Contemporanul”, nr. 17–24, 1885–1886), primește, cum bine se știe, din partea lui Engels, o scrisoare de mulțumire pentru inițiativa lui și pentru posibilitatea ce-i oferise astfel de a învăța limba română, măcar «în mică măsură»¹². Din aceeași scrisoare reiese că Engels era în posesia unor numere din „Contemporanul”, „Revista socială” precum și a broșurii *Ce vor socialistii români?*. Engels cunoscuse dealtfel mai mulți socialiști români. Inuși I. Nădejde îl recomandase pe unul dintre ei, Ioan Panaiteșcu, trimis să-i solicite «lămuriri foarte importante pentru dezvoltarea mișcării socialiste din România»¹³. Interesul pe care-l purta Engels mișcării muncitorești din România se mai desprinde și din corespondența avută cu socialistul Panait Mușeu. De aceea la moartea lui Fr. Engels, I. Nădejde trimite, în numele conducerii P.S.D.M.R., următoarea telegramă de condoleanțe: «Regrets profondes pour la mort d'Engels; pour le parti ouvrier roumain / Nădejde»¹⁴. Telegrama fusese trimisă la redacția „Rusia liberă”, Bensham Grove Goteshead London.

Fără a mai insista asupra unor chestiuni cunoscute de istorie literară, cu regretul că n-am putut descoperi și alte piese de arhivă relevante, în măsură să ne ofere noi informații utile în configurarea mai deplină a acestei personalități de mare prestigiu în epoca sa, încheiem cu sentimentul că scrierile publicistice, social-politice, științifice, istorice, juridice, didactice ale lui I. Nădejde vor beneficia de reconsiderarea pe care contemporaneitatea noastră i-o datorează cu prisosință. Pentru că numele său se leagă indiscutabil de apariția „Contemporanului” și a amplei mișcări de idei politice, științifice, sociale și culturale din preajma revistei, întruchipind acele tradiții militante pe care epoca noastră le preia ca bunuri de preț în dezvoltarea culturii de azi.

Victor VIȘINESCU

⁹ Arhivele statului Iași. Liceul Național Iași, Ds. 2/1881, vol. I, Adresă către Ministerul Instrucțiunii, nr. 112, 15 martie, f. 92.

¹⁰ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond nr. 239, mapa 3, Scrisoare din 10 iulie 1887 adresată din Iași de I. Nădejde unui prieten.

¹¹ Arhivele statului Iași, Liceul Național Iași, Ds. 2/1881, cit.

¹² Arhivele statului Iași, Direcțiunea Liceului din Iași, nr. 367, septembrie 1881, fila 137.

¹³ „Contemporanul”, nr. 6, 1888.

¹⁴ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond 239, mapa 5.

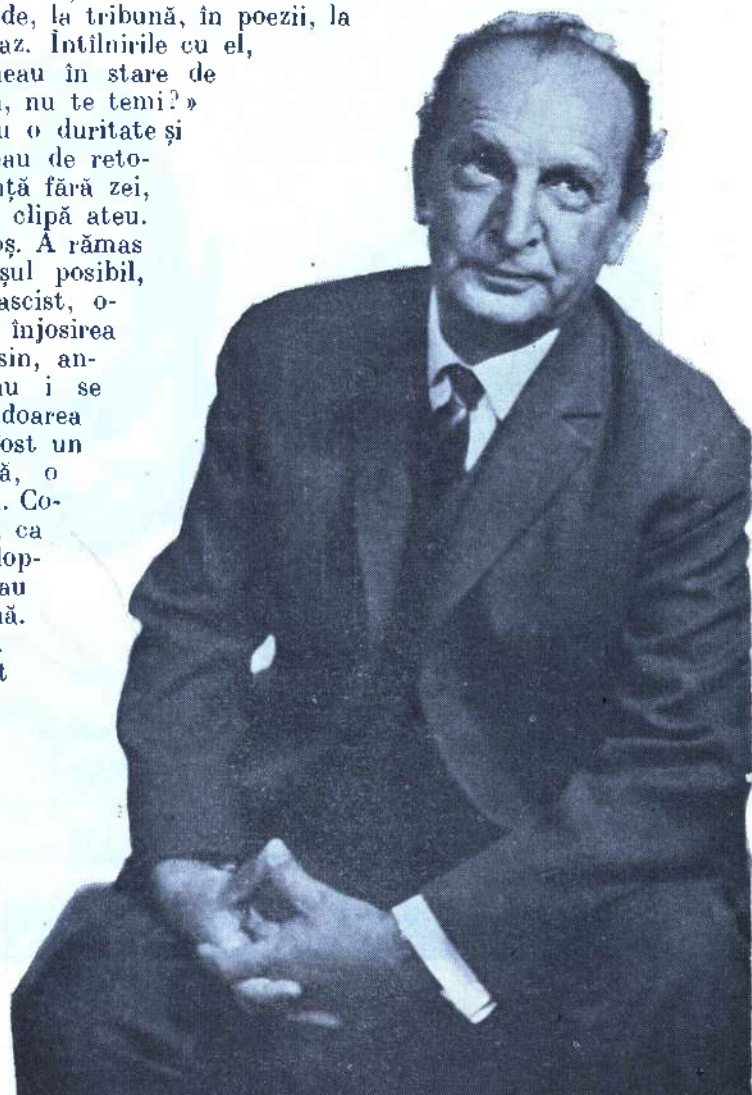
¹⁵ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond 239, mapa 57.

M.R.P.

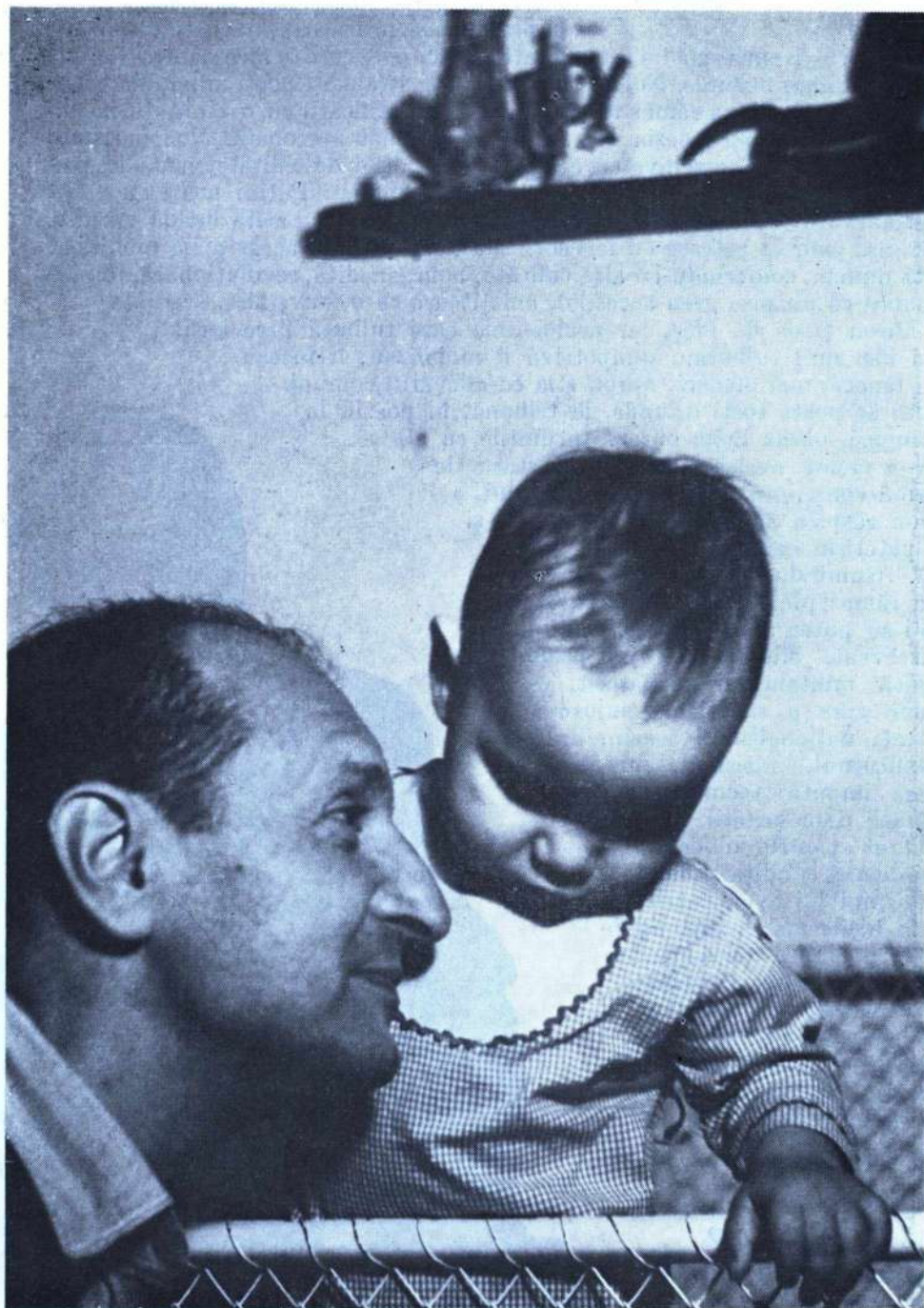
era — și mă cutremur scriind aceasta! — mai mult decît un poet, cum această țară a avut și are din belșug. Era mai mult decît un poet, și va rămîne mai mult decît un poet. Nu mă voi opri deci la arta lui, ci la adevărul personalității lui, acel adevăr care supradimensionează arta, o scoate dincolo de

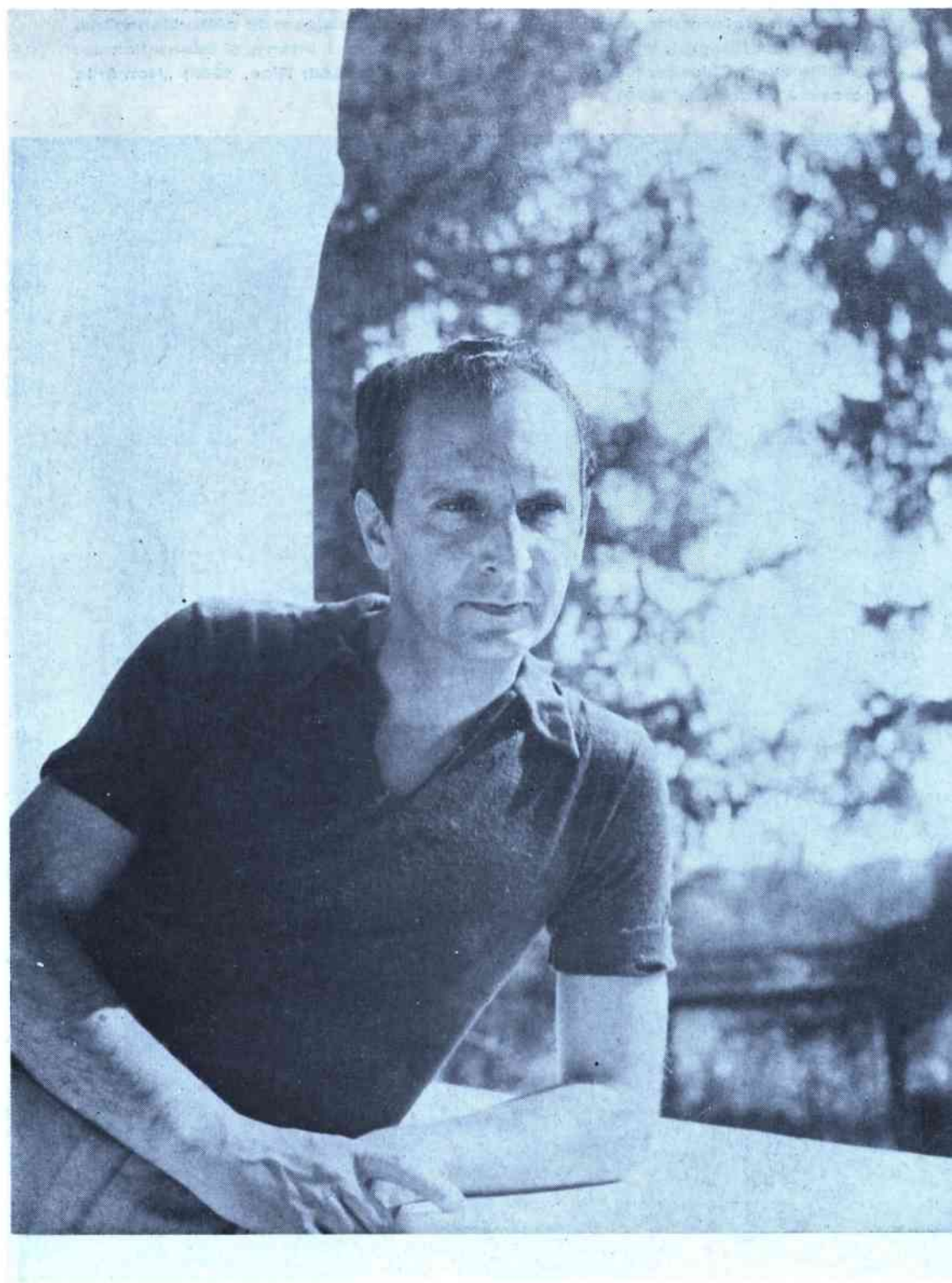
hedonism, o transformă într-o realitate răscolitoare care te face să uiți «arta» și s-o consideri misiune. Noi am avut mulți și străluciți poeți ai nației. Umanismul lor a fost și a rămas un umanism al identificării cu o realitate inconfundabilă, țara, iar poezia lor a fost și a rămas misionară. Misionarismul lui Miron Radu Paraschivescu e altfel, de o altfel de calitate, nouă în peisajul liricii românești, misionarismul lui e comunist. Puțini poeți au slujit ca el adevărul acestei noi credințe, cu atîta ardoare, cu atîta lucidă dăruire, încît, așa cum se petrece cu fervenții marilor credințe, aceasta i-a modificat pasta umană, conferindu-i o altă calitate, nouă, inedită, revoluționară, impresionantă ca un pisc greu accesibil, amețitoare ca o convertire. Credința lui Miron ținea de idei, iar accidentele care tulbură preacларul unei idei nu-l tulburau, dimpotrivă îl mobilizau, îl făceau mai tenace, mai ofensiv. Miron știa că adevărul comunismului se poate rosti oriunde, la tribună, în poezii, la mitinguri, obraz lingă obraz. Întîlnirile cu el, într-o vreme neagră, puneau în stare de alarmă conștiința. «Miron, nu te temi?» Miron răspica adevărul, cu o duritate și un patetism care se scuteau de retorică. Asumîndu-și o credință fără zei, el a rămas pînă în ultima clipă ateu. Nu i se putea aduce reproș. A rămas consecvent, sfidînd reproșul posibil, fiindcă militantului antifascist, omului care a sancționat înjosirea umană, naționalismul asasin, antisemitismul, rasismul, nu i se putea imputa tocmai ardoarea apărării unor criterii. A fost un militant pentru o demnă, o mai demnă condiție umană. Comunismul lui avea patrie, ca toate ideile mari, care, adoptate și slujite fervent, au oriunde un trup și o țarină. Și tocmai de aceea M.R.P. rămîne, ca esență, un artist român, o conștiință a acestei țări, un meșter al acestei limbi.

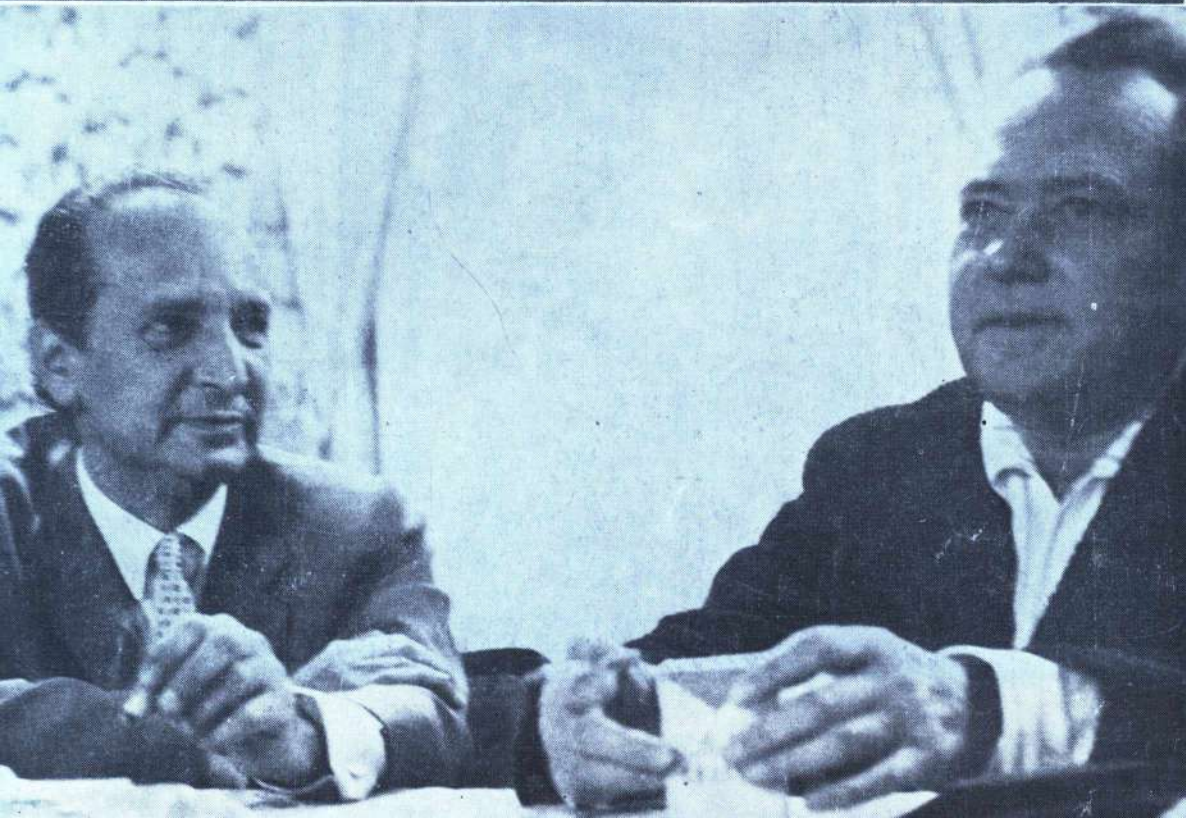
„Contemporanul“, 1971

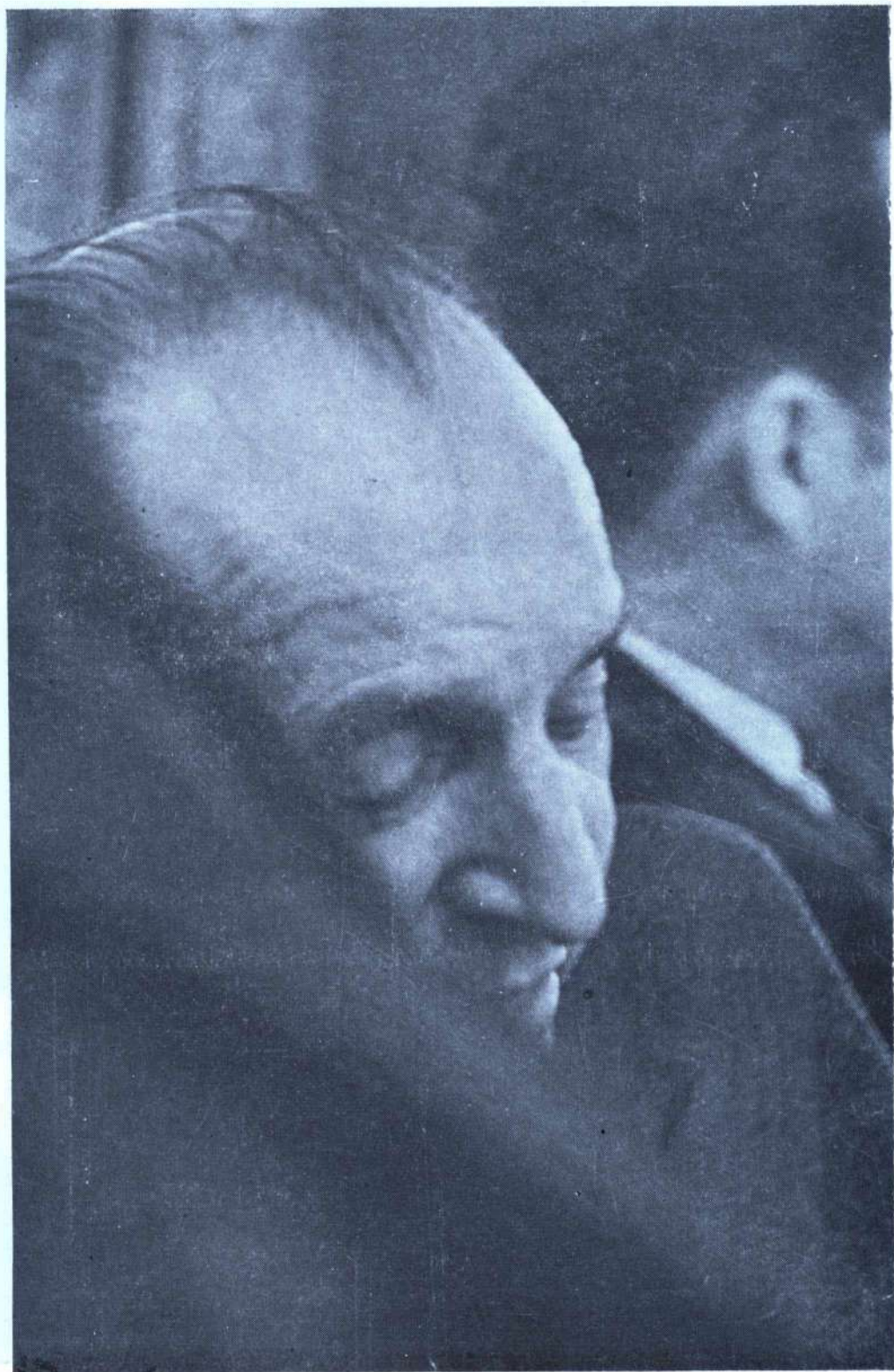
Paul Angley

Ci
pr
ob
pa
de
ble
alé
să
și
Im
„S
on
lor

Cîteva fotografii des-
prinse din activitatea
obştească: M. R. P.
participînd direct la
dezbaterile unor pro-
bleme ale actualităţii,
alături de confrăţii
săi, Virgil Teodorescu
şi Adrian Păunescu.
Imaginile poartă
„semnătura” pasi-
onatului fotoreporter
Ion Cucu.

Fotografiile de față îi surprind pe poetul Miron Radu Paraschivescu în câteva scene de interior, fie la Văleni, în ambianța atelierului său de creație, alături de membrii familiei, fie în casa de la Bălcești, în compania unor colegi de breaslă, dintre care reținem pe mai tânărul Nicuță Tănase, sau pe mai vîrstnicul Mihail Cruceanu.

Documentele fotografice ne-au fost încredințate spre publicare de către Liana Grill, reputat artist fotograf, laureată a mai multor concursuri interne și internaționale: „Médaille d'or”, Chicago, 1964; București, 1965; Trieste, 1966; Riga, 1968; „România pitorească”, București 1970)

DIN DOSARUL «ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE»

G. Călinescu

PRELUDII LA UN TRATAT ACADEMIC

ÎN ULTIMII ANI AU FOST ÎNȚIATE, în domeniul culturii române, numeroase sinteze și aproape nu există domenii al științelor sociale unde să nu fi fost deschis un vast șantier în care specialiștii se străduiesc să-și unească în tomuri unitare cunoștințele lor. Așa se întâmplă în câmpul istoriei, filozofiei, lingvisticii, dreptului, istoriei literare ș.a.; toate acestea se înscriu, în mod firesc, în avântul constructiv pe care țara noastră l-a cunoscut în ultimii cincisprezece ani, după istoricele lucrări ale Congresului al IX-lea. Elaborarea Tratatului de istoria literaturii române — de pildă — a fost indicată nominal, alături de alte lucrări fundamentale, în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste.

Acum cînd dialogul fructuos cu tradiția reprezintă principiul de bază al valorificării moștenirii culturale, ni s-a părut interesant a încredința revistei „Manuscriptum” o serie de fragmente semnificative din stenogramele unor reuniuni științifice de la Institutul de istorie și teorie literară, coordonate de G. Călinescu, axate tocmai pe problemele Istoriei literaturii române. Pentru că Institutul, sub conducerea marelui om de cultură, era chemat — prin actul de constituire, citit de Mihail Sadoveanu în ședința academică din 27 octombrie 1948 — a avea «în primul rînd misiunea de a pregăti elaborarea științifică a unei istorii a literaturii române, din punct de vedere marxist-leninist», urmînd să reunească forțele de specialitate din întreaga țară. Moartea l-a împiedicat pe criticul și istoricul genial să fie el arhitectul acestei importante opere colective, după ce dăduse culturii române opera sa individuală, Istoria literaturii române de la origini pînă

în prezent. A rămas, pe lîngă intențiile de a scrie unele capitole, și mult material documentar, printre care și părerile lui în ședințele de care am vorbit. Erau de față, la aceste dezbateri, Tudor Vianu, Perpessicius, Al. Rosetti, Al. Piru și mulți alți profesori și cercetători.

Forma reală a stenogramelor este de dialog, dar G. Călinescu intervenea des, uneori intempestiv, inundînd cu strălucirea cuvîntului său întregul colocvîu. Din această cauză ne-am permis să scoatem din context frazele călinesciene, rămînd ca altădată să refacem întregul. Trebuie să mai menționăm — pentru informația exactă a cititorului — că fragmente din aceste stenograme am mai publicat și cu alte ocazii. Acum însă am pus cap la cap cele mai reprezentative extrase ca într-un jurnal sui-generis. Efectul obținut a fost un fel de mărturisire de credință din care se degajă loialitatea și angajarea omului de știință față de profundele transformări social-culturale ce s-au desfășurat în țara noastră în epoca socialistă, abordarea sinceră a metodei materialist dialectice de investigare a fenomenului literar, precum și afirmarea plenară a unor idei călinesciene fundamentale: specificul național al literaturii, organicitatea culturii românești, rădăcinile ei, dialectica dintre estetic și celelalte forme ale conștiinței sociale. Interesul acestor pagini este sporit și de faptul că ele lasă să se întrevadă și ceva din omul G. Călinescu, cu trăsăturile lui particulare, parcimonios cu colaboratorii, pe care îi controla și uneori îi admonesta, peste toate prevalînd însă asabilitatea și preocuparea consecventă pentru educarea tinerilor.

Nu în ultimul rînd se desprinde din aceste file vocația sa de istoric, de care era conștient, concretizată aici prin preocuparea față de viiunea de ansamblu. Poți fi un excelent cronicar literar sau un

«O mizantropie principială este nepatriotică»

CONSIDERAȚII PE MARGINEA
UNEI NOI ISTORII A
LITERATURII
ROMÂNE

marți, 9 iunie 1959, ora 17,30

Noi toți, dar eu într-un anume fel, am primit o sarcină de la partid, prin Academia R.P.R. și prin Subsecție, aceea de a face un manual de istorie a literaturii române în R.P.R., după anumită metodă, care nu poate fi decît una singură, aceea care se aplică la Institutul de istorie și la oricare istorie, metoda marxist-leninistă, lucrare în colectiv, științifică ș.a.m.d. Am primit această sarcină înțelegînd ce înseamnă ea, am scris și în presă, în „Contemporanul“.

*

S-ar putea întîmpla ca în anume domenii, la anume autori, unde se cer mai multe soiuri de pregătire, de pildă arheologică și literară, istorică și literară, dacă este cazul să se împartă articolul în două și am dat exemplul Cantemir și Odobescu, fără să mă gîndesc să intervin eu. De pildă, Odobescu este și arheolog și știința aceasta intră sub un aspect oarecare și în literatură într-un sens larg și Odobescu este și un literat, mi-am zis că cineva specialist va cerceta ce valoare are activitatea arheologică a lui Odobescu, care se cunoaște, dar nu m-am gîndit să intervin eu în lucrare. Este o absurditate, am un respect absolut pentru munca altuia.

*

Etapele lucrării noastre sînt următoarele:

- numirea colegiului redacțional, care s-a făcut și care va fi completat;
- numirea redactorilor de tomuri, adică de volume, care se va face acum;
- propunerea de către aceștia și aprobarea în colectiv a colaboratorilor, adică propunerea de către aceștia a colaboratorilor și aprobarea lor în colectiv, aceasta nu o vom putea face astăzi, deci dumneavoastră veți face aceste propuneri.

Fiecare tom va avea un redactor și mă întreb dacă nu este nevoie de niște redactori adjuncți pentru a ajuta pe acești redactori.

*

În ce privește redactorii de volume, eu propun, pentru prestigiul acestei istorii a literaturii, a nu mai căuta în afară redactori de tomuri, ca noi să stăm așa sus și să ne

foiletonist reputat dar dacă nu ai viziunea fenomenului literar pe toată desfășurarea lui nu poți fi istoric literar. Cel ce ne-a dat în 1941, o carte fundamentală asupra dezvoltării istorice a literaturii române, se exprima în acest fel la un moment dat: «Și eu sînt prezent, dar în elicopter. De sus peisajul moral se vede foarte frumos».

Despre această trăsătură, comună marilor personalități ale culturii românești, am mai vorbit pe larg în altă parte. Nu mai revenim. Ceea ce

ne rămîne acum este sublinierea rolului educativ al istoriei de orice fel. G. Călinescu înțelegea și promova vocația umanistă a istoriei, punea literatura permanent în context european care să ajute la înțelegerea între popoare. Tocmai ca istoric, G. Călinescu se voia un om de știință participant la viața contemporană, tinjînd mereu să se supună disciplinat marilor comandamente ale prezentului. Aceasta numea el înalt patriotism.

Stancu ILIN

I. Căllălescu, de vorbă cu doi dintre înarilii săi ditori: Mihai Sora și Vasile Nicolescu, în casa din strada Vlăscu — 23 aprilie 1964. Fotografie comunicată de poetul Vasile Nicolescu cărui a multumim și pe această cale.)

certăm cu redactorii responsabili, ei redactorii să fie chiar dintre academicienii din colegiul de redacție.

*

Așezarea este serioasă, academicieni, oameni de știință certificați — cinci volume în total.

Am făcut o listă pe volume, provizorie, de autori. Aceasta nu înseamnă periodizare și veți alege colaboratorii pe această listă.

La aceste volume însă trebuie niște redactori adjuncți. Redactorii de tomuri vor propune colaboratori, după lista de autori, având în vedere pregătirea științifică, specializarea dinainte într-un autor dat.

*

Să fie o discuție liberă, fără sancțiuni în presă. Poate unul găsește un punct de vedere constructiv în ce privește autorul respectiv, fără a strica ținuta noastră ideologică în această problemă. Să fie o discuție ideologică în excelență, dar și literară pentru că pot fi scriitori a căror frumusețe nu a fost încă pusă în valoare. Cum istoria aceasta se adresează maselor intelectuale, masele acestea și grupul de profesori, de studenți trebuie atrase în discuție și într-un loc mare.

*

Și partidul și noi toți sintem interesați ca străinătatea să vadă că intelectualii români se preocupă în mod serios și prin dezbateri libere de valorile literaturii noastre, deci este o sesiune care nu ne privește numai pe noi, ci privește și străinătatea.

vineri, 25 septembrie 1959, ora 17

Orice cultură și orice literatură trebuie să participe la suprastructură într-un anume fel. Acest lucru trebuie determinat chiar din titlu.

Bineînțeles că nu vom pretinde ca la literatura religioasă să se scoată în evidență prea mult lucrul acesta, totuși este esențial, pentru că noi nu vom viri literatura religioasă decît în măsura în care această literatură religioasă este totuși o formă — cum este la husiți, la protestanți, — de atitudine națională și antifeudală. Mișcarea husită de pildă este o mișcare națională și antifeudală și așa este și aici. Că ne vom ocupa mai mult sau mai puțin, fără îndoială. Asta nu înseamnă că vom înlătura partea aceasta erudită de expunere pur și simplu a aspectelor literare vechi, dar trebuie puse într-o lumină clară și așteptăm de la cei care au girenta, nu numai a responsabilului direct, a redactorului, dar ceilalți să expună pînă unde se așează aceasta, încît să vedem cum se înscrie sau, așa de sus în jos, în rachetă, cum pornim de la un punct complex, ajungem la o poziție care este concomitentă cu o mai mare absorbire a gîndirii noastre. Adică nu era numai dorința de a citi, pur și simplu Biblia, și a afla de acolo despre sărăcie, despre soluția fericirii în cer, fiindcă nu o aveau pe pămînt ș.a.m.d. Lucrurile acestea fără exces. Așa văd eu lucrurile, adică așa trebuie văzute. Tot așa, problemele principale din tratatul de istorie a literaturii la volumul II. Care sînt? Trebuie oarecum sugerate în titlu. Ideologia iluministă, asta știm ce este. La volumul V cînd ajungem, vom vorbi de ermetism ca problemă principală? Altele, veți vedea îndată: *Particularitățile romanului românesc după 23 August 1944* este iar prea vag. *Cîteva trăsături ale dramaturgiei de după 23 August*: Ce înseamnă aceasta? Trăsături în ce fel? [...] *Particularitățile dezvoltării poeziei lirice de după 23 August 1944*. Aici nu este vorba de particularități, este vorba de lucrări bune și rele.

Aceasta este sarcina ce avem și o primesc, pentru că toate lucrurile limpezi merg pe creierul meu. Așa văd lucrurile.

Prin urmare, simplificare, așa ca din cîteva propozițiuni să se vadă ce urmărește această sesiune, în ce sens se face reconsiderarea literară. Să nu dăm posibilitate noi ca discuția să se rătăcească.

*

Acesta este un lucru pe care noi îl facem pentru ca și cei din afara granițelor noastre să știe că noi n-am făcut tabula rasa din trecut și cînd este vorba de reconsiderare, această reconsiderare se întemeiază pe o rațiune pe care o poate primi oricine, dacă are minte acută, nu este vorba de îngustime, este o filozofie serioasă, și rezonabilă.

*

La volumul I, literatura veche, provizoriu spun, ideea esențială este apariția conștiinței naționale. O să punem conștiința națională în literatura religioasă prin faptul că se traducea în românește, prin urmare avem un popor care nu mai putea citi o limbă oficială cum este cea latină, respectiv slavă. Iar la cronicari este evident că apare noțiunea originii noastre, a unității noastre și ulterior acesteia apare oglindirea luptei între țărănime, șerbi, și boierime, domnul fiind un fel de arbitru, din alte motive. Aceasta este clar. Ni s-ar explica pe urmă la Negruzzi, cum se ajunge la Lăpușneanu, care este un fel de arbitru între țărani și boieri. O idee clară, ieșită din natura lucrurilor, nu forțat.

*

Tratatul nu este decît o concluzie vie și reală asupra culturii noastre, sub forma istoriei literaturii. Dacă ai propus numai niște teme și urmează ca noi să le sistematizăm, atunci nu mai am nimic de spus. Dar trebuie să ținem seama de volume, care formează o evoluție reală, nu putem face goluri.

*

Scăpînd din vedere etapele, nu facem marxism-leninism. Încît, neapărat trebuie să ne ocupăm de ideologia feudală, să trecem la epoca romantică, să trecem apoi la gîndirea societății burgheze și a proletariatului intelectual, epoca „*Contemporanului*” ș.a.m.d., pe urmă, mai tîrziu, 1907, înscrierea strigătului țărănimii în literatură, Coșbuc și ceilalți ca apoi pe postamentul acesta să venim la literatura nouă.

*

Este admisibil să tratăm un paradox, dar a elimina ceva și a sări la lucrurile captivante, aceasta — după părerea mea — nu este bine.

*

Tot ce este aici este bun, este vorba cum le așezăm în odaie, unde punem canapeaua, unde punem tablourile? Nu punem tablourile pe podea și canapeaua pe perete. Trebuie să fie o expoziție, în sensul bun al cuvântului, a reconstrucției ideologice. Cele cinci volume să fie o plimbare ideologică prin literatura noastră, vie, artistică, fină, ideologică, nu să fie o imbulzeală.

[Iunie?] 1961

Astăzi cind sîntem în plină construcție socialistă și facem lucruri minunate în toate domeniile — și cel intelectual — este o onoare și o datorie pentru noi a duce la bun sfîrșit *Istoria literaturii române*.

Cei care sînt în jurul meu știu cită ardoare pun în această direcție. Dacă există la cineva vreun scepticism în ce privește bunul mers al lucrărilor, sau buna energie și sănătate morală a aceluia care conduce această lucrare, acesta trebuie spulberat, el provine uneori din niște insinuații lamentabile.

Avînd în vedere scopul înalt pentru care sîntem adunați aici, în jurul acestui și pe acest șantier și avînd în vedere faptul că mă cunoașteți și știți cită înflăcărare pun în sarcinile pe care le primesc — bineînțeles, de bunăvoie — vă rog să stați strînși în jurul meu, după cum și eu voi sta alături de dumneavoastră ca un coleg modest și dornic de a-mi lega numele de o faptă colectivă. În general, oricît de individuală e o operă, tot colectivitate este.

Sînt un om care pot fi înțeles, avînd și anume mijloace pentru a mă face înțeles.

Sceptici și disperați în privința bunului mers al istoriei literaturii, nu avem motive să fim. Lucrările merg bine, dar pot merge și mai bine, trebuie să meargă foarte bine!

Trebuie să vedem cum se ridică construcția; prea stau aruncate grinzile, cimentul, cărămizile și nu se poate vedea ce iese de aici.

Am chemat aici, la momentul oportun, colectivul volumului I, la 31 martie. Am constatat că lucrările s-au desfășurat în mod foarte satisfăcător, pentru care colaboratorii au și primit felicitările mele. Mi-am zis că este momentul de a începe dezbaterea întregului volum. Ședința a fost foarte animată, cordială, pot să spun strălucită, am impresia că ea a stimulat și produs bucurie colaboratorilor care s-au lămurit în multe chestiuni. Discuția a fost înregistrată pe bandă de magnetofon, părți din intervenția mea au fost publicate în „*Contemporanul*“, purificate de orice aluzii directe, ca să nu se pară că ar fi fost vreo contențiune între mine și colaboratori. Și de fapt a fost o simplă discuție într-un înalt plan științific. Totul părea liniștitor, a dispărut însă banda de magnetofon chiar a doua zi, lucru deductibil îndată din faptul că, în mod insistent, mi s-a cerut să dau textul comunicării mele.

Unele lucruri le-am scris, dar alte lucruri le-am spus oral și a fost o ședință precum-pănitor orală, ceilalți au vorbit, au ridicat problema, au răspuns la diferite chestiuni.

În discuția noastră, în care privește latura operativă, am făcut unele observări și din cauza aceasta se vede, s-a produs accidentul. Eram aproape sigur că dispăre banda, de aceea am așternut pe hîrtie observațiile mele înainte. Dacă lucrurile merg așa, unde ajungem? Trebuie să-mi dați o mîină de ajutor ca sentimentul înalt, viguros și sublim al construcției să nu fie tulburat de astfel de întîmplări penibile.

Există o lipsă de contact cu redactorul principal — deocamdată prin intermediul secretarilor. Lipsește secretarul volumului I și tov. acad. Rosetti — redactorul volumului I. Spuneți că ei și alții care se cădea să fie de față se află la examene. Dar ședința putea fi ținută oricînd, am invitat pe secretarul tratatului să aleagă ora convenabilă tuturor, dimineată ori seara, întrucît ziua și ora urmau să fie de comun acord cu

toată lumea. Aceasta de azi este o şedinţă organizatorică cu bunii mei amici şi colegi care ei, în fond, redactează volumele. Până la înaintarea substanţială a lucrărilor, amestecul meu e lipsit de tact şi informarea mea urmează a se face prin secretari. Secretarii, însă, din diferite motive nu m-au pus până acum în cunoştinţă exactă de mersul lucrării. Iată, ca să vă dau un exemplu. De la volumul I nu e aproape nimeni prezent. În şedinţa orală de la 31 martie am îndemnat pe redactori, pe secretar şi pe colaboratori să treacă la o formă mai operativă a lucrărilor. Se pierdea prea multă vreme cu baterea la maşină a proceselor verbale, acestea erau trimise prin poştă pentru a fi consultate, formau un volum foarte mare, şedinţele interminabile constau în lecturi prezidate foarte academic.

Citirea proceselor verbale te oboseşte în aşa fel, încît îţi consumă din energie. Mai simplu este să te întâlneşti direct, să rezolvi problemele direct, nu puteam merge astfel la infinit.

A rămas atunci hotărît că se vor simplifica aceste procedee, că se vor face îndată două colective — cum de altfel şi sînt — subcolectivul de istorie şi subcolectivul de folclor şi că materialul va fi adus, la propunerea conducătorilor volumului, la 1 mai. Eu am propus data de 15 mai, avînd în vedere aniversarea partidului şi ni s-a făgăduit că înainte de vacanţă vom avea aci manuscrisul total chiar cu unele mici lipsuri ale volumului, ca să vedem cum începe, să fixăm primul cuvînt. Fără aceasta nu poţi discuta, nu poţi şti care e tonul. De volumul I depinde şi tonul celorlalte volume.

*

Materialul trebuia predat, de vreme ce s-au distribuit, spre asamblare şi definitivare şi materialele pentru folclor. Aşa scrie aici. Cînd şi unde s-a făcut aceasta, nu ştiu. Se poate interpreta că măcar în calitate de colaborator am lipsit.

S-a stabilit ca în cursul lunii iunie să se încheie depunerea tuturor textelor, atît a celor care urmau să fie refăcute, cit şi a celor neredactate. De fapt, secretarul ajutat de tov. Pervain vor «asambla şi definitivă» capitolele şi le vor preda în septembrie colegului Al. Rosetti care «le va pune la punct». Aceasta pentru partea istorică, alţi doi procedînd la fel cu partea folclorică. Colegul Rosetti va pune în discuţia colectivului de redacţie tot materialul, în cursul lunii septembrie, după care îl va preda «conducerii Tratatului».

Asemenea lucrări nu se pot însă efectua decît în multe şedinţe, în prezenţa mea, fără ca eu să intervin, fireşte, în text, dînd totuşi un ton. Că nu se poate altfel, au convenit toţi autorii, care m-au solicitat să-i dirijez.

În treacăt fie zis, distribuţia sarcinilor de a asambla şi definitivă, nu este bună.

*

O observaţie finală: o stimulare brutală a lucrărilor, o pripire, nu este tactică, nici convenabilă. Este o lucrare delicată de ştiinţă a literaturii, asupra bunei credinţe a colaboratorilor şi conducătorilor, nu poate fi indoială. Volumul trebuie lăsat să se aşeze, să se limpezească. O intervenţie brutală şi jignitoare nu poate aduce rezultate bune. Lucrăm cu oameni şi omul trebuie respectat, iubesc omul. Ca atare, întîrzierea aceasta nu este fatală, dar îndată ce vom avea pachetul de manuscrise, trebuie să punem toată rîvna ca discuţia să se facă. De la redactori, nu machetă primim, ci totalul lucrărilor. Macheta este un lucru aproape definitiv, care trebuie tipărit, pînă la această fază avem de examinat valabilitatea articolelor, unitatea de concepţie şi text. Organizarea muncii colective devine imperioasă.

Deşi colaboratorii de la volumul I şi ceilalţi sînt eminenti, acordarea lor este dificilă, însă ei fiind intelectuali emeriti, vor şti să cînte armonios în orchestră. Aşa stau lucrurile la volumul I. Se pune întrebarea ce facem cu celelalte volume. Vă expun tovarăşeşte opiniile mele.

Este firesc ca mulţi să aştepte volumul I ca să se acorde. Dar, a stagna lucrările la celelalte volume, nu este cuminte, mai ales că, în perioada adevăratei literaturi, cheia

există, trebuie împrumutată puțin celor de la volumul I pentru ca să facă un bun prolog. Noi avem cu privire la clasici și la literatura mai din urmă un punct de vedere definitiv, încît celelalte volume trebuie să progreseze simultan, deci elaborarea lor se va face treptat, dar într-un termen cît mai scurt cu putință. Nu avem nici un motiv de ordin etic și politic să întîrziem lucrările. Să facem și noi ca toți muncitorii în întrecere în așa fel încît, înainte de încheierea planului, să dăm o lucrare bună și solidă, și aceasta se poate.

Să vedem cum stăm cu celelalte volume. Toate rapoartele iubitului nostru secretar al tratatului sînt melancolice și foarte laconice. La volumul II, raportează acum,

s-au primit unele texturi redactate, de care nu știu nimic, prea puține însă. S-a trimis o scrisoare către colaboratori, recomandîndu-li-se să-și respecte obligația termenelor fixate pentru predarea materialului. Colectivul de redacție s-a întrunit de cîteva ori, nu știu cînd, a discutat problema privind profilul volumului II și modalitatea activizării colaboratorilor.

*

De aici încolo se cuvine să lucrăm în colectiv. Nu voi abuza de o sarcină care îmi dă dreptul să colaborez tovărășește. Tematica și sumarul dau naștere la niște reflecții care pot fi comunicate. La volumul III sînt eu redactor șef și vă spun de ce nu m-am convocat pe mine însumi. Pentru că esențialele capitole de acolo, în ce privește colaborarea, le am eu, tratînd despre Eminescu, Creangă și alții. Lucrarea cealaltă, adică formularea tematicii

și a sumarului, nu mi-am îngăduit s-o fac eu, nici nu se cade, am cerut concursul Facultății de Filologie.

*

Volumul III cuprinde marea literatură, încît e de cea mai mare urgență să vedem care este sumarul, care tematica, cine colaboratorii. Lista de colaboratori mi-ă fost propusă, ea s-a făcut de către întregul colectiv și văd că dispariția unora se întîmplă fără informarea mea, deși sînt convinși că ce se face se face cu socoteală. Bănuiam acest lucru, deoarece cînd faci o listă cu prea multe nume, este firesc ca unii să se dezamăgească. Sînt probabil unii care au înțeles prezența lor acolo ca un mijloc de a obține o degrevare prin colaborarea la această operă. Alții s-au descurajat prin scepticismul neîndreptățit răspîndit de noi înșine.

În ce privește volumul IV, nu știm absolut nimic ce se petrece cu el. Din nefericire, tov. Vianu nu poate veni, are examen.

În ce privește volumul V, acela este de mult fugit din raza vederii mele, este în alt sistem planetar. E un volum conspirativ, dar eu nu mă supăr pentru că mai este pînă atunci.

*

Nu este patriotic, ca să zic așa, nu este sănătos să te declari mulțumit că nu s-a făcut nici în altă parte nimic. Nu este sănătos acest lucru, pentru că mulțumirea aceasta negativă este demobilizantă dinainte. Trebuie să încercăm toți să fim mulțumiți, să

1. Călinescu în mijlocul unor prieteni și colaboratori.

avem o mulțumire minimală față de tot ce s-a făcut și în mod optimist să ne continuăm munca și să facem cît mai mult posibil.

Treaba aceasta va fi grea. Dar nu trebuie să descurajăm oamenii de la început, nu trebuie să culcăm la pămînt energiile. Principalul lucru este că veți publica volumul V asupra căruia nu am făcut aici un fel de reproș, dar acest volum se va publica într-un timp foarte îndepărtat. Poate că ar fi bine dacă apărea o schiță a volumului V chiar fără titulatura aceasta, pentru ca această schiță să fie un mijloc de dezbatere într-o direcție foarte aprinsă și acută. Căci și la volumul V se pune o chestiune gravă: trăiesc cei interesați. Acolo trebuie o minte obiectivă și un suflet cinstit, care să privească lucrurile de departe, fără temerea că va diminua creația contemporană, avînd în vedere numeroasele talente tinere și nesecatele puteri creatoare din sînul acestui popor.

Îndrăznesc a emite o ipoteză, susținută și de unele experiențe. Nu este exclusă o dispută surdă între cei care vor să fie înțîi, ceea ce întîrzie înfînit apariția volumului, căci, în cele din urmă, sînt de aceia mulțumiți să nu mai apară ceva în care ei sînt în rîndul al doilea, al treilea sau al patrulea. Se știe că în viața literară lupta între confrăți este cruntă.

Deci cînd vine vorba de înlăturarea unor colaboratori întrebarea este pentru ce motiv. Sînt ei inapți din punct de vedere ideologic, sau au opiniile lor estetice despre scriitorii contemporani care nu convin acestora? Nu-mi închipui că sînt acolo oameni care să nu fie edificați din punct de vedere ideologic.

Este greu să scrii despre cutare poet cîteva cuvinte, mai ales cînd acești colaboratori au și scris și publicat despre autorii respectivi? Însă o astfel de depozîție vițioasă, de-ar exista, ar fi învinsă prin altitudinea dezbaterilor întregului colectiv.

Vă dăm toate asigurările că munca a pornit satisfăcător și v-am chemat la această sedință tocmai fiindcă am început să urnim lucrurile. Sarcina noastră am împins-o în sus pe scripete pînă la jumătatea drumului și e acum cazul de a evita pericolul ca ea să cadă peste noi. Acesta este adevărul. Nu v-am chemat ca să vă comunic absența totală a muncii noastre.

*

Trebuie însă o mare doză, o cantitate enormă de cordialitate, de iubire de calitate superioară, pentru ca această cordialitate să înglobeze toate celelalte sentimente, și să le absoarbă. O flacără mare adună celelalte flăcări rebele, formînd o flacără comună. Și în această privință, fiindcă știu că aveți încredere în mine, am o deosebită voluptate cînd mă puneți să recunosc justetea obiecțiilor, să mă supun criticii cu care, spre deosebire de sceptici, consider că lucrurile merg binîșor.

*

Și eu sînt prezent, dar în elicopter. De sus peisajul moral se vede foarte frumos. Dumneavoastră sînteți obligați să stați unde stați și eu sînt obligat să stau unde stau.

*

Rostul nostru nu e numai acela de a face un bun manual, ci acela de a instrui și educa artisticeste elementele tinere. Acest lucru s-a și spus de unde trebuie spus și mi s-a părut rezonabil. Chiar Institutul nostru, care ar trebui să facă lucrări de știință definitive, este deocamdată un institut de pregătire a elementelor pentru munca științifică și mare parte din activitatea mea merge în direcția aceasta și este foarte bine organizată și focoasă. O aparentă și amabilă dezordine spre a întări ordinea interioară este necesară în munca noastră.

În problema revizuirii colaboratorilor, acei care dau oarecare nădejdi, chiar dacă fac lucruri discutabile, trebuie instruiți și educați. Dacă ați sta de vorbă cu ei într-un cerc restrîns, poate că ați descoperi la ei însușiri nebănuite. Poate au deficiențe într-o direcție, dar au perspicacitate în alte direcții. Trebuie să facem efortul de educare, criticii și istoricii literari de frunte să dea un exemplu, să nu ridice dificultăți, abando-

nind sarcinile pe care și le-au luat, deoarece atunci toți vor ridica dificultăți. A citi, a răsciti este marea plăcere a unui intelectual. Eu fac astfel și descopăr mereu lucruri noi. Noi întâi, în general, trebuie să fim exemplu. Nu sint critic, istoric, după părerea unora și a unora, însă ce-am făgăduit, fac. A face altfel, înseamnă absență, răceală, mizantropie.

Se pune prin urmare întrebarea cine sint acești colaboratori, care sint textele ce trebuiesc modificate și de ce. Unii pot avea însușiri de documentar și nu de stil. Unii pot avea o bună intuiție ideologică, le putem educa recepția artistică, alții pot fi buni esteti, însă dezorientați ideologic. Să-i îndreptăm. O mizantropie principială este nepatriotică. Poporul nostru dă foarte multe elemente — cum am văzut — pline de talent și unde găsim pe cineva trebuie să-l încurajăm, căutînd a-i descoperi vocația care poate fi neprevăzută în sfera foarte largă a artelor și științelor.

*

Eu indic principii generale. Nu există decît o singură concepție asupra lumii, una în istorie, plastică, literatură, muzică iar literatura nu stă singură.

În privința spațiului nu putem fixa dinainte numărul de pagini. Aceasta este o măsură formalistică. Trebuie să-i lăsăm pe colaboratori să scrie cît poftesc. Chestiunea va fi rezolvată atunci cînd vom vedea proporția generală a capitolelor și vom fierbe acest lichid parfumat pînă cînd vom obține esența, cu condiția să fie ceva suav înăuntru. De vreme ce autorii semnează prin reviste științifice și literare, nu-mi pierd speranța. Noi facem un tratat, deci o operă cinstită, bine informată științificește. Nu se cere geniu, se cer cunoștințe și o bună educare literară.

În ce privește termenele, nu luați ca punct de plecare volumul I în mod absolut. Să-l vedem întâi, se poate ca volumul I să fie o deziluzie într-un fel. El dă pînă la un punct tonul stilistic și mai ales cel ideologic, dar celelalte volume dau tonul literar.

Abia cu volumul II începe istoria literaturii, celelalte fenomene reprezintă valori culturale. Am exprimat acest lucru limpede în presă. Repet, nu cunosc colaboratorii la care vă referiți, lista va fi discutată. Nu trebuie să pornim de la un scepticism total, nu pot mai cu seamă să-mi inchipui că ați ales încă de la început cu totul elemente în afara preocupărilor literare. Se poate să fie și texte rele, oamenii nu sint pricepuți în toate. Fiecare vede apoi obiectul într-un anumit fel, dar pot fi acordați. Cînd vom avea conspectul întregii istorii a literaturii, adaptarea tuturor la nivelul cerut va fi mai ușoară.

DIN DOSARUL «ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE»

T. Vianu

RIGOAREA METODEI

TEXTUL MANUSCRISULUI *PROBLEME ALE literaturii române în perioada 1900—1944* reprezintă versiunea originală, detaliată a celui publicat sub îngrijirea chiar a lui Tudor Vianu de către revista „Luceafărul” nr. 15/1964 și reînat în *Opere*, vol. 3, cu titlul: *Schiță de istorie a literaturii române (perioada 1900—1944)*.

Considerăm că publicarea fragmentelor eliminate de autor în versiunea tipărită este necesară din mai multe motive: un referat susținut în secțiunea Academiei R.P.R., cum a fost acesta, spre deosebire de un articol destinat prescii, poate aduce argumente în plus în sprijinul unei anumite concepții despre istoria literaturii române și despre felul cum trebuie să arate un tratat de istorie literară, argumente menite să convingă auditoriul prezent și să răspundă eventualelor replici; un text scris spre a fi citit are, prin destinația lui, un caracter mai necenzurat. Or, în cazul atât de exigentului Vianu, este interesant de văzut reacția spontană față de problemele literaturii în intervalul atât de complex dintre 1900 și 1944. În sfârșit, din ceea ce a rămas inedit față de *Schiță de istorie a literaturii române*, se poate observa desfășurarea unei adevărate tactici și strategii, menite să explice o atitudine și să înlesnească un mod de abordare a faptelor, abordare pe care Vianu o susținea în calitate de șef de colectiv pentru volumul al IV-lea al *Istoriei literaturii române*, neapărat încă nici astăzi, nici în versiunea propusă de Vianu, nici în alta.

Am menținut în text oscilațiile morfologice (alternanța *ei-ii* pentru genitivul singular feminin, alternanța *s-z* pentru *-s-* intervocalic ori precedind labialele și siflantole) și fonetice (alternanța *ă-î*;

sunt-sînt; *-u-* final în războiu) deoarece atestă cât de greu se poate încetățeni o reformă gramaticală chiar într-un spirit elevat, cu obișnuința scrisului, cum a fost Tudor Vianu. Am corectat tacit cele câteva erori provenite din scrisul rapid și am pus între paranteze literele sau silabe lipsă. Pentru a asigura unitatea textului s-au folosit steluțe între pasajele care tratau probleme sau momente diferite ale perioadei respective și rînduri de puncte în cazul cînd ideea continua în cadrul aceluiași capitol. De asemenea, pentru cursivitatea lecturii s-au reluat unele scurte sintagme, culese cu litere cursive, din versiunea tipărită.

«...reflectarea literară a tumultului social...»

Periodizarea *Istoriei literaturii române*, adoptată de colectivul de conducere a [1] lucrărilor consacrate acestui tratat, rezervă al patrulea său volum perioadei literare dintre 1900 și 1944. Răspunderea acestui volum a fost încredințată unui cercetător care, ajuns la impresiile culturii încă din primul deceniu al secolului, nu numai că a urmărit de atunci publicațiile românești pe măsura apariției lor, dar a cunoscut pe cei mai de seamă dintre autorii lor și a luat parte la multe dintre întreprinderile literare ale vremii. Redactorul responsabil al volumului IV din tratatul de *Istoria literaturii române* se găsește deci în situația de a vorbi despre materia pe care urmează s-o organizeze și s-o prezinte cu ajutorul prețioșilor săi colaboratori, nu numai pe baza investigațiilor de bibliotecă, dar și din cunoașterea directă și experimentală a acestui material, în condițiile apariției lui succesive. Redactorul responsabil al volumului IV se găsește deci într-o situație oarecum privilegiată, pentru că se simte îndatorat cu multe mulțumiri conducătorului întregii lucrări, colegului G. Călinescu, atunci când își cere voie să sprijine unele din concluziile sale și prin impresii personale, aduse din însăși epoca în care au luat naștere operele, s-au desfășurat curente și s-au manifestat personalitățile literare propuse acum cercetării sale și a colaboratorilor săi.

*

Directiva lui Macedonski continuă totuși și după 1900, dar ea intră în alte mâini și, odată cu noile forțe care i se pun la dispoziție, dobândește o coloratură nouă. Despre Caragiale, Slavici și Delavrancea se poate spune același lucru ca și despre Macedonski: creația lor nu se istovește după începutul veacului nostru, ba chiar ea produce unele din operele cele mai însemnate; dar și trilogia dramatică a lui Delavrancea și *Kîr Iamulea* al lui Caragiale, creații de maturitate ale acestor doi scriitori, ocupă în raport cu restul operii lor și cu înfruntarea pe care au putut-o avea asupra scriitorilor mai tineri, un loc oarecum izolat, asemeni culmilor singuratice scăldate în splendoarea unei zile de toamnă, prin care trece ceva ca fiorul unei despărțiri. Deci fie că, pentru

Pentru cititorul familiarizat cu scrierile lui Vianu care privesc domeniul istoriei literare, este evident că ele cuprind un sector distinct și deloc neglijabil. Nu se poate vorbi, firește, despre o lucrare încheată, o concepție referitoare la istoria literaturii române care să fie unitară și articulată în toate resorturile ei. Dar interesul lui Vianu se îndreaptă, pe de o parte, spre personalități, curente și epoci literare, spre relația acestora cu literatura universală, iar, pe de altă parte, întinim exprimată aici, cel puțin în germene, o concepție teoretică asupra istoriei literaturii. Într-un fel, acest text, în totalitatea lui, reflectă pe de-a-n-tregul statutul de istoric literar al lui Tudor Vianu. Ba chiar, prin trimiteri fugare, cum ar fi de exemplu finalul, el deschide un orizont nou, acela al umanismului atît de caracteristic cercetătorului.

Acest text, poate spre deosebire de o serie de alte păreri, exprimate cu alte prilejuri de către Vianu și privind de asemeni istoria literaturii, atestă o metodologie limpede de lucru și de expunere a materialului în spațiul unui tratat. Fișarea minuțioasă, planificarea, exacta repartizare a sarcinilor pentru fiecare membru al colectivului fac parte din metoda de lucru. Studiul presei culturale, care concentrează în jurul ei grupări, curente și exprimă ideologii distincte de la publicație la publicație, este o metodologie propusă de Vianu în acest text și pe care studiile ulterioare, ale lui Dumitru Micu sau Constantin Ciopraga, au probat-o ca deplin valabilă și justificată cel puțin pentru perioada de după 1900.

Ecaterina TARĂLUNGĂ

scriitorii pe care secolul anterior îi transmite secolului nostru, unii din ei mai au un cuvânt hotărâtor de spus în noile îndrumări ale literaturii, în timp ce puterea lor de creație pare a urma o linie a declinului, fie că vigoarea lor creatoare este deplină, dar influența lor se găsește în descreștere, toți deopotrivă urmează a fi studiați în legătură cu momentul care le-a asigurat deopotrivă și fecunditatea literară și influența cea mai întinsă, adică în legătură cu momentul înfloririi lor.

*

Redactorii volumului al IV-lea al *Istoriei literaturii române* se vor ocupa numai de scriitorii care apar în perioada 1900—1944 sau de acei care trăiesc acum înflorirea lor, fie că ei primesc și dezvoltă îndrumări literare apărute în epoca anterioară, fie că aduc mesajul prin care noua perioadă se va lega cu cea următoare și o va înlocui, îndată ce evenimentele de la 23 August 1944 vor crea împrejurări sociale și politice cu totul noi și vor imprima, odată cu revoluția culturală, noi tendințe mișcării literare.

.....
Este adevărat că orînduirea socială a României și a provinciilor nu se modifică după 1900. Dar nemulțumirea socială a claselor subjugate și exploatare, reflectate în literatură și înainte de începutul secolului, se accentuează după această dată și iau o mai vie conștiință de sine, anunțînd și pregătînd oarecum evenimentele de la 1907. Una din primele probleme, pe care redactorii volumului IV vor trebui să le studieze, este aceea relativă la reflectarea literară a tumultului social dinaintea răscoalelor țărănești, apoi a chipului în care se oglindesc evenimentele răscoalei, în fine a diferitelor atitudini sociale care se schitează după represiunea lor sîngeroasă. Întreaga literatură din intervalul de timp 1900—1910 trebuie înțeleasă în legătură cu marea criză socială a răscoalelor, pe care poeții, prozatorii și criticii vremii le-au presimțit și le-au susținut înainte, în timpul sau după prăbușirea lor, au rămas credincioși năzuințelor lor, le-au trădat sau au încercat să consolideze reacțiunea după istovirea lor.

*

Retragerea în fața evenimentelor, refuzul de a participa la ele, adică, în realitate, refuzul protestului, produce modernismul decadent și ermetic, mai ales în poezia lirică.

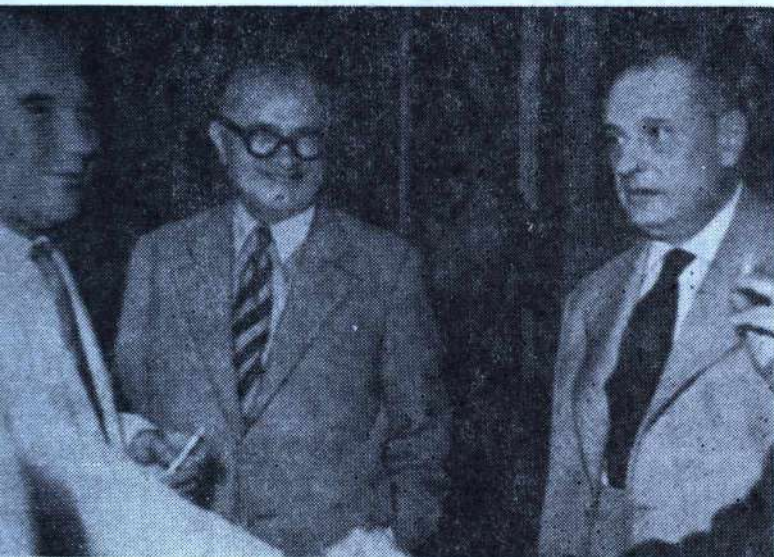
*

Bande de mercenari, manevrînd mijloace teroriste, se pun la dispoziția corupției hitleriste, care urmărește acum deplasarea capitalismului anglo-francezo-american în favoarea capitalismului german, invadînd piața literară cu o producție publicistică pamfletară, fără valoare artistică. Propaganda hitleristă în România își găsește aliați și în cîteva reviste literare sau în opera cîtorva scriitori care, venind dintr-o epocă anterioară, cu meritele pe care și le putuseră cîștiga atunci, se îndrumează acum către declinul lor. Uneori alianța este căutată în ideologii obscurantiste, mistice sau paseiste, care după 1933 găsesc un teren deosebit de propice al cultivării lor.

*

Este evident că, în această schiță sumară, menită numai să ofere o bază discuției pentru care ne-am adunat aici și, cel mult, să stabilească direcțiile și cadrele cercetării noastre, nu voi putea prezenta toate faptele literare ale epocii, nici legăturile dintre ele și cu împrejurările sociale generatoare. Schița de față nu poate înlocui lucrarea în pregătire. Aceasta din urmă, produsul unei colaborări multiple, pentru care trebuie să găsim forme unitare de cercetare a materialului și de prezentare a lui, va trebui astfel îndrumată încît să nu-i scape nici un aspect al tabloului întreg, nici cel mai mărunț din care poate scăpăra uneori o lumină revela toare. Vor trebui

deci citite toate operele vremii, toate revistele, toate biografiile autorilor, pentru ca prin acestea să regăsim faptele istorice și sociale care, prin autori, au putut determina operele lor. Vor trebui stăpânite, cu mijloace filologice, toate textele tipărite și manuscrise, pentru ca din cunoașterea înălțurii lor în timp să se poată stabili tendințele în dezvoltare ale autorilor. Vor trebui grupate și studiate toate referințele relative la scriitori și opere, deoarece una din căile de cunoaștere ale acestora din urmă este și urmărirea ecoului lor, a simpatiilor și a rezistențelor provocate de ele, ca un semn al alianțelor sau împotrivirilor determinate în mediul social al vremii. Preconizez această exigență metodică, nu pentru a cere ca toate rezultatele cercetării astfel

Tudor Vianu într-un
conciliabul amical.

îndrumate să intre în compunerea diferitelor capitole, dar pentru a atrage atenția colaboratorilor că datoria lor științifică este să-și întemeieze fiecare judecată a lor pe cunoașterea cea mai întinsă și mai exactă a faptelor, chiar dacă nu fiecare din acestea își va găsi un loc în expunere. Un bun cercetător în domeniul istoriei literare, ca oricare alt om de știință ajuns la stadiul comunicării în scris a investigațiilor sale, trebuie să știe mai mult decât ajunge să împărtășească cititorilor săi. Adâncimea și soliditatea temeliilor, chiar dacă acestea rămân acoperite, asigură trăinicia construcției văzute și inspiră încredere cititorului. Primejdia care trebuie neapărat ocolită este improvizația eseistică, generalizarea pripită, afirmația hazardată, făcută fără acoperirea prin fapte. Astă-vară, aflându-mă la Berlin, am vizitat Institutul de literatură al Academiei de științe, unde se elaborează noul tratat de istoria literaturii germane. Mi-a fost îngăduit să cercetez bogatul fișier al lucrării în pregătire și mi-am dat seama, cercetându-l în mai multe puncte, de bogatul și exactul material pus la dispoziția

cercetătorilor care trec acum la lucrarea de redactare. Acest fișier a fost constituit de un grup restrâns de cercetători, vreo șase persoane, în timp de câțiva ani de zile. Pentru că noi nu mai avem la dispoziție acest interval de timp, putem să-l înlocuim prin limitarea sarcinilor, menită să asigure fiecărui cercetător lucrarea în adâncime pe porțiuni restrânse. Acum câteva săptămâni, în secția de limbă și literatură a Academiei noastre, unde se discută proiectul noii istorii a literaturii române, colegul Geo Bogza a întrebat cum se va asigura selecțiunea și unificarea talentelor chemate să elaboreze această importantă lucrare. Desigur, talentul este necesar în lucrările istoriei literare, deoarece formularea judecăților critice pune probleme de expresie și sinteza biografică și portretistică se face în imaginația cercetătorului. Totuși talentul acestuia nu trebuie să se afișeze și nu se cuvine să urmărească altceva decât încheierea unor rezultate științifice serioase, atât de bine întemeiate pe fapte și atât de limpede formulate, încât să poată transmite cititorilor o convingere fermă. Selecțiunea talentelor nu se poate face decât impunându-ne să încredințăm sarcina redactării unui capitol numai acelor care au dat dovezi sigure despre înzestrarea lor ca oameni de știință și ca scriitori. Cât despre unificarea talentelor, mărturisesc că nu văd nici o cale capabilă să ducă la acest rezultat, deoarece talentele nici nu pot fi unificate, nici nu e de dorit să se unifice altfel decât prin respectul lor comun pentru adevăr

și prin comuna lor metodă în gruparea și aprecierea faptelor. Această metodă este materialismul dialectic și istoric aplicat în studiul literaturii.

Îmi cer scuze pentru această digresiune, relativă la unele principii metodologice, care deși ține de partea generală a discuțiilor noastre, nu putea să nu apară și în expunerea acelor care, avînd răspunderea unui volum întreg, trebuia[u] să exprime și felul în care vor înțelege să orienteze constituirea lui. Era necesară această digresiune și pentru a arăta ce trebuie făcut de aci înainte și nu poate fi făcut acum. Acum, în schița propusă discuțiilor dumneavoastră, nu poate fi încercată decît caracterizarea sumară a intervalelor de timp în care am împărțit perioada literară 1900—1944, prin examinarea programului și îndrumării generale a diferitelor organe de publicitate care au dominat fiecare din aceste intervale și au exprimat mai bine tendințele lor.

*

„*Dacia literară*” fusese redactată de scriitori pașoptiști, dar avîntul lor revoluționar se îndepărtase și se răcise, încît conducătorii „*Vetrei*” interpretează vechiul program al lui Kogălniceanu într-un sens pascist. Iată ce ne spune articolul-program tipărit în primul număr al „*Vetrei*” și iscălit de Slavici, Coșbuc și Caragiale: «Nu o dată, reamintindu-ne trecutul, o adîncă înduioșare ne cuprinde, cînd ne dăm seama cît de mult ne-am îndepărtat noi de părinții noștri, cum ne-am lepădat de obiceiurile lor, dintre care multe erau atît de bune și de frumoase. S-a rupt oarecum firul vieții noastre naționale și noi nu mai suntem parcă urmașii părinților noștri, nu continuatorii lucrării lor. Și lepădîndu-ne de obiceiurile vechi, n-am luat altele, ci am rămas o societate în mare parte desbrăcată de obiceiuri bine stabilite, adecă demoralizată...

Trebuie să ne întoarcem, pe cît întoarcerea mai e cu putință, la vatra strămoșească, la obîrșia culturală a noastră».

*

«Noi, cari ne-am făcut de mult ucenicia în literatură —, scriu directorii „*Sămănătorului*” — simțim ca o muștrare de cuget cînd ne uităm în urmă și vedem cîtă vreme am pierdut, punînd în stihuri amăgirile și durerile micii noastre vieți, retrași de zgomotele lumii, înstrăinați adesea de marea viață a poporului, de marile lui suferinți și aspirații, cari ar fi trebuit, de la început, să umple și să încălzească inimile și cîntecele noastre». Cum va realiza „*Sămănătorul*” exigența participării la «suferințele și aspirațiile» poporului cu aceea a suflării colbului de pe cronicile străbune? În 1905, cînd chestiunea țărănească devenise acută, Vasile Kogălniceanu, fiul lui Mihail, acela care în 1907 va fi arestat ca «instigator», publicase o lucrare asupra «chestiunii țărănești», în care propune o serie de reforme, precum alcătuirea cadastrelui, crearea islazurilor comunale, dezvoltarea școlii satești, gospodăriile model, premii agricole, tovărășii pentru vînzarea produselor, supravegherea băncilor populare, reorganizarea Ministerului Agriculturii ș.a.

*

Cine studiază azi atitudinea ideologică a „*Sămănătorului*”, mai ales aceea din timpul evenimentelor de la 1907, observă cu ușurință tendința revistei de a se retrage din fața răspunderilor, deși cauzele acestora redate într-o întregă literatură care dezvoltă și consolidează direcția țărănească a lui Vlahuță, nu erau necunoscute scriitorilor de la „*Sămănătorul*”. Această revistă reprezintă deci momentul anterior răzcoalelor, ceva din tumultul acestora trece în paginile ei, dar acei care își luaseră sarcina de a le redacta nu dovedesc o conștiință ideologică destul de formată pentru a organiza un program de revendicări țărănești și a-l susține cu energie revoluționară. De altfel, după 1907, față de insuficiența sa în rolul istoric pe care l-ar fi putut avea, „*Sămănătorul*” intră în perioada declinului, în timp ce tendința reacționară se întărește. Teoreticianul acestei epoci finale este Aurel C. Popovici, viitorul preconizator

al Austriei mari, intimul arhiducelui Franz Ferdinand, dușmanul ireductibil al oricărei democrații, chiar al celei liberale, care, polemizînd cu „Viitorul”, scria la 23 noiembrie 1908: « În orice democrație tină și pripită, pe măsură ce ea crește, se „lărgeste” și-și propagă a ei specifică „civilizație” materialistă și materializantă, — slăbește încet, încet toată puterea și cultura sufletească ». Cum mai putea curentul revendicărilor țărănești adus de Vlahuță din secolul trecut, să mai dea roade în aceste condiții? Contradicția ucide „Sămănătorul”, care încetează curînd să apară.

.....
Faptul că cultura românească nu produsese încă acele forme de cultură originală, de mare valoare umană, o explică autorii programului „Viața Românească” prin starea înapoiată și anormală a poporului român.

*

« Clasele de sus se ating numai de cultura apuseană, de care poporul nu se atinge și pe care, din lipsă de contact cu poporul românesc, clasele de sus n-o asimilează, ceea ce e tot una cu a spune că o caricaturizează. Lipsa contactului cu poporul românesc ne face ca, în loc să absorbim cultura străină, să ne absoarbă ea pe noi, să ne asimileze ea pe noi... De aici, și din neînțelegerea acestui lucru, aerul dușmănos al unora împotriva culturii străine... Și tot de aici, neîndestulătoarea noastră contribuție la cultura universală. »

*

„Viața Românească” publică, în focul evenimentelor, poezia 1907 a lui Vlahuță, pe care trebuie să-l apere apoi față de atacurile „Epocii” conservatoare; cere amnistierea țăranilor, care în acel moment umpleau toate penitenciarele județene și, în primul moment prielnic privirii de ansamblu a evenimentelor, consideră că lupta de clasă, preconizată de conservatori, se desfășoară în condiții inegale, deoarece țărănimea era departe de organizarea ei ca o clasă conștientă și cere intelectualilor să se alipească de acei care reprezintă « aproape însăși nația întreagă ». Deși nu este un organ revoluționar, „Viața Românească” arată, de-a lungul întregii desfășurări a programului ei, o simpatie activă, militantă, pentru toate clasele și categoriile nedreptățite ale vechei societăți și, prin această orientare, se deosebește pînă în 1910 de toate celelalte reviste literare ale vremii.

*

[O. Densusianu], despărțit de „Sămănătorul”, unde nu-și găsisese mediul său, dorește ca inspirația populară să intre în sinteze artistice mai înalte și mai personale. « Lăsați sumanul, tineri scriitori, cînd nu vă stă bine; căutați degeaba să păreți mai români în el, sînteți grotești. Nu e literatură aceasta, nu e literatură să ne facă cinste, și nu poate fi pentru că pornește de la vederi absurde, pentru că exagerăm lucruri bune în fond, le privim unilateral, nu știm ce să scoatem din ele ». În realitate, Densusianu, care trebuia să dea studii de folclor atît de temeinice, are puțină afinitate cu literatura pe care o impuneau luptele actuale ale țărănimii. El preferă o literatură de inspirație urbană, și întrebările lui retorice caută să impună o producție literară nu numai deosebită, dar opusă celeia în jurul căreia se concentra acum una din cele mai însemnate lupte de eliberare ale poporului român. « Cum, pătura cultă, se întreabă Densusianu, pătura cultă care trebuie să simtă altfel decît țăranul pentru că e firesc să fie așa, nu intră și ea în alcătuirea fondului nostru național, nu este în stare să ne dea o literatură românească, un nou suflet, un mod de a înțelege viața deosebit de ce se cîntă, ce se povestește în popor? Sînt scriitor care m-am născut în oraș, care am călătorit și prin alte țări, care am cetit și alte literaturi, mi-am făcut un suflet altfel decît alții care s-au născut, au trăit poate mult timp la țară, pentru aceasta sînt mai puțin român? Numai țăranii cărturari ar avea dreptul să fie scriitori la noi sau numai orașeni[i] care fac pe țăranul? » Densusianu își zugrăvește astfel, cu mare

luciditate, categoria lui socială. Este un intelectual urban călătorit, cu gusturi subțiri, cam iritat de țărănismul literar al epocii, dorind înmulțirea contactelor cu literaturile străine, în care găsește acum, douăzeci de ani după Macedonski, formula literară a simbolismului, îmbrățișată de el cu o căldură cu atât mai mare, cu cât i se părea a putea recunoaște în ea, în ciuda multelor isvoare germane și engleze ale curentului simbolist, o manifestare a sufletului latin.

*

Energia expresiei în poezia lui Arghezi, noutatea îndrăzneală a lexicului și a metaforelor, patosul ei revoluționar făceau sensibilă o nouă îndrumare a literaturii. În același număr [din „Viața socială“], Gala Galaction povestea fabula *Viteazului Jap*, cîinele boieresc care sfîrșește în mașina hingherilor, unde e despuiat de pielea lui. *Viteazul Jap* este un simbol: « Poate că presentimentul unui sfîrșit trist și timpuriu, ascuns în viitor, ori poate că destrăbălarea și decăderea oamenilor, între cari trăia, îi dădeau tristețea-i înțeleaptă, completa-i lipsă de trufie și de îmbătăre. Căci Jap trăia în casa luxului și a desfriului. » În fine, N. D. Cocea, care, venind din lumea socialismului, îi pune la dispoziție revista lui, îi rezumă tendința în articolul *Știința revoluționară*: Prin știință sînt abătute pe rînd toate prejudecățile trecutului, noile invenții tehnice modifică raporturile dintre oameni și cea mai de seamă dintre ele, aviația, desființînd hotarele, va suprima și zăgăzurile « inițiativei proletarietului ».

*

« „*Facia*“ va chema spre dînsa elementele risipite, deznădăjduite, ale democrației române. Ea va încălzi entuziasmul lor pentru marea cauză a unui popor pedepsit pe nedrept să tînjească și să piară prin nepăsarea, blazarea și indolența noastră. Ea va zgudui toate energiile, va trezi toate conștiințele, va arde putregaiurile inutile care înăbușă viața politică, intelectuală și socială a acestei țări ». Este evident că în sintezele de istorie literară, întocmite în vechea orînduire, acțiunea literară a lui N. D. Cocea și a scriitorilor alăturați lui, a fost pe cît se poate acoperită. A sosit timpul așezării ei în lumină.

*

„*Cronica*“ lui Arghezi și Galaction duce o campanie pacifistă, care își precizează curînd simpatiile pentru puterile centrale. „*Flacăra*“ lui C. Banu se pune în serviciul propagandei de război alături de aliați. Polemicile dintre reviste și ziare nu se mai pun în termeni literari și culturali, ci în termeni politici și cu o îndîrjire care nu ezită în fața acuzației reciproce de corupție și trădare. Se desvoltă o producție literară care militează pentru susținerea moralului țării luptătoare și pentru alipirea cu provinciile de sub stăpînirea monarhiei austro-ungare: aspirația națională căreia, în 1947, tratatul de pace de la Paris îi dă consacrarea definitivă. Apar *Cîntecele fără țară* ale lui O. Goga. Cînd, în fine, România intră în război, în Bucureștii ocupați curînd de germani, orice mișcare literară se prăbușește, în timp ce, în teritoriul rămas liber, la Iași, ea continuă a exista în forme oficializate, sub direcția Cartierului general.

*

[„*Insemnări literare*“] Era de așteptat o selecțiune mai adîncă și mai întinsă, deci cu rezultate mai numeroase, a talentelor. « Talentele românești, ni se spune, nu se vor recolta numai dintr-o subțire pătură socială, ci din toate clasele și din toate regiunile românimii. Și atunci, pentru înția oară, poporul acesta va da tot ce e în firea lui să dea în domeniul literaturii ». Ni se arată, în fine, că transformarea și complexitatea în creștere a vieții sociale, ca o consecință a reorganizării țării, a unificării provinciilor alipite, a desvoltării industriei, a sporirii legăturilor cu restul lumii, va impune și forme noi ale expresiei literare. Era de așteptat deci « romanul social *touffu*, plin de probleme și de documente omenești ».

*

Din epoca lui Eminescu, adică în ultimii cincizeci de ani, nu se mai produsese o altă reformă mai adâncă a limbii scriitorilor. Începe a se scrie altfel acum; în poezie, în proză, în critica literară și în eseu, acesta din urmă alcătuind un gen literar nou, ca și cuvîntul care îl denumește, introdus acum în terminologia literară, pentru a desemna felul scrierilor prin care diferiții specialiști ai disciplinelor umanistice iau o parte mai intensă la mișcarea literară, răspîndesc idei noi și perfecționează expresia lor.

*

„Sburătorul“ a putut astfel oferi o tribună atît unor poeți moderniști ca Ion Barbu sau Camil Baltazar, cît și unor scriitori de extracție sămănătoristă ca I. C. Visarion și G. Rotică, la care se adaugă talentele în ascendență ale lui G. Brăescu, L. Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu.

*

„Hiena“, revistă de polemică politico-literară, redactată de Pamfil Șeicaru și Cezar Petrescu, aduce cuvîntul unor tineri intelectuali în rebeliune față de cercurile politice pe care ar dori să le înlocuiască. Opoziția „Hienei“, întreprinsă cu o violență a limbajului necunoscută încă în presa literară, se constituie împotriva persoanelor, nu a regimului. Petre P. Carp este pentru acești tineri « un uriaș ». Evenimentele din Rusia sovietică sînt cunoscute redactorilor, care le popularizează pentru a înspăimînta pe conducători. Într-un rînd „Hiena“ scrie: « Din toate părțile pornesc tumultuoase puterile răscolite de un fior nou de viață. Omenirea lucrează fără întrerupere la ridicarea noilor idoli. Care vor fi? Îi așteptăm. Ne vom pune însă hotărît împotriva celor care țin cu orice preț să rămînă pe soclurile lor, unde i-a cocoțat eterna prostie omenescă. Vom izbi fără cruțare în toți cabotinii unui apostolat de proastă farsă demagogică ». Se aud deci primele accente ale unui tineret arivist care, după cîteva exerciții de asasinat, va încerca să se substituie vechiului personal politic, răspîndind teroarea și supunînd toate libertățile publice. Tineretul cuminte al partidelor burgheze scoate în vremea aceasta „Revista vremii“, începînd de la 30 octombrie 1921, iar „Ideea europeană“, pornită de la 22 iunie 1919, ca o continuare a „Noii reviste române“, de sub conducerea lui C. Rădulescu-Motru, este de părere că menținerea în conștiințe a « comunității sufletești de la baza civilizației europene » este un mijloc de a evita evenimente ca cele din Rusia. Multe din organele presei literare din această vreme se definesc deci în raport cu marea răsturnare din țara Sovietelor, față de care se exprimă mereu, cu rare excepții, teama burgheziei conducătoare.

În martie 1920, după trei ani de întrerupere, apare și noua serie a „Vieții Românești“, pentru a relua directive afirmate mai înainte în „Însemnări literare“ și pregătindu-se pentru noi lupte ideologice, ca de pildă aceea în legătură cu problema specificului național, și pentru noi lupte politice, cînd amenințările îndreptate împotriva instituțiilor democratice și a tuturor cuceririlor pe care acestea și le mai puteau propune, scot la iveală și dau posibilitate de manifestare unor talente noi, printre care cel mai de seamă va fi acel al lui Mihail D. Ralea.

*

Dincolo, de cealaltă parte a baricadelor, se înmulțesc nenumăratele foi de propagandă fascistă, printre care cele dirijate de Nichifor Crainic, de Pamfil Șeicaru, de Nae Ionescu, un sofist cu unelte filosofice desprinse din panoplia antiintelectualismului burghez.

*

Cine studiază un capitol mai întins din istoria unei literaturi, trebuie să fie atent la asemănările dintre opere, acele asemănări care permit cercetătorului să vorbească

despre școli literare și despre curente; el trebuie să fie atent și la deosebirile dintre opere, poate mai importante decît asemănările, pentru că cele dintîi precizează originalitatea autorilor, contribuția lor creatoare în dezvoltarea generală a literaturii. Este evident că cele două obiective ale unei cercetări de istorie literară trebuie să fie urmărite mereu împreună și în legătura dintre ele, căci felul reflectării societății, concepția despre lume care dirijează observația scriitorului determină patosul și etosul lucrării sale, ca și mijloacele de artă menite să le manifeste.

*

România a trecut în această epocă prin teribila zguduire socială din 1907, prin trei războaie, printr-o lungă perioadă de ascuțire a luptelor de clasă, prin multe schimbări de regim politic, încununate pînă la urmă de aventura singeroasă a fascismului instalat la putere și de tirirea țării într-un război nebunesc. Ne mirăm cînd ne gîndim că am putut fi martorii acestor evenimente! Dar în timpul lor s-au produs și fapte sau situații cu un mare rol pozitiv în viața poporului nostru: s-a ajuns la unificarea teritoriului național, pe care veacul trecut o realizase numai parțial, și s-a creat astfel baza necesară pentru cooperarea tuturor românilor în munca de edificare a culturii lor, s-a limpezit și s-a întărit conștiința claselor sociale, mai ales a celor exploatate și împilate într-un lung trecut, și s-a[u] obținut, pe această cale, condițiile menite să asigure succesul luptelor pentru libertate și dreptate, s-a dezvoltat cultura țării în toate domeniile ei.

*

În această epocă întîmpinăm și cariere scriitoricești de o lungime, cum aflăm arareori în secolul anterior și care au dat scriitorilor — beneficiari ai acestei împrejurări — posibilitatea să ajungă la expresia integrală a talentului lor.

.....
Toți acești scriitori continuă să aibă o mare însemnătate pentru noi, operele lor alcătuiesc încă lectura noastră curentă și, astfel, îi citim și îi studiem, nu ca pe niște reprezentanți ai unei epoci istorice, dar ca pe autori ai zilelor noastre, cu care întreținem relații active, vii.

.....
Va trebui să-i cercetăm pe toți, să le urmărim dezvoltarea în timp și în legătură cu împrejurările care i-au format și au fost răsfrînte de ei, să le pricepem arta și mesajul lor, cu sensibilitate pentru tot ce este uman și frumos în operele lor, în spiritul iubirii de adevăr. Avem de îndeplinit o sarcină de seamă. Merită să încercăm a o duce la bun sfîrșit.

JURNAL

Constantin
GRAUR

DEFINIȚIA GAZETARULUI

FĂRĂ ÎNDOIALĂ, ÎN ISTORIA PRESEI ROMĂNEȘTI, cînd aceasta va fi concepută și alcătuită la dimensiunile exhaustive pe care le pretinde orice veritabilă istorie, locul lui Constantin Graur va fi dintre cele mai importante, va defini o întreagă epocă și va marca o citadelă într-un climat complex în care aspirațiile și idealurile de progres, de exprimare a dezideratelor democratice și-au găsit în el nu numai un apărător constant și fervent, dar și o conștiință militantă capabilă să traseze profilul unui intelectual adevărat.

Aprecierea din urmă îi aparține lui Tudor Arghezi și ni se pare definitorie pentru întreaga activitate a lui Constantin Graur. Intelectual adevărat, în sensul de respect nelimitat față de cuvîntul scris, de la respectul material, gramatical pentru limba în care se exprimă, pînă la respectul față de idei, față de atitudinea adoptată. S-ar putea vorbi chiar, de o intransigență a opiniei lui Constantin Graur, fiindcă inteligența lui vie a disecat și a pus în evidență întotdeauna intențiile omenești ascunse în spatele cuvintelor. A fost — lucru arhicunoscut — un polemist de mare clasă, așa cum gazetăria românească a avut puțini, căci nu violența limbajului — armă a spiritului rudimentar, neevoluat — caracterizează articolele sale de strategie, luptele sale gazetărești. Floreta lui, ca și aceea mai artistic înflorată a lui E. Lovinescu, viza ironia subtilă, desființa și producea ravagii cu aerul modest al nespecialistului în arta scrimei.

Cine urmărește astăzi publicistica imensă pe care acest om, trăind pentru și în interiorul presei, a răspîndit-o de-a lungul unei întregi existențe, fie că derulează firul articolelor apărute în paginile „Adevărului”, ale revistei „Lumea nouă”, ale

„Faciei”, ale „Cuvîntului liber” și ale altor publicații de largă circulație și de mare suprafață, fie că analizează materialele încredințate tiparului într-o serie extrem de bogată de gazete și cotidiene, de la „Munca” la „Izbinda” și „Avîntul”, la „Votul universal”, „Lumina” și „Tribuna liberală” * cu apariție mai mult sau mai puțin efemeră, rămîne impresionat de probitatea și consecvența opiniei, de cinstea ireproșabilă a gazetarului Constantin Graur.

În portretul pe care i-l consacră ziaristului, la două decenii de la dispariția omului, Tudor Teodorescu-Braniște, unul dintre cei formați în anturajul lui ideologic și intelectual, ținea să releve marea valoare morală a intervenției publicistice a lui Graur: « De cîte ori nu l-am auzit spunînd: „Datoria noastră este să convingem cititorul, cu condiția, însă, să fim noi înșine convinși și de bună

* Am desprins aceste trimiteri bibliografice, ca și alte date informative privind viața și activitatea ziaristului, din capitolul consacrat lui Constantin Graur în lucrarea lui I. C. Atanasiu — *Miscarea socialistă (1881—1900)*, vol. I, Editura „Adevărul”, București 1932 și din evocarea *Constantin Graur*, cuprinsă în volumul memorialistic *În amintirea lor...*, publicat de Ion Pas în 1945 în „Editura Partidului Social-Democrat”.

credință. Fără asta, totul se reduce la o simplă escrocherie, hai să-i zicem intelectuală».*

Pentru Constantin Graur presa, ziaristica în sine nu poate fi concepută fără un pronunțat caracter militant, fără o directă dependență de un program ideologic și politic ferm. Faptul că a părăsit în tinerețe redacția „Adevărului”, în urma încercării lui A. Bacalbașa și C. Mille de a face din această publicație un ziar independent, constituie o certă dovadă în acest sens, după cum disputa de mai târziu cu Ibrăileanu nu are nici ea un alt suport decât aceeași intransigență în fața compromisului de orice natură.

Angajarea publicistică, afirmarea și slujirea unui program politic nu înseamnă pentru Constantin Graur o suprimare a libertății individuale. Nu poți ieși în public fără o credință, fără un ideal, dar nu-i mai puțin adevărat că idealul, credința rodesc, devin expresia unei culturi, numai atunci când sînt consubstanțial însușite, relevind și proiectînd totodată o conștiință liberă, o individualitate puternic conturată. Un intelectual adevărat nu se recrutează din spirite servile, din conștiințe de împrumut. Gazetăria lui Constantin Graur reprezintă un model de felul în care un om adevărat participă prin toată structura lui, cu toată convingerea lui la evenimente și se face responsabil de scarta celorlalți din jur, de aici și de pretutindeni. Ziaristul este în acest caz un om al planetei, un cetățean al lumii, trăind în fiecare clipă destinul umanității.

Libertatea opiniei, a cuvîntului este o datorie, o lege fundamentală a presei. A exprimat-o, dealtfel, Constantin Graur într-o conferință plină de semnificații unde denunța intenția profund reacționară a acelor partide politice care îngrădesc «singura forță, nici aceea efectivă, ci pur morală, care li se mai putea împotrivi». Oligarhiile și dictaturile, arată gazetarul, nu au acceptat niciodată adevărul rostit în față, de la tribuna atît de largă și răsunătoare a ziaristicii. «Sub pretextul de-a înlătura arbitrarul presei, se dă frîu liber întregului arbitrar al țării, ca s-o stăpînească și mai intens decît pînă acum.»***

În perioada interbelică de adînci contradicții, în care mișcările extremiste de dreapta, în încercarea lor de a pune mîna pe putere foloseau toate mijloa-

cele, inclusiv furia crimei, ca argumente politice, suprimîndu-și cu seninătate adversarii, Constantin Graur a cunoscut amenințarea directă a teroarei legionare****. După 1936, cînd părăsește conducerea ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”, pînă la sfîrșitul existenței sale, în 5 iunie 1940, ziaristul democrat și-a continuat însă activitatea cu aceeași intensitate și cu un și mai pronunțat caracter antifascist, deși departe de țară, de realitățile ei politice imediate.

Correspondența din Paris a lui Graur — ne referim bineînțeles la cea de presă — cuprinde astfel nu numai relatări și comentarii directe împotriva agresiunii hitleriste, dar și imagini, evocări și portrete ale unor figuri reprezentative din mișcarea socialistă românească, constituind indirect un îndemn la luptă, la probitate morală, la intransigență față de tot ceea ce încalcă demnitatea umană.

Într-un articol scris la puține zile după ce Germania hitleristă cîmpănea Cehoslovacia, Constantin Graur arată profetic: «Hitler constituie un grav pericol pentru lumea întreagă. Nu poate fi tolerat în fortăreața pe care a escaladat-o. A spune că n-ai dreptul să te amesteci în treburile interne ale unei țări pe care el a pus stăpînire prin mijloace ilegale, — suprimînd orice legalitate — e ca și cum ai refuza să smulgi pușca unui nebul din mîna, sub pretextul respectului proprietății individuale. Spunem aceasta cu glas tare, oricît de slabă ar părea încă acțiunea noastră».

Paginile pe care le publicăm în numărul de față, extrase din fondul epistolar Constantin Graur păstrat în arhiva Ion Pas, astăzi în posesia Muzeului literaturii române (numerele de inventar 22.734—22.772), reprezintă o interesantă mărturie asupra nestrămutatelor convingeri democratice ale ziaristului. Se alcătuieste din aceste fragmente, selectate de noi, un adevărat jurnal, o suită de confesiuni demonstrînd prezența clocotitoare în epocă a militantului și omului politic socialist.

Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA

* Vezi Tudor Teodorescu-Braniște, *Oameni și paiațe*, Culegere de articole îngrijită de Constantin Dărie și Victor Adrian, Editura pentru literatură, 1967, p. 357.

*** Vezi: Const. Graur, *Libertatea presei*, ed. II, București, Editura Adevărul, 1927, p. 103.

**** Se știe de atentatul organizat de către legionari împotriva lui Graur, faptul că numai printr-o întîmplare directorul „Adevărului” a scăpat cu viață: «*g'on ſul care-i era destinat — își amintea Tudor Teodorescu-Braniște — a nimerit pe un vecin de casă, care avea ghinionul să-i semene oarecum la înfățișare.*» (vol. cit.)

«...cei de azi ca urmași ai celor de ieri»

PAGINI DIN CORESPONDENȚA CU ION PAS

[1935, București]

Articolul alăturat e lung al dracului. Am fost silit să fac prea multe ocoluri ca să ajung unde ținteam.

Primesc bucuros nepublicarea, dar publicarea cu greșeli m-ar durea realmente ca o durere fizică.

[1936]

Știu că generația d[umi]tale nu apreciază concepția mea despre oamenii din vechea mișcare [socialistă]. D[umnea]voastră îi executați scurt și cuprinzător ca renegați și ați terminat. Eu cred că lucrul e mai complex și că avem datoria să fim mai cruțători.

3.III.1936, [Paris]

În articolul Lafargue¹ s-au făcut două zăpăceli de rînduri pe care le-am îndreptat. Una din ele a ieșit la fel în „Cuvîntul Liber”. Nu știu care după care e luat.

În articolul Frimu am zăpăcit eu lucrurile, însemnînd greșit, îndreptînd apoi etc.

5.III.1936

Un profund cunoscător al doctrinelor socialiste, amicul meu S. Labin, care a citit în „Cuvîntul Liber” articolul despre Lafargue, l-a găsit ireproșabil. Mi-am zis: să dea tov. Dumnezeu să fie într-un ceas bun!

5.III.1937, Normandy Hotel, Paris

De cînd am plecat nu mai știu nimic despre „Șantier”, care, dacă nu mă-nșel, a rămas singura revistă de stînga. În ce privește *Portretele socialiste*, însuși faptul că vrei să prezinți o situație e semn rău: popoarele fericite n-au istorie și cărțile fericite n-au situație, adică sînt epuizate. Mă gîndeam ca pandant la *Portretele socialiste*, la niște *Portrete burgheze*: Take Ionescu, P. P. Carp, Clemenceau etc., etc...

3.VIII.1937, Atlantic Palace, Karlsbad

Sînt prea fost director ca să nu știu dacă un director trebuie să aibă latitudinea de a-și face publicația cum crede.

4.VIII.1937

La bietul Ion Teodorescu² țineam foarte mult și apreciam f. f. f. admirativ felul lui de a scrie (în deosebire de colaboratorii mei tineri, în frunte cu Dem. Theodorescu care îl desconsiderau). Cu toate acestea îi refuzam articolele pe care nu le socoteam oportune. Am fost și sînt pentru dreptul absolut la cenzură al directorului. Ion Teodo-

¹ Vezi: Constantin Graur, *Paul Lafargue*, în „Cuvîntul liber”, an III, nr. 16, 22 februarie 1936. Scris în 1911 articolul a fost reprodus și în volumul: C. Graur, *Portrete socialiste*, Editura „Șantier”, București, 1936.

² Prim redactor al ziarului „Adevărul”, începînd din 1893. În coloanele acestei publicații, ca și în acelea ale „Adevărului literar”, a publicat după 1930 numeroase articole memorialistice, refăcînd atmosfera și climatul începuturilor, îndeosebi contactul său cu C. Mille.

rescu avea formula asta cînd îmi aducea articolul: «Ți-am adus ceva, dacă-ți place bine; dacă nu, la coș, că eu nu mă supăr!». În realitate însă... coșul îl durea; și pe mine mă durea că-l durea pentru că țineam la el, și pentru că-l consideram ca primul meu dascăl în gazetărie (dacă există dascălie în meseria asta).

Ei bine, să știi: poate tocmai experiența mea cu Ion Teodorescu și cu alții m-a adus pe mine la înțelepciunea asta că în adevăr nu mă supăr.

26.VIII.1937

Aci am avut, între altele, o ocupație pentru mine foarte interesantă: am revăzut cartea mea Franz Ferdinand³. N-am găsit nimic de suprimat, dar am adăugat destul de mult, pentru ca unele lucruri să apară mai lămurite. Mă întreb însă dacă voi găsi editor și mi se pare mai curînd că nu. Evident, persoana lui Fr. F. nu poate prezenta prea mult interes; dar eu îl iau mai mult ca pretext pentru a spune o sumă de lucruri care... cine știe dacă și ele prezintă interes!... Dar vom vedea cînd mă voi întoarce în țară.

21.X.1937, Hotel Alexandra, Paris

Un pasagiu în care fac demonstrația, în aparență paradoxală, că și din punctul de vedere *cultural pur* nu numai strict politic, muncitorii intrați în parlamentul vienez i-au ridicat nivelul.

16.XI.1937

La înmormîntarea lui Gherea, pe cînd mă înghesuiau ca toată lumea la groapă, o fetiță de 5 ani s-a uitat crunt la mine și a întrebat: «Mamă, ce caută aici burghezul ăsta?» Instinctul de clasă! Fetița nu m-a supărat ci m-a încîntat. Dar mi-am zis în sinea mea: ce păcat că Ilie Moscovici tot cu instinctul manipulează și încă nu cu instinctul pur, de la 5 ani ci cu unul prelucrat cu doctrine, pasiuni și alte ingrediente. La el instinctul era cu barbă. Și-a mai retezat-o? Dar acum îl pot înfrunta și pe el: dacă e vorba numai de stînga — nu mă scoate nici cu boii!

Colaboratorul „Faclei”, care a vrut să fie ironic, a fost în realitate cumplit de tragic. Zice: «între timp (1894—1936) capitalul („Adevărului”) a crescut» și tocmai de aceea burghezia patriotică s-a năpustit asupra „Adevărului” ca să-l înghită [!]

27.II.1938, rue Pasquier, Paris

Colaborarea mea va fi foarte discretă, ca să nu atragă „Gazetei” dușmănia presei șoviniste. Îți aduci aminte că-ți propusesem aceasta și pentru „Șantier”. Atunci d-ta ai fost de altă părere — și ai avut dreptate — dar de astă dată cred că nu e cazul să rămîi la părerea d-tale. [...] Îndată ce, prin eventuala naționalizare a presei prezența mea printre corespondenți ar deveni oneroasă pentru ziar, demisia mea s-ar produce automat.

primit-o aci. De la Karlsbad am plecat fără să fi terminat cursa, după ce am stat două zile sub împușcături (ii împușcau nemții pe cechi, ca să se poată plînge, prin radio, de atrocitățile cechilor de război, știam perfect că n'o să se facă-i drept, eu credeam că franco-anglil vor ingenuunchia pe Hitler, și s'a întîmplat invers, cum nu treb

³ Vezi: Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand*, Editura „Adevărul”, București, 1935.

17.III.1938

Tocmai mă duceam la comisariat ca să-mi aranjez situația de locuitor al urbei (ceea ce se face, la noi, la „Biroul populației”). Primind în acel moment cartă am prezentat-o printre celelalte piese de identitate. Trecînd-o în revistă, comisarul mi-a spus că trebuie să mă înscriu la Sindicatul presei străine, pentru că în anumite împrejurări, autoritățile nu tratează cu indivizii, ci cu organizațiile respective. Am declarat că voi face imediat demersurile necesare. Aci apare complicația. Prezîntîndu-mă președintelui acelui Sindicat, acesta mi-a spus că se află deja în posesiunea unei cereri identice din partea unui domn Siegher, corespondent al „Gazelei”, cerere nereluată încă, așa încît trebuie lămurit care e corespondentul veritabil. I-am răspuns că voi scrie direcției, dar că pînă atunci aș dori să mă explic imediat cu d. Siegher. Ori, d. Siegher comunicase tocmai președintelui că pentru moment se întoarce în țară; și n-a dat nici o adresă fie pentru Paris, fie pentru București.

31.III.1938

Să scriu mai mult sau mai puțin, mai lung sau mai scurt, mai serios sau mai palavragios etc. (?) Ideea mea este să nu mă amestec deloc în chestiile interne actuale, fiindcă cei de acolo știți mai bine ce e de spus. Caut deci subiecte cu totul inofensive și cum s-ar zice de umplură.

19.V.1938

Mărturisesc că scriam cu multă timiditate; mă simțeam și mai inoportun decît la „Șantier”. Nimic nu e mai supărător decît ideea că ai putea să apari ca un bătrîn pisălog: *Poetul* lui Vlahuță care declamă în societate și despre care cucoanele din auditoriu exclamă: « cine-i ăsta? Vai, sărmanul! De povești ne arde nouă? » Și însuși faptul că citez din Vlahuță, că-l citez din memorie (că doar nu-l am aici!), îți arată la ce distanță sînt de generațiile actuale.

Articolul despre Clarnet nici n-am apucat să-l scriu. Și-l aveam gata în minte; nu știu dacă aș mai putea să-l scriu așa; mai curînd nu. Dealtfel, aveam atunci și alt articol pregătit pentru „Șantier”, « pregătit » tot în minte, cu adausul că aveam, în adevăr pregătită, și oarecare documentație: pe masa mea erau cîteva volume din care urma să citez, între ele și oarecare debateri parlamentare. Subiectul era: politica socială a lui Traian (nu e vorba de Traian Vlad, ci de Traian Împăratul). Cu tot subiectul acesta destul de critic, articolul era de actualitate.

19.VII.1938

Deși prietenia nu este o marfă, prețul ei se hotărăște după cerere și ofertă. De cerut o cere toată lumea, de oferit o oferă prea puțini (bineînțeleas întrucît e vorba de cea veritabilă). Este deci natural ca omul să se bucure cînd se pomeniște cu ea.

În împrejurările actuale, se impune oarecum cultivarea... statistice: e nevoie de numărătoare legăturilor dintre indivizi, în ce privește cantitatea, ca și de cîntărirea lor pentru calitate.

D-na de Sévigné a făcut, în definitiv, reportaj. Că dispunea de un talent remarcabil, e o fericită coincidență. *Nevoia* de a scrie ar fi fost aceeași și valoarea scrisului ei aproape aceeași, chiar dacă, întîmplător, ar fi avut mai puțin talent. De la o vreme și pînă nu de mult, genul își pierduse importanța, ba devenise chiar inutil. De ce să-i mai scrie X numai lui Y, cînd scrisul lui putea fi adresat nenumărator igreci dintr-o dată? Iartă dativul « nenumărator » pe care mi-l permit tocmai pentru că scriu unei singure persoane, cum îți permiți să primești un prieten deși ești în négligé. De aci încolo cred că nu numai d-ta și cu mine, ci mulți, din ce în ce mai mulți, îți vor scrie direct și personal, în loc să se adreseze globului terestru.

Despre Davidescu. Nu m-aş fi aşteptat să mă citeze. Mi s-a spus, dimpotrivă, că este şi el de acord cu toată lumea care se respectă, în afirmaţiunea că trebuie să fiu înlăturat din presa şi scrisul românesc, sau, mai bine zis, se felicita şi el că a şi fost scos, car ce n'est plus chose à faire.

În fond mi-a dispăcut întodeauna să scriu la ziare de tiraj. Am preferat să mă adresez unui cerc cât mai restrâns. Branişte a insistat mult, pe cînd făcea parte din direcţia „Culturii Naţionale“, să-i dau o serie de portrete pentru acea editură; am preferat, mai târziu, să le dau „Şantierului“ mai puţin ilustru, dar mic, tocmai de aceea, mai plăcut.

...Cred că scrisoarea asta e un elocvent model de lungime. Ea confirmă, cum s-ar zice, stante pede, teoria pe care am formulat-o mai sus despre reantrenarea tuturor — şi deocamdată a mea — în practicarea corespondenţei. Nici Mihalache, ca ministru al agriculturii, n-a scris scrisori atît de lungi. Trebuie să aibă remuşcări; îşi va fi zicînd că de aceea a întors-o aşa de prost cu politica lui.

Evenimente mai generale de comentat nu sînt. Ar fi fost moartea lui Otto Bauer⁴. M-a întristat mult. Dacă erai « pe piaţă » cu revista d-tale, i-aş fi scris un necrolog. Cele pe care le-am citit în presa de-aci le-am găsit unele insuficiente, altele nedrepte. Oamenii de-aici nu l-au cunoscut. Eu l-am urmărit exact 30 de ani. Am şi polemizat cu el, în volumul meu Franz Ferd. I s-a întîmplat şi lui să spuie o prostie, şi s-a întîmplat s-o spuie împotriva mea, aţîtat fiind de coindigeni de-ai mei. Dar n-are a face. Îmi pare bine acum că chiar în acea polemică i-am făcut elogiile pe care le merita.

30.VII.1938

Am asistat la comemorarea lui Jaurès şi a lui Guesde⁵, organizată (dacă mă pot exprima astfel) de către Federaţia Senei. A fost ceva dezolant.

A vorbit întîi Belin, care a declarat că nu l-a cunoscut personal pe Jaurès, dar îl cunoaşte din Istorie. A dovedit însă, prin ce-a spus, că nu-l cunoaşte nici din Istorie. A « bătut cîmpii ». Apoi a vorbit Paul Faure⁶, care i-a cunoscut, desigur, pe amîndoi. Probabil însă că n-a avut timp să prepare ceva, pentru că şi el a spus doar cîteva fleacuri.

Publicul a plecat tot aşa de lămurit cum venise. Nici o idee despre ce caracterizează persoanele şi concepţiunile, despre ce-a despărţit şi ce-a unit pe cei doi eroi, nici o privire asupra vremii în care au trăit şi a luptelor pe care le-au dat în cadrul ei. Cuvinte de laudă care puteau fi adevărate tot aşa de bine lui Durand şi lui Dupont. Publicul a primit cu răceală biata balivernărie.

A urmat însă program de muzică, dans, balet, primit cu formidabil entuziasm.

Trebuie să deduc pur şi simplu că « morţi sînt cei muriţi » — sau, ceea ce ar fi de-o mie de ori mai tragic — că şi viii sînt morţi?

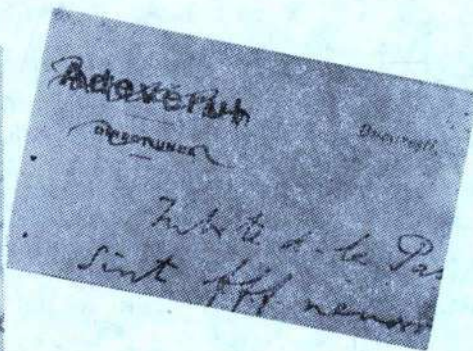
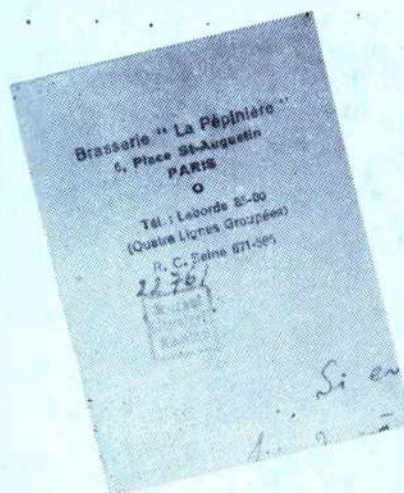
9.VIII.1938

Sînt silit să-l birfesc puţinţel pe excelentul meu amic Branişte. E un om admirabil, nelipsit de păcate, dintre care unul e acesta: e cam oriental, deci cam tărăgănitor, cam lăsător, în sfîrşit neglijenţ.

⁴ Om politic austriac (1882—1938), lider al social democraţiei austriece.

⁵ Om politic francez (1845—1922), fost ministru între 1914—1916, adversar al lui Jaurès în chestiunea colaborării cu partidele burghize, adept al revoluţiei şi înfocat susţinător al tezelor marxiste în Franţa.

⁶ Militant socialist francez (1879—1960), adversar politic al lui Leon Blum.

8.IX.1938. Atlantic Palace, Karlsbad

Mi-a făcut o deosebită plăcere articolașul lui L.R.⁷ despre Otto Bauer. Rostul și valoarea *teoreticianului* sînt perfect prezentate. Cred însă că autorul a cîntărit cu prea multă zgîrcenie valoarea *politică* a omului; cît despre aceea a luptătorului, probabil că asupra ei nici n-ar fi putut insista în momentul de față. Am publicat și eu cîteva rînduri de necrolog: numai atîta mi s-a cerut. N-am avut unde să mă întind, așa că am scris mult mai puțin decît L.R. Cred însă că am păstrat un echilibru mai exact între elementele constitutive ale înaltei valori umane care a fost Otto Bauer.

Protocoloalele înțeleptilor Sionului constituie cartea de bază a antisemitismului, în acest moment. Primul lucru pe care l-au făcut italienii cînd peste noapte au devenit antisemiți, a fost să traducă și să publice cartea. Cred că a și apărut în românește, dar nu i s-a dat încă prea mare atenție.

23.IX.1938, 19 rue Pasquier, [Paris]

De la Karlsbad am plecat fără să fi terminat cura, după ce am stat două zile sub împușcături (îi împușcau nemții pe cehi, ca să se poată plînge, prin radio, de atrocitățile cehilor).

De război, știam perfect că n-o să fie. Ce-i drept, eu credeam că franco-englezii îl vor îngenuchia pe Hitler, și s-a întîmplat invers, cum nu trebuia.

E un articol care nu-și va pierde niciodată actualitatea; cu alte cuvinte: e nemuritor! Nu pentru că ar fi atît de bun (din acest punct de vedere, vai de capul lui, săracul!) ci pentru că cuprinde o păgînuță — o păgînuțică — din istoria socialismului român. L-am scris cît am putut mai palid și mai scurt. E de fapt o notiță pentru un articol care ar trebui abia scris⁸. Am socotit necesar să fie măcar atîta, pentru că, în deosebire de socialiștii actuali, eu nu cred că ei s-au născut prin generație spontanee, ci-i socotesc pe cei de azi ca urmași ai celor de ieri. Personal nu simt deloc nevoia să-mi reneg părinții; dar chiar dacă aș face-o aș înceta oare, prin aceasta, să fiu copilul lor?

⁷ Evident, Lothar Rădăceanu.

⁸ Este vorba, probabil, de articolul *Vandervelde și România*, apărut în „Lumea nouă”, an XXXII, nr. 3, 15 ianuarie 1939, sub semnătura *Un contemporan* (pseudonim preferat de Graur pentru colaborările sale din această perioadă).

O să zici că satul arde și eu mă pieptăn. Dar eu nu cred încă, nici în acest ultim moment, că satul arde. Așa cum au pornit-o, puterile occidentale vor mai face noi concesii și deci războiul va fi evitat — deocamdată. Să vedem dacă mă înșel.

Revin asupra a două chestiuni:

1. *Caragiale* — Dacă Delai-Lemele (sau Delai-Lemii) n-ar vedea cu plăcere publicarea acestui articol în „*L.N.*”, renunță, te rog, fără nici un regret.⁹ La urma urmei, și sectarismul își are partea lui bună, în tot cazul practică.

2. *Ionescu-Lungu* — În privința acestuia cred că am greșit fundamental și din capul locului. Reflectînd mai atent (ca să nu zic: mai serios), am ajuns la concluzia că nu merge la „*L. N.*”¹⁰. În definitiv, un om care a fost în mișcare și părăsind-o, a trecut prin diferite partide, fără a manifesta măcar o revenire sufletească, trebuie desconsiderat, cel puțin. Într-o revistă de studii, ar mai merge, ca înfățișînd o problemă, dar într-un ziar care este sau cel puțin ar vrea să fie militant, nu.

23.X.1938

Articolul d-tale¹¹ despre antisemitismul lui Mussolini e foarte bun, dar poate că sfîrșitul e prea laconic. Nu știu dacă toți cititorii au sesizat «poanta». Era mai bine, cred, dacă-i dădeai o formă mai puțin discretă. Îți trimit aci și articolul meu în aceeași chestie; cum s-ar zice, mă revanșez.

Aștept să văd dacă ai publicat notița necrologică pe care ți-am trimis-o despre Averescu. Presupun că amănuntul despre debutul lui ziaristic la „*Adevărul*” a deșteptat oarecare curiozitate. Este însă o parte din activitatea lui ministerială — și anume ca prim ministru — care-l pune într-o lumină mai puțin simpatcă, dar despre care n-am putut vorbi. Dealtfel, aceasta o cunoașteți mai bine, voi, din generația mai tînără. După cum ai văzut — și anume am și precizat-o — eu m-am ținut exclusiv de epoca mai veche.

Era cît p-aci să scriu ceva și despre Kautsky. Aveți însă acolo oameni ca Șerban și Lotar care îl cunosc mai bine decît mine. Ultima-i carte despre război, am citit-o abia astă vară, la Karlsbad.

9.XI.1938

Averescu... Nu pot reconstitui articolul, pentru că nici nu mai țin minte. Aș putea, firește, să scriu altul. Dar e tîrziu. Gazetăria, chiar hebdomadară, încă trebuie să fie la zi. Va să zică, scapă și Averescu. Cred că ți-am mai spus o vorbă a lui Caragiale «asta e în beneficiul cititorilor».

Am primit „*Gîndul Vremii*”. A fost o surpriză. Ciudat, dar adevărat: nu știam de existența revistei. Voi citi cu plăcere numărul primit. Vorbesc la viitor, pentru că am, tocmai, în curs de citire o serie de lucruri și trebuie să le termin înainte de a începe altele; și citesc mai totdeauna mai multe în același timp, ceea ce, probabil, e o greșeală de metodă. Enrico Ferri spunea că denotă un creier vagabond.

Șerban Voinea lucra la un istoric al socialismului în România. A apărut?

⁹ Articolul apăruse, de fapt, la data cînd Graur emite scrisoarea respectivă. (Vezi: *Caragiale în timp și spațiu*, în „*Lumea nouă*”, an XXXI, nr. 16 și 18—19, 18 septembrie — 9 octombrie 1938). El este reprodus, dealtfel, din „*Șantier*”, an. V, nr. 6, iunie 1937.

¹⁰ Vezi: C. Ionescu-Lungu, în „*Lumea Nouă*”, an XXXI, nr. 19, 9 oct. 1938, semnat *Un contemporan*. Necrolog prilejuit de moartea publicistului în 16 septembrie 1938.

¹¹ Vezi: *Antisemitismul în Italia*, în „*Lumea Nouă*”, an XXXI, nr. 16, 18 septembrie 1938; articol semnat Ion Plugaru.

14.XI.1938, 33 Boulev. Murat, 16, Paris

„Gîndul Vremii”. L-am citit, și cu plăcere. Vezi că eu îmi dau seama ce efort reprezintă azi, la noi, o asemenea revistă. Cei de la — de pildă — „Daily Telegraph” nu și-ar da seama.[...]

Dar „Gîndul” ăsta are defecte care s-ar putea îndrepta chiar în situația de azi. Mai mult control în ierarhia problemelor! Kirițescu nu merită atîta extindere. Articolul lui Lothar Rădăceanu e vorbă de clacă; și doară el cunoaște problemele reale pe care știe să le trateze în chip interesant!

16.XII.1938

Moartea tatălui meu m-ar fi impresionat poate tot atît de puternic în orice împrejurare. Ea s-a întîmplat însă în împrejurări cu totul dramatice, care s-ar putea încadra într-un roman.

5.I.1939

Cînd am scos (Sanielevici și cu mine) „Curentul Nou”, prima serie la Galați, Duiliu Zamfirescu ne-a trimis prin mandat poștal o sumă frumușică pentru vremea aceea, cu mențiunea că-i plac notițele spirituale ale revistei. Și noi am refuzat primirea, scriindu-i că nu obișnuim să primim subvenții. Presupun că s-a mirat, dar nu ne-a mai scris nimic. Cred și azi că am procedat bine.

N-am parale, contrar de ceea ce se crede; că dacă aș avea... Dar ce să mai spun ce-ar fi dac-ar fi ce nu-i!

1.II.1939

N-am înțeles să judec pasul amicului nostru Grig. Nu cunosc împrejurările în toată intimitatea lor și mai cu seamă nu știu ce mobile — de ordin general, de ordin personal și de tot felul de alte ordine — l-au făcut să procedeze cum a procedat. Nici o dată n-am «judecat»... cu lopata! Dacă am relevat în deosebi cazul lui, este tocmai pentru că el e dintre cei severi și neîmblîziți, gata să lapideze pe cine s-o abate de la ceea ce cred ei că e litera evangheliei. Și atunci chestiunea se pune așa: tu ție îți îngădui orice compoziție cu doctrina, cu tactica și cu toate alea, cînd crezi că, în împrejurările date, sacrificînd o parte, vei salva restul, — chiar dacă partea sacrificată ar fi cît de mare, iar restul salvat (dacă!...) prichindel de tot! Dar să nu dea tov. Dumnezeu, să facă altul a suta parte din ce faci tu că-l mănînci fript. Ce zice tov. Ilie! ¹²

13.III.1939

Citesc întotdeauna mai multe cărți deodată, deși Enrico Ferri ¹³, cursurile căruia le-am urmat în tinerețe, la Bruxelles, și aci, susținea că ăsta e un simptom de fire vagabondă: dacă n-aș fi învățat să citesc, mi-aș fi satisfăcut înclinarea firească vagabondînd propriu zis. O fi avut dreptate? Socialistul revoluționar de pe vremea aceea (lupta aprigă împotriva lui Crispi ¹⁴, precursorul autentic al lui Mussolini), a fost pe urmă socialist reformist și a terminat ca partizan — adorator al lui Mussolini. Dacă s-a înșelat — și o proclama ostentativ — în gîndirea politică, de ce nu s-ar fi înșelat și în alte domenii?

Să lăsăm însă la o parte chestiunea de a ști dacă sînt sau nu sînt vagabond. Vorba e că m-am pomenit hoț. Mi s-a trimes vol. V din *Opera lui Eminescu* de G. Căli-

¹² Desigur, Ilie Moscovici, în perioada respectivă unul dintre conducătorii P.S.D.R.-ului.

¹³ Criminalist și om politic italian (1856—1929) fondator al criminologiei moderne.

¹⁴ Promotor al expansionismului colonial, om de stat italian cu profunde vederi reacționare.

nescu. Și ce să vezi? Subtitlul: *Eminescu în timp și spațiu*. Or, eu am publicat, în „Șantier”, *Caragiale în timp și spațiu*. Mă uit la data volumului: 1936; deci Călinescu a fost înaintea mea. E un lucru mic și totuși mi-a fost dezagreabil. Am aerul c-am șterpelit lucrul omului. Și n-am nici puțină să-i dau vreo satisfacție, de vreme ce „Șantier” nu mai apare. Ce păcat! (Și, desigur nu numai pentru asta.)

13.IV.1939

Sînt ferm convins că nu va fi război. Ori vor mai ceda ăștia, cum au făcut mereu (greșit, după mine), ori, dacă ăștia se vor oțări în fine, ceilalți o vor băga pe mîneacă, pentru că nu sînt în stare să-și împlinească amenințările.

19.VII.1939

Protestez în calitatea mea de cititor și anume de cititor admirator și simpatizator.

E vorba de ultimul număr al „*Lumii Nouă*” cu articolul despre Eminescu, citat după ediția A. C. Cuza. Presupun că se putea da citatul fără indicarea ediției, și în sfîrșit, cred că toți cititorii „*Lumii Nouă*” împreună cu mine, putem trăi restul zilelor noastre fără să citim acel articol despre Eminescu, bazat pe citatul mijlocit de către A. C. Cuza.

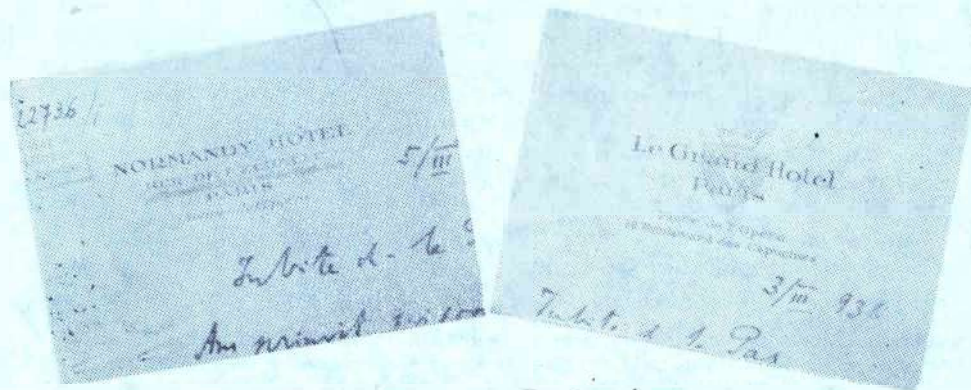
Am pretenția că nu sînt nici fanatic, nici sectar și nici măcar simplamente pătimaș. Am zîmbit adesea de teama superstițioasă pe care toții o aveau de faimoasa « confuzie ». Dar asta prea e prea! Într-o vreme ca asta, în care s-au răsturnat și amestecat atîtea noțiuni și atîtea lucruri; într-o vreme ca asta în care atîtea *trebuie* să rămîie amestecate și zăpăcite, fiindcă nu poți rosti nici a mia parte din ce-ți frămîntă mintea și lași să înghețe pe buze, — în vremea asta Dv. îl faceți *salonfähig* — în Moldova se spune: îl treceți în rînd de oameni — pe A. C. Cuza, așezîndu-l alături de Eminescu și între tovi. Și unde? Într-un ziar ai căruia unii dintre cititori nici nu prea știu ce deosebire este între editor și autor!

Nu, atît de « obiectiv » nu sînt. În vremuri mai puțin nebunești i-am refuzat lui P. Zarifopol ultimul-i foileton, scriind pe margine: nu e momentul să practicăm atîta obiectivitate. Regret și acum că l-am jignit pe bietul Zarifopol, dar azi aș fi și mai sever, gata să-l jignesc și mai tare.

5.III.1940, [București]

Iată schița. Să sperăm că, dezvoltată oral, cu toate demonstrațiile ce comportă, va fi mai puțin aridă și nu va adormi tot auditoriul, ci numai o parte din el. Pe de altă parte, acest rezumat îmi arată că conferința va fi prea lungă, dar nu văd ce-aș putea să tai.

Acum, dacă și rezumatul e prea lung, vă rog pe Dv. — eu n-am experiența lucrului — să-l re-rezumați și să oferiți d-lor de la cenzură atîta cît știți că pot dumnealor să suporte.

EPISTOLAR

Al. ODOBESCU

ANII DE STUDENȚIE DE LA PARIS

CERCETĂRILE DOCUMENTARE DIN ULTIMELE decenii nu au putut prea mult avansa în cunoașterea activității tinărului Al. Odobescu în perioada 1850—1855, la Paris. G. Călinescu, din lipsă de material în arhiva istoriei literare, sărea peste aproape un deceniu din biografia scriitorului, reținând din epoca 1847—1850, anul 1851, când Al. Odobescu urmasa un curs de filosofie la Collège de France, anul 1853, când își trecea bacalaureatul, și o excursie la Londra, în vara anului 1852¹.

Date noi s-au adus din arhiva Michelet de la Bibliothèque Historique de la ville de Paris², iar prin cercetările întreprinse în arhivele din țară, în două ocazii editoriale ferice³, s-a sporit informația privitoare la această perioadă albă.

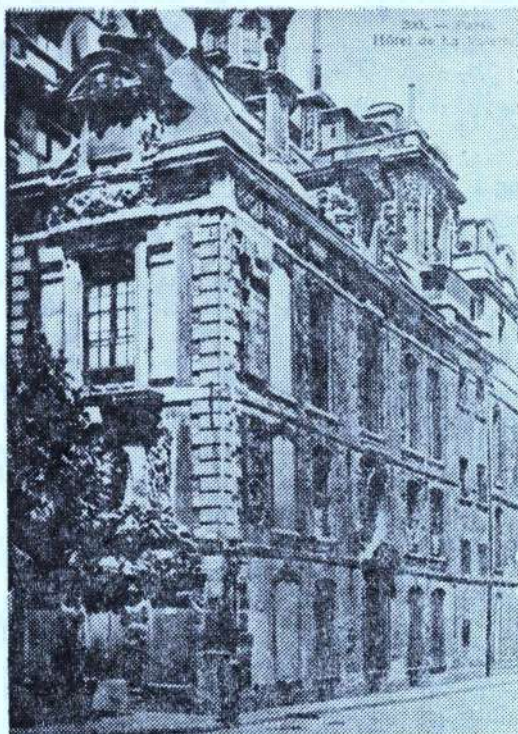
Se știe acum exact când și în ce împrejurări, Al. Odobescu a ajuns la Paris în toamna anului 1850⁴, mediul de formare în mijlocul familiei lui Alfred Dumesnil și în cercurile intelectuale ale lui Jules Michelet și ale revoluționarilor pașoptiști români și francezi. Printre «paginile regăsite», Geo Șerban a inserat în ediția sa

¹ G. Călinescu, *Al. Odobescu*, în „*Studii și cercetări de istorie literară și folclor*“, an VII, 1958, nr. 3—4, pp. 336—338.

² Marin Bucur, *Documente inedite din arhivele franceze privitoare la români în sec. al XIX-lea*, „Editura Academiei“, 1969.

³ Al. Odobescu, *Pagini regăsite*. Ediție îngrijită de Geo Șerban, „Editura pentru literatură“, 1965 (Studii și documente), pp. 17—27; Alexandru Odobescu, *Opere VIII. Corespondență 1847—1879*. Text stabilit, note și indice de Nadia Lovinescu, Filofteia Mihai, Rodica Bichiș; „Editura Academiei“, 1979.

⁴ Marin Bucur, *op. cit.*

scrisori ale lui Ion Odobescu către fiul său, din anul 1852, precum și o scrisoare a lui Alexandru către mama sa, tot din același an.

Fondul Kogălniceanu de la Biblioteca Centrală de Stat a păstrat câteva scrisori ale lui Al. Odobescu, de o importanță deosebită, întrucât ele dezvăluie într-un mod mult mai «liber» decât în corespondența de familie, preocupările de studii ale sale, relațiile cu oamenii, perioada formării sale intelectuale. Întîi, o primă revelație: raporturile prietenești intime cu Golești, și în primul rînd cu Alexandru G. Golescu-Arăpîlă, căruia i se va adresa și atunci cînd va fi ministru al cultelor și prim-ministru. Nu am știut pînă acum de o prietenie de tinerete și de preocupări intelectuale între Alexandru Golescu-Arăpîlă și Al. Odobescu, și, mai mult decît atît, nu s-a știut nimic despre pasiunea și aviditatea de informație artistică a acestui Golescu, acela ce îi arăta lui Bălcescu, în cabinetul de stampe al Galeriei de pictură de la Dresda, cîteva portrete de ale unor domnitori români⁵ și cu care Al. Odobescu putea întreține un dialog asupra artelor, în afara prietenilor săi parizieni, de generație, de tipul lui Dimitrie

⁵ Scrisoare Al. G. Golescu — N. Bălcescu, 15 decembrie 1852. În *Boierii Golești*, III, 1939, ed. George Fotino, pp. 402—404.

Berindei. Schimbul epistolar Al. Odobescu — Alexandru G. Golescu datează din același an 1852, angajându-se în jurul unor subiecte de școală și de cultură. Al. Odobescu, la Paris, audia, mai bine zis, frecvența cursul de arheologie al celebrului profesor și specialist în antichități Raoul Rochette⁶, împreună cu Dimitrie Berindei, una din căile de inițiere ale viitorului arheolog român în tainele arheologiei și istoriei artei antice. Tânărul student este prins cu copierea și prelucrarea notelor de la cursurile grele ale lui Raoul Rochette, pe care, în baza unui consens, stabilit poate la Paris între cei doi prieteni, i le trimitea lui Golescu la Dresda, ca unui student prin corespondență. În primăvară, Al. G. Golescu făcuse o călătorie de interes cultural prin Franța; în aprilie 1852 era la Nîmes, încântat de vestigiile civilizației romane: «L'attrait des antiquités romaines m'a entraîné loin dans la tournée que je viens de faire en Provence»⁷.

Cu Odobescu se va fi întâlnit la Paris⁸, venind de la Hyères, unde mersese să-l vadă pe bolnavul Nicolae Bălcescu, căruia îi este atât de apropiat, ca un frate, cum îndeobște erau Goleștii capabili de prietenie. El declara lui Ștefan C. Golescu că va mai sta la Paris și întreaga lună mai, după oare, în drum spre țară, avea să se oprească în Germania pentru a-și întâlni mama, bolnavă, aflată la băi⁹.

Dar în țară nu se va întoarce chiar atât de repede pe cât părea atunci. La Viena, dealtminteri, nici nu i se aprobă șederea. Rămase la Dresda până la sfârșitul anului, într-un cerc de neamuri care veneau dinspre Franța sau pleau într-acolo; fu invitat să-i facă o vizită Ștefan C. Golescu, din Franța, iar în privința fratelui său, Radu, era convins că va reveni la Dresda.

⁶ Désiré-Raoul Rochette, 1789—1854, profesor la Louis-le-Grand, suplinitor de istorie modernă al lui Guizot, suplinitor la catedra de arheologie, titular din 1826, membru al Academiei des Beaux-Arts, al cărei secretar perpetuu a fost din 1839. Este autorul unor opere fundamentale: *Histoire critique de l'établissement des colonies grecques*, 1815; *Antiquités grecques du Bosphore Cimmerien*, 1822; *Monuments inédits d'antiquité figurée grecque, étrusque et romaine*, 1828; *Pompeii, choix d'édifices inédits*; *Cours d'archéologie*, 1828—1835 etc.

⁷ Scrisoare Al. G. Golescu — Ștefan C. Golescu, 13 aprilie 1852. În *Boierii Golești*, III, p. 351.

⁸ *Idem*, p. 325.

⁹ Catinca Rosetti — Ștefan C. Golescu, 12 iunie 1852, op. cit., III, pp. 349—350.

Alexandru G. Golescu își manifestă insatisfacția față de mediul german, temperată de Odobescu cu un mod superior de a trece peste argumentele subiective ale partenerului său epistolar. „Arăpîlă“ nu știa nemțește și suferea, din cauza aceasta, de un adevărat blocaj, crezându-se incapabil să dobîndească vreodată cunoașterea acestei limbi: «Me voiei enfin aussi seul, aussi isolé que toi et dans un pays encore plus étranger pour moi, car je n'en connais même pas la langue et je n'ai pas fait une seule connaissance jusqu'à présent. Il est même probable que je n'en ferais point et que je n'apprendrais jamais l'Allemand, du moins à le parler, tant je me sens peu disposé à le faire»¹⁰.

Odobescu frecvența atunci, cu asiduitate, cursul de arheologie, împreună cu Dimitrie Berindei, pregătind, prin transcriere, prelegere după prelegere, pentru a le trimite lui Alexandru G. Golescu la Dresda. Urmează să se clarifice în viitor întregul program de cursuri universitare al lui Odobescu, risipindu-se odată pentru totdeauna impresia eternei boeme pariziene și occidentale a tinerilor români, și a amatorismului lor intelectual.

În iulie 1852, generalul Odobescu împreună cu alt fiu al său, Constantin, sosea la Paris, pentru a-și întâlni cealaltă parte a familiei. Tânărul își vede, însă, mai departe de studii, alergînd la cursurile lui Rochette, prinzind o bancă din față, din apropierea profesorului, pentru a se asigura de note corecte de la curs, transcrise apoi pentru el și pentru Golescu. Călătoria la Londra nu apare deci ca o vacanță amatoristică, ci ca o documentare serioasă, cum nădăjduiește să facă și la Dresda, în 1853. Studiosul are meticulozitate și consecvență, maturitate în abordarea materialului de la curs (vorbește de a treia, a șasea lecție, «opt lecții pînă acuma»¹) și o pasiune și curiozitate pentru descoperirea marelui univers artistic. Fraza și regia expunerii sînt deja în stăpînirea unui condei de artist. O evocare pitoresc-baleantică pare scrisă de Mateiu Caragiale peste un secol: «Aci avem astăzi un baiaram groasnic. Ce materhanele! ce davalma! ce pehli-vânji! ce geamalet ce mezelic! — E cu neputință să-ți descriu toate! S-ar 'speria și Țarigradu d-atîta mascaralik!»

Dar, imediat, în paragraful ce urmează, gravitatea și eleganța intelectuală se regăsesc într-o ușoară povățuire adresată Golescului, ascunzîndu-și propriile nostalgii artistice:

¹⁰ Al. G. Golescu — Ștefan C. Golescu, 23 iulie 1852, *Idem*, p. 365.

* Către Alexandru G. Golea (B. C. S., Colecția Kogălniceanu, donația G. Juvara, LXXXV/4).

«...să iubim pe bieții stră-strămoșii noștri...»

I*

Paris, vineri 16 iulie 1852

Nene badeo,

E vreme-n delungă de când ți-am priimit scrisoarea și ți-aș fi răspuns pe loc, de nu s-ar fi întâmplat tocmai vreo câteva zile după aceea sosirea aici a tată-meu și-a frate-meu.

Astfel a mai fost înfrinată ferbîntea mea dorință de a lua apărarea bieților nemți; într-o țeară unde oamenii sunt unii mai turlaci și mai zăpăciți decît alții; unii mai

acea strașnică critică nu mi-ar fi părut [atît] ¹ de nedreaptă de nu m-aș fi aflat și eu flecari și mai calici decît alții.

Serie-mi în țeara românească că neamțul e urît, e bețiv, e grosolan, e bleot ², și orice vei vrea, negreșit te-aș crede cam miniat împotriva-i și prin urmare aș zice că nu-ți place a-i face și lui partea de dreptate. În sfîrșit tot aș răbda-o. Dar ce-mi spui domnia ta astfel de lucruri, eu fiind în Franța, este-nvederat că eu nu poci face alt lucru [decît] a pune pe bietul neamț în [cîntar cu] franțezul cît e de urît, de *berenghiu*, de posac, teamă mi-e însă mult că tot el se cîntărească mai mult.

La trup, e mai gros; și la minte mai țeapăn. În sfîrșit ce ne pasă nouă de dinșii; și neamț și franțez, fie cum o fi! habar n-avem.

Noi să vîrbim de niște oameni [care] au fost mult mai de treabă decît dinșii, căci făceau case rădicînd piramide tot în vîrfuri de Piramide.

¹ Pagina fiind deteriorată, editorul a trecut, între bare drepte, posibilele cuvinte lipsă în text. Atunci cînd nu a fost în măsură să completeze textul, a semnalat prin: [?] (M.B.)

² prostălău, nătîng.

«Dar să lăsăm asta și să ne întoarcem iarăși la ale noastre. Fîind în Dresda, trebuie negreșit să-i vezi adese Muzeul; vorbește-mi, te rog, despre dînsul; deși nu sunt decît cîcî zile de cînd văzul rămășițele Parthenonului, nemuritoarele și neapropiatele lucrări ale lui Fidias, tot însă sunt doritor a afla ce comori mai sunt și-ntr-alte părți. Am auzit adese că Muzeul de Picturi al Dresdii este foarte bogat; dar cel de sculpturi? Ce capete d-operă s-au abătut printr-insul? Socotese că vei fi destul de bun a-mi spune ce impresie ți-au făcut».

Nu există încă un indice documentar asupra vizitei lui Odobescu în anii 1853 sau 1854, ci

numai peste trei ani, adică în 1855, deși rămîne deschisă încă bănuiala noastră că tînărul doritor de instrucție artistică să se fi repezit, singur sau cu Dimitrie Berindei, în vara anului următor pînă la Dresda.

Alte scrisori, din afara relației cu «badea» Alexandru G. Golea, fac parte din categoria fragmentarilor epistolare și a corespondenței răslețe a destinatarului, cu interesul sau pitorescul lor specific, așa cum este cazul scrisorii adresate lui Iuliu Zanne, parecă un pasaj din *Pseudokyneghetikos*, cu aceeași vervă spirituală și umor rafinat, expresie a unei stări psihice tonice total opuse stării depresive de peste numai două

Dacă nu mă crezi, o s-o afli de la d. Raoul-Rochette, căruia nu e nici păcat³, nici frică⁴ de Dumnezeu, [să] ne ție câte un ceas și jumătate [pe o] căldură de 34 și mai bine de graduri de căldură, închiși în odăița sa [de] vechituri. Și mai are de furcă. [?] 8 lecții pînă acuma, pe care ți le voi trimite cu-ncetul cu-ncetul. Eu însumi n-am redigeat căci de la a treia lecție a-nceput a ne face descripția unor *planches* a unei scrieri pe care am scris să mi-o aducă; o aștept ca să-ncep redacția. Așadar fă bine de rabdă încă puțin pînă le vei avea.

La lotărie n-ai avut noroc; îți trimit lista numerelor cîștigătoare; loteria du Lyon d'Angers nu s-a tras încă.

Sfîrșesc cam repede căci sunt pripit, dar nădăjduiesc că vom avea altădată mai multă vreme a taifasoi cu Domnia ta.

Al D[umi]tale frate și prieten

ODOBESCU

II

Paris, 15 august 1852

Iartă-mă d-am intirziat atîta vreme pînă a-ți scri; a fost la mijloc o călătorie la Londra de unde mă-ntorsei de vr-o două zile numai. Acum mă grăbesc a-ți da știre despre prietenul nostru Raoul Rochette. Cea din urmă lecție a lui a fost marți la 3 august; eu n-am auzit-o, dar în locul nostru a luat număroase note Berindei cu care-mpreună am urmat pînă atunci cursul; ne-a interesat cit se poate și ne[-]a dedat atîta la archeologie, ne-a învățat așa de mult să iubim pe bieții stră-strămoșii noștri Etrusci, încît acum ne lipsește ceva, unde nu ne mai vărbește bătrînul Rochette, despre ei.

Notele au fost luate cu mare băgare de seamă și-n număr foarte mare; dacă redacția nu e de laudă, cel puțin e prea eșactă; am avut noroc să găsim totdeauna locuri pe banca întii, astfel încît profesorul ne[-]a vorbit de-aproape.

³ teamă, șters în manuscris

⁴ păcat, șters în manuscris

luni în care avea să-și încheie existența Odobescu, la 9 noiembrie 1895.

O notă de interes care depășește cadrul protocolar impus de funcția diplomatică a lui Odobescu la Paris oferă scrisoarea-telegamă trimisă Hermionei Quinet în 1885. Încă o dată se dovedea cit de apropiat se socotea Odobescu de familia lui Edgar Quinet, pe care o cunoscuse din 1851—1855. Acum exprima văduvei și fostei compatrioate recunoștința românilor pentru devotamentul profund cu care soții Quinet slujiseră cauza noastră națională după 1848. Odobescu vorbea fiicei lui Gheorghe Asachi cu un sentiment elocvent al amintirii afectuoase ce i-o purta unuia dintre mentorii tinereții sale la Paris.

Marin BUCUR

dar e foarte
cortez, - pe care
scitire cu mas
completa, la Paris
& me regrette
considera

Marin
6 24 Sept
1895

Nădăjduesc dar că te vei mulțumi de lecția ce-ți trimit, ți-o dau ca un specimen și te rog a-mi face observații asupra-i, dacă n-o vei găsi mulțumitoare; înainte de a-ți trimite pe a patra, aștept un răspuns de la Domnia ta.

A-ți spune ce fac în Paris de vreo 6 săptămîni, mi-e rușine; de aceea te voi întreba mai bine ce faci Domnia ta prin Germania, căci sînt [sigur]⁵ că nu ești dintre acei ce nu fac nimic; bunăoară ca d-alde noi. Învățat-ai nemțește? La anu cînd te voi întîlni (căci nădăjduesc a te vedea la anu, trecînd în țeară), vom vărbi nemțește și-mi vei spune dacă bieții nemți tot îți sînt atît de dragi.

Aci avem astăzi un baiaram groasnic. Ce meterhanele! ce davalma! ce pehlivăni! ce geamale! ce mezelic! — E cu neputință să-ți descriu toate! S-ar speria și Țarigradu d-atîta mascaralik! De-ți dai osteneala a citi gazeta, vei vedea pe ce s-a cheltuit un milion.

Dar să lăsăm aste și să ne întoarcem iarăș la ale noastre. Fiînd în Dresda, trebuie [negr]eșit să-i vezi adesea Museul; vorbește-mi, te rog, despre dînsul; deși nu sunt decît cinci zile de cînd văzui rămășițele Partenonului, nemuritoarele și neapropiatele lucrări ale lui Fidias, tot însă sînt doritor a afla ce comori mai sînt și-ntr-alte părți. Am auzit adesea că Museul de picturi al Dresdei este foarte bogat; dar cel de sculpturi? Ce capete d'operă s-a[u] abătut printr-însul? Socotesc că vei fi destul de bun pentru a-mi spune ce impresie ți-au făcut. Cit despre [mine] îmi voi face o plăcere a-ți scri de cite ori voi gîndi că nu te prea supăr.

Priimește, te rog, de la mumă-mea și de la Maria mii și sute de complimente și-ncrede-te totdeauna

în adevărata prietenie
a plecatului Domnii tale

ODOBESCU

III

Paris

Luni⁶, 4 octombrie 1852

Priimește, te rog, deocamdată, neică Golescule, această lecție a lui Raoul Rochette.

Azi de dimineată ți-am priimit scrisoarea și peste puțin îți răspund trimițîndu-ți încă o lecție.

Acum v-o citeva cuvinte numai, căci sînt plin de treburi. Va să ne mutăm peste puțin și de aceea las pentru altădată, cînd voi fi mai liniștit, mulțumirea de a-ți scri mai pe larg.

Complimente mii și sute de la mama și Maria
și frățească salutare
de la prietenu-ți

ODOBESCU

N.B. În cea din urmă lecție am făcut o greșală pe care n-am băgat-o de seamă tocmai după plecarea plicului; iat-o și fă bine d-o îndreptează: Descriind oglinzile etrusce zic că sînt săpate pe dinafară și lucii pe dinăuntru, e dimpotrivă, căci *ele sînt lucii pe dinafară și săpate pe dinăuntru*.

Mă voi ocupa îndată de Lotăriile D[umi]tale. Dar știu c-ai pus în gînd să cîștigi! ⁷

⁵ Pagini deteriorate; completările aparțin editorului.

⁶ inițial: *Marți*, șters în mss

⁷ Pagina manuscrisului este deteriorată.

Paris
14 oct[ombrie] 1852

Iată a șeasa lecție. Crez că vei fi priimit pe celelalte.
 În lotării n-ai câștigat nimic; singura care nu s-a tras încă este La grande Loterie nationale; mai va vr-o 6 luni.
 Acum șez Rue de Tournon no. 14.
 Aceasta nu se socotește ca scrisoarea.
 Rămii sănătos

ODOBESCU A.

V

[1860]

Domnule Ministru ^a,

Crezînd că serviciile mele în postul de Secretar pentru limba franceză nu vă mai sînt necesarii, cu onoare vin a vă ruga să priimiți demisiunea mea din acest post.

Priimiți, vă rog, Domnule Ministru, încredințarea prea osebitei mele considerațiuni

ODOBESCU A.

D[omniei] sale
 Domnului Ministru Secretar de Stat
 la Depart[amentul] Affacerilor Străine

Madame Edgar QUINET
 Bourgenbresse
 [Ștampilă] Bourg 14 mai 85[?]
 Bourg de Paris 48842 85 14 10 35

Madamé*, je suis fier d'avoir à remplir un devoir patriotique en associant par la pensée la Roumanie — notre patrie commune à quelle l'illustre Edgar Quinet a donné des preuves si éloquentes et si efficaces de son intérêt et de sa sympathie à tous ceux qui devant son image réverée honnorent aujourd'hui la mémoire de ce penseur profond, de ce grand écrivain, de cet homme au cœur droit et généreux.

Veillez bien agréer aussi, Madame, mes très respectueux hommages.

ODOBESCU

* Către Hermi
 Quinet (Bibli
 que Nationale
 Paris. Nouve
 acquisitions fr
 çaises 15515. Lett
 adressées à Mada
 Edgar Quinet,
 332)

D-nei Edgar QUINET
 Bourgenbresse
 [ștampilă] Bourg 14 mai 85[?]
 Bourg de Paris 48842 85 14 10 35

D-nă, sînt mîndru că am de îndeplinit o datorie patriotică asociînd prin gînd România — patria noastră comună față de care ilustrul Edgar Quinet a dovedit atît de elocvent și eficace interesul și simpatia sa — tuturor celor care, în fața imaginii

^a Adresată probabil aceluiași Alexandru G. Golescu, în perioada interimatului său la Ministerul de Externe, în 1860. (B.C.S., XXVII/9)

sale cinstite, onorează astăzi memoria acestui ginditor adinc, al acestui mare scriitor al acestui om cu inima dreaptă și generoasă.

Vă rog să priimiți, de asemenea, d-nă, omagiile mele, cele mai respectuoase.

ODOBESCU

București
le 24 sept[embrie] 1895

* Scrisoare către
Iuliu Zanne. (B.C.S.,
Colecția Kogălni-
ceanu, donația G.
Juvara, XXVII/9)

Cher Monsieur*,

Je le regrette bien, mais vous ne m'avez pas convaincu:

Un canard aux navets n'a jamais été en roumain, qu'une *rață cu gulii* et jamais *cu napi*.

Je sais bien que le *Dictionnaire de Bude* fait toute une classification de *napi* et en confond une espèce avec les *guli*.

Mais c'est du dialect transcarpatin et votre grammaire française est faite pour nos écoles, où les enfants n'ont pas besoin de connaître les idiotismes maraichers d'outre-monts.

En ce qui concerne le *de*, puisque vous saviez qu'il est purement français et incorrect en roumain, pourquoi, diable! aideriez-vous nos enfants à desapprendre leur langue?

Malgré tout cela votre grammaire française *me* va fort sincèrement et tout en persistant dans une critique sévère, au point de vous demander de corriger tout cela dans la prochaine édition.

Je vous reitère, avec mes compliments, l'expression de ma sympathique considération.

ODOBESCU

București
24 septembre 1895

Dragă D-le,

Regret din toată inima, dar nu m-ați convins:

Un canard aux navets n-a însemnat niciodată în românește decît *rață cu gulii* și niciodată *cu napi*.

Știu că Dicționarul de la Buda face o clasificare completă a *napilor* și confundă o specie din aceștia cu *guliile*.

Dar acesta aparține dialectului transcarpatin și gramatica dumneavoastră franceză este făcută pentru școlile noastre, unde copiii n-au nevoie să cunoască idiomatisme de zarzavaturi de peste munți.

În ceea ce privește *de*, din moment ce știati că este o particularitate a limbii franceze și incorrect în românește, pentru ce, la naiba! ajutați copiii noștri să uite limba lor.

În pofida tuturor acestor lucruri gramatica dumneavoastră franceză e exact ce ne trebuie și voi persista mereu într-o critică severă pînă acolo încît vă voi cere să corectați toate acestea într-o posibilă ediție. Vă repet, odată cu complimentele mele, expresia simpatiei mele adinci.

ODOBESCU

*Priimit, va rog, d-ului
meu în, încredutarea
pe' rubrică mek consideratimi*

Arhivă
SALA DE LECTURĂ

*Dr. G. Zanne
Danubius, București, secretat n. M.
6 sept. 1895*

R E S T I T U I R I

B. P. HASDEU

Contribuții la istoria vodevilului

ÎN ARHIVA B. P. HASDEU DE LA CABINETUL de manuscrise al Bibliotecii Academiei R. S. România, se păstrează în mapa a V-a, sub numărul de manuscris 31, un caiet de format mare, cartonat, cu file albe scrise cu cerneală neagră, dar uneori și cu creionul. Pare un caiet de școlar, dar cu însemnări extragimnaziale în limba rusă. Tânărul B. P. Hasdeu va fi dovedit o precocitate creativă excepțională din moment ce paginile în discuție sînt pline cu proiecte, fragmente sau opere finite, de genuri diferite: poezie, proză, dramă, tragedie, vodevil, însemnări cu caracter istoric, filologic, folcloric.

În acest cadru miscelaneu, se află — între filele 20-43 — piesa de teatru într-un act *Trei miri și trei mirese*, subintitulată «vodevil». Este singura compunere dramatică cit de cit încheiată, deși cupletele muzicale — așa-zisele «cinticele» din tradiția vodevilului românesc — sînt scrise la sfîrșit. Ele poartă însă indicația introducerii lor în scenă, astfel încît întregul text capătă o structură încheiată și piesa are un final. Ne miră astăzi lăsarea lui la o parte, de către Ecaterina Dvoicenco, în volumul ei din 1936, unde, în materie de teatru se oprește numai la fragmente sau proiecte.¹ Probabil realitatea manuscrisului să fi descurajat pe distinsa cercetătoare, deoarece, într-adevăr, grafia are un caracter aproape stenografic, cu dese ștersături și adăugiri înghesuie printre rinduri. Meritul descifrării și traducerii paginilor în discuție — aparent imposibil de abordat — revine harnicei noastre colaboratoare Natalia Protopopescu, care ne-a dat posibilitatea să stabilim un text important, mărturie a primelor încer-

cări literare ale lui B. P. Hasdeu. Pe alocuri, vodevilul pune probleme de alegere a unor replici, de ordonare a cupletelor în versuri și chiar de întregire a frazei cu ceea ce autorul însuși a șters și nu a mai completat. Bineînțeles, toate aceste operații obișnuite de editor, le-am notat foarte clar, pentru a da cititorului imaginea adevărată a stării de elaborare a manuscrisului.

În ceea ce privește conținutul, *Trei miri și trei mirese* ilustrează cu prisosință genul: comic facil, o acțiune artificios încărcată și cu o vagă intenție moralizatoare. Acțiunea s-ar putea rezuma în modul următor: tânărul ofițer de cavalerie, Evgheni Ivanovici Grodski este solicitat de prietenul său, Serghei Mihailovici Dobreakov — «gras și greoi» — să convingă pe tinăra de 16 ani, Sofia, de dragostea lui. Dar ofițerul de cavalerie se îndrăgostește el de proaspăta absolventă de pension și amîndoi pun la cale căsătoria lui Dobreakov cu mătușa Sofiei, «fata bătrînă» Agafia Afanasievna. După multe peripeții, în care un rol important au și cei doi servitori, Petrușka și Natașa, totul se termină cu... trei miri (Grodski, Dobreakov, Petrușka) și trei mirese (Sofia, Agafia și Natașa). Cupletele — uneori nu îndeajuns de articulate acțiunii — au rolul de a sublinia nota moralizatoare, prin apartenuri cu publicul despre soții încornorați, despre căsătoriile de dragul banilor sau despre prietenia înșelată. Încîntătoarea Sofia spune, într-un cîntecel, încă înainte de a cuceri pe Evgheni, că pentru femei e un fleac să-și înșele bărbatul, deci este evidentă o temă obișnuită a speciei, care dă chiar titlul unui prim vodevil de V. Alecsandri: *Înșelătorul înșelat*.

¹ *Începuturile terare ale lui B. Hasdeu*, București, „Fundatia pentru literatura si arhiva”, 1936. Dealtfel, cîntecul anilor, vodevilul lui Hasdeu fost semnalat N. Romanenko cunoscutele studii, precum de colega I. Spireanu, cadrul unei de teri la Institutul „G. Călinescu”

Agafia Atanasievna este o Caliopi Busuioc de mai târziu, din *Muza de la Burdujeni* de Costache Negruzzi. Dar incitația putea să-i vină tinărului autor și din literatura rusă sau polonă cu care B. P. Hasdeu era în contact în anii începuturilor. În Rusia, vodevilul se dezvoltă ca gen în primele decenii ale secolului al XIX-lea, fiind ilustrat de nume precum A. I. Pisarev, D. T. Lenschi și chiar de marele scriitor Gribodov². Dar chiar în caietul în care Hasdeu își scrie compunerea, există o filă cu cârțile poloneze de care se interesa sau pe care le avea în bibliotecă, listă de unde nu lipsesc și nume de dramaturgi. Așa, de pildă, este prezent Józef Korzeniowski, autor printre altele al comediei *Panna mezaika* (*Domnișoara măritată*)³. Însă peste toate acestea se afla voga Teatrului de Vodevil din Paris, căruia i se puseseră bazele în 1792, stimulând condeiele unor Barré, Rodet, Scribe ș.a. Dealtfel, trupele franceze de varietate circulau în această zonă fără opreliști. Înainte de înfriparea teatrului românesc și de succesul lui Millo în *Chirișii* lui V. Alecsandri, trupa Foureau — de pildă — își inaugurează prima stagiune la Iași în 4 decembrie 1832. Sint aduse echipe și din alte părți, cum se întâmplă în 1837 cu o trupă franceză de la Odesa care rămâne în Moldova o întreagă stagiune. În felul acesta, gustul public pentru vodevil este ciștigat, cum se exprimă plastic Costache Negruzzi într-o scrisoare către Gheorghe Asachi din 1838: «n-am mai vrut să vedem nici Pierrot, nici Arlechin, nici pasul numit *nec plus ultra*; am cerut vodevile»⁴. Acestei mode i se supune și B. P. Hasdeu încercând să adapteze teme de largă circulație, ținându-se foarte aproape de modelele epocii. Într-un caiet de mai târziu, cu extrase diverse, am întâlnit conspectat și un vodevil în 2 acte din 1855 de Dumitrescu, J.: *Smărăndița sau fata pindarului*⁵.

Vodevilul *Trei miri și trei mirese* nu este datat, ca dealtfel toate compunerile din caietul intitulat de autor pe prima filă, parțial deteriorată: «*Excerpta, Analecta, Marginalia ad Res Dacoromanas spectantia. Volumen 4*». Doar într-o scrisoare adresată unei personalități locale se spune că avea 14 ani și că era elev în clasa a IV-a a Gimnaziului regional din Chișinău. Dar conceptul epistolei se află la finele caietului și înscamnă că tot ce scrisese înainte, peste cincizeci de file, inclusiv vodevilul de față, fusese creat la o vîrstă incredibilă, în anul 1850 sau mai devreme! Pe de altă parte, începutul unui

alt vodevil *Kupacupckii ofiser* (*Ofișerul cuirasier*) ne sugerează că însemnările din caiet ar putea fi mai târzii, din vremea cînd autorul român slujea ca husar în armata rusă. Alte dovezi însă vin să ne confirme că avem de-a face cu un caiet de școlar. Un proiect de piesă este intitulat *Mecm gimnazicma* (*Răzbunarea unui licean*), iar în cuprinsul vodevilului *Trei miri și trei mirese*, la filele 28^a și 29^a, între scenele VII și VIII, acțiunea este întreruptă pentru a face loc la două pagini de exerciții algebrice gimnaziale.

Chiar dacă precocitatea tinărului Hasdeu ne înspăimîntă prin varietatea preocupărilor, vastitatea proiectelor (o proză istorică *Arbure* urma să aibă 20 de capitole) și prin îndrăzneala abordării tuturor speciilor genului dramatic, trebuie să constatăm că încercările sale sint totuși mimări ale unor maeștri care îl impresionau pe tinărul învățăcel.

Remarcabil rămîne faptul că B. P. Hasdeu, aflat la confluența mai multor culturi, se interesa în mod sistematic — în atmosfera prielnică a familiei — de mersul literaturii române cu ale cărei cerințe încerca să-și acorde propria creație. Aproape toate proiectele de piese de teatru (dintre care 3 vodeviluri «dacoromâne»), din caietul 31 au notat ca loc al acțiunii «Moldova» sau «Tătărași, Moldova». Iar între aceleași file, gimnazistul B. P. Hasdeu nota, fără tăgadă în poezia *Sînt român*:

«Pe români, din inimă și suflet
Îi iubesc ca pe frați. Pentru români
Sînt gîta să mă jertfesc,
Cu brațul, cu mintea și cu sufletul
Fi-va o iubire sfîntă.»

Înclinația pentru teatru, preponderentă în manuscrisul pe care l-am prezentat, marele nostru scriitor o vedea în ascendența familiei sale. El vorbea astfel, în 1890, de trăsături, precum «gust special pentru teatru», «caracter vesel» și «poantă satirică», ce le-ar fi moștenit de la bunicul Tadeu Hasdeu, perpetuate apoi în personalitatea fiicei sale, Iulia⁶.

În acest context a creat B. P. Hasdeu vodevilul *Trei miri și trei mirese* și publicarea lui pentru prima oară în traducere din limba rusă (echivalența românească fiind realizată de poetul Victor Tulbure) constituie, desigur, încă un pas spre cunoașterea plenară a uncii dintre cele mai de seamă personalități ale culturii românești din secolul al XIX-lea.

Stancu ILIN

² Vezi culegerile *Старый русский водеви* 1819-1849, Moscova, 1937 și *Русский водеви*, Moscova, 1959.

³ Vezi și I. C. Chișimia, B. P. Hasdeu — studiu introductiv la ediția Ioan Vodă cel Cumplit, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1942, f. LXXXVI și urm.

⁴ Apud Ioan Massoff, *Teatrul românesc*, București, E. p. l., 1961, p. 217.

⁵ BAR, Arh. B. P. Hasdeu, Mapa IV, ms. 4.

⁶ Cf. *Atavisme în Oeuvres posthumes de Julie B. P. Hasdeu. Chevalerie*, Paris, Librairie Hachette, 1890, p. 281.

Această fotografie, păstrată în colecțiile Bibliotecii Centrale de Stat, sub cota F85489, vine să completeze iconografia hasdeiană destul de lacunară în ceea ce privește perioada ultimilor ani din viața scriitorului.

Documentul fotografic donat de către Ecaterina-Bacalbașa, în 1938, îl reprezintă pe Hasdeu la monumentul înălțat al fiicei sale Iulia.

Maria POLOJINȚEV

TREI MIRI ȘI TREI MIRESE

vodevil

EVGHENI IVANOVICI GRODSKI — un tânăr ofițer de cavalerie, poartă totdeauna mănuși albe și în mână un stilet, 23 ani.

SERGHEI MIHAILOVICI DOBREA KOV — un bărbat gras și greoi de 30 ani, poartă frac de culoare verde deschis cu pulpane lungi și ceva asemănător cu o pălărie; când vorbește caută, parcă, cuvintele ca să se exprime mai bine.

LIUBOV AFANASIEVNA KANAREIKOVA, cam 40 ani, (vecina lor).

AGAFIA [AFANASIEVNA] — sora ei, de 32 ani, vorbește prețios, cochetează, e îmbrăcată după ultima modă.

SOFIA — fiica Liubovei, cu pensionul recent terminat și — ca toate absolventele acestui institut — ușurată; 16 ani.

PETRUȘCA, [KLIMICI], — servitorul lui Grodski.

NATAȘA — servitoarea lui Kanareikova.

SCENA I

Natașa și Petrușka

PETRUȘKA: Atendes, atendes, Natalia Alexeevna, eu, care va să zică, permiteți-mi să bonjuresc eu dumneavoastră, noi, care va să zică, nu ne-am văzut de o sută de ani, îmi este foarte plăcut să vă văd și, care va să zică, și așa și pe dincolo, să conversez eu dumneavoastră.

NATAȘA: Da, despre ce o să vorbim?

PETRUȘKA: Cum adică despre ce, despre privelistea asta frumoasă, care va să zică, mai frumoasă ca de obicei sau despre ochisorii dumneavoastră, care, va să zică, m-au impresionat în mod drăcesc.

NATAȘA: Adevărat?

PETRUȘKA: Care va să zică pot să vă asigur de persoana mea.

NATAȘA: Fiți mai retras și mai bine spuneți-mi ce face tinărul dumneavoastră domn, Serghei Mihailovici: iată cum ne-a blagoslovit d-zeu cu un mire: același lucru pot să spun și despre Evgheni Ivanovici, deși nu l-am văzut decât de două ori. Oricum, recunosc că este mai avantajat, e foarte drăguț. O, de am avea noi așa noroc!

PETRUȘKA: Ba, să mă iertați, dar Serghei Mihailovici este un om de seamă, și pe lângă aceasta eu sînt prieten bun, care va să zică, cu lacheul lui, Gavriușa. Și el mi-a povestit că stăpînul lui, care va să zică, vrea, care va să zică, să se însoare cu cineva de la dumneavoastră; cît despre stăpînul meu, noi, care va să zică, sîntem, știți, în stăpînirea atotputernică a... (Își lovește buzunarul).

Azi mirii toți din lumea mare
vinînd un trai cît mai bănos
își duc mireasa la altare
doar dacă-i zestrea cu folos.

Dar și femeile-s de vină
că umblă să-și găsească soți...

De ei e lumea-ntreagă plină
dar plină de datorii sînt toți.

«Tînjește pentru-a mea iubire!»
așa-ntre ele se-amăgesc.

Nici una însă n-are știre
ce-n taină soții urmăresc.

Minciuna nu stă ea degenba

te-nvață să momești, să minți
și cum să-ți cadă dragă baba
ce-a strîns în lăzi destui arginți.

Se vede, — așa-i dat să se facă
o cununie cu temei:

de ești bogat — pe trai nîneacă
Și alți, eîte vrei, femeii

Eu nu vă-nșir la vorbe goale,
vă spun doar adevărul erunt —

căci violența dă tîrcoale
la bani ce pentru asta sînt.

Iar de la bani prind să se-arate
și coarnezle. Și-oriunde cați
vezi numai soațe-ncornorate
și numai soți încornorați.

Și tocmă stăpînul meu caută așa ceva, care va să zică (își lovește buzunarul).

NATAȘA (cu dispreț): Mare scofală, stăpînul dumneavoastră, dar cine a zis că noi n-avem bani, zeci de mii, cine?

PETRUȘKA: Mare minune, numai al nostru, care va să zică, Serghei Mihailovici ar accepta zestrea. Dar stăpînul meu l-a sfătuit să nu o facă.

NATAȘA: Cine, stăpînul dumneavoastră, hai povestiți-mi.

PETRUȘKA: Deși nu se cade, care va să zică, să pâlăvrăgim despre ce discută stăpînii, dar eu doară de dragul dumneavoastră, care va să zică. Ah, Natalia Alexeevna, dar dumneavoastră, pentru asta, permiteți-mi măcar o dată (își duce degetele la buze și sărută).

NATAȘA (cu violență): Bine! Bine! Numai nu mă chinuiți, povestiți.

PETRUȘKA: Iată, deci, astăzi Serghei Mihailovici, care va să zică, a vorbit cu Evgheni Ivanovici despre domnișoara dumneavoastră; adică l-a descris cît de mult, care va să zică, o adoră și l-a rugat pe Evgheni Ivanovici să-l salveze de neceaz care va să zică; vedeți, el a vorbit deja cu mama ei, care va să zică, dar cu domnișoara dumneavoastră, care va să zică, nu reușește de loc și l-a rugat pe stăpînul meu să o facă, știți, în locul lui, iar stăpînul meu a început să-i spună de una, de alta, care va să zică, ea, spunea stăpînul meu, nu este dintre acelea care ar putea să vă placă: cu ea, spunea el, se poate

NATAȘA (îi lovește buzele cu mina): Ticăloși sințefi amîndoi, eu stăpinul dumneavoastră eu tot (fuge). (Petrușka rămîne perplex cu miinele întinse.)

Petruska singur

La joc de cărți stăpînul dacă pierde
pe cine oare este supărat
și vine cu nuiua sa să-l dezmierde?
pe servitor... Că el e vînovat.
Stăpînul cînd se ceartă cu nevasta
ori este beat, ori poate doar tehuț,
cine plătește iarăși, pentru asta?
Păi, cine altu? servitorul lui.
Cînd pe stăpîn, rămas pe punga goală,
actrița îl înșeală în amor
cine inghite-o nouă ciomăgeală?
Păi, tot Petruska... bietul servitor.

SCENA III

(În prim plan o ușă în camera din casa lui Kanareikova și în fund o altă ușă. În față o masă, lângă ea un scaun pe care stă Sofia. Natașa intră pe ușă.)

[31]

(Sofia stă lângă o măsuță și citește o carte. Natașa intră tiptil.)

NATAȘA: Iertați-mă, am ieșit numai pentru o clipă. Și nu fără folos. Am descoperit o taină, domnișoară.

NATASA: Da, și ce interesantă.

NATAȘA: Fie-vă milă, domnișoară, voi vorbi. Iată cum a fost. Am ieșit din biserică, o, de ați ști ce predică a ținut părintele Alexei și cât de înduioșător.

SOFIA: Te rog, fă-mi un serviciu, nu mai ocoli...

NATAȘA: Fie, fie. Iată, vin de la biserică și chiar lângă ușă mă oprește Petrușka. Atendee, doamnă, spune, iar eu am și pornit să vorbesc cu el. Iar el era atît de politicoe, o minune, tot Mamzel și Mamzel și mi-a spus, cîcă, stăpînul lui, Evgheni Ivanovici l-a făcut pe Serghei Mihailovici să nu se însoare cu dumneavoastră, iar eu i-am spus vai, ce om nemernic, dar în inima mea, zău îmi spun, bravo, bravo lui, și, cîcă, l-a rugat Serghei Mihailovici pe Evgheni Ivanovici să vorbească cu dumneavoastră, să vă spună că el, cîcă, vă iubește, vă adoră, iar acela spunea: că ce e ea?

SOFIA: Ce e ea, o, Doamne, cum a îndrăznit să spună astfel de lucruri mîrșayul de el.

[illegible]

NATAȘA: Și eu i-am spus lui Petrușka, mirșavul de el, iar el — că Evgheni Ivanovici i-a promis, cică, să discute.

SOFIA: Da ce-l privește...

NATAȘA: Ah, Sofia Pavlovna, faceți-mi un bine și nu-l spuneți nimic.

Că el, se prea poate, pe bietul Petrușka...

SOFIA: Nu-ți face griji, mi-a venit o idee nouă, știi...

NATAȘA: Care?

SOFIA (cîntă):

Femeile-s istețe-ntotdeauna
și-atît de bine firea și-o prefac
că pentru ele-a ticlului minciuna
și-a înșela bărbații e un fleac.
Deși se scot și astăzi la iveală
prin ziar că ele cad în laț ușor,
să nu le-nvețe nimeni cum se-nșeală
căci asta-i poate chiar natura lor.

Iaca așa, ține minte, eu o să-ți spun despre lucrurile astea, dar tu ești, probabil, gata să dezvălui toate lui Petrușka ăla al tău.

NATAȘA: Zău că n-o să-i spun.

SOFIA: Atunci să mergem în camera mea și o să-ți povestesc (vor să plece).

SCENA IV

Aceiași și Agafia

AGAFIA: O, Doamne, am obosit, vă rog să mă credeți, nu-mi simt picioarele, și Kuzma Feodorovici, monstrul ăsta, mă chinuiește, are 40 ani și tot mai vrea să fie galant cu fetele.

NATAȘA: Dar ce e de ris că el vă face curte atît de asiduă, zău, că el ar fi fost pentru dumneavoastră un soț minunat.

AGAFIA: Mai taci o dată, ghiavoliță ce ești.

Ah, fetele! N-ai loc de ele

cît de viclene sînt și rele.

Chiar slujitoarele-au prins glas

ca să ne ridă azi în nas!

Și deopotrivă sînteți toate

de rele și de vinovate.

SOFIA (încîlinindu-se): Ba, cer iertare. Nu-s de vină.

Natașa noastră e blajină.

AGAFIA: Tu îi dai iriu! E vina voastră

că-s ele-așa...

SOFIA și NATAȘA: Nu-i vina noastră!

AGAFIA: Ba, sînteți, sînteți vinovate!

SOFIA: Iertare-mi cer, dar n-ai dreptate.

NATAȘA: De ați fi văzut la Fekla Sidorovna, care nu e ca noi (pozează afectat).

SOFIA (făcînd o reverență): Iertați-mă, doamnă, dar eu n-am zis nimic rău, ci numai am vrut cu inima curată ca săracul Kuzma Fedorovici să nu sufere atît din cauza cruzimii dumneavoastră.

AGAFIA: Da, așa este, și eu observ că el, sărmanul, suferă; dar Kuzma Fedorovici este pentru mine bătrîn, e aproape de două ori mai mare ca mine.

NATAȘA: Deci are o sută de ani.

AGAFIA: Proastol! Pleacă de aici, cu tine nu merită să stăm de vorbă. (Natașa pleacă, făcînd reverențe.)

SCENA V

Agafia și Sofia

SOFIA: Mătușico, la ce bun să te superi pe prostuța asta, ea nu-și dă seama ce spune. Servitorii umblă ca trași pe sfoară, nu îndrăznesc să răspundă nimic altceva decît da, da așa este.

AGAFIA: Dar cine este vinovat că servitorii sînt răsfățați, înălțimea voastră, pentru ce era nevoie să-i permițeți acestei fetișcane să pălăvrăgească de cîte ori i se năzarește. A... (Intră un lacheu.)

SCENA VI

Aceiași și lacheul, iar mai apoi Dobreakov și Evgheni

LACHEUL: Serghei, cum oare îl cheamă, hai, hai..., bailovici Dobreakov.

AGAFIA: Invită-l (intră Dobreakov cu un buchet de flori în mînă și Evgheni).

DOBREAKOV: Am onoarea să vă dovedesc stîmă prea, sau mai bine preasupusă și totodată permițeți-mi să vă ofer acest buchețel, iar dumneavoastră (către Agafia) acest trandafir.

AGAFIA: Mulțumesc mult (se acoperă cu șorțul).
 SOFIA (privindu-l pe Evgheni): O, ce frumos e.
 EVGHENI (privindu-le pe amindouă): Care dintre ele, probabil asta (arătând spre Agafia), dar cealaltă cine e, și, zău, că e foarte frumușică.
 DOBREAKOV: Totodată permiteți-mi să vă recomand pe ofițerul de cufraseri Evgheni Ivanovici Grodski.
 AGAFIA: Vă rog să luați loc (se așează).
 EVGHENI (într-o parte): Pe cine să întreb mai întâi de sănătate pe a bătrână sau pe a tânără, mai bine pe a tânără. (Către Sofia): Permiteți-mi să vă întreb de sănătate.
 SOFIA: Milles graces, Mr. Evgheni. Slavă Domnului.
 DOBREAKOV (lăudând-o): ...Domnului, cât de veridic Slava [Domnului. (Sofia își pleacă ochii; către Agafia): Vai, permiteți-mi, am greșit, vedeți așa sint eu că folosesc mereu unele cuvinte mai sonore în locul altora, așa, de pildă, în loc de masă spun măgar, în loc de fată, spun pasăre, ce să fac, așa mi-e obiceiul, încă îmi amintesc că acum cîțiva ani în urmă... (Într-o parte): dar permiteți-mi să vă spun cîteva cuvinte (vrea să plece cu Agafia).
 EVGHENI (la ureche): Pe care mi-ai lăsat-o?
 DOBREAKOV: Pe mamă. (Pleacă împreună cu Agafia.)

SCENA VII

Evgheni și Sofia

EVGHENI (în sinea lui): Cum să încep. Dar, zău, că e minunată, cu cît mai mult curaj, cu atît mai bine. (În acest moment ea se apropie de masă și își ia lucrul de mină.)
 SOFIA: Luați loc.
 EVGHENI: Mulțumesc. Permiteți-mi să vă întreb, e lucrul dumneavoastră de mină?
 SOFIA: Al meu.
 EVGHENI: Ce minunat tablou. Alături curge un pîrîiaș.
 SOFIA: Da.
 EVGHENI: Permiteți-mi să vă întreb, ce vedere e asta?
 SOFIA: Sihatovka.

EVGHENI: Păcat, e un castel străvechi, nu odată am avut ocazia să trec prin această pădure și fără voie mă opream de fiecare dată să iau masa acolo. Ați brodat o stîncă pe care paște o cireadă, lipsese doar păstorul și păstorița și gata Arcadia, sau Tirolul.
 SOFIA: Dar ce este Arcadia, așa se numește un oraș?
 EVGHENI (într-o parte): Asta-i o proastă sau eu sint prost (către ea): E o regiune în Grecia slăvită de mulți poeți.
 SOFIA (cu naivitate): Acolo locuiesc păstorii?
 EVGHENI: Da, și păstorițe.
 SOFIA: Ce drăguț trebuie să fie acolo. Dar Tirolul...
 EVGHENI: Este o regiune în Austria.
 SOFIA: Și acolo locuiesc păstori?
 EVGHENI: Da. Sint vestiți prin firea lor veselă și prin cîntecele lor.
 SOFIA: Și acolo sint păstorițe?
 EVGHENI: Sint.
 SOFIA: Deci ați fost și acolo.
 EVGHENI: Nu, am citit foarte mult despre ei.
 SOFIA: Cărțile mint, să nu le dați crezare. Pînă la vîrsta de 10 ani eu n-am putut să învăț să citesc, dar alfabetul îl știam pe de rost.
 EVGHENI (într-o parte): Ce soțioară. Vă place viața la țară, pe cînd mie... toată viața mea de la oraș nu mi-aș da-o pe cea petrecută de mine la țară. Și dumneavoastră?
 SOFIA: Eu?
 EVGHENI: Vă place viața la țară?
 SOFIA: Da.
 EVGHENI: Dar să călăriți vă place?
 SOFIA: Nu-mi place.
 EVGHENI: Îmi pare rău, am fi putut să alecătuiam o cavalcadă, eu, dumneavoastră, Dobreakov...
 SOFIA: Ha, ha, ha! (ride).
 EVGHENI: De ce rideți?
 SOFIA: Dar cum poate un monstru ca Dobreakov să călărească?
 EVGHENI (într-o parte): În sfîrșit, a spus un adevăr (către ea): dîmpotrivă călărește foarte bine și poate oricînd să se întreacă iscusit cu orice călăreț bun.
 SOFIA (ride): Ha, ha, ha!
 EVGHENI: Iar rideți.

[9]

SOFIA: De ce nu, cum îl suportă calul?

EVGHENI: Dar el este foarte ușor.

SOFIA: Ha, ha, ha!

EVGHENI (în sinea lui): Asta-i proastă de tot. (Către ea): bietul de el.

SOFIA: Cine?

EVGHENI: Dobreakov, doar el...

SOFIA (întrerupându-l): Vă place grădina?

EVGHENI (în sinea lui): Iată, chipurile, am construit o baterie, dar a fost distrusă. (Către Sofia): Da, foarte mult, și dumneavoastră?

SOFIA: Da, desigur.

EVGHENI: Însă, știți, la nimeni n-am văzut o grădină ca cea a lui Dobreakov.

SOFIA: Da.

EVGHENI: El o îngr...

SOFIA (întrerupându-l): Știți, eu n-am reușit deloc să cultiv la noi flori.

EVGHENI (în sinea lui): Din nou văd că ea nu e proastă, ci se prefăce. (Către ea): Eu pot să vă procur niște flori.

SOFIA: De la cine?

EVGHENI: De la prietenul meu.

SOFIA: Nu, mai bine le procurați de la Kuzma Fadeici.

EVGHENI (în sine): Sînt complet dezorientat. Bine.

SOFIA: Da. (Se aude o voce de după scenă: Sofia, Sofia). Iertați-mă (pleacă).

SCENA VIII

Evgheni singur, apoi apare Petrușka

EVGHENI: Nu, ea se prefăce, nu e proastă. Totuși, după cîte văd, nu-l suferă pe Dobreakov și într-adevăr este foarte drăguț, o minune! Ce ochișori, ce năsuc, ce guriță, dar e proastă, stal, mi-a venit o idee minunată, Petrușka al meu e prieten cu Natașa ei, care, probabil, știe dacă e proastă sau nu. Îi voi ordona să afle acest lucru, în caz contrar îl voi amenința cu bețisorul.

*Excerpta,
Analecta, Marginalia,
etc... 4.*

*ad Hic Daco-Romanus
spectantia 4*

Soțiile-s comori divine
de fiecare soț rivnite.
Iar cînd la minte-s mărginite
E și mai bine.
C-atunci petrece soțul-n pace
și numai într-un chef o ține
cîci se pricepe el să-i toace
Averea bine.
Soțiile-s comori ce-așteaptă
în niște lăzi de zestre pline.
Dar cînd mireasa-i și deșteaptă,
deloc nu-i bine. (Către spectatori):
Voi, juri, de vreți s-aveți nevastă
și să trăiți cum se cuvine
luați-vă pe una proastă
și va fi bine! (Petrușca apare la ușă).

EVGHENI: Ești aici, pungașule?

PETRUȘKA (tremurînd): Zău, care va să zică, nu sînt vinovat, zău, mă schingiua, mă tăia, zău care va să zică, nu sînt vinovat, iertați-mă, Evgheni Ivanovici.

EVGHENI: Ce ți se năzărește, vino-neoace.

PETRUȘKA (apropiindu-se): Zău, zău...

EVGHENI: Taci și ascultă. O cunoști pe Natașa?

PETRUȘKA: Zău, mă schingiua...

EVGHENI: Taci și spune dacă o cunoști.

PETRUȘKA (tremurînd): O cunosc.

EVGHENI: Ea ți-a spus că...

PETRUȘKA: Aa... spuuus...
 EVGHENI: Ce?
 PETRUȘKA: Că suuunt un nemeecernic.
 EVGHENI: Nimic altceva?
 PETRUȘKA: Zău, zău.
 EVGHENI: Dar ea, te simpatizează?
 PETRUȘKA: {se apleacă}.
 EVGHENI: Atunci întreb-o.
 PETRUȘKA: Ascult (vrea să plece).
 EVGHENI: Dar ce îi vei spune?
 PETRUȘKA: Ceea ce, care va să zică, ați poruncit.
 EVGHENI: Ce am poruncit...?
 PETRUȘKA: Nițimic.
 EVGHENI: Dar atunci de ce ai plecat?
 PETRUȘKA: Să vă îndeplinească porunca, care va să zică.
 EVGHENI: Roag-o să-ți spună dacă tinăra ei stăpână este sau nu este proastă.
 PETRUȘKA: Să trăiți (pleacă).
 EVGHENI (cintă).

SCENA IX

EVGHENI: Trebuie neapărat să vorbesc încă o dată cu ea, sărăcuțul Dobreakov o să fie disperat dacă o să-i spun că mireasa lui e o păpușă împopoțonată, dar o merită, cum e tureul și pistolul; oricum ar fi, eu trebuie să organizez această nuntă și să mă distrez din plin; dar curios pentru mine e un singur lucru: el e prost, ea e proastă; ce generație de invidiat, pentru asta merită să trăiești o sută de ani, ca să-mi satisfac curiozitatea, totuși mi se pare mereu că ea se prefacă și dacă îndoielile mele ar fi temeinice, cine știe ce ar fi putut ieși din acest peșit; în orice caz peșitul este o sarcină minunată, astfel peșind pentru alții se poate uneori să peșești și pentru tine, dar sper, sper...

Amicul meu cum nici nu știe
 să-ndruga-o vorbă de amor,
 incredinșându-mi taina mie
 mă și trimite peșitor.

Destule piedici n-or să-mi cruțe
 peșitoria asta grea
 căci trebuie unei prostuțe
 să-i spun că prostul mîna-i vrea.
 Dar o asemenea mireasă
 mi-ași vrea și eu, chiar negreșit!
 De-o fi și un război să fasă
 va fi și-o nuntă la sfîrșit.

SCENA X

DOBREKOV (intră repede): Cum e Jenia, ai terminat, v-ați pus de acord, ți-a dat consimțămîntul, a spus că mă iubește, eu nu mai pot de încîntare, hai, frățioare, spune, de ce taci, cum ești, zău!
 EVGHENI (așezîndu-se): Da, frățioare, ea a spus.
 DOBREKOV (înterupîndu-l): Că mă iubește, știu, știu, așa am și presupus, știam, nici nu putea să fie altfel (aranjîndu-se) dar spune-mi mai repede cum s-au petrecut lucrurile.
 EVGHENI (cu intreruperi): Vezi, ea...
 DOBREKOV (înterupîndu-l): Încetează, te rog, să întinzi vorba și să-mi rănești inima, Jenia, prietene, spune-mi ce ți-a spus?
 EVGHENI: Ea, ea n-a spus nimic.
 DOBREKOV: Nu poate să fie, nu te cred, tu glumești.
 EVGHENI: Pe cuvîntul meu.
 DOBREKOV (cu mirare): Deci ea n-a spus nimic.
 EVGHENI: Nici un cuvînt.
 DOBREKOV: Dar ce ați făcut o oră întreagă?
 EVGHENI (liniștit): Am vorbit.
 DOBREKOV: Despre ce, uite ce e, te rog foarte mult; iată pe prietenul meu cel bun, îl rog ca pe un amic să se preocupe să-mi perfec-teze, de pildă, căsătoria, iar el își permite o oră întreagă să pâlăvrăgească între patru ochi cu fata, pe mine să mă uite, uite ce servieful, și acum își mai și bate joc de nenorocirea mea; dar despre ce ați vorbit?
 EVGHENI: Despre flori, despre Arcadia, despre Tirol, despre păstori și păstorite.

DOBREAKOV (inclinandu-se): Mulțumesc foarte mult, ați vorbit despre păstori, dar ați uitat de Serghei Mihailovici Dobreakov.

EVGHENI: Și despre tine a fost vorba.

DOBREAKOV: Ei, dar spune-mi mai repede, nu mă face să mă chinuiesc în așteptare, ard de nerăbdare să aflu totul (într-o parte): târăgânează, tilharul.

EVGHENI (ironic): I-am spus că tu călărești foarte bine, iar ea afirmă că tu ești gras și neîndeminatic.

DOBREAKOV (într-o parte): Iată cum sînt prietenii pe lumea asta. Și tu n-ai mai spus nimic despre mine.

Ei, da! Ciobani, tablouri, munți și miei!

Vorbesc, sporovănesc amicii mei.

De cîte-n lună ei pălăvrăgesc

Numai de mine nu-și mai amintesc.

Și asta încă tot n-ar fi nimic.

că-i gata-gata bunul meu amic,

să-mi fure și mireasa frumoșel

și pîn-la urmă să se-nsoare el.

Mă lasă, așadar, cu buza-n vînt,

de mine nu mai spune un cuvînt

de parcă nici n-aș fi sau n-aș fi fost...

EVGHENI: Păi dacă mirele e-atît de prost...

DOBREAKOV: Ei, da! Acum surizător se-arată.

Mireasa îl privește-mbujorată

Din ochii ei culege el delicii

Iar mie îmi aduce deserviciul.

Și uite-l: se întrece-n măiestrie

Miresei poate-i spune-o poezie,

un madrigal sau poate-o epigramă...

Pe mine baremi nu mă bagă-n seamă

e-a prins și aripi de nu-l recunoști...

EVGHENI: Păi, asta-i pilda pentru mirii proști.

DOBREAKOV: Hai, spune cel puțin cu ce ați încheiat?

EVGHENI (cu calm): Cu nimic.

DOBREAKOV: Cum cu nimic?

EVGHENI: Ea a fost chemată și convorbirea s-a întrerupt.

DOBREAKOV: S-a întrerupt... și el o spune foarte calm.

EVGHENI: Dar nu e cazul să ne înfierbîntăm.

DOBREAKOV: Cum nu e cazul. Eu am crezut că azi o să termin, doar azi e marți...

EVGHENI: Și ce dacă e marți?

DOBREAKOV: Faptul că azi e marți înseamnă că peste cîteva zile e duminică și dacă azi aș fi terminat, peste trei zile aș fi fost cel mai fericit dintre muritori, adică aș fi fost soțul Sofiei.

EVGHENI: Dar cine te împiedică să termini astăzi cu Sofia ta, nu e nevoie să stai prea mult pe gînduri ca să termini.

DOBREAKOV: Ce înseamnă asta, tu, măi frățioare, parcă ai vrea să-ți bați joc de ea, atunci te rog să nu uiți că eu sînt logodnicul ei, că eu, că tu, adică tu...

EVGHENI: Te rog, nu te înfierbînta, nu sînt eu de vină, că mi s-a părut că ea este cam prostituată.

DOBREAKOV: Care ea, singur ești prost, frățioare, să știi că ea are mai multă minte decît noi doi, ea vorbește totdeauna spiritual și mult, încît uneori îmi displace, și cînd începe să vorbească eu mă și simt încurcat.

EVGHENI: Ascultă, dacă vrei eu pot să mai vorbesc cu ea.

DOBREAKOV: Dar, frățioare, eu mă cam tem de conversațiile astea.

EVGHENI: Ce noutate mai e și asta?

DOBREAKOV: Da, da, mă tem; ea este frumoasă, tu ești gentil, sînteți singuri.

EVGHENI: Ce prostie!

DOBREAKOV: Nu este deloc o prostie. Îmi cunosc neamul.

Iată dară ce servicii

nouă ne aduc amicii

cărora ca să trăiască

le dăm bani în datorie

și-i rugăm să mijlocească

uneori vreo cununie.

Ei sînt gata pe-ntrecute

Să îți onoreze casa

și-ntr-atîta să te ajute

pînă cînd îți pierzi mireasa.

EVGHENI: Păi, dacă mirele e-un prostănac...

Mai bine te duci singur la atac.

DOBREAKOV: Mai bine-î, da, să te arunci în foc
să-ţi dobîndeşti şi singur fericirea
ea-n inima miresei, găsind loc,
să-ţi meriţi toată slava şi iubirea
curajul însă cum n-a-neărunţit,
chemăm în ajutor pe-amicii tineri
şi ei se pun alina pe peşit,
ne iau mireasa, şi rămîn ei gineri.

EVGHENI: Îngăduie-mi să-ţi dau o veste mare:
aleasa nici un dram de minte n-are!

DOBREAKOV: Ei, frate, cum poţi oare despre ea
să îndrăzneşti a spune-aşa ceva?

EVGHENI: Să te convingi e-un lucru prea uşor...
Doar ţi-am peşit-o. Vreau să te însor.

DOBREAKOV: Tu calea mea spre ea mi-o netezeşti.
Îţi mulţumesc de cîte îmi doreşti!

EVGHENI: N-ai pentru ce. E loc şi de mai bine.
E loc destul. E loc şi pentru mine.

DOBREAKOV: O, ştiu că tu glumeşti şi că nu vrei
să-mi fii o piedică în calea ei.

EVGHENI: Nu, nu-ţi sînt piedică... dar ce să fac
N-o să rămîn holtei întregul veac.

SCENA XI

Aceiaşi şi Sofia (intră cîntînd o romanţă).

EVGHENI: Te asigur în mod cîstit... dar la ce bun să asigur, cum
poţi tu să-ţi închipui că eu sînt capabil...

DOBREAKOV (încet): Curios om eşti tu, dacă vîi las din nou între
patru ochi, o să vorbeşti o oră întreagă fără nici un rezultat şi de
aceea m-am hotărît să rămîn şi să-i vorbesc singur şi te rog, Evgheni,
numai în caz de nevoie să-mi suflî ce trebuie.

EVGHENI: Nu, dacă e aşa, renunţ, şi orice s-ar întîmpla, mă spāl
pe mîini.

DOBREAKOV: Jeniceica, sufletehule!

EVGHENI: Nici într-un caz, nici într-un caz, ce, tu vrei să faci din
mine un...

DOBREAKOV: Bine, (cu o voce tînguitoare): dacă aşa stau lucru-
rile, atunci, bine (se apropie de Sofia): Mult timp eu (înima-n din...şi
(se înclină).

EVGHENI: În nici un caz (într-o parte): eu însumi m-aş potieni să
fiu în locul lui...

DOBREAKOV: Bine, atunci singur o să-i fac declaraţie (spre ea): De
multă vreme eu cu inima-n din...şi cu inima...n ... din...şi (cître el):
Tîlharule, ajută-mă, zău.

EVGHENI: E greu.

DOBREAKOV: Bine, bine (spre ea): de multă vreme eu cu inima-n
din...şi... nu pot.

SOFIA: Aţi răguşit.

EVGHENI (intrînd în vorbă): Grozav, a răcit ieri noapte.

DOBREAKOV: Cad, m-a omorît.

EVGHENI: Da, grozav.

DOBREAKOV: Ei, atunci explică-i, plec, n-ai decît să turbezi, ce
caracter! (Vrea să plece.)

EVGHENI: Tare, tare.

SOFIA: Plecaţi!

DOBREAKOV: Eu am venit doar pentru o clipă la Liubov Afasievna
(lui): Vezi, m-ai forţat să închei (pleacă).

SCENA XII

Sofia şi Evgheni

SOFIA: Nu ştii ce s-a întîmplat cu prietenul dumneavoastră, e bolnav?

EVGHENI: Da, i se întîmplat des să aibă dureri de cap, cînd nu mai
e în apele lui.

SOFIA: Poate este îndrăgostit.

EVGHENI: Grozav, fără speranţă şi cauza acestei iubiri este demnă
de ea...

SOFIA: Mă rog... şi cine e, de pildă.

EVGHENI: Ghiceşti.

SOFIA: Varenka Klinouhova.

EVGHENI: Nu.

SOFIA: Ana Dormonten.

EVGHENI: Nu.

SOFIA: Lena Gandina.

EVGHENI: Nu.

SOFIA: Eu...?

EVGHENI: Tocmai.

SOFIA: Deci, spunei că obiectul iubirii sînt eu.

EVGHENI: Tocmai.

SOFIA: Ha, ha, ha (ride).

EVGHENI: Permiteți-mi să vă întreb care-i cauza risului dumneavoastră, nu știți?

SOFIA (îl continuă): Da, vă e prieten, dar e atît de caraghios, ha, ha, ha!

EVGHENI: Și ce, iubirea lui poate fi un motiv de veselie și ris?

SOFIA: Nu, deloc, dar într-un asemenea corp poate exista o inimă și în această inimă — o iubire. Nu voi crede niciodată. Dl Dobreakov poate fi un gastronom de seamă, un grăsan binevoitor, dar mire.., ha, ha, ha!

EVGHENI: Prin urmare Dobreakov este comic.

SOFIA: Grosznic.

EVGHENI: Dacă este așa, atunci cum trebuie să fie după părerea dumneavoastră un bărbat și soț?

SOFIA: Bărbatul și soțul sînt două noțiuni cu totul deosebite, iar dl Dobreakov nu aparține nici uneia dintre ele. El este ceva de mijloc între bărbat și soț.

EVGHENI: V-aș ruga să-mi descrieți aceste două poziții.

SOFIA: Cu multă plăcere, bărbatul trebuie să fie ferm și nu trebuie să fie încrezut (privindu-l viclean pe Evgheni) și lăudăros, mai ales în raport cu femeile, în special ofițerii sînt contaminați de aceste două vicii, nu-i așa, Mr Grodski?

EVGHENI (încurcîndu-se): Nu există reguli fără excepții și...

SOFIA: Desigur, există și excepții, în schimb cavaleriști, nu-i așa Mr Grodski?

GRODSKI (în sine): Se prefacă, dar eu m-am și îndrăgostit (către ea): sînteți crudă, duduie.

SOFIA: Din contra sînt cuminte ca un miel, dar să ne întoarcem la Dl Dobreakov, vedeți, el parcă nu-i bărbat, în primul rînd pentru că-i slab, grosznic de slab. Desigur el n-are viciile domnilor ofițeri.

GRODSKI: Duduie.

SOFIA: Soțul să fie ca un mielul și îndatorat soției să se-arat.

EVGHENI: Dar el e capul casei...

SOFIA: Nu e el Ci ea, că-n grija ei sînt toate.

EVGHENI: Dar dacă-i rea?

SOFIA: Soția nu e rea!

EVGHENI: Dar dacă-n ea se-ascunde viclenie, cine-i de vină?

SOFIA: Soțul!

EVGHENI: Ba, e ea!

SOFIA: Ba, el! Că-i capul casei, doar se știe...

Capul casei sînt bărbații

Noi — numai călcieele

Totdeauna vinovații

Nu pot fi decît bărbații

Fiindcă ei țin friele.

Acum soții trebuie să fie cuminți, ascultători ca mieii, ce spune soția-i sfînt, soțul trebuie să-și apere soția, să aibă grijă de ea; o, soțului meu o să-i fie greu.

EVGHENI: O, nu, el o să fie cel mai fericit dintre muritori.

SOFIA: Mulțumesc pentru compliment.

EVGHENI: Din contra, dacă doriți, lăudăroșii și încrezuții pot să se laude cu o calitate, lor nu le place să spună complimente.

SOFIA: Nu cred că dumneavoastră constituiți o excepție.

EVGHENI: Iubirea nu suportă complimente.

SOFIA: Prin urmare a existat o femeie căreia dumneavoastră nu i-ați făcut complimente.

EVGHENI: Nu, pot să recunosc că n-a existat nici una, dar există.

SOFIA: Sînt curiosă să știu cine e, draguță?

EVGHENI: Ca un înger, dar este o prefăcută.

SOFIA (cochetînd): Asta nu e de mirare: sînt puține femei care nu se prefacă, în special față de dumneavoastră, vreți să părem așa cum ne descrieți, ce să facem, bărbații ne înșală, noi le plătim cu aceeași monedă.

EVGHENI: Putem noi crede că sub un înveliș atît de frumos se ascunde atîta perfidie?

SOFIA: Noi nu ducem un război de cotorpire, ci numai de apărare.
Dar să revenim la frumoasa dumneavoastră necunoscută; spuneți
că ea este minunată, nu-i așa?
EVGHENI: Seducătoare.

E însăși a minunii întrupare!
Cochetă e. Și-i ageră la minte!
Dar soțul ei o mângâiere n-are
câci e și prefăcută și il minte.
E însăși frumusețea răpitoare!
E numai prospețime și lucire!
Dar nimănui n-aduce alinare
iar soțului i-aduce doar mihnire.
Mereu aceeași, alta-ntotdeauna,
Aiei: tăcută, dincolo: zglobie
cînd adevărul gol și cînd minciuna...
Așa arată astăzi o soție.
E-ntreagă zămislită de-o minune
Dar n-are suflet, fără îndoială.
«Ce heruvim!» bărbatul ei îi spune...
Ea ride, îl alintă și-l înșală.
Și noi un pic să ridem fără jenă
Și să-l aducem, lingă noi, pe scenă.

(Împreună):

Și nu există pe lume ceva asemănător, ea este un inger pămîntean,
într-un cuvînt, eu nu pot s-o descriu, cit aș fi dorit, cit...

SOFIA: O descrieți în culori atît de minunate, încît, zău, îmi pare că
oricine ar dori să fie în locul ei.

EVGHENI: O spuneți din toată inima. O, nu dumneavoastră ar tre-
bui să invidiați, cum nu vă dați seama că petrecînd lingă dumnea-
voastră cîteva ore fără să vrei devii robul dumitale pe veci.

SOFIA: Prin urmare necunoscuta dumneavoastră.

EVGHENI: Dumneavoastră sînteți. La ce să mă mai ascund. Vă
iubesc, vă iubesc, nu pot spune că demult, dar e destul timp ca să vă
pot aprecia; și dacă aș putea să sper că dumneavoastră răspundeți
pasiunii mele, aș îndrăzni să cer mina dumneavoastră.

SOFIA: Și vă hotăriți să vă uniți soarta cu a unei fete sărace, fără
cultură și, după propria dumneavoastră expresie, cam prostuță?

EVGHENI: Iertați-mă dacă fără să vă cunosc am îndrăznit să con-

damn pe cea pe care acum o ador. Sînt suficient de pedepsit. Vă iu-
besc, sînt la picioarele dumneavoastră.

SOFIA (face un pas înapoi, apoi îi întinde mina): Ridicați-vă, nu sînt
ranchiunoasă, iată mina mea, cu mama nu va fi greu.

EVGHENI (îi sărută mina, apoi deodată face un pas înapoi): Dar
Dobreakov. Noi l-am și uitat.

SOFIA: Stați, mi-a venit o idee, să-l păcălim.

EVGHENI: De acord, dar cum?

SOFIA: Foarte simplu, îl faceți declarații și mătușii, precum că Do-
breakov este îndrăgostit de ea și așa îi aruncăm unul în brațele celui-
lalt și gata, s-a făcut!

EVGHENI: Bravo, Sofia Pavlovna. (Cîntă împreună):

Începe eroica scenă
O luptă curînd se va da
Aduceți o mare arenă
Să-ncapă eroii în ea.
SOFIA: Vai, de mine! Nu-i a bună...
Cînd va fi el să se-ntoarcă,
De îndată îl va pune,
Mătușica mea, să toarcă.

EVGHENI (spre spectatori): Așa soție ne trebuie!

SOFIA: Iată și mătușa, faceți-i declarații.

SCENA XIII

Aceiași și Agafia

EVGHENI: Am onoarea să vă declar respectul meu total (o duce
într-o parte): numai două cuvînte.

AGAFIA: Sînt gata să vă ascult.

EVGHENI: Mi s-a dat o sarcină grea, dar ce să fac, trebuie s-o înde-
plinească pentru fericirea prietenului meu. Serghei Petrovici Dobreakov
este îndrăgostit, îndrăgostit cu pasiune și nesperînd să înduplece per-
sonal pe cea care este vinovată de suferințele lui, m-a însărcinat
să vă spun că este îndrăgostit de dumneavoastră cu patimă și fără
speranță și sper ca rugămîntea lui să nu fie respinsă, pentru că, în
caz contrar, e gata să facă un pas disperat, e gata să se spînzure,
să se împuște. El vă cere mina.

[21]

AGAFIA: Dar eu sînt atît de tînăra încă.

EVGHENI: Şi vrei ca eu să asist la moartea prietenului meu?

AGAFIA: Dar...

SOFIA (apropiindu-se): Să nu faci pe acest domn nenorocit pentru toată viaţa.

AGAFIA (cu plăcere): Mi-e milă de el, sînt de acord.

SOFIA: Acum lăsaţi-ne şi pe noi să fim fericiţi (către matusa): Ne iubim şi i-am promis mina mea. Binecuvîntează-ne.

EVGHENI: Acum permiteţi-mi să vă cer să ne binecuvîntaţi. (Sofia se apropie şi amîndoi ingenuchiază.)

AGAFIA: Vă binecuvîntez (către Sofia): Să mergem Sofie, trebuie să dau unele dispoziţii (pleacă pe o uşă, prin cealaltă apare figura lui Dobreakov).

SCENA XIV

DOBREAKOV (îl strînge în braţe pe Evgheni): Ce e, drăguţule?

EVGHENI: S-a terminat, am făcut declaraţii.

DOBREAKOV (nerăbdător): Şi cum e?

EVGHENI: Este de acord.

DOBREAKOV (sărînd în sus): O, raiale, o, cerule, o beatitudine, da, acum sînt cel mai fericit dintre muritori.

EVGHENI (într-o parte): Toţmai. (Către el): Ea este îndrăgostită de tine cu pasiune, la nebunie.

DOBREAKOV: Dar unde este ea, alerg după ea, s-o priveşti, s-o admir.

EVGHENI: Nu te înfierbînta, n-o să plece, am prins-o în undiţă, pot să spun că meşterul la lucru se cunoaşte.

DOBREAKOV: Zău.

SCENA XV

Aceiaşi, Sofia şi Agafia

DOBREAKOV (alergînd spre Sofia): Permiteţi-mi să vă mulţumesc.

SOFIA: Mulţumeşte matusii.

DOBREAKOV (către Agafia): Dacă, doamnă, vă datorez fericirea mea, permiteţi-mi, permiteţi-mi să vă prezint sincera mea recunoştinţă.

AGLAIA (pozînd; într-o parte): Săracul Kuzma Fedorovici suferă. (Către el): Cosma.

[22]

EVGHENI (apropiindu-se de Dobreakov şi Agafia): Permiteţi-mi să vă felicit şi să vă doresc fericire în familie.

AGAFIA: Serka (îl îmbrăţişează) logodnicul meu.

DOBREAKOV: Dar eu nu înţeleg nimic.

EVGHENI: Dă-mi voie să-ţi explic, tu m-ai rugat să declar dragostea ta şi eu am declarat-o Agafiei... Ea a fost atît de bună că a primit declaraţia ta (în acest timp Dobreakov stă cu minile desfăcute înmărmurit ca un...), acum felicită-mă şi pe mine şi pe mireasa mea, Sofia Pavlovna.

DOBREAKOV: Vă felicit.

AGAFIA: Ce e cu ei?

EVGHENI: De entuziasm.

(Sofia şi Evgheni se sărută, în acest timp apar pe uşă Petruşka şi Nataşa.)

PETRUŞKA: Prostuţo, care va să zică, nu te preface.

EVGHENI: Taci, mai bine felicită-l pe stăpînul tău.

PETRUŞKA (se înclină): Dacă este aşa, atunci permiteţi-ne şi nouă să vă cerem o binefacere. Nataşa, vino să le-o ceri tu; permiteţi-ne şi nouă să ne căsătorim.

EVGHENI: Ne vom gîndi şi la voi.

TOŢI, afară de Dobreakov:

Acum sîntem cu toţi mulţumiţi,
Nu-i cerem fericirii alte clauze
Însă am fi ceva mai fericiţi
De-ar fi să auzim... (apluaze)

DOBREAKOV: Eu mai rămîn puşin nemulţumit de mine însumi, din aceleaşi cauze: că încă pîn-acum nu s-au pornit şi pentru mine cîteva... (apluaze)

TOŢI:
Sîntem desigur foarte fericiţi
Acum, în pragul minunatei pauze
Dar am pleca spre case măguliţi
De-am auzi, din nou, nişte... (apluaze)

SFÎRŞIT

(Transcriere şi traducere literală de Natalia PROTOPOPESCU; echivalenţe literare de Victor TULBURE)

IDEI, OAMENI, FAPTE

D. CARACOSTEA

«...limba națională
privită
ca artă...»

II

Încep să spun ceva, să mărturisesc ceva și cu privire la felul cum s-a născut *Expresivitatea limbii române* și semnificația ei, pentru că această carte poate fi socotită ca punct de ancorare la o lungă serie de preocupări nu numai ale mele, dar și ale [unor] numeroși teoreticieni ai limbii. De aceea este necesar să-ți vorbesc mai întâi de felul cum s-a pus în mine problema esențială care domină această carte: limba privită ca artă. Astăzi ar fi de făcut o statistică: de câte ori a circulat în terminologia românească expresia *arta cuvîntului* înainte de apariția cărții mele *Arta cuvîntului la Eminescu* și de câte ori a apărut și apare neconținut această expresie după apariția cărții și astăzi. Cred că nu mă înșel că se face dovada că chiar cei care au contrazis ideea ei fundamentală și au scris împotriva ei, astăzi întrebuințează curent expresia *arta cuvîntului*; în primul rînd acel care a combătut-o mai vehement pe vremuri, filologul Al. Rosetti. Repet, o statistică dovedită: cum și ce frecvență și unde a apărut expresia și după ce a apărut în lucrarea mea. Astăzi e aproape pretutindeni. O întrebuințează Călinescu, o întrebuințează Vianu, de Rosetti nu mai vorbesc... și alții alții, care teoretic o combăteau, însă în practică văd că o admit. Rezultă că există o artă a cuvîntului.

Cum [mi] s-a pus problema mie?

Cuvîntul te duce la filologie și la lingvistică. Și în mărturisirea anterioară ți-am spus că eu am renunțat vreo trei, aproape patru ani la studii speciale de literatură și lucrări în specialitate — că asta era specialitatea mea de inimă — numai pentru ca să-mi însușesc disciplinele filologice și lingvistice. Ți-am mai spus, cred, că această renunțare n-a fost decît vremelnică la mine, pentru că atunci cînd m-am hotărît să rămîn la Viena și să fac trei-patru ani exclusiv aproape numai filologie, nu înseamnă că renunțam la ce-mi era mie mai adînc, aproape de inimă, ci eram mînat de convingerea că nu s-a născut încă în Țara Românească omul care să poată vedea mai adînc problemele de literatură și de estetică ale creațiunilor literare. Și-atunci îmi puteam permite

* Continuăm publicarea interesantelor mărturii împărțite de D. Caracostea, în aprilie 1966 cu puțin timp înainte de moartea colaboratorului nostru Petre Stroe, mărturie a căror tipări am început-o în numărul anterior al revistei.

După cum poate observa, unele judecăți de valoare primesc unele accente vădit subiectiv explicabile și pe faptul că au fost formulate într-o discuție liberă, fără fi trecute prin autocenzura firească unei elaborări scrise, puținoase la masa de lucru. (N.R.)

oarecum luxul, liniștit, c-aveam spatele asigurat pentru specialitatea mea, și puteam merge în lingvistică și literatură. Dar de ce și cu ce scop?

Îți mărturisesc ție, mărturie pe care am făcut-o rareori [și care] e următoarea: că făcând lingvistică și filologie — era foarte grea disciplina asta, mai ales cum o înțelegea Meyer-Lübke și pozitivismul — aveam totdeauna sentimentul că nu eu cu literatura și frumosul mă plec în fața lingvisticii, ci am să iau lingvistica de coarne și s-o plec în fața frumosului și a literaturii. Asta era adînc în mine. În dispoziția asta încep să stau. Și trei ani și mai bine, eu foarte puține lucruri frumoase am mai văzut. Două lucruri nu mi-au scăpat: cînd se dădea la Operă ceva nou — Wagner, și mai ales cînd se dădea *Tetralogia*¹ eram nemișcat acolo, la Wagner — iară duminicile, dimineața, cînd era deschis Muzeul, eram neconținut în Muzeu în fiecare duminică.

Pentru că la Universitate, în afară de cursurile lui Meyer-Lübke și de unele de literatură... mă interesau foarte mult studiile de istoria artelor plastice. Aicea nu mi se cerea multă lectură, că aveam înainte opera. Și-așa se întîmplă că la Viena era un mare istoric al plasticii. Și Strycovski, care cunoștea bine toată plastica europeană și sud-est europeană, auzind de la Meyer-Lübke... cum puneam eu artistic [problema limbii]... mai că i-a vorbit despre mine. Și eu mă duceam regulat [la] proiecțiile lui [care] erau exerciții de *Kunstabetrachtung*. Avea un schiapticon cu care proiecta și discuta cu studenții — o sală imensă — ce veneau acolo, despre arta de a vedea frumosul. Cine vreodată se va interesa de scrisul meu, va constata că foarte adeseori, aproape constant, cînd aveam ceva de spus sintetic și mai greu de dat, am recurs la o imagine de plastică, aci Rembrandt, aci Masaccio, aci cutare. Știi, acesta [Strycovski] nu știa că eu făceam acolo ceva dintr-o lungă pregătire. Cînd m-am hotărît să-mi dau doctoratul, cînd a trebuit să-mi aleg net o specialitate secundară, mi-am ales pe Strycovski, care a fost încîntat și am aicea recomandarea lui, cînd am plecat, cu recomandarea lui Meyer-Lübke, pentru un concediu de un an. Acesta [Strycovski] stăruia și el să mi se dea concediu de un an pentru abilitarea în istoria artelor, că și acesta dorea să aibă un specialist în istoria artelor... la popoarele sud-est europene. Le am aici [recomandările].

Prin urmare tot timpul acesta eu n-am avut [preocupări literare]. Foarte puțin am putut să citesc literatură. N-aveam [timp]. Aveam duminicile plastica... și lecțiile lui Strycovski, și, la Operă, Wagner.

Ce m-a făcut să rabd atîta, să fac aceasta? Și așa neconținut? Pentru că aveam intuiția că, în definitiv, aici voi găsi eu cheia valorificării literare, creațiunilor literare. Ce aveam pînă atunci în țară? Aproape nimic! Singurul critic care avea o pregătire lingvistică — și am arătat-o — temeinică a fost Titu Maiorescu. Încolo toți ceilalți au lăsat toate la o parte. Habar n-aveau! Uită-te și azi la toți!

Actualmente marele critic Vianu se dă ca inovator pentru că a găsit limba ca... etc. Ceea ce am făcut eu și pe care îl criticam tocmai că nu vedea lucrurile acestea.

Acuma, toate lucrurile acestea îți arată că eu eram foarte atent unde să văd pîrghia, unde să leg de limbă preocupările mele, care erau literatura și frumosul. La Meyer-Lübke nu găseam. Găseam însă o mărturie de mare preț în prefața la *Gramatica limbilor romanice* [care] are trei volume: *Fonetica limbilor romanice*, *Morfologia*, *Sintaxa*. În prefața la *Sintaxă* spune că el nu va face [stilistică], pentru că n-are « *Die notwendigen Begabund* », n-are, cum spun eu, însușirea necesară, calitatea necesară pentru lucrurile acestea. Se cere prin urmare o anumită rezonanță și că ar fi foarte fericit dacă cineva ar face și stilistica limbilor romanice.

În această sete a mea de a găsi un punct de sprijin, încă nu-mi dădeam seama că stilistica va fi primul pilon. Citisem însă în deosebitele publicații, pe care le urmăream, că apăruse atunci, de curînd, și publicase Meyer-Lübke o lucrare a lui

¹ Tetralogia lui Wagner: *Inelul Niebelungilor* (*Aurul Rinului, Walkiria, Siegfried, Amurgul zeilor*).

Vossler despre limba franceză ca oglindă a mișcărilor culturale franceze². Am citit-o și nu mi s-a părut că este ceva important pentru stilistică. Aducînd odată vorba eu despre el, Meyer-Lübke... îmi exprimă această oarecum dominantă apreciere: «Er verkert mehr im Künstlerkreissen» (Circulă mai ales în cercuri de artiști). Ceea ce pentru el era o coborîre — că nu sta în conversații cu profesorii — pentru mine a fost o mare recomandare. Și atunci am luat și am citit două cărți: *Idealismus und Positivismus in Sprachwissenschaft* și *Die Sprache als Schöpfung und Entwicklung*. Odată mi s-a părut extraordinară, mai ales ideea aceasta că limba nu este numai istorie, cum o înfățișa Meyer-Lübke, dar este și creațiune. Dar care sînt factorii hotărîtori în creațiune?

Am găsit un capitol care pentru mine este o capodoperă de stilistică. Lua o fabulă de La Fontaine, dacă mi-aduc aminte *Le corbeau et le renard*, 20—30 de versuri, și o analiza stilistic. Capodoperă de analiză stilistică! M-a impresionat foarte mult. Și m-a interesat acumă ce apărea despre stilistică în revistele și în „Jahresbericht“-ul, ce apărea anual [cu studii] despre progresele în filologia romanică... Acolo am găsit studii asupra lui Vossler... În discuțiile, ce aveau loc în Institutul pentru limba și literatura română, am avut prilejul să ating și probleme de stilistică. Amintesc, de exemplu, discuția dintre mine și dintre Spitzer cu privire la *Miorița*. Neînțelegere. De fapt o deficiență stilistică, întrucît nu-și dădea seama că toate elementele, celelalte, complotul erau numai înscenare pentru elementul central: testamentul ciobanului. Nu putea să fie vorba de luptă cînd miezul bucății era să explice cum do-rește el, care e testamentul lui.

Preocupări de felul acesta m-au făcut să urmăresc în „Anuarul de lingvistică romanică“, care apărea pe vremea aceea, problema stilisticii și, între altele, dările de seamă despre lucrările de stilistică apărute. Între altele, m-au impresionat și le am și acumă, în rezumat, dările de seamă ale lui Bally despre problema aceasta... Însă mă impresiona vag, puțin convingător, faptul că îi lipsea, apăsînd asupra necesităților stilistice, îi lipsea o concepție generală asupra esenței limbii, pe care Meyer-Lübke o avea. Pentru el, esențialul era istoria limbii.

În această dispoziție, întors în țară, am început să lucrez și primele capitole; sînt vreo 60—100 de pagini apărute în „Convorbiri literare“: *Miorița în Moldova și Muntenia*. Sînt într-o mică măsură și un mijloc de a găsi, pe temelie stilistică, o temelie pentru a descifra esența; nu numai esența, dar și istoria motivului acesta... Făceam, în concepția mea, fără însă să-mi dau seama, din stilistică temelia însăși a lingvisticii, adică de-abia tîrziu am ajuns la ideea aceasta că limba însăși este artă, pe care n-o vedeam... Or, aici însemnează o revoluție extraordinară pentru motivul că toată gramatica milenară de pînă atunci... era gramatică raționalizantă, credea că judecata, raționamentul e izvorul limbii, nu expresivitatea... Încă în mine se bătea neclar ceea ce mai tîrziu a devenit o evidență și veți vedea cum că adevărata, cum să spun eu, definiție a esteticii este limba. Ce înseamnă limbă, expresie? Expresia pictorului, limba pictorului, limba muzicantului, limba poetului.

— Ați depășit stadiul de interpretare logică și ați pus accentul pe funcționare afectivă a limbii.

— Și nu numai. Vezi că era încă ceva. Bravo, că mă întrerupi. Cuvîntul afectiv îl ia și Iordan astăzi. Zice că stilistica este afectivitate. Că este cert primordial. Dară această idee că limba este sentiment și afectivitate se întemeiază pe o veche poveste și tradiție psihologică care împarte sufletul omului în trei calități: inteligență, sensibilitate și voință... Trihotomie! În artă nu mai rezistă criticii. În orice formă a

² Karl Vossler, *Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung. Geschichte der Französischen Schriftsprache von Anfängen bis zur klassischen Neuzeit*, Heidelberg, 1913, XI + 370 p. (Sammlung Romanischer Elementar und Handbücher. Herausgegeben von W. Meyer-Lübke).

și pentru că, fără îndoială, avea o valoare reprezentativă. Nu m-am putut duce de pildă, la Sadoveanu, [pe] care trebuia să-l iau în întregime... Și atunci am publicat... *Poetul Brătescu-Voinești*, care de fapt va fi odată socotit ca actul de naștere al stilisticii românești.

Toată lucrarea este condusă de ideea de a merge pînă la ultimele fibre ale expresiei și a vedea cum în ele vibrează întreaga concepție despre viață a unui om, și toată personalitatea lui. Nu se va înțelege tot ce am încercat mai tîrziu să fac, dacă nu se va vedea aici ce este. Și am ajuns și cred că am pus în lumină cum este, de la titlu mai ales, *Niculăiță Minciună*, fraza; tot, tot cum este asta. Și am pus-o în lumină aici. Acuma, astfel alcătuit, cu această experiență, am căutat să profit și am stat de vorbă cu Brătescu-Voinești. Mi-a mărturisit: «Ai dreptate, Niculăiță sînt eu» și explicația stilistică arată care este fondul. Care va să zică am făcut dovada pentru mine și controlul că stilistica este cheia expresiei, cheia înțelegerii literare.

Pînă atunci, ceea ce predomina în studiile de literatură era ideologia motivelor, motivul cutare, motivul cutare. Pentru mine motivul nu era decît un mijloc ca să intru comparativ în esența problemei. Toți, de pildă, chiar bietul Popovici, care era un cap excepțional și bine dotat, tot ideologie [facea]... Or, prin ce se deosebește atunci literatura de celelalte? De istoria ideilor, de filozofie etc.? Esența n-o aveau. Și atunci am urmărit așa lucrurile și tot urmărind... am vrut să văd scriitorii noștri, filologii noștri ce spun.

Am luat pe Densusianu. Densusianu ținuse un curs, *Estetica limbii române*. Îți închipui cu cîtă sete m-am ocupat... Am citit pe rînd cursurile ținute la diverse intervale, intitulat *Estetica limbii române*. Din punctul meu de vedere au fost o dezamăgire completă, pentru că așa, după cum am subliniat în *Arta cuvîntului la Eminescu*, de

vieții sufletești vei găsi întrunite lucrurile acestea. Prin urmare, cînd vrei să spui că stilistica este afectivitate, cazi în eroarea cealaltă... că gramatica și limba ar fi rațiune, cum cred alții și astăzi, Graur și ceilalți. Tot așa alții au crezut că limba este afectivitate. Or, nu, cercetările psihologice de mai tîrziu, care pentru mine au fost revelatoare, au arătat că în orice punct al limbii și al vieții sufletești vibrează cîteștrele. Și aceștia sînt gestalțiștii, fenomenologii. Aceștia s-au desfăcut de eroarea aceasta. Or, în momentul acesta, cînd îți vorbesc, cînd eram nehotărît... eu îmi dădusem seama intuitiv... că rațiunea este ceva, un sector mărginit în suflet. Or, nu se putea [ca] limba să fie numai asta. Și-o să-ți arăt treptat argumentele.

În felul acesta de nedumerire... am vrut să fac o primă experiență, încercare, asupra unui scriitor actual, pentru ca, din felul cum îl descifrez, să controlez împreună cu el dacă metoda de a intra pînă în adîncul ființei lui, pe cale stilistică, se adevărește sau nu. Și am ales pe Brătescu-Voinești, pentru că el este mai redus ca pagini

fapt cursurile priveau istoria limbii literare, nu estetica limbii române, care este altă problemă. Nu [mă] interesa ce-a zis Eliade sau ce-a zis Alexandrescu... ce vor fi zis despre limba română sau cum întrebuițau cutare sau cutare expresie, ci mă interesa dacă este vorba de estetică, esența artistică și caracterul artistic al limbii române ca formă de artă supraindividuală, care modelează toate creațiunile potrivit firii fiecăruia. Lucrul acesta nu l-am găsit la el. Și în felul acesta am urmărit tot mai atent să văd ce se scria în străinătate, când a intervenit un moment care m-a ajutat mult. Pușcariu, conducând *Atlasul limbii române*, îmi spuse că, știind că eu eram din județul Olt, și anume din Șerbănești, — știind lucrul acesta prin prietenul nostru comun Capidan — îmi spune că anul acesta și că în vacanța aceasta, Sever Pop, care conducea cercetările pe teren, are să lucreze în județul Olt, și anume chiar în plasa de unde eram eu. Și că ar fi bine să văd și eu ceea ce face. În situația aceasta, cum eu eram în corespondență cu Gamillscheg și știind Pușcariu că am fost coleg cu Gamillscheg, zice că n-ar strica, pentru interesul *Atlasului* și peste hotare, de ar fi și un filolog străin de față ca să vadă cum procedăm noi. Și atunci aranjez eu — intervine și el — ca Gamillscheg să petreacă luna, când se făceau aceste lucruri, la Șerbănești. Pentru ca de-acolo să meargă în câteva localități unde se lucra și să se întâlnească cu Pop să vadă și el, pentru că în felul acesta — când era și un filolog cu suprafață internațională — era, cum să spun, și pentru străini un mijloc important de a se ști. Stau eu și vine Pop. Așezându-se, în vederea acestora, la Șerbănești, Gamillscheg hotărăște ca, independent de Pop, să facă și el într-o regiune, în jurul Șerbăneștilor, o explorare lingvistică pe teren...

Da! Așezat pentru o lună la Șerbănești, cu hotărîrea de a scrie o lucrare despre dialectul local, l-am îndemnat să-și extindă lucrările și asupra satului Titulești, nu departe de noi, de unde era de origine Titulescu, vestitul orator al nostru și om politic. Aceasta, cu ideea de a putea să aibă un punct de comparație între ce va fi primit în copilăria lui — care în parte nu s-a petrecut acolo, și totuși la părinții lui — din limba locală, pentru ca să poată să-i dea forma de artă de mai târziu.

Spre deosebire de tot ceea ce îl sfătuia și doream eu, Gamillscheg a luat o poziție fundamental deosebită. Pe mine mă interesa forma de artă și calitățile de artă care vor fi fost latente în înaintașii lui Titulescu. Pentru el nu aceasta era esențialul. Și am rămas uimit când, trebuind să-și aleagă un subiect — pe un țaran pe care să-l studieze — mi-a pus ca o condiție, ca o cerință primordială să fie cel mai prost din sat. Subliniez lucrul acesta. Nevastă-mea și cu mine am rămas uimiți... Era între alții și un mare meșter la vorbă, din familia lui Titulescu, Nache Grosioi, care era purtătorul de cuvânt totdeauna al țăranilor; și așa fi vrut pe acesta. «Nu! Cel mai prost din sat.» Mare controversă! A trebuit să-i dau pentru scopul său. De ce? «Pentru că pe mine, în studiile de dialectologie, nu mă interesează ceea ce e nou și creat și ceea ce e ales, ci mă interesează ceea ce e comun tuturor și acesta este cel mai prost. De la el o să văd și trăsăturile fundamentale fonetice și morfologice și sintactice... Acesta este foarte important [față] de ce-i dădusem eu. S-a dus și la Titulești și a ieșit lucrarea pe care o cunoști: *Die Mundart von Șerbănești-Titulești*³, pe care mi-a dedicat-o, spunînd că am luat parte ca și autorul la ea, dar de fapt am luat parte [doar în sensul că] discutam lucrările acestea, dar contradictoriu cu el, apărîndu-și punctul de vedere pe care-l avea.

Între timp, înainte de a veni el, dar mai ales după ce venise sau chiar când lucra cu acela, eu îmi făcusem o perdea de unde să pot urmări clar vorba actuală a țăranilor, nu a celui mai prost, [ci] a mijlociei. Eu fusesem uimit, la muncile cîmpului și mai ales la treierat, de spontaneitatea fiecăruia, de glume, de ritm... Cum să le am pe acestea? Acestea nu erau decît în sezonul respectiv. Oricine a urmărit țaranul în felul acesta își dă seama ce era acum gluma. Nemaipomenit!

³ Ernst Gamillscheg, *Die Mundart von Șerbănești-Titulești*. (Gerichtsbezirk Olt, Kreis Veda), Jena, und Leipzig, 1936, VIII + 230 p. (Berliner Beiträge zur Romanischen Philologie, herausgegeben von Ernst Gamillscheg, Band VI, 1-2).

În situația aceasta, mai ales stîrnit de încăpățînarea lui, am luat obiceiul, în vacanța aceea și în vacanța următoare, să-mi fac o perdea în fața casei. În apropierea casei era o fîntînă, un puț, la 20—30 m de curtea mea, de unde luau apă [țărani]. Din multe părți veneau femei. Se întâlneau țărani, femei, flăcăi. Și eu stăteam [la pîndă]. Era o perdea de salcimi. Stăteam acolo și ascultam. Ei! Te pot încredința că timp de luni de zile... n-am auzit o singură dată o propoziție rece, raționalist exprimată, fără ritm și complet lipsită de expresivitate. Faptul era în completă contradicție cu cel mai prost din sat. Și atunci, pentru mine era evident că aceasta este limba: nici a celor mai inteligenți — a celui pe care-l vream eu, a nepotului lui Titulescu —, nici a celui mai prost. Și că limba de fapt a marei majorității a țărănimii românești este o limbă vorbită din prisosul afectivității, însoțită, nedespărțită de toate funcțiunile sufletești. Îmi arăta prin urmare că limba este artă. Ceea ce eu de mult simțeam, aveam intuiția.

— Adică contactul direct eu viața și eu expresia țăranilor, autentică, aceasta v-a dus la ideea că limba exprimă totalitatea funcțiilor psihice ale omului.

— Da! Funcțiunile sufletești ale omului... și că metoda de a te adresa la cel mai prost [sic!] nu era o justă fotografie a realității limbajului. Aceasta pentru mine a fost hotărîtor, în sensul că se adresa la tot ceea ce vedeam noi în discuțiile acestea. Eu îi spun [aceasta] lui Gamillscheg, care reprezenta punctul de vedere raționalist complet. Pentru el filologia era matematică. Eu, matematica, n-am putut s-o sufar niciodată...

— Matematica ați folosit-o numai ca un control, în ceea ce privește statistica⁴.

— A, bine, aceea da...

— Ca un control al intuiției.

— Al intuiției, da.

M-am înțeles cu el... și uite, dragă Gamillscheg, eu am să scriu o carte. Tu publică-ți aceasta. Eu am să scriu o carte în care să-mi arăt că eu văd tot mai mult că este necesar din punctul de vedere al meu, al literaturii și al poeziei, că pentru mine literatura e poezie în primul rînd, simt nevoia de o nouă specialitate. El a făcut ochii mari. Și anume, între literatură și lingvistica noastră e nevoie de o specialitate care să privească limba ca artă și ca expresie. Nu limba cutăruia sau cutăruia mare, [ci] limba mijlocie a ei, a instituției. Discuție. El o fi dat din cap, din umeri. A plecat, a publicat cartea și eu am făcut aceasta.

Între timp, mergînd pe linia aceasta, s-a făcut în mine o evoluție, adică s-a săvîrșit ceea ce eu urmărisem cu Brătescu-Voinești: de a face din stilistică cheia. [Concepția] s-a închegat în lucrarea *Artă cuvîntului la Eminescu*. Acolo am urmărit aceeași cheie, aceeași metodă pe care o vedeam la Brătescu-Voinești, dar cu altă bibliografie, cu alt orizont. Și am început să-mi dau seama clar, spre deosebire de o mare [parte] dintre marii teoreticieni ai arghezismului la noi și între ceea ce urmăream eu. Neconținut, cei care ridicau pe scut pe Arghezi îi laudau în primul rînd faptul că siluiește limba... Poate fi vorba, ziceam, la Eminescu, de o siluire a limbii? Și atunci am urmărit și s-a dovedit că Eminescu, departe de a silui limba, era împlinitorul tendințelor care sînt în limbă. Ceea ce e mare deosebire. Și atunci s-a făcut părerea aceasta că scriitorul este — cum să spun eu? — marele poet, este împlinitorul, potrivit unui anumit temperament și experiență, care scoate toată seva dintr-o instituție supraindividuală, care este limba, și care alcătuieste nota diferențială a unei literaturi de alte literaturi. Lucrul acesta a însemnat foarte mult și în Eminescu avusesem multe prilejuri de diferențiere. Am cercetat toată bibliografia apuseană, care era, și a ieșit această carte, în care arătam că, înainte de a vorbi de ideologie, de toate lucrurile acestea, mijlocul de a prinde pînă în ultimele fibre firea unui scriitor și ce aduce nou este expresia lui în limbă.

Pe baza celor arătate aici, care erau în contradicție cu toată istoriografia noastră literară, cu toată metoda, am alcătuit două lucruri: o carte — o broșură de vreo 25

⁴ Solomon Marcus, *Poetica matematică*, București, Editura Academiei R.S.R., 1970, pp. 27, 187, 191.

de pagini — *Die Ausdruckeswerte der rumänischen Sprache*, în limba germană. Și, după cum stabilisem cu Gamillscheg: uite, zic, părerea asta — el învățase la Viena, la mine; fusese în „Institut“ — eu am să scriu asta și el îmi spune: «să știi că ți-o public eu în nemțește». El avea o colecție, [în care se publicau prelegerile] care se țineau la „Institutul“ lui. Și zice: «să știi că am să te invit la Berlin ca să ții o prelegere». Și zic: te rog, mai mult, să inviți și pe cei mai buni dintre specialiști, care se interesează, pentru că aș vrea să discut [în] contradictoriu cu ei.

Cu prilejul bicentenarului întemeierii Academiei din Berlin, am fost delegat de Academia Română să o reprezint la această solemnitate. Cu prilejul acesta, am ținut și prelegerea plănuită, care mai târziu a fost tipărită sub titlul *Die Ausdruckeswerte der rumänischen Sprache (Valorile expresive ale limbii române)*, lucrare tipărită într-o editură din Jena. Potrivit dezideratului anterior exprimat, la această prelegere, au fost invitați și câțiva specialiști, teoreticieni în lingvistică, care se interesau de atari probleme, iar după conferință am avut la directorul „Institutului“ prilejul să mă întâlnesc cu cercuri și mai largi ale specialiștilor străini. La aceste discuții a fost prezent și tânărul cercetător român Ovidiu Papadima. După prelegere am avut surpriza să aud din partea unui nespecialist, un fizician, după câte am înțeles, următoarea expresie: «este surprinzător câtă analogie este între concepția dumatilă, pe care ai denumit-o *estem*, înțelegînd prin ea ultimul element cu valoare expresivă, element ireductibil al limbajului, ce analogie are acest concept cu conceptul fizician despre atom; și mai surprinzător — a adăugat el — cu preocupările recente ale fizicii noastre despre energia nucleară». Habar n-aveam ce însemnează aceasta! Și el a adăugat: «m-a impresionat ceea ce ai arătat dumneata despre energia nucleară cuprinsă în conceptul și cuvîntul dumneavoastră *Luceafărul* și între declanșarea virtualităților cuprinse în poemul, despre care ne-ai vorbit, *Luceafărul* lui Eminescu. Mi s-a părut curios, [dar] n-am dat atenție. Am fost mai târziu surprins, cînd, trimițînd lucrarea aceasta celui mai de seamă teoretician, pe atunci, al limbajului, Frederick Kainz, profesor la Universitatea din Viena, am fost surprins să văd că în primul volum al lucrării lui asupra *Psihologiei limbajului*, vorbește de conceptul acesta, afirmă că termenul a fost creat de mine și mai adaugă că în acea lucrare mă preocupau exclusiv valorile acustice. I-am scris mai târziu lui Kainz că în acea lucrare și în exemplul amintit mă preocupau și valorile morfologice, estemele, ceea ce numeam estemele morfologice și sintactice, dar ele erau într-o formă redusă. Cînd am dezvoltat ideile acestea și am publicat lucrarea *Expresivitatea limbii române*, i-am trimis-o și rămăsesem în contact cu el; îmi trimitea lucrări. Ca urmare, Kainz mi-a făcut propunerea unei traduceri, care m-a măgulit, dar regret că nu i-am dat urmare. Pe mai multe căi, între altele prin actualul profesor Dima de la Universitatea din Iași — care mi-a confirmat că-și aduce aminte — mi-a propus, mi-a cerut să-i dau autorizarea ca să traducă această lucrare în limba germană. Se întîmplase că acest filolog Kainz stăpînea limba română, se interesase de ea și o învățase încă de pe timpul primului război mondial, pentru că fusese ofițer într-un regiment român.

Pentru că o atare traducere era foarte gîngăș lucru și cerea multă finețe, m-am gîndit că ar fi mai bine s-o traduc eu în limba franceză. De aceea nu i-am răspuns la invitația lui și am făcut o mare greșală. Am început să public cîteva capitole în colecția Academiei, „*Langue et littérature*“, însă numai fragmente care au rămas puțin cunoscute. Dar, după câte am înțeles mai târziu, întrucît se trimiteau în vremea aceea, deși foarte rar și greu, și unele exemplare în străinătate, a stîrnit un oarecare interes între specialiștii străini, însă lucrarea nu a putut fi tradusă și cunoscută. Amintesc aceasta și pentru că față de lucrul care stă bine scris de Kainz [despre] creatorul [acestui concept] e de rectificat afirmarea pe care o face profesorul Iorgu Iordan, în recenta lui lucrare asupra limbilor romanice, cînd spune că acest concept circula astăzi, fără să arate de unde a pornit ideea și cine a făurit-o și a realizat-o.

În felul acesta a început să se deștepte interes în cîteva cercuri. Între cei care s-au interesat a fost și Vossler — și astăzi posed o scrisoare de la Vossler, care mă invi-

tase, în urma lucrării, să țin o prelegere pe tema aceasta la München, unde era instalată Academia Germană și-mi propusese să fiu ales membru al Academiei Germane, pe baza acestora... Scrisoarea o am. Nu m-am dus la Berlin, pentru că ar fi avut aerul că fac oarecari apropieri de conjunctura aceea politică de atunci și pentru că cunoșteam rolul avut de conducerea hitleristă a vremii la sfîrtecarea țării. Cunoșteam Dictatul de la Viena, care ne punea în alternativa sau să cedăm, sau Statul român să fie desființat. Lucrul acesta m-a hotărît să mențin numai legăturile pur științifice, căci, dacă m-aș fi dus la München și aș fi fost primit în Academia lor, s-ar fi ținut cursuri și lucrul acesta, după cele întîmplate, nu mă putea atrage.

În această lucrare, în *Expresivitatea limbii române*, sînt sau mai degrabă există o concepție care reprezintă, după părerea mea, un răspuns și cel mai documentat, după cîte știu eu și după cîte s-a recunoscut, la întrebarea străveche pusă de Platon, dacă limba nu este și ea o creațiune de artă. Față de direcția raționalistă și gramaticalizantă, care de veacuri dănuia, din antichitate pînă astăzi, care afirma că limba este o creațiune a rațiunii și prin ea ne comunicăm numai judecățile, se afirma ideea, care mai fusese vînturată, dar nu exemplificată, că limba în ea însăși este creațiune de artă și că trebuie prin urmare să-i determinăm stilul supraindividual, căci aceasta stă la temelia întregii creațiuni literare.

Prin această concepție și prin această lucrare se realiza o năzuință veche a mea, care concepea literatura ca o clădire alcătuită din trei etaje: un prim etaj era limba națională privită ca artă, *Expresivitatea limbii române*. Pe acesta se alcătuiua al doilea etaj, *Creațiunea populară*; pe acesta al treilea, *Literatura cultă*, și de-asupra o terasă din care priveai curente din literatura actuală. Din această concepție n-am putut realiza și publica decît două părți. *Limba*, întîi. Însă, deși realizasem — și fusese la curs larg dezbătută și prezentată — și publicasem mult material referitor la limbă ca și la instituția creațiunii populare române, am făcut greșeala de a nu-mi aduna acest mare, vast [material] — sute și sute de pagini publicate într-o lucrare care era aproape conturată, așa încît al doilea etaj, care era să fie reprezentat în primul rînd prin *Balada populară română* n-a rămas decît [puțin] cunoscut, publicat, dar nu este cunoscut; nu poate circula întrucît e înmormîntat în reviste. Mai lipsea foarte puțin pentru a fi isprăvit.

Această legătură dintre limbă, privită ca artă, și creațiunea cultă m-a interesat și pentru a împlini a doua privire unitară asupra stilului propriu culturii și literaturii române în ce are mai reprezentativ. Mi-apărea ca o sinteză între vastele zăcămintе și posibilități ale răsăritului și-ntre spiritul constructiv romanic, care domină expresivitatea limbii române.

În privința aceasta am avut discuții chiar la Berlin cu Gamillscheg. El, la o ședință a Academiei Germane din care făcea parte, a ținut o conferință despre limba română și a susținut o teorie, — ce să vă spun — se poate controla în *Expresivitatea limbii române*.

— Problema lui *Minderwertig*?

— Da! Nu! Una, *Minderwertig* și, a doua mai importantă: limba română este latina vulgară din Răsărit modelată de tiparele slave... și am spus nu! Limba română însemnează tiparele primordiale romanice care au prins în ele și au modelat elementele slave primite, pentru că toată morfologia românească e latină. Și am arătat-o. Am avut discuții cu el... și a amuțit. Și am văzut că i s-a cerut să susțină această teză. De unde eu am făcut unele deducții, pe care nu vreau să ți le spun acuma.

Pentru alcătuirea lucrării *Expresivitatea limbii române*, a avut un rol însemnat organizația filologică cehoslovacă, cunoscută sub numele *Cercul lingvistic de la Praga*. Acest cerc lingvistic fusese întemeiat de cîțiva refugiați ruși la Praga, savanți de

seamă, în fruntea căroră se găsea prințul Trubezkoy. El aducea la Praga și prin publicațiile *Cercului lingvistic* o direcțiune nouă în studiile de lingvistică, care mi-a fost binevenită pentru ceea ce urmăream. Era ideea de a urmări nu istoric, ci în structura însăși, alcătuirea lor, trăsăturile fundamentale ale fiecărei limbi. Și ca un fir conducător erau dominați de ideea de a scoate la iveală părțile relevante ale limbilor. De unde Meyer-Lübke și ceilalți făceau o filologie clasică, priveau istoric lucrurile, ei [lingviștii pragezi] introduceau și această metodă de a privi structural limba, în funcțiunile ei. Între cercetătorii lor era și un mare lingvist între alții, Jakobson, de care am vorbit eu și care aducea puncte noi și între altele, se pusese și următoarea problemă: ce facem cu studiul lexicului, adică ce metodă, potrivit concepției acesteia a noastră, va trebui să scoatem, să alcătuim, în ce privește lexicul? Și afirm și citez în *Expresivitatea limbii române* lucrurile acestea că asupra lexicului aproape nu e creat nimic. Cum eu nu puteam rămîne la sunete, cum m-au acuzat Rosetti și Călinescu că fac, — Grammont și nu știu ce... habar n-avea Grammont de lucrurile acestea — eu trebuia să iau sunetele și în funcțiune de... și trebuia să dau atenție tuturor elementelor lingvistice: sunet, lexic, morfologie, sintaxă și neologism. Toate aspectele limbii trebuiau luate. Și atunci s-a pus chestiunea pentru mine: ce metodă am să întrebuițez

pentru ca să scot caracteristicile lexicului românesc ca valoare expresivă. Lexicul, cuvîntul privit acumă ca estem și sunetul ca estem, și lexicul și sintaxa, formele sintactice. Și de aceea am alcătuît sistemul care e... cu graficele care se văd... acolo și am ajuns la rezultatele pe care le-am expus în ceea ce privește tipologia limbii române, tipologia lexicului român.

Acest capitol despre tipologia lexicului român a fost tradus în franțuzește de mine și publicat în „*Langue et littérature*” și, după cît am fost informat, a fost discutat ca o inovație de către cercetătorii străini. Prin urmare, influența formaliştilor ruși și, în primul rînd, a *Cercului de la Praga*. Am arătat acolo că ei puneau un temei deosebit tocmai asupra a ceea ce filologii tip Meyer-Lübke, Gamillscheg și ceilalți nu primeau, pe cîtă vreme, cum ți-am arătat, la Șerbănești...*

* Aici convorbirea mea cu profesorul se întrerupe, deoarece mi s-a terminat banda magnetică și nu am mai avut posibilitatea s-o reîncep. Profesorul a murit peste o lună de zile: 2 iunie 1964.

ACTA LITTERARIA

Ion BARBU

AVATARURILE «BURSIERULUI» LA GÖTTINGEN

ION BARBU AJUNGE, ÎN AUGUST 1921, la Göttingen în condițiile cunoscute.¹

Alături de alți tineri români plecați în străinătate pentru continuarea studiilor sau pentru specializare, și el s-a confruntat cu «roadele» imediate ale întiului război mondial.

Dacă pînă în anul 1921 era de ajuns prezentarea cererii de a fi admis într-o școală superioară, iar misiunea germană din România elibera pe loc permisul necesar de intrare², în anul următor situația se schimbă radical. Astfel, Ministerul Finanțelor de la noi somează Ministerul Instrucțiunii și Cultelor ca la eliberarea pașapoartelor de către Siguranța Generală, tinerii care solicitau plecarea pentru studii să fie obligați să dea o declarație scrisă cum că au mijloace materiale suficiente întreținerii lor pe perioada școlarizării și că nu vor cere ajutor bănesc statului român pentru schimb de valută. Cei care nu-și puteau asuma o atare responsabilitate trebuiau să aibă autorizarea expresă a Ministerului Instrucțiunii și Cultelor pentru ca, pe baza ei, comisia de schimb de valută a Ministerului Finanțelor să-și dea avizul favorabil.³ Lipsa valutei a dus uneori pînă acolo încît, pentru un timp, nu au putut fi onorate nici ursele deja aprobate. Așa i s-a întîmplat unui grup de studenți care plecase la Berlin pentru studii, în urmă cu cîțiva ani, pe cînd încă nu fuseseră înființate anume facultăți

la Politehnica bucureșleană, și care reclamau faptul că nici în cursul lunii noiembrie a anului 1922 nu primiseră, pe anul respectiv, bursele cuvenite, care, după cum scriau ei, «pentru noi nu sunt un simplu ajutor, ci o chestie de existență»⁴. Totodată, studenții cereau ca bursele

¹ Gerda Barbilian, *Ion Barbu. Amintiri*, Editura Cartea Românească, 1975, f. 73 și urm.

² Arh. Gen. ale Statului, Fond Minist. Instr., Dosar 172/1921, p. 40.

³ Arh. Gen. ale Statului, Fond Minist. Instr., Dosar 460/1922, f. 126.

⁴ Arh. Gen. ale Statului, Fond Minist. Instr., Dosar 172/1921, p. 40.

să nu le fie diminuate și să le fie trimise în lei și nu convertite în mărci, pentru că taxele școlare erau plătite la cursul mărcii din anul 1918, iar cu cca. 1200 lei lunar, fără a mai adăuga contravaloarea taxelor școlare, se putea trăi, în pofida inflației de pe piața germană. Printre altele, semnatarii memoriului informau Ministerul Instrucțiunii și Cultelor că scăderea mărcii ducea implicit la urcarea prețurilor și că o cameră mobilată costa între 7—10.000 mărci; 1 kg. de piine — 400 mărci; 1 l. lapte — 180 mărci; o masă modestă la prinz — 500 mărci ș.a., paritatea leului față de marcă fiind de 1 la 38.

Asemenea acestor studenți va proceda și Ion Barbu care se adresa Ministerului Instrucțiunii și Cultelor în termeni categorici.

Ca urmare, va fi din nou susținut de către G. Țițeica, fostul său profesor, care, în funcția sa de decan al Facultății de Științe și cu autoritatea binecunoscută, îi acordă toată încrederea și propune conducerii Ministerului Instrucțiunii și Cultelor sprijinirea acestuia în continuare, cu mijloace bănești din partea statului:

«REFERAT

D-l Dan Barbilian, încă de pe cînd era student al acestei facultăți, mi-a prezentat două lucrări științifice de o valoare neobișnuită față de lucrările altor studenți. Acest fapt, precum și succesul la examene m-au făcut să-l recomand anul trecut spre a fi sprijinit în dorința sa de a-și completa studiile.

Am informație că anul încheiat a fost întrebuințat bine, D-l Barbilian urmînd cursuri speciale care-l vor îndruma spre lucrări științifice. De aceea, îl recomand și acum cu aceeași căldură ca și anul trecut spre a fi ajutat.

[ss] G. ȚIȚEICA Decanul Fac. de Științe»⁵.

Memoriul lui Ion Barbu fusese înregistrat la 1 septembrie 1922, iar ajutorul de 3000 lei, acordat la insistențele sale și în urma recomandării lui G. Țițeica, a fost expediat la Giurgiu, tatălui său, la 26 septembrie 1922.

Se pare că memoriul a fost depus la Minister de însuși Constantin Barbilian, așa cum reiese din referatul directorului Direcției Contabilității:

«Domnule Ministru,

În anul trecut, s-a acordat d-lui Dan Barbilian student în matematică în Franța [sic!] un ajutor

de studii de 6000 lei plătit în două rînduri câte 3000 lei.

Părintele său a intervenit și anul acesta să acorde Ministerul ajutorul de care tinărul are neapărată nevoie și cererea a fost trimisă d-lui Prof. Țițeica, decanul facultății de Științe din București, spre a-și da avizul. Dl Țițeica dăduse în a[nul] trecut un aviz [oarte] favorabil.

Răspunsul d-lui Țițeica nu ne-a sosit pînă acum fiindcă d-sa lipsește din București, iar d. Barbilian tatăl stăruie să se acorde ajutorul mai degrabă, întrucît mijloacele de care dispune, ca magistrat la Giurgiu, sunt foarte reduse.

Rămîne ca dv. să decideți, Dir. gen. [ss] Gr. SPIRESCU»⁶.

În primăvara și toamna aceluiași an, respectiv în lunile mai și noiembrie, s-a mai adresat Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, Tudor Vianu, care, probabil, îl indemnase tacit pe prietenul său să facă la fel⁷. Memoriul din urmă al lui Tudor Vianu poartă avizul favorabil semnat de Mihail Dragomirescu: «Cunosc în d. T. Vianu pe unul dintre cei mai străluciți studenți ai facultății de litere, cu mare talent de scriitor și cugetător»⁸.

⁷⁻⁸ Arh. Gen. ale Statului, Fond Minist. Instr., Dosar 709/1922, ff. 30, 89:

«Domnule Ministru, / Subsemnatul Tudor Vianu, licențiat în filosofie magna cum laude, licențiat în drept și absolvent cu distincțiune al Seminarului Pedagogic din București, mă aflu actualmente înscris în semestrul al 4-lea la facultatea de filosofie de la Universitatea din Tübingen (Germania) și urmez cursurile pentru a obține titlul de Doctor în filosofie, făcîndu-se studiile, după regulament, în timp de șase semestre./

Pentru că însă mă găsesc în lipsă de mijloace bănești și în rizic [sic!] ca din această cauză, să fiu nevoit a întrerupe studiile, de aceea respectuos vă rog, Domnule Ministru, să binevoiți a-mi acorda un ajutor bănesc. / Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea distinsei mele stime și adîncă mea recunoștință. / Tudor Vianu, doctorand în filosofie la Universitatea Tübingen (Germania) / Domniei Sale Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice București». Memoriul a fost înreg. sub nr. 038770 la 1 mai 1922 și i-au fost acordați 2000 lei la 27 mai 1922, pentru ca apoi suma să-i fie redusă la jumătate de către Iuliu Valaori.

Al doilea memoriu este din 4 noiembrie 1922: «Domnule Ministru, / Subsemnatul, licențiat în litere și filosofie magna cum laude și licențiat în drept de la Universitatea din București, mă aflu actualmente la Tübingen (Germania) pentru terminarea studiilor în filosofie. / Față de greutățile materiale pe cari le împlin și cu taxele extraordinar de mari impuse aici străinilor, mă văd amenințat de a nu putea continua studiile

⁵⁻⁶ Arh. Gen. ale Statului, Fond Minist. Instr., Dosar 709/1922, f. 67.

În afară de elevii Școlilor române din Roma (condusă de Vasile Pârvan) și din Paris (condusă de Nicolae Iorga),⁵ mai studiau în străinătate ca bursieri ai statului român alți 47 de tineri, bursa fiind de 10.000 lei anual. Printre ei s-au numărat: Andrei Oțelea, D. Roșca, D. Marcea, I. Gheșie, Petre Manciu și alții, fie în Italia (Torino) sau în Austria (Viena), fie în Franța (Paris, Montpellier, Grenoble), Cehoslovacia, Elveția, Germania etc.

În ceea ce-l privește, deși era departe de țară, Ion Barbu a ținut în permanență legătura cu familia, cu rudele apropiate, cu prietenii.

O parte din această corespondență a putut fi salvată.

Publicăm acum încă două scrisori adresate Victoriei Șoiculescu, căsătorită Berea, fiica lui Anastase Șoiculescu, datînd din lunile august și, respectiv, octombrie 1921.

Francață cu două timbre de 40 coroane și expediată din Göttingen la 30 august 1921, după cum reiese de pe ștampila poștei germane, prima epistolă este o ilustrată în alb-negru și reprezintă o reproducere a unui peisaj cu o moară de apă.

Cealaltă scrisoare este însoțită de o pseudo-scrisoare a Chiței, o parafrază a «stilului» Chiței — femeia de casă (jupineasa) a familiei, un amestec hilar și realist, un „troll” germanic sau o «nebuna satului» de la noi.

Scrisorile către Victoria Berea se referă la momentul fericit al nașterii unei fete.

Parafraza scrisorii atribuite Chiței este un text ingenun, de o mare limpezime verbală, cu un vocabular pitoresc, savuros.

pină la sfîrșitul anului școlar curent, cînd sper să le pot isprăvi și a-mi lua gradul universitar de doctor în filosofie. / Activitatea mea publicistică cum și studiile făcute pînă acum, indică posibilitatea de a fi de folos în viitor în specialitatea pe care mi-am ales-o. De aceea, respectuos vin Domnule Ministru a vă ruga să binevoiți a-mi acorda un ajutor bănesc pentru a putea duce la bun sfîrșit studiile mele de filosofie și a plăti taxele, universitare, de prelegeri și pentru comună/. Totodată vă mai rog să binevoiți a dispune ca suma acordată să fie încredințată tatălui meu, Domnul Doctor Vianu, care urmează a mi-o trimite aici prin o Bancă din București./ Primiți, vă rog încredințarea profundului meu respect. / Tudor Vianu / Doctorand în filosofie la Universitatea Tübingen». Ministrul Instrucțiunii C. Angelescu i-a aprobat trei mii lei pe baza referatului lui M. Dragomirescu.

Cele două vignete de pe filele celei de a doua epistole, însoțită de postfață, datînd din 1917, reprezintă imagini din Göttingen: «Johannis-trasse» și, respectiv, «St. Albani Kirche».

Documentele publicate aici pentru întâia oară vin să întregescă imaginea momentelor trăite de Ion Barbu, în Germania, la Göttingen, în perioada maturizării personalității sale, cînd oscila între matematici și poezie.

*

Doză discursuri ocazionale⁶ îl înfățișează pe Ion Barbu în tot atîtea ipostaze necunoscute pînă în prezent.

Este vorba de un toast și de un discurs funerar.

Toastul a fost rostit cu prilejul sărbătoririi, într-un cadru restrîns, a lui Gheorghe Țițeica — unul dintre ctitorii învățămîntului matematic național, savant de renume internațional — la aniversarea a 60 de ani de viață.

Discursul funerar este dedicat memoriei matematicianului Aurel Angelescu (15 aprilie 1886 — 6 aprilie 1938).

Alocuțiunile debutează cumpănit, cu formulele consacrate de adresare în asemenea ocazii și sfîrșesc pe un ton afabil, înălțător, respectiv de reculegere.

În construcția discursurilor lui Ion Barbu remarcăm stăpînirea inventarului retoric în viziunea totului (armonizare, coeziune și concordanță a părților), și grația diplomației oratorice, capabile să rezolve fericit punctele nevralgice ale acestor subiecte. Aptitudinea de logician și om al rigorii matematice, calități dublate de elan spiritual și resort liric, etalînd raționamente și simetrii interioare, învățate din știința deducțiilor și a exactității, imprimă mesajului o organizare artistică personală.

Lipsa ditirambilor, a emfazei stridente, în ciuda cumulului de calificări, ține de mecanismul alocuțiunilor care funcționează antitetice.

Ritmul interior al toastului este total diferit. Sonuri de imn exaltă din acest text excelent, plin de podoabe stilistice, dar care nu poate fi suspectat de prețiozități datorită expresiei solemne și energice, fin echilibrate.

Mircea COLOȘENCO

⁶ Textele se află în colecția Gerdei Barbilian, soția poetului.

«...am avut să lupt cu cele mai aspre lipsuri...»

I

[Göttingen, 30 August 1921]

Dragă Victorîto,

Cît am stat în țară nu m-am invrednicit să fac cunoștința bărbatului tău și a copilului (fără două capete) care își anunțase sosirea pe la începutul lui August, — așa auzisem eu. Îmi pare rău, acum cînd soarta m-a rătăcit tocmai în țara nemțească. Nu mă pedepsi și scrie-mi cu ce fel de «broască» ai îmbogățit neamul, — ca să mă bucur și eu. Sărutări tie și lui bărbatu-tău. Dan BARBILIAN. Am Goldgraben 10, Göttingen ¹⁰.

II

Göttingen 25 Octobre 1921

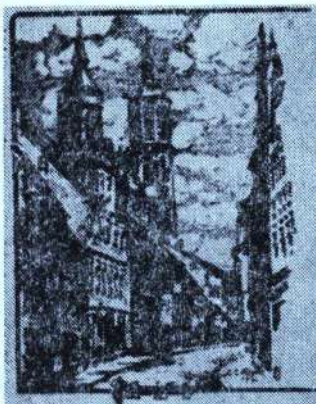
Dragă Victorîto,

În sfîrșit, rîndurile tale îmi ridică o mare îngrijorare. Aflasem de la cei de-acasă cît ți-a fost de anevoioasă nașterea, cum doctorii se temeau încă de complicații <primejdioase> și ce dezolare cuprinsese pe toți ai tăi în așteptarea verdictului doctorilor.

Dar tonul scrisorii tale mă asigură pe deplin. O muribundă nu poate glumi: chiar cînd încearcă, glumele ei păstrează ceva sinistru. Dar tu ai un cuvînt de voie bună și pentru racul tău și pentru mormoloc și pentru celelalte năpirci, șopirle, broaște țestoase ale cunoscutei menajerii.

Ce n-aș da să-ți văd fata! Deocamdată o bănuiesc urită, zbîrcită și arțăgoasă. Tu, desigur, o vezi cu alți ochi, sau, mai degrabă, o vezi sub chipul ei de miine. Oricum, te felicit: eu <unul> nu te credeam vrednică de o asemenea ispravă: să dai naștere unui asemenea personajiu atît de important. Pentru mine ai tot patru ani, ca pe vremea ce <ai> rătăceai pe ulița de la Suica și nu știai să spui nici unde stai, nici a cui ești.

Eu... după cîte vezi: mă tot trudește să duc la un capăt învățătura, dar nu prea am spor. Ai văzut-o vreodată pe Surda venind de departe? Cu barișul căzut pe ceafă și înfășurată în «cuteicuță», pare un șurup ce sfredelește caldarîmul. O vezi bine că vrea să ajungă: se zbuciumă, se învîrtește, dar spor... ți-ai găsit. Cîți peri albi nu i-a scos răposatei Zinca Șoiculeasca în tinerețe! O așteaptă în fuișor, la Bitcă, să vie din tirg cu fideaua. În sfîrșit, o zărea, departe, pe la Crassan. Dar timpul trecea și Surda

Göttingen, am 25 Octobre 1921

Dragă Victorîto,

În sfîrșit, rîndurile tale îmi
o mare îngrijorare. Aflasem
cei de-acasă cît ți-a fost de an-
nească, cum doctorii se tem-
de un complicații și ce dezolare
cuprinsese pe toți ai tăi în
așteptarea verdictului doctorilor.

Dar tonul scrisorii tale mă asigură pe deplin. O muribundă
poate glumi; chiar cînd încearcă, glumele ei păstrează ceva sinis-
tu. Dar tu ai un cuvînt de voie bună și pentru racul tău și pentru
mormoloc și pentru celelalte năpirci, șopirle, broaște țestoase
ale cunoscutei menajerii.

Ce n-aș da să-ți văd fata! Deocamdată o bănuiesc urită, zbîrcită
și arțăgoasă. Tu, desigur, o vezi cu alți ochi, sau, mai degrabă, o vezi
sub chipul ei de miine. Oricum, te felicit: eu <unul> nu te credeam
vrednică de o asemenea ispravă: să dai naștere unui
personajiu atît de important. Pentru mine ai tot patru ani, ca pe vremea

¹⁰ Mulțumim Victoriei Berea pentru amabilitatea ce a avut-o, de a permite publicarea textelor.

nu mai ajungea. Vezi că drumul era plin de «frăvălii», de surate; și Chița plină n-o căsca gura la mușterii și n-o «coverti» cu suratele, face rîie de moarte.

Ei, uite: dacă ai reușit să-ți reprezinti pe Chița încercînd să ajungă acasă, cu punga de fidea în brațe, ai tabloul simbolic al <progre> carierei mele.

Cu chiu, cu vai, — după ce un an și jumătate nu mi-am dat nici un examen (prins, cum eram, în ițele unei aventuri neverosimile), — mi-am luat în sfîrșit licența. Și <tot> deodată (lucru f. ciudat) recăpătai puterea de voință. Am căutat să plec cit mai curînd din București; era să viu la voi, la Pitești, profesor la școala normală. Un desnodămint, destul de trist, făcu exilul meu din București, inutil. Fiindcă simțeam nevoia unei reacțiuni m-am infundat frenetic în matematică; am reluat firul acelorași speculații cari la Birlad și la Iași mă făceau să inngresc atîta hirtie (ți-aduci aminte cum mă certa tața Haritina), am coordonat rezultatele și le-am prezentat profesorului Țițeica.

Consecința o vezi: am fost trimes în Germania să inngresc și pe aici alte coli de hirtie, cu alte cabalistice.

Göttingenul e un oraș universitar tihnit și plin de verdeață. Vechi, de peste unsprezece secole. Mai fiecare colț amintește de un moment al istoriei: cruciadele, hansele, reforma, războiul de 30 de ani. Un adevărat muzeu. Orașul mai are gloria de a fi găzduit în vremea studiilor universitare pe Bismark, teribilul Prusac. Locuia într-o căscioară cit un canton de cale ferată, un bordei aproape. Ai s-o vezi, dealtfel, într-o viitoare ilustrată ce am să-ți trimet.

Scrie-mi de broscii bătrîni și de soră-ta, broasca mai mică. Dă-mi adresa bălților respective, vreau să le expediez o îndepărtată dar călduroasă salutare, în limba batracienelor de va fi posibil: «Quam quam sint sub aqua, sub aqua...».

Deocamdată mă grăbesc să termin, căci mai e cineva nerăbdător să-ți scrie. Ai ghicit? Chița. Cum s-ar fi putut să mă lase singur în țara nemțească, să mă omoare ghermanii? A venit cu mine: îmi face ghetete, mă perie, îmi descîntă de deochi, îmi toarnă să mă spal... Un menaj, nu se putea mai potrivit.

Dar te văd cum zimbești neîncrezătoare. Așteaptă numai, ai s-o recunoști după stil.

Toate salutăările mele afectuoase bărbatului tău. Pe tine te sărut.

Noua adresă: Theaterplatz 8, Göttingen. Nu-mi mai scrie recomandat. Suportă cenzura și ai întîrziere de două zile. Poșta aici e foarte conștiincioasă.

Göttingen, am 25 Octobre 1921

Scriu deci sub directă dictare: (evident, nu pot reda fonetica decît cu aproximație)

Dimișoară,

Brava fetele Șoiculescului că țin bărbat, cu casă, și fac și copii. <Ne> A scris Conța de la Giurgiu că erai... haitil să mori, să tai inima lui tat-tău și lui bărbatu tale, dragutu. Să nu faci treaba aia, că se minie' Mnezeu... Să bolnăvește Domn Sache și coana Artina și moare... haiti! Ba să trăiești, să-mi cumperi și mie o basma, că asta e numai loloate; mi-a rupt-o o madamă la plîne, mînca-o-ar friptă. Am blestemat-o de la inimă... <de moarte ai> eu sint cam teacă, am gură rea... n-am mai văzut-o. Îmi pare mie că a murit, o și lovit-o boala aia.

Vezi ce e moartea auca? — Pă pămînt trăim, pă pămînt intrăm. Nu știi azi plîna mîine. Eu am resimțire de la o vreme... Ghisez urit, mă tremură în somn o muiere cu maramă albă... Dar poate fiindcă să strică vremea; mîine, poimîine linge, zăpadă moaaare cît casa, s-o rînești cu lopata.

Pe aicea e rău de mîncare... nu e puțință. Tărăcie: nu e rapte, nu e brîndă, nu e pece. Plîne... să dai cu tunu. Numai Dgioia și Duminica, cîte o scîrbă, numai pe-atîtica, nu ține la purtă. Încolo, pecioici fierte...

Nu-mi primește, mă doare la inimă. O să mor ca mîine.

Multe <complemente> plocamente și multe fericiri de la Chița Chițulescu¹³ (Theater Platz 8, Göttingen)

III

[august 1922]

Domnule Ministru,

Subsemnatul, licențiat în științele matematice al Facultății de Științe din București, cu respect supun la cunoștința Domniei voastre cele ce urmează:

Pe baza raportului D-lui profesor universitar Țițeica, decanul acelei Facultăți, înregistrat de acel Minister sub nr. 60775 din 2 iulie/1921, și prin care am fost recomandat binevoitoarei D-voastră atențiuni, am primit încurajarea și ajutorul necesar d-a pleca în Germania, pentru studierea mai departe a științelor matematice.

Numai comptind pe un sprijin periodic și constant din partea Ministerului, am riscat această plecare, întrucât personal nu dispun de nici un fel de avere.

Am primit însă din partea Domniei voastre numai un prim ajutor, de 6000 lei, care la un moment dat a încetat, așa că până astăzi — și este un an de zile de cînd mă găsesc la Universitatea din Göttingen am avut să lupt cu cele mai aspre lipsuri.

Cum, însă, mai am nevoie să stau încă un an de zile în Germania, pentru terminarea studiilor

Cu tot respectul vă rog să binevoiți a-mi reinnoi și a-mi acorda și mai departe sprijinul Domniei voastre fără de care nu aș mai putea atinge scopul urmărit și pe care sprijin a comptat plecarea mea în străinătate.

Nădăjduind foarte mult pe înalta D-voastră bunăvoință, Vă rog a primi asigurarea profundului meu respect.

[ss] Dan BARBILIAN

Göttingen, Gronerland strasse 37,
Germania¹⁴

«O mare operă, dar și un strălucit învățămint...»

I

Domnule Profesor,

Societăți savante și universități vă vor sărbători în curînd. Acolo cuvîntul va fi al persoanelor oficiale și al oratorilor exersați.

¹³ Pentru cursivitatea lecturii, am evitat explicarea acelor cuvinte din textul scrisorilor care au sens particular, de circulație restrînsă în cerc familial: *neamul batracienilor* — familie; *rac* — soful; *mormoloc* — copil; *năptrei*, *broaște țestoase* — alți membri ai familiei; *Surda* — Chița; *Btică* — proprietarul casei în care locuia familia Barbilian, pe str. Gruului; *Crassan*-vecin de pe aceeași stradă; *Conța de la Giurgiu* — Smaranda Barbilian, mama poetului; *loloțe* — zdrențe; *pecioici* — cartofi; *paian* — peron; *Domnu Toma* — proprietar de restaurant în Cîmpulung; alte cuvinte (teacă, tărăcie, tpune etc.) sînt pronunțate greșit din cauza defectului de vorbire al Chiței.

¹⁴ Arhivele Generale ale Statului, Fond Ministerul Instrucțiunii. Dosar 709/1922, f. 67.

«De aceea» Încît noi, cei tineri, a căror constantă mindrie este de a ne socoti elevii direcți ai Dumneavoastră, vă mulțumim cu atît mai mult pentru prilejul ce ne dați să vă cînstim astăseară într-un cerc mai redus, dar parcă mai semnificativ.

A 60-a aniversare a D-voastră se transformă pentru noi — și acesta în cel mai firesc chip, — în sărbătoarea maturității, aici în țară, a științei căreia ne-am devotat.

Lucrările D-voastră neuitate au fixat modelele de totdeauna ale cercetării matematice românești. «Cu o formulă expeditivă, procedînd prin excludere, ele se pot defini ca» Ele reprezintă contrarul creației monstruoase ori întîmplătoare. Totul se petrece acolo în frumusețe și ordine, după un canon stabilit.

Lucrările D-stră restituie Geometriei semnele ei «D» «cerești» zeiești. «Încît» De aceea, istoriograful viitor vă va prenumăra «prin» între pionierii vreunei a treia Helade, care cu mersul «lent» încet al tainelor mari se reclădește inevitabil pe locurile acestea.

O mare operă, dar și un strălucit învățămînt stau ca termen al activității D-voastră. Modificînd inteligențele învățămîntul D-stră visează mai departe: își propune să întemeieze sufletele.

Fireasca autoritate cu care stăpîniți o sală de curs sau de conferințe ne face să gîndim «la stră» mult la «străvechiul» misterul orfeic străvechi. Ca reclamate de o nevăzută liră «sufletele» spiritele necomplete ale «auditorilor» ascultătorilor se apropie și se supun fermecate «celui care enunța» acelaia care le propune o lume «nouă, raporturi stabilite, o lume morală», superioară de existențe morale.

Poate nu vă e indiferentă asigurarea ce vă aducem că trecerea D-stră «prin o epocă joasă și informă» prin epoca noastră mediocră a fost totuși recunoscută «totuși» și salutată așa cum se cuvine.

Exemplul D-stră admirabil ne locuiește și ne conduce. Dacă nu-i putem urma întocmai vina «stă» e în slabele noastre puteri.

Să închinăm pentru George Țițeica, geometrul prin excelență, maestrul nostru iubit.

II

Doamnă,
Domnilor colegi,
Intristată adunare,

Moartea lui Aurel Angelescu e resimțită dureros de Academia de Științe. Chemat chiar de la început în sinul acestei companii, el a îmbogățit și ridicat sesiunile anuale, ședințele în secțiune, cit și periodicul nostru printr-un număr însemnat de comunicări, mărturisind toate de acel «dar de frumusețe» care era semnul de recunoaștere al întregii lui personalități.

Ne este evident și ne va fi tot mai mult acum, cînd ne lipsește, că această armonioasă figură de învățat era înadins creată să onoreze Academiei, să «exprime oarecum și pentru profan» facă simțită chiar de profan rostul lor generator de adevăr ori calmă autoritate.

Între știința lui favorită, Algebra și făptura lui zilnică existau simpatii, schimburi impalpabile, prin care ceva din desăvîrșirea și curăția Algebrei trecuse în om, în vreme ce din însuflețirea și farmecul unic al omului se comunicase formelor.

«Nedumeriți» Turburați în fața incongruenței acestui sfîrșit să lăsăm fumul destrămării sale să reintegreze elementul subtil pe care raritatea și fragilitatea unei asemenea întrupări ni-l sugera, fără voie, în viață.

Dar dacă cenușa sfîrșește la o urnă, cel puțin spiritul să ancoreze la o carte. Tipărirea operelor lui complete e o datorie a Academiei noastre. Îl vom reconstrui din tot ce-l reprezintă mai mult, din frumoasele lui algebre, împrăștiate prin reviste ori mai adesea părăsite în manuscrise de acel sfios și adevărat om de știință fiindcă: o urnă și o carte par a fi singurele semne tangibile sub care el primește să fie amintit.

Odihnească în pace!

ACTA LITTERARIA

Gib. I. MIHĂESCU

PREOCUPĂRI LITERARE ÎN ANII DE ȘCOALĂ

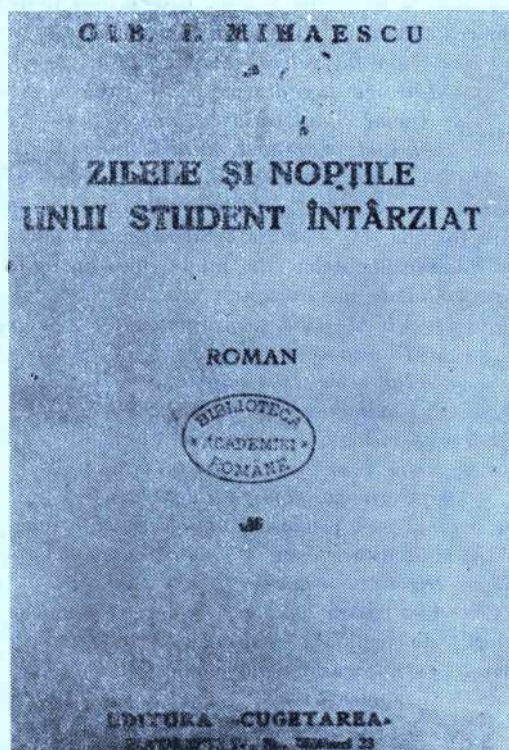
ÎN ULTIMII ANI, STUDIILE ȘI ARTICOLELE despre Gib. I. Mihăescu s-au înmulțit, avînd darul de a explora mai în adînc viața și opera scriitorului, investigînd cu minuțiozitate manuscrisele și bruiioanele rămase în laboratorul de creație al prozatorului. Astfel, într-un articol despre *Debutul nemărturisit al lui Gib. Mihăescu*¹, Leon Baconsky atrăgea atenția asupra preocupărilor timpurii pentru literatură ale viitorului prozator, încă din perioada școlărității, precum și asupra pasiunii sale pentru lecturi specifice vârstei.

Este cunoscută atracția lui Gib. pentru literatura de călătorii și aventuri, pentru evadarea imaginară în alte spații geografice sau medii umane (trăsătură transmisă și unora dintre eroii lui de mai târziu, printre care Ragaiac și Mihai Aspru), foiletoanele publicate de el în „Ziarul călătoriilor” constituind argumente convingătoare în acest sens.

În cele ce urmează, mă voi opri la cîteva aspecte, mai puțin discutate, cu semnificații directe asupra anilor de formație intelectuală a prozatorului. Astfel, în aceeași epocă din care datează poezia *În afară*, semnalată și de Leon Baconsky în articolul amintit, Gib. Mihăescu a scris și alte versuri, cîteva păstrate în arhiva familiei scriitorului², la Drăgășani. După mărturia Elenei Mihăescu, soția scriitorului, unele poezii elaborate în perioada respectivă,

¹ Vezi: „Tribuna”, nr. 19/1974, p. 6.

² E vorba de numeroase caiete școlare, schițe pentru viitoare opere și diverse alte însemnări, între care se găsesc și cîteva versuri ce n-au intrat în vederile nici unuia dintre studiile publicate pînă acum.

semnate cu pseudonim, fuseseră trimise, fără nici un rezultat, pe la diferite reviste din București (tinărul literat aspira, desigur — asemenea lui Bontas, eroul unei schițe de mai târziu — să fie recunoscut ca poet al urbei).

Cele mai multe dintre ele sînt versuri pe teme erotice, specifice, firește, vârstei, dar și preferințelor viitorului romancier. Semnificativ devine faptul că aceste poezii capătă și accente

sociale, prezentînd în culori sumbre opoziția dintre bogat și sărac, dintre luxul și opulența unora și «tristețea» și sărăcia altora.

Pe cîteva pagini de caiet școlar, cu multe ștersături și reveniri ulterioare, cu multe nai-vități și stîngăcii, tînărul Gib. încearcă definitivarea a trei poezii și a unui catren independent. Poetul celebrează venirea toamnei care aduce cu sine, după zile senine și «seri dulci cu lună», «o tainică durere».

Accentul erotic exprimă firea interiorizată a autorului, chinuită de gîndul de a găsi, prin poezie, calea spre «sublimul» obsedant de mai tîrziu:

*Și-n gînduri se vede poetul
Chemat în casa ei bogată
Cetindu-i versuri dureroase
Din viața-i tristă-ntunecată.*

Elemente de recuzită romantică, prilejuite de venirea toamnei, găsim și în alte versuri:

*Acum foi galbene încet se lasă,
Întreaga fire doarme, nu-i pasă,
Numai vîntul suflă cu putere,
Purînd peste tot o tainică durere.*

Atmosfera de pustiu și singurătate din acest catren este reluată și într-o altă poezie, în care toamna, cu «natura ei încremenită», oferă cadrul sentimentelor de iubire ale poetului «sursa lui de inspirație»:

*Vîntul oțjtie prin ramuri;
Frunza cade vestejită;
Iar poetul trist pășește,
Gîndindu-se la iubită.*

Sărac și însingurat, el visează gloria literară:

*Să i se ducă vestea în lume
S-ajungă pînă la iubită*

iar aceasta să-l primească «în casa ei bogată» și să-i asculte versurile «dureroase», «din viața-i tristă-ntunecată».

Cea de-a patra poezie are aceeași temă a iubirii, de astădată realizată, între un poet sărac, «străfulgerat» de geniu, și o tînără bogată și frumoasă:

*El era tînăr visător,
Palid, frumos, cugetător.
Ea, dulce floare și sfioasă
Și tot pe ața de frumoasă
ca astrul lucitor.*

În altă strofă, plasată evident sub influența eroticii lui Eminescu, iubirea este împlinită și echivalența afectivă între parteneri devine perfectă:

*Și se iubeau ei amîndoi
Cum regele într-un război*

*Iubește gloria cea sfîntă
Cum ori și ce popor își cîntă
Pe-ai săi eroi.
Și-n orice seară se-nîlneau
Din cupa amorului sorbeau.*

Aceste versuri, evident imperfecte, excesiv prozaice, cît și alte producții literare din epoca începuturilor au o importanță strict documentară, neprevestind prin nimic talentul scriitorului de mai tîrziu.

Se poate afirma însă, cu certitudine, că anii numeroaselor insuccese școlare, anii de răscruce dintre copilărie și adolescență au fost hotărîtori pentru traiectoria pe care se va înscrie destinul prozatorului. Cu toate îngrijorările părinților, firești avînd în vedere unele accidente școlare — rămîne repetent de două ori — Gib. Mihăescu n-a fost totuși un elev slab, ci, mai curînd inegal, dovedind însă o pregătire intelectuală care depășea de multe ori nivelul obișnuit al vîrstei. El își concentra de pe acum toate preocupările în direcția scrisului, așa cum dealtfel va face și în perioada facultății, neglijînd, cu toate consecințele care decurgeau de aici, programul strict de studii.

Pentru a dovedi cele afirmate mai sus mă voi referi doar la cîteva dintre compunerile sale școlare, păstrate în arhiva familiei și la Muzeul literaturii române.

Într-un caiet de teme școlare din anul 1912, deci de pe cînd Gib. era elev în clasa a șasea de liceu, se păstrează patru compuneri: *Irod și craii*, *Venere și Madonă*, *Hamlet și Teatrul lui Caragiale*. Fără a intra în analiza amănunțită a acestor texte este interesant de remarcat stilul înflăcărat, precum și unele observații neașteptate de personale ale tînărului autor.

Din compunerea *Irod și craii* răzbate, de pildă, un interes acut pentru obiceiurile și datinile populare, precum și sentimentul de culpabilitate față de ignorarea acestora sub influența viziunii pragmatice a «omului de afaceri și a realității». Elevul din clasa a șasea prezintă nu numai frumusețea și semnificațiile obiceiului popular al irodului, ci își încheie lucrarea cu un rechizitoriu la adresa unei «false civilizații care se infiltrează în toate straturile societății», a «simțurilor rafinate» care «distrug... tot ce ne-au [sic!] rămas din bătrîni». Vădit influențat de curentele tradiționaliste, în special de semănătorism, el adresează un apel patetic tuturor celor care s-au îndepărtat de cele «dulci timpuri ale copilăriei», uitînd «frumusețea tradițiilor noastre populare»:

Cine oare nu tresare cu dutoșic, cui nu i se copleșește inima de sentimentul dulce al aducerii aminte de copilăria depărtată, cînd pronunță numele lui Irod și al Crailor. Și la numele acestora, nimeni nu întrezărește în gîndu-i pe regele tiran, plin de răutate, din făptura căruia se desfac aburi sîngeroși, de sub sprîncenele stufoase ale căruia pornesc, parcă, scînteile urii și ale răzbunării... Și nimeni, iarăși, auzind aceste nume, nu-și va imagina pe cei trei crai îmbrăcați în purpură și cu capetele încununate de coroane de aur, cu toaiguri încrustate de pietre scumpe în mîini, veniți din mijlocul bibliotecilor lor crăiești, încercate de tomuri fără număr, de calcule fără sfîrșit, de desenurile cabalistice ale astrologiei încălțate. Și nimeni, în sfîrșit, nu-și va închipui o stea lucitoare, un luceafăr luminos, conducîndu-i pe cei trei regi ai adevărului pe drumurile adumbrate de măsline și de lămii... Ci toți își închipuiesc o trupă ambulantă de copii degenerați, îmbrăcați în haine fantastice de stambă, cu săbii de lemn în mîini și cu caschete de carton în capete, mergînd anevoie cu cismele lor botocănoase prin zăpada proaspătă, urmărind o stea de hirtie colorată, cu un clopoțel cu glas de argint... o stea după care mergeau, cu un fanatism păstrat din secole în secole, aducînd în odaia caldă bucuria și înșenina.

Cea de a doua lucrare, *Venere și Madonă*, nu e o analiză a poeziei lui Eminescu, ci o compunere liberă pe marginea acesteia, în care demn de remarcat este jocul imaginației, cunoașterea textului eminescian și înțuirea atmosferei acestuia. Viitorul scriitor încearcă să pătrundă misterul care l-a determinat pe Eminescu să scrie această poezie, în care se împletesc o aspră diatribă și o nemuritoare odă la adresa femeii iubite. Lucrarea e de o factură puțin obișnuită pentru o compunere școlară și interesează în mod deosebit prin nota ei originală, prin intuiția și «vedenia», obsesivă, a «eternului feminin» care fascinează atît de mult în opera de maturitate a prozatorului.

Celelalte două lucrări, *Hamlet* și *Teatrul lui Caragiale*, sînt analize literare, cu digresiuni ce conțin puncte de vedere proprii, cu încercări de a depăși nivelul obișnuit al unor compuneri școlare. Elevul din clasa a șasea își verifică opiniile literare, dar interesant rămîne faptul că el încearcă primele judecăți de valoare pe marginea unor opere celebre. În lucrarea asupra teatrului lui Caragiale, tînărul Gib. schițează o privire de ansamblu, insistînd asupra direcțiilor și semnificației operei dramatice a

acestuia. El remarcă faptul că «I. L. Caragiale a scris teatru în două direcții; într-una a păstrat tonul satiric și ușor de comedie, iar în alta, a întrebunîțat pe cel grav și puternic al tragediei».

Sub unele influențe ale criticii timpului, el îi impută lui Caragiale faptul că în dramă a înfățișat în mod denaturat țărani, «totdeauna avînd priviri criminale, gata de omor, plini de ură, îmbătați de dorul răzbunării». «Dacă un străin — declară Gib. — ar citi din literatura română numai opera lui Caragiale, ar crede, și cu drept cuvînt, că în Țara Românească, sînt doar două clase distincte, clasa țaranului sălbatec, barbar, criminal, răzbunător, și clasa conducătoare din România, a burghezului perfid, lacom, hoț pe cît îi stă în putință și invidios». Mai departe, el conchide: «...dacă moravurile politicianilor de contrabandă sînt veritabile în piesele lui Caragiale, apoi firea țaranului român nu-i aceea pe care a redat-o el». Pe acesta din urmă dramaturgul nu l-a văzut ca pe «cel mai mare factor al țării... temelie solidă a statului, fără de care acesta „ar fi o ruină“».

Dacă în comedie Caragiale a reușit capodopere, în dramă — subliniază Gib. — el n-a probat tăria talentului său, fiindcă, după aprigul comentator, n-a cunoscut sufletul țaranului român, prezentînd uneori denaturat realitățile satului. «Pe el nu l-a impresionat viața psihică a acestuia, el n-a cunoscut minunea naturii în care el își duce viața; el n-a înțeles poezia doinei, ce străbate vîzduhul în amurguri, acolo, la munte, împrăștiind în juru-i accente de durere; el n-a înțeles cîntarea depărtată și plîngătoare a buciului și n-a putut să afle nimic frumos în horele voinicești din zilele de sărbătoare. Caragiale nu a cîntat mizeria țaranului și împilarea lui de clasele conducătoare».

Pe manuscrisul acestei compuneri găsim adnotat, cu un alt scris, probabil de profesorul lui de limba română: «Frumoasă gîndire. Exact». Judecățile sînt însă vădit exagerate, neîntîindu-se sensul general al operei lui Caragiale, fără a mai ține seama de necunoașterea unui text clasic, cum e 1907. *Din primăvară pînă-n toamnă*. Dacă ceva din opiniile elevului Gib.I. Mihăescu merită a fi reținut, atunci acesta se rezumă la patetismul juvenil cu care evocă universul spiritual al țaranului român, de atîtea ori deformat și sărăcit în literatura vremii.

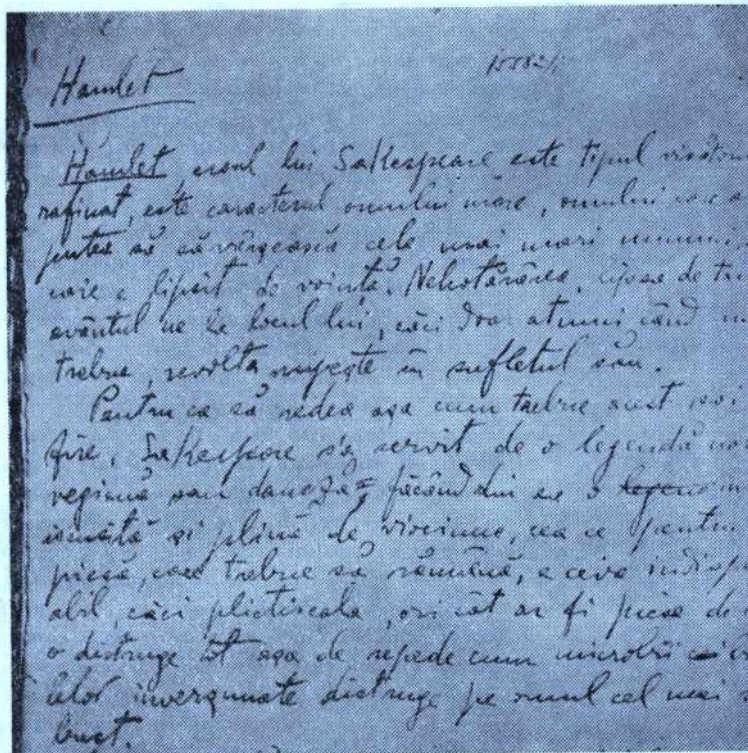
Ghiță FLOREA

HAMLET *Hamlet*, eroul lui Shakespeare este tipul visătorului rafinat, este caracterul omului mare, omului care ar putea să săvârșească cele mai mari minuni, dar care e lipsit de voință. Nehotărîrea, lipsa de tact, avîntul nelalocul lui, căci doar atunci cînd nu trebuie revolta mijeste în sufletul lui. Pentru ca să redea așa cum trebuie acest soi de fire, Shakespeare s-a servit de o legendă norvegiană sau daneză [sic!] făcînd din ea o intrigă iscusită și plină de vioiciune, ceea ce pentru o piesă, care trebuie să rămînă, e ceva indispensabil, căci plictiseala, oricît ar fi piesa de înaltă o distruge tot așa de repede cum microbii boalelor înverșunate distrug pe omul cel mai robust. Iată legenda și prin urmare scheletul piesei. Lui Hamlet, prințul de coroană al Danemarckii, îi apare spiritul tatălui său mort năpraznic, care-i povestește că fusese ucis, pe cînd dormea, de fratele său (unchiul lui Hamlet și actualul rege) în unire cu soția sa Gertruda (mama lui Hamlet), care în urmă, după asasinat, se căsătorise cu ucigașul. Spiritul cere lui Hamlet răzbunare.

Hamlet mai întîi e în incurcătură; e pentru prima oară cînd problema grea, pe care în ziua de astăzi moniștii și dualiștii o disecă cu foc și anume celebra: «A fi sau a nu fi», apare în gîndul vreunui muritor. Fac o mică digresiune. E curios cum în evul mediu, [sic!] cînd credința în Dumnezeu era așa puternică, că însăși această întrebare ar fi fost ceva absurd, un om să îndrăznească a-și bate capul cu astfel de lucruri. Și cu toate acestea răspunsul vine de la sine. Shakespeare și nimeni altul și-a pus-o. Și odată ce pe acest om îl cheamă astfel, nouă cum ni-i permis a întreba astfel; e știut că geniile sînt ființe precocce cari aparțin generațiilor ce vor apărea cu mult mai tîrziu.

Și acum, să revin la subiect. Hamlet, văzînd că cu logica nu poate ajunge la vreun rezultat, căci deși ajungea, cruda indoială risipea îndată ceea ce mintea zidea, recurge la o încercare; el tocmește pe cîțiva actori să joace o dramă al cărei subiect să fie asemeni tragediei pretinsă de spiritul tatălui său. Piesa are loc, regele asistă, din tulburarea-i vădită rezultă că el e vinovatul. Hamlet atunci începe a făuri planuri de răzbunare; precum însă înainte indoiala nu-i da ghes, de astă dată nehotărîrea e cea care îl ține pe loc. Cu ea are Hamlet de luptat și ea îi pare un dușman mai crunt chiar ca unchiul său; ea îl face să săvârșească fapte nelalocul lor. Astfel, în primul rînd e uciderea nesocotită a lui Polonius, tatăl iubitei sale Ofelia, ce de durere înnebunește și fără să-și dea seama se înecă într-un lac; de aici rezultă un duel cu fratele ei, Laertes, cel mai bun prieten al lui.

Și dealtfel Hamlet nu voise să-l omoare pe Polonius și să provoace deci un șir de nenorociri. El știa că trebuie să se răzbune, dar nehotărîrea nu-i da pas; părea că se căznește a căuta momentul prielnic cînd să dea lovitura și totuși se depărta de acest moment. Și tocmai acest lucru îi este fatal; căci înainte de toate el este om și oricărui om i se rupe inima, cînd ucide un om nevinovat, cînd face să înnebunească însăși iubita lui, cînd trebuie să se bată pe viață și pe moarte cu cel mai bun prieten. Pînă la duelul lui cu Laertes se întîmplă un alt eveniment de seamă; Hamlet (care ucisese

pe Polonius după o perdea crezind că ar fi unchiul său) îl găsește pe acesta rugindu-se. O altă întrebare i se ivește în suflet: «să-l lovească în fața icoanei, e prea mare crima». Și totuși iar se naște o întrebare: «Oare un om care se întreabă dacă există suflete sau nu, care și după ce are probe evidente că da, tot se mai îndoieste, care afară de aceasta e un spirit rafinat, care ar fi fost menit să trăiască după secole, mai putea să stea la indoială ca să ucidă sau nu? Și afară de aceasta, cel ce se ruga, fiind un criminal pervers, care-și ucisese fratele și îi răpise regatul și soția, mai putea, pentru un astfel de om să existe o circumstanță ușurătoare?»

Desigur că nu. Deci nu faptul că el se afla înaintea icoanei, ucigașul tatălui său împiedică pe Hamlet să-și execute planul, ci nehotărîrea, iar povestea cu icoana era un pretext care și-l da sieși, spre a amîna momentul decisiv. De ce să-l amîne? Nesiguranta care-i bîntuie sufletul «ce va fi după aceea».

Căci Hamlet presimțea că va fi ceva trist și pentru el; un erou nu se gîndește la așa ceva. El merge direct să-și îndeplinească planul. Hamlet era însă un om de geniu; în mintea unei astfel de ființe, în ajunul executării unui plan, într-un moment dat i se ivesc atîtea scrupule și prejudicii că el nu știe dacă trebuie să se poarte eroid sau să mai amîne executarea.

Dar executarea trebuia să vină odată; n-ar fi venit niciodată dacă o întîmplare n-o aducea; lege nediscutabilă în purtarea nehotărîților. Și această întîmplare e duelul cu Laertes; acesta, învins, regina, mama lui, ca să-l felicite îi dă un pahar cu vin în care regele pusese paharele [*otrava*, n.n.]. Printr-un joc al soartei, paharul cade în mîinile reginei, care moare în grele chinuri. Hamlet atunci ucide pe rege, strigîndu-i că otrava era destinată pentru el (Hamlet). Dar și el, nefericitul prinț, trebuie să moară, rănile primite în duelul cu Laertes îl omoară, el cedează unui alt prinț, Fortimbras, puterea și moare. Nu știu dacă Shakespeare servindu-se de alt subiect ar fi putut să redea mai bine apucăturile caracterului ce-și luase ca teză: tot ce putea constata este că acest tip reiese de minune, nu atît din subiect cît din cugetările eroului principal. Cînd Hamlet se dă drept nebun (de cînd spiritul tatălui său îi apare), vedem în el o vervă stranie, care la suprafață ar părea chiar de nebun, dar care în adîncurile ei păstrează o putere de spirit neobișnuită. Și e desigur foarte greu a reda așa ceva. Dar nu numai tipul lui Hamlet e ceva deosebit; din vorbele lui Polonius reiese încă ceva ce trebuie analizat; Polonius e tipul ministrului înțelept; plin de pătrundere el analizează puterea lui Hamlet și pare a-i înțelege rostul. Regele e tipul desăvîrșit al omului lacom de putere; plin de vicleșug, el își întrebuințează inteligența la trucuri josnice; chiar criminale; deși înțelept, el totuși nu lămurește apropiatu-i sfîrșit, chiar după ce vede reprezentația actorilor. Polonius îi deschide capul și el prinde a se feri. În Gertruda vedem femeia în care sentimentele bune alternează cu cele rele. Acestea însă sînt covîrșitoare; în zadar din cînd în cînd ea își dă seama că e mamă; mai de multe ori ea e tot amanta criminală ce pentru un amor pervers se face complicea soțului său. O scenă prea puternică chiar e aceea dintre ea și Hamlet care-i improspătează memoria cu lucruri pe care ea părea că le uitase.

Ofelia este tipul fecioarei iubitoare și naive; mă mir de ce Shakespeare nu stăruiește a păstra un vast caracter chiar după ce ea înnebunește cînd vedem aceeași putere de judecată ascunsă ca și la Hamlet ca și cînd s-ar prefăcea.

Laertes, Horatio, Fortimbras, Osric, — tipuri de gentilomi și curteni leali și gata de luptă. Rămîne o întrebare de pus: de ce de la Hamlet și pînă la soldați și gro-pari, toate personagiile marelui scriitor sînt aproape filosofi. De ce Shakespeare își infixe puterea de judecată în toate aceste persoane.

Oare într-un mediu oarecare la un moment dat «găsești» aceeași putere de judecată la toate ființele? Desigur că nu. Și pare și mai nenatural lucrul acesta, cu cît în toate piesele lui Shakespeare se vede același lucru.

VENERE ȘI MADONĂ Și mers-a — odată — Eminescu pe străzi pustii, de oraș; era toamnă poate și ploaia țîrlia monoton pe trotuar. Lui îi plăcea să meargă așa, înfășurat în manta și să audă răpăitul ploii pe pălăria-i indesată peste urechi. Mergea visător și gîndea. Și iată că la colț de stradă, deodată mersul grațios al unui picioruș abia iși ieșind din trenele rochiei, îi alungă visurile. Eminescu mergea în urma «prototipului ingerului din senin» și admira cu sete mersul fin și mărunț. Apoi ochii săi se înălțau, îmbrățișau statura zveltă, mijlocelul bine făcut, talia implinită.

În creierul său aprins, statuetele antice reînviau din statura elegantă a celei dinainte. Și vedea pe marmora Veneră, care părea însuflețită de dalta sculptorului antic, cu brațele ei molatice, cu ochi, deși de piatră, dar scînteietori, ca și cînd în ei s-ar reflecta tot focul iubirilor păgîne.

Dar iată că muza trecătoare a lui Eminescu se mistuie, după vreo poartă înaltă și boltită. Firul gîndurilor se oprește deodată în mintea poetului. Dar prinde a se desfășura din nou; doar e gîndul lui Eminescu. Și merge el înainte și visează înainte. Filozofează asupra femeii, asupra acestei ființe, către care se îndreaptă de veacuri, admirația robilor ei înlănțuiți în firul dragostei. Pentru ea, se zvircolește o lume întreagă de muritori, către ea se îndreaptă înmurile poetilor.

Din ea, un visător uriaș, un însuflețitor de pinze moarte, crease în entuziasmul său nebun, provocat poate de o clipire nevinovată de ochi catifelaji, pe însăși Madona Dumnezei. Pe Venera dulce a vechilor Elini, în care era întrupat idealul iubirii sfinte, el a îndrăznit să o învăluie în pinza fină a inocenței, a mamei ideale.

Și poetul, nenorocit în iubire, înțelege tendința pictorului italian, o aprobă, o admiră. O! De ar avea și el o iubită, cum ar cînta-o, ce ode sublime i-ar închina. Dar el nu are sărmanul, pe el nimeni nu-l înțelege, pe el nici o femeie nu-l cunoaște, nici o preoteasă a iubirii nu-i primește jertfa lui sfîntă, de calitate ideală. Nu, femeia nu poate fi așa cum a înțeles-o Raphael, femeia nu-i decît un demon menit să prelungească suferințele omeniești. Jos cu vâlul de poezie ce o acoperă de veacuri. Ea nu poate fi mamă ideală, ea e un suflet mîrșav, un suflet de bacantă antică. Eminescu se oprește. Găsise o idee, un subiect pentru o poezie înaltă, înaltă. O idee nouă cum nu mai fusese scrisă. Și el se grăbește spre casa-i mărginașe. A ajuns. A lepădat mantia, a zvirlit cît colo pălăria.

Și a început să scrie; avîntul acela nebun, produs de un subiect înalt și puternic, un subiect nou, plin de profunzime. A scris, a scris. În ura lui nebună a rupt vâlul divin, l-a lepădat în lături și fiica Evei a apărut în toată goliciunea ei. Deodată Eminescu încetează scrisul; lasă condeiul să-i cadă pe masă. Într-un colț întunecat ochii săi zăresc o ființă care suspină ușor, apoi prinde a plînge. Și era așa de mare durere în plînsul ei că poetul amorului se induioșează. Puncte de întrerupere urmează strofele scrise. Și acum în versul melodios, el întreabă pe cea ce-o tirise în noroiul realității de ce plînge. Ea-i răspunde tot prin plîns, iar ochii ei rugători îi înfrîng inima lui, întristată acum.

O, doamne! Cum poți să acuzi! o, bard, pe un inger că nu-i decît un demon; cum poți să fii așa de crud tu, care, deși ai suferit atîta din cauza acestor demoni, tot îi iubești! N-ar avea suflet acești demoni! Dar tot au ceva, ce-l pot păstra pentru vecie; sint ochii aceia mari, mari și părul acela blond, ondulat. Eminescu și-a călcat pe inimă; ceea ce el dovedise că-i demon, inger va părea de-a pururi. Și Eminescu cată spre umbra din colț, să-i vadă surisul de încuviințare. Dar ea dispăruse, se mistuise în umbră, așa precum toate amorurile lui visate se mistuiseră în umbra nepăsării. Ci totuși rămăsese ceva. Rămăsese o elegie sfîntă, pe care multe fecioare ale viitorului, citind-o cu tremurare în glas și mulți tineri o vor înțelege-o cînd, părăsiți de iubită, ei vor lua volumul și, cu capul în palme, în odaia lor singuratică, vor căuta mîngiere în versurile sale. Și vor găsi mîngiere și vor spera și vor iubi iar. Și atunci desigur că-și vor uita însă chipul trist al bardului, cu surisul său trist, ca jalea întregii omeniri, sub mustața-i adusă ușor spre colțul buzei.

TEATRUL LUI CARAGIALE

I. L. Caragiale a scris teatru în două di-

recții; într-una a păstrat tonul satiric și ușor de comedie, iar în alta a întrebuințat pe cel grav și puternic al tragediei. Același lucru îl vedem și-n celelalte scrieri ale sale, aci redându-ne un cadru serios al moralei psihologice; frica bolnăvicioasă a evreului Zibal, aci satirizînd în momente, schițe, amintiri toate obiceiurile politicianilor de paradă și de gescheft. Un lucru e de mirare însă, de ce atunci cînd țărani, care sunt personajii principale (*Năpasta*) sau secundare (*Făclia de paști*), dar întotdeauna avînd priviri criminale, gata de omor, [sînt] plini de ură, îmbătați de dorul răzbunării? Și de ce atunci cînd ne vorbesc de moravurile politicianilor de paradă, nu întrebuințează decît pînă ușoară a satiricului? Dacă un străin ar citi din literatura română numai opera lui Caragiale, ar crede, și cu drept cuvînt, că, în Țara Românească sunt doar două clase distincte: clasa țaranului sălbatic, barbar, criminal, răzbunător și clasa conducătoare din România, a burghezului perfid, lacom, hoț pe cît îi stă în putință și invidios. S-ar putea răspunde: «Dar, Caragiale e un om drept, el dă lucrurile așa cum sunt».

Foarte bine. Însă trebuie să ne convingem dacă acesta-i tristul adevăr, și dacă starea de lucruri, mai puțin păcătoasă de cum a înfățișat-o marele nostru scriitor, e tocmai așa de rea sau că numai puterea imaginației și concepției lui exagerînd cu mult cele prinse de simțurile lui de observație, numai acestea sînt cauzele acestei răutăți cu care marele om a privit societatea românească. Desigur că acesta-i purul adevăr; și dacă moravurile politicianilor de contrabandă sunt veritabile în piesele lui Caragiale, apoi firea țaranului român, nu-i aceea pe care a redat-o el. [Notă marginală cu un alt scris: «căci a avut concepție și imaginație?... cum?»].

Caragiale n-a cunoscut sufletul țaranului român. Pe el nu l-a impresionat viața psihică a acestuia; el n-a cunoscut minunea naturii în care el își duce viața; el n-a înțeles poezia doinei, ce străbate văzduhul în amurguri, acolo, la munte, imprăștiînd în juru-i accente de durere, el n-a înțeles cîntarea depărtată și plîngătoare a buciului și n-a putut să afle nimic frumos în horele voinicești din zilele de sărbătoare. Caragiale nu a cîntat mizeria țaranului și împilarea lui de clasele conducătoare, acelea pentru care Caragiale n-a găsit decît un ton ușor de satiră trecătoare.

Nu, țaranule român! Cel mai mare scriitor al țării tale nu ți-a înțeles viața ta, tu, cel mai mare factor al țării acesteia, tu, temelia solidă și așa de rău îngrijită a edificiului statului nostru, care fără tine ar fi o ruină deplorabilă.

Pe tine, marele maestru nu te-a văzut decît în prisma nedreptății, tu ești criminalul furios, plin pînă-n gît de dorul răzbunării (Gheorghe din *Făclia de paști*), tu ești lașul, care stai liniștit și plin de cruzime, în vreme ce un altul suferă pentru tine la ocnă (Dragomir din *Năpasta*); tu ești femeia, care deși vezi că un bărbat merge pînă la crimă, pentru a fi a lui, totuși, fără să faci gestul de a-l privi doar cu scîrbă, pe cel ce ți-a ucis bărbatul, totuși te căsătorești cu criminalul, trăiești cu el alături și în somn, cînd el se simte lîngă tine, poate mai liniștit, tu îi ascuți oftatul și cauți să-i prinzi din somn, mărturisirea crimei făcută pentru tine, ca să-l dai pe mîna jandarmilor (Anca—*Năpasta*). Acesta ești tu, țaranule, după cel mai mare scriitor al țării, și nu căuta să crezi că vei scăpa ușor de această bănuială, nu Caragiale a avut toată grija să întrebuințeze puterea tragică a talentului său, cum numai un Caragiale poate s-o întrebuințeze; și așa de bine ți-a imprimat apucăturile pe care nu le-ai fi avut, în tragedie, că oricum vei cere tu dreptate, prin scrierile altor scriitori mai puțin talentați, tot criminal vei rămîne. Unde mai pui, sărman țaran, că tragedia lasă urme de neșters în sufletul spectatorului, pe cînd comedia, e mai ușoară, mai îngăduitoare și se uită repede.

Și tonul acesta Caragiale l-a întrebuințat, pentru a reda pe cei care te împilă, sărmane.

Ion VINEA — Tristan TZARA

Correspondență din Paris trimisă de Henri BÉHAR

profesor la Université de la Sorbonne Nouvelle de Paris III

L-AM CUNOSCUȚ PE PROFESORUL HENRI Béhar cu prilejul simpozionului internațional „Panait Istrati”, ținut la Sorbona (domnia sa «funcționând» la Universitatea „Sorbonne Nouvelle” din Paris III). Mărturisesc că atunci cînd, la telefon, s-a fixat întrevvedere, mă așteptam, nu știu de ce, să întîlnesc un bătrînel hirsut, cu ticuri belferești. (Poate că impresia îmi fusese provocată de masivitatea tomurilor din *Operele complete* ale lui Tristan Tzara, îngrijite cu o meticulozitate frapantă.) Cînd colo, un profesor de o vîrstă apropiată de a mea, care, în dosul ochelarilor ce-i accentuau nota de distincție, ascundea o fire vîioaie, cu predispoziții chiar către un umor de tip special (nu degeaba îi închinase o carte lui Jarry). După întrevvedere — care n-a avut loc în cadrul auster al Sorbonei, ci într-un bistrou de lîngă Palais Royal — i-am cercetat «fișa» activității editoriale. În 1966 a publicat monografia Roger Vitrac. *Un réprouvé du surréalisme*, după un an, *Étude sur le théâtre Dada et surréaliste*. Dacă adăugăm monografia Jarry *dramaturge* (Librairie „A. G. Nizet”), realizăm interesul aproape exclusiv manifestat de Henri Béhar față de mișcarea de avangardă (în investigarea istoriei căreia studiile menționate constituie titluri de referință). Se cuvine, bineînțeles, menționată și seria *Operele complete* ale lui Tristan Tzara, în curs de tipărire la Editura „Flammarion” și ajunsă, în prezent, la al treilea volum (primul văzînd lumina tiparului în 1975).

În cursul discuției noastre, profesorul Béhar s-a interesat, cum era de așteptat, de documentele Tristan Tzara aflate în România. Din întîmplare, chiar în primul număr al „Manu-

scriptum”-ului¹, colega Constandina Brezu publicase un comentariu pe marginea «manuscriselor românești ale lui Tristan Tzara», după cum, în același număr, într-o prezentare a arhivei lui Ion Vinea, comunicase o fotografie care-i înfățișa pe cei doi prieteni într-o excursie „silvestră” la Gîrceni. Mi s-a smuls promisiunea că-i voi expedia acest exemplar (care, fiind editat într-un tiraj mic, după trecerea a zece ani a devenit o raritate bibliofilă).

¹ „Manuscriptum”, nr. 1, anul I, 1970.

L-am «atacat», la rindu-mi, pe profesorul Béhar, întrebându-l dacă nu dispune, din arhiva lui Tristan Tzara, de texte inedite referitoare la scriitorii români. Am aflat, cu bucurie, că la Biblioteca „Jacques Doucet” se păstrează scrisorile trimise de Ion Vinea, Marcel Iancu, B. Fundcianu, Ilarie Voronca, Jacques G. Costin și Sașa Pană. Oferta pe care i-am făcut-o de a le prezenta în „*Manuscriptum*” a fost acceptată. Cunoștea, dealtminteri, revista noastră, grație informațiilor primite de la Gheorghe Doca, pe atunci asistent asociat la Universitatea „Sorbonne Nouvelle” din Paris III — și care, mă folosesc de prilej pentru a o spune, a făcut multe lucruri bune pentru popularizarea în mediile pariziene a culturii române. Tot Gheorghe Doca i-a tradus textele redactate în limba română pentru a le putea integra panoramicului documentar de față.

Un dosar amplu, pe care-l publicăm, începînd cu numărul de față, adresînd mulțumiri, și pe această cale, distinsului profesor și istoric literar.

Cine cercetează «scenariul» întocmit de Henri Béhar va putea aprecia vastitatea și exactitatea detaliilor referitoare la activitatea lui Tristan Tzara, explicîndu-și, totodată, — lesne —, faptul că unele aprecieri cu adresă directă la situația literaturii române sînt exprimate dintr-un unghi de vedere exterior și, astfel, fatalmente, incomplete.

Spre pildă, după profesorul Béhar «Tzara est bien le nom sur lequel se rallient les jeunes générations poétiques à Bucarest», sau: «Sur ce terrain mouvant il est le lien permanent entre les deux pays...» etc. Afirmațiile nu sînt lipsite total de adevăr, este însă prea mult să se considere că Tristan Tzara ar fi devenit un fel de placă turnantă a preocupărilor tinerelor generații de poeți din România, un simbol și un factor incitator al experiențelor cu caracter avangardist de la noi. Realitatea epocii ne apare ceva mai complexă. Avangardismul românesc își configurase, pe un drum propriu, obiectivele specifice — Tzara însuși putînd fi considerat nu un „patriarh”, ci unul dintre exponenți —, mișcarea dezvoltîndu-se de o amploare deosebită, dacă ținem seama că depășește sfera literaturii (marcată de experiența lui Urmuz), afectînd domeniul artelor plastice: Brâncuși, cu tot ce-a însemnat el, în plan universal, Marcel Iancu, cu contribuția adusă în promovarea cubismului etc.

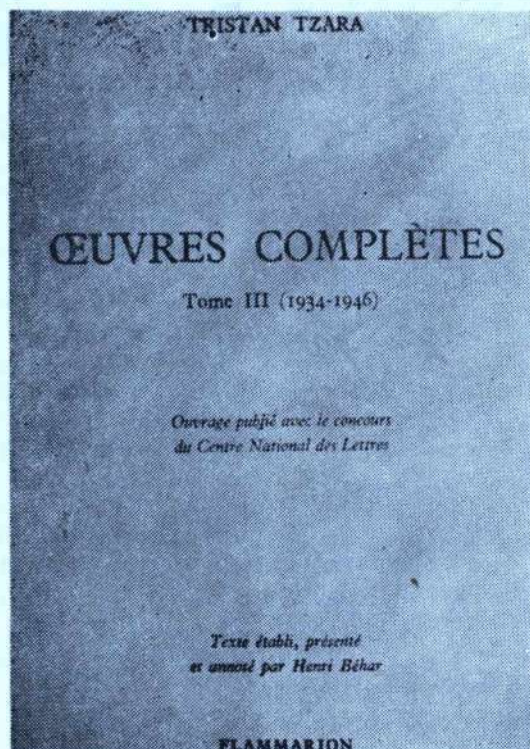
Sînt motive care-l determină pe Ion Vinea — parte implicată în proces — ca, într-un articol din 1924, să vadă în avangardismul românesc nu un fenomen de «import», ci unul de «export»: «În ceea ce privește însă modernismul afirmat mai ales de la 1917 încoace, el e, colac peste pupăză, în contrast cu întreaga noastră literatură și artă de la 1800 încoace, — e un modernism de EXPORT. Pentru intîia dată am dăruit ceva străinătății care recunoaște. Azi e universal recunoscut că sculptorul Brâncuși a influențat prin elevii săi Liepschietz și Arhipenco, mult mai celebri decît maestrul însuși, întreaga plastică modernă. În toate cercurile de artă străine se știe rolul jucat de Marcel Iancu în propagarea cubismului încă din 1915, după cum se știe că acest mare artist a lucrat primele reliefuri cubiste în apus. În sfîrșit, prietenul nostru Tristan Tzara, care publica versuri în „*Chemarea*”, 1915, a stîrnit apoi întregul curent literar care a dezlipit de învechitul tipic al simbolismului, tineretul din Franța, Germania, Elveția și America. Orice tinărevistă din aceste țări e o mărturie a neînsemnatei isprăvi pusă la cale aci, înainte de război, și care izbăvește pe moderniștii români de acuzația „importului”»².

Astfel de precizări nu pun în discuție valoarea referințelor istorico-literare ale profesorului Béhar, ci numai le completează — același scop avîndu-l și citeva note marginale redactate de colegul Fănuș Băileșteanu (care a și tradus textul francez). Dacă ținem seama de stadiul încă imperfect al schimbului de informații științifice existent între specialiștii celor două țări, se cade să ne exprimăm deschis admirația față de bogatele cunoștințe asupra literaturii române ale profesorului francez.

Publicînd documentarul de față, redacția își propune să-i adauge alte documente existente în arhivele noastre, astfel încît, în final, să putem iniția o binevenită dezbatere asupra mișcării de avangardă din România și a implicațiilor ei europene. Venim, astfel, și în întîmpinarea dezideratului exprimat de profesorul Henri Béhar care-și apreciază contribuțiile drept o «provocare» a «colaborării între cercetătorii celor două țări, ale noastre».

AI. OPREA

² *Modernism și tradiție*, „*Cuvîntul liber*”, seria II, anul I, 26 ian. 1924, articol reprodus în volumul: Ion Vinea, *Publicistică literară*, ediție de Constancia Brezu-Stoian, Editura „Minerva”, București, 1977, pag. 264.

LORSQU'À L'AUTOMNE 1915, TRISTAN Tzara quitte Bucarest pour aller suivre des cours de philosophie à l'Université de Zurich — et surtout, selon le vœu de ses parents, pour échapper à la dissipation où l'entraînait la turbulente jeunesse littéraire roumaine — il ne rompt pas avec ses compagnons d'aventure. D'une part parce qu'il n'a pas renoncé à l'activité poétique, et d'autre part parce qu'il n'envisage pas son départ comme un exil définitif. Ce sont les événements, auxquels il ne s'était nullement préparé, qui le conduiront à s'éloigner davantage, pour s'installer à Paris en janvier 1920, d'où il ne rentrera qu'à deux occasions au pays natal, la même année, puis en 1946, pour une brève tournée de conférences.

Si les modalités de sa débordante activité à Zurich puis à Paris sont relativement bien connues, surtout pour ce qui concerne la phase dadaïste, si l'inventaire de ses publications poétiques en Roumanie et le parcours de sa formation esthétique ont été retracés dans le détail¹, il reste

CÎND, ÎN TOAMNA ANULUI 1915, TRISTAN Tzara părăsea Bucureștii pentru a urma cursurile facultății de filosofie la Universitatea din Zürich — și, mai ales, după voia părinților, pentru a scăpa de rătăcirea în care se afla neliniștita tinerețe literară românească — el n-a rupt legăturile cu tovarășii săi din țară. Pe de o parte, pentru că n-a renunțat la a scrie poezii, pe de alta, pentru că nu-și închipuia această plecare drept un exil definitiv. Așa a fost să fie, evenimentele vieții, pentru care nu era deloc pregătit, l-au condus spre o tot mai mare îndepărtare: în ianuarie 1920 se va instala la Paris, de unde n-a mai revenit în țară decât de două ori, o dată în acel an 1920, apoi în 1946, pentru o scurtă vizită, cînd a ținut cîteva conferințe.

Dacă fațetele debordantei sale activități de la Zürich, apoi de la Paris, sînt relativ bine cunoscute, mai ales în ceea ce privește epoca mișcării dadaïste, dacă inventarul poeziilor sale publicate în România și traseul formației sale estetice au fost studiate în detaliu¹, rămîne totuși de sta-

¹ Voir la préface de Sașa Pană à *Primele poeme* de Tristan Tzara, Editura „Cartea Românească”, București, 1971, celle de Claude Sernet

¹ Vezi prefața lui Sașa Pană la vol. *Primele poeme* de Tristan Tzara, Editura „Cartea Românească”, București, 1971; cea a lui Claude

^a Lector universitar la București, fost cîțiva ani asistent asociat la Universitatea „Sorbonne Nouvelle” din Paris III

néanmoins à établir la nature de ses contacts, de ses échanges avec les agitateurs les plus notoires des milieux artistiques roumains. En déchiffrant, avec Paide de Gheorghe Doca pour la partie roumaine, et en publiant les lettres que ceux-ci lui adressèrent et qu'il a scrupuleusement conservées², nous voudrions contribuer à l'éclairage des relations internationales de l'avant-garde, et du moins montrer par quelle voie elles passèrent, de façon privilégiée, entre les deux guerres et d'un pays à l'autre. C'est sans doute grâce à de tels documents que la discipline nommée «littérature comparée» justifiera sa saisie binoculaire de la production artistique.

Certes, les jeunes gens qu'il fréquentait dans les cafés bucarestois, Ion Vinea, Adrian Maniu, Marcel Janco, Theodor Solacolu, M. H. Maxy, Claudia Millian et ses maîtres Alexandre Macedonski, Ion Minulesco, Tudor Arghezi, ne sont pas tous restés en correspondance avec lui. Avec le temps, il a lié connaissance à Paris avec de nouveaux compatriotes désireux de pénétrer dans les milieux littéraires et de s'y faire une place comme Ilarie Voronca et Benjamin Fondane. D'autres, tels Sacha Pana, se sont adressés à lui pour obtenir une collaboration poétique, ne le rencontrant, dans la gloire de son humanisme nouvellement acquis, qu'en 1946. Et si les émigrés roumains étaient nombreux dans la capitale française entre les deux guerres, à commencer par la Comtesse Anna de Noailles née Brancovan³,

bilit natura contactelor sale, a schimburilor sale de scrisori cu reprezentanții cei mai notorii ai avangardei din mediul artistic românesc. Descifrind cu ajutorul lui Gheorghe Doca^a textele în limba română, și publicind scrisorile pe care aceștia i le-au adresat și pe care el le-a păstrat cu atenție², noi dorim să contribuim la luminarea relațiilor internaționale ale avangardei și să arătăm, cel puțin, pe ce căi ele au trecut, într-un mod privilegiat, între cele două războaie, de la o țară la alta. Grație unor asemenea documente, disciplina numită «literatură comparată» își va justifica surprinderea binoculară a producției artistice.

Desigur, tinerii pe care el îi frecventa în cafenelele bucureștene, Ion Vinea, Adrian Maniu, Marcel Iancu, Theodor Solacolu, M. H. Maxy, Claudia Millian și maestrul lor Alexandru Macedonski, Ion Minulescu, Tudor Arghezi n-au purtat, toți, corespondență cu el. Cu timpul, el a cunoscut la Paris noi compatrioți dornici să pătrundă și să-și găsească un loc în mediile literare franceze, precum Ilarie Voronca și B. Fundoianu. Alții, ca Sașa Pană, i s-au adresat pentru a obține de la el colaborări, în materie de poezie^b, fără să-l întâlnească decît în 1946, în perioada de glorie a umanismului său. Și, dacă emigranții români erau numeroși în capitala franceză între cele două războaie — începînd cu Contesa Ana de Noailles, născută Brâncoveanu³, — el nu pare a fi căutat cu înfrigurare prezența lor.

^b De fapt, permisiunea de a întocmi acea primă antologie a poeziilor românești ale lui Tristan Tzara, apărută în 1934.

aux *Premiers poèmes* de Tristan Tzara, „Seghers” Paris, 1965, et nos notes de: Tzara, *Oeuvres Complètes*, „Flammarion” t. I p. 631 sq. ainsi que les articles de Ov. S. Crohmălniceanu: *Tristan Tzara en Roumanie*, „Revue Roumaine”, Bucarest, no. 2, 1967, pp. 88—96; Ion Pop: *Primele poeme ale lui Tristan Tzara en Avangardismul poetic românesc*, București, Editura Pentru Literatură, 1969, pp. 149—159; Serge Fauchereau: *Tristan Tzara et l'avant-garde roumaine*, „Critique”, Paris, no. 300, mai 1972, pp. 416—429; Marin Bucur: *L'ambiance littéraire du début roumain de Tristan Tzara*, en: „Études roumaines” no. 1, 1976, pp. 28—36; Elena Gorunescu: *L'itinéraire roumain de Tristan Tzara*, „Europe”, Paris, no. 555—556, juillet-août 1975, pp. 159—164.

² Elle se trouvent désormais au fonds Tzara de la Bibliothèque littéraire „Jacques Doucet”. Nous remercions les ayants-droits et M. François Chapon, le Conservateur, de nous avoir autorisé à les publier. Nous indiquons la cote qu'elles ont dans ce fonds.

³ Aragon a raconté comment, venu la solliciter, elle s'était emportée contre les dadaïstes qu'elle

Sernet la vol. *Premiers poèmes* de Tristan Tzara, „Seghers”, Paris, 1965; și notele noastre critice la vol. Tristan Tzara, *Oeuvres Complètes*, „Flammarion” [1975], tome I, p. 631 ș.u.; vezi, de asemenea, articolul lui Ov. S. Crohmălniceanu: *Tristan Tzara en Roumanie*, în „Revue Roumaine” București, nr. 2, 1967, pp. 88—96; Ion Pop: *Primele poeme ale lui Tristan Tzara*, în vol. *Avangardismul poetic românesc*, Editura pentru literatură, București, 1969, pp. 149—159; Serge Fauchereau: *Tristan Tzara et l'avant-garde roumaine*, în „Critique”, Paris, nr. 300, mai 1972, pp. 416—429; Marin Bucur: *L'ambiance littéraire du début roumain de Tristan Tzara*, în „Études roumaines”, nr. 1, 1976, pp. 28—36; Elena Gorunescu: *L'itinéraire roumain de Tristan Tzara*, în „Europe”, Paris, nr. 555—556, iulie-august 1975, pp. 159—164.

² Ele se găsesc de-acum în fondul „Tzara” al Bibliotecii de literatură „Jacques Doucet”. Noi rămînem recunoscători moștenitorilor și d-lui François Chapon, conservatorul lor, de a ne fi autorizat să le publicăm. Vom indica totdeauna cotele sub care se găsesc ele în acest fond.

³ Aragon a povestit cum, venit să-i solicite ceva, ea era furioasă împotriva dadaistilor pe

il ne semble pas avoir recherché leur présence. En revanche, il a côtoyé et admiré le plus grand d'entre eux, le plus bourru aussi, Brancusi, avec qui il n'était point besoin d'échanges épistolaires, puisqu'ils pouvaient se voir en traversant une rue⁴.

Le caractère partiel de la présente publication n'échappera à personne, nous sommes le premier à le regretter: dans l'état actuel de nos travaux, il ne nous a pas été possible de localiser à Bucarest la contrepartie des lettres qu'ici nous donnons à lire. Puisse-t-elle être, à l'instar de l'incessant mouvement épistolaire qu'elle suggère, l'occasion de rétablir l'équilibre rompu et provoquer une collaboration entre les chercheurs de nos deux pays.

* * *

Dès son installation à Zurich, délaissant quelque peu les cours de la faculté, Tzara prend en quelque sorte la tête du Mouvement Dada qui, par son ampleur internationale, ne tarde pas à se faire entendre en Roumanie. Le complice des temps révolus, le camarade de lycée avec lequel il avait lancé, en 1912, la revue „Simbolul“ [Le Symbole] et à qui Tzara avait laissé, avant son départ, un lot de poèmes à publier au gré des occasions, avec lequel il venait de passer de vacances l'été précédent, à Gărceni, Ion Vinea reprend contact avec lui. Resté à Bucarest, il vient justement de publier dans la nouvelle revue qu'il dirige, „Chemarea“ [L'Appel], un long poème nostalgique où Tzara évoquait leur fraternité avec une tendresse humoristique:

«... Sous les noyers — où passe le vent lourd
comme un jardin de fontaines
Nous jouerons aux échecs
Ainsi que deux pharmaciens
Et ma soeur lira les journaux dans le hamac...»⁵.

estimait n'être pas des poètes, sauf un justement, son compatriote Tristan Tzara. (en: *L'aventure terrestre de Tristan Tzara*, „Europe“, juillet-août 1975, p. 13).

⁴ Trois billets de Brancusi à Tzara se trouvent au „Fonds Doucet“, extrêmement brefs, ils ont trait à des rendez-vous reportés. Voir l'article sur le sculpteur que Tzara destinait à la revue „Vanity fair“ en 1922, dans *O.C.*, t. I, pp. 619—620, où il décrit son atelier et se compte parmi ses ami, appelé à goûter sa cuisine savoureuse.

⁵ Tristan Tzara: *Viens à la campagne avec moi*, „Chemarea“, nr. 1, 4 oct. 1915, en: *O.C.*, t. I, p. 33

În schimb, a stat mereu în preajmă și a admirat pe cel mai strălucit dintre ei, deși și cel mai ursuz, pe Brâncuși, cu care n-a fost nevoie să facă schimburi de scrisori, pentru că puteau să se vadă oricând doar traversind o stradă.⁴

Caracterul parțial al prezentului dosar epistolar nu va scăpa nimănui; noi sintem primii care îl regretăm: în stadiul actual al investigațiilor noastre, nu ne-a fost posibil să depistăm la București răspunsurile scrisorilor pe care le-am citit aici. Poate că, sub forma unor vii schimburi de scrisori pe care ea însăși — această corespondență — le sugerează, vom avea ocazia să stabilim echilibrul precar de acum și să provocăm o colaborare între cercetătorii din țările noastre.

* * *

Chiar de la instalarea sa la Zürich, abandonându-și oarecum cursurile de la facultate, Tzara preia într-un fel conducerea Mișcării Dada, care, prin amploarea sa internațională, nu întârzie să pătrundă și în România. Prieten devotat mai înainte, coleg de liceu, cu care scosese, în 1912, revista „Simbolul“, cu care petrecuse vacanța în vara trecută, la Gărceni, și căruia Tzara îi lăsase, la plecarea sa din țară, un set de poezii pentru a le publica între timp, cu diverse ocazii, Ion Vinea reia contactul cu el. Rămăsese în București, Vinea îi va publica, în noua revistă pe care o conducea, „Chemarea“, un lung poem nostalgic, în care Tzara evoca fraternitatea lor cu o tandrețe umoristică:

«...Sub nuci — pe unde trece vîntul greu ca o
grădină de fîntîni
O să jucăm șah
Ca doi farmaciști bătrîni
Și soră-mea o să citească gazetele în hamac...»⁵.

care nu-i considera poeți, cu o singură excepție, compatriotul său, Tristan Tzara (vezi: *L'aventure terrestre de Tristan Tzara*, în „Europe“, iulie-august 1975, p. 13).

⁴ Trei biletele ale lui Brâncuși către Tzara se găsesc la „Fonds Doucet“; extrem de scurte, ele erau numai în legătură cu unele întîlniri amînatate. Vezi articolul despre sculptor pe care Tzara l-a destinat revistei „Vanity fair“ în 1922 (în *Oeuvres Complètes*, t. I, pp. 619—620), în care el a descris atelierul artistului, numărîndu-se deci printre prietenii [săi], chemat adesea să deguste savuroasa lui bucătărie.

⁵ Tristan Tzara: *Viens à la campagne avec moi*, în „Chemarea“, nr. 1, 4 oct. 1915; în *O.C.*, t. I, p. 33.

⁶ Tristan Tzara, Primele poeme, Ed. „Cartea Românească“, 1971, p. 14 — poezia Vîno cu mine la țară.

[CALLIGRAMME] ¹²

Réclame pour la

du 10 au 25 Décembre 1920

chez PEROLOZKY, 13, rue Beaumarchais.

⁶ Ion Vinea: *Souvenirs d'été*; vezi Tristan Tzara O.C., t. I, p. 634.

sur ce qu'il a lu, il répond à Tzara et Janco, d'une manière qui ne laisse aucun doute sur l'efficacité purgative de la nouvelle littérature:

[Scrisoare recomandată: « București R. no. 190 » — ștampila poștei]

« Monsieur Tristan TZARA

15 Avenue Junod 15 (Montmartre)

Paris

despre ceea ce citise, el i-a răspuns lui Tzara și lui Janco într-o manieră care nu lasă nici o îndoielă asupra eficacității purgative a noii literaturi:

Amici⁷, de azi dimineață mă doare burta; probabil că și geniul meu suferă. Ca să mă vindec a trebuit să beau două pahare de apă rece ceea ce m-a plictisit pentru că am lăsat o vreme apa să curgă; până s-a răcit am așteptat în picioare, cu paharul în mână. Pe urmă, în odaia mea m-am constrins la practici mai umilitoare: cu minile în șolduri am compasat cîteva plecăciuni viguroase și unele contorsiuni circulare. De cîte ori mă aplecam îmi ațirna greu capul. L-am simțit — la unison cu al altora — foarte inutilă gămălie pe oțelul trupului meu. Îmi mai trecuse durerea

II (n-am „sugativă“ și întorc foaia așa)⁸

a trebuit însă să-mi pun la încercare toată medicina; deci m-am dus de m-am așezat ca o curvă, cu c[...] într-un lighean de apă.

Dacă vreți internaționalizați această rețetă în revista „Dada“⁹. Sau păstrați-o jalousement. În orice caz, împărtășiți din secret pe d-na Hennings¹⁰. Mi-ați promis niște versuri tălmăcite, din opera-i. M-am mulțumit cu ce-am găsit în plachetă: „Zilele acățate în turnuri...“ — dacă cumva am înțeles bine — foarte frumos.

Aș fi un copil rău dacă n-aș dănuți în entuziasmul nostru, — după aceeași scripcă. Fumisteriile sunt lucru minunat cînd sunt lucide, și cînd Țara ar ride după ochelari și Marciulică¹¹ și-ar stăvili hohotul în buclele-i faciale (III) de gornist. Marcel, — îmi plăci că ești și fervent și flăcău teribil — și supun rîndurile astea potolitului Jules¹² — iar Țara punctificat în lutul în care maestrul Dumnezeu i-a întemnițat talentul, amuzant și angelic cînd copleșește burghezimea.

Dar Narcis? Dragă Nătzi, cum ți se pare poarta nouă a Cabaretului Voltaire?

...Am un avînt furios să scriu, să colaborăm, chiar peste kilometri, la poeme nec plus ultra. Dați-mi o temă, dați-mi o temă... Tristan Țara, am văzut pe tatăl tău aseară. E un om foarte cumsecade.

⁷ Ion Vinea, lettre autographe en roumain, signée, à Tristan Tzara, 4 pp. 210 × 135, joint un poème manuscrit autographe du même, illustré d'un dessin de Marcel Janco, TZR C 4 164 classée par erreur avec une enveloppe du 10 février 1929, elle date certainement de juillet 1916, adressée à Janco et Tzara, à Zurich (d'où le pluriel employé constamment).

⁸ en tête, au verso de la même page.

⁹ Dans „Cabaret Voltaire“, Zurich, 15 mai 1916, la revue „Dada“ est annoncée à paraître le 1-er août 1916; elle ne sortira qu'en juillet 1917.

¹⁰ Emmy Hennings était la compagne d'Hugo Ball, directeur du Cabaret Voltaire (voir Tristan Tzara, O.C., t. I, p. 732); le numéro unique de la revue „Cabaret Voltaire“ comportait deux textes d'elle: *Gesang zur Dämmerung*; *Morfin et Die vielleicht letzte Flucht* ainsi qu'une illustration.

¹¹ Marciulică: hypocoristique de Marcel Janco, dont „Cabaret Voltaire“ reproduit cinq bois gravés.

¹² Jules: l'imprimeur de la revue, l'anarchiste Julius Heuberger.

⁷ Ion Vinea, scrisoare autografă în românește, către Tristan Tzara, 4 pp., 210 × 135, căreia i se adaugă un poem manuscrit autograf al aceluiași, ilustrat cu un desen de Marcel Janco (TZR C 4164); clasată din greșeală sub o copertă din 10 februarie 1929, ea datează, în mod sigur, din iulie 1916, fiind adresată lui Janco și Tzara, la Zürich (de unde pluralul folosit în mod constant).

⁸ Sus, în cap, pe verso-ul aceleiași pagini.

⁹ În „Cabaret Voltaire“, Zürich, 15 mai 1916, revista „Dada“ este anunțată că o să apară la 1 august 1916; ea nu va ieși de sub tipar decît în iulie 1917.

¹⁰ Emmy Hennings era soția lui Hugo Ball, directorul „Cabaretului Voltaire“ (vezi Tristan Tzara, O.C., t. I, p. 732); în unicul număr al revistei „Cabaret Voltaire“ ea semna două texte: *Gesang zur Dämmerung*; *Morfin și Die vielleicht letzte Flucht*, ca și cîte o ilustrație.

¹¹ Marciulică: hipocoristic al lui Marcel Janco, căruia „Cabaret Voltaire“ îi reproducea cinci gravuri în lemn.

¹² Jules: imprimerul revistei, anarhistul Julius Heuberger.

Posed în sfârșit un pui de bernardin. E foarte inteligent și ridică coada ca o ramură de salcie când face treabă mare.

Asociație de idei:

în versul: *il fit un pet si lumineux*¹³ — al dracului Tzara și-a adus aminte de mine. Eram la Gârceni și eram la el acasă. Il en fut ébloui!

Dar nu mai publicați versuri insipide de Blaise Cendrars¹⁴. Dați-i certificat de paupertate intelectuală.

Marcel, afișul tău mi-a plăcut foarte mult; ești la capătul tendințelor tale de acum doi ani. De acum, încotro?

Prea ușor, desenul lui Modigliani¹⁵, sau cum îl cheamă.

Arghezi mi-a spus critical, că nu se poate constata după un singur desen, dacă ai talent.

Rahat. Iser pregătește o nouă expoziție. Eu public un volum / 12,250 p. *Papagalul sfânt* (nuvele). Trimiteți-mi încă două plachete și Dada. Fac reclamă inutilă. Vă sărut

[Pe partea laterală, perpendicular pe rindurile scrisorii, este o însemnare cu alt scris]

HUG BALL SCRIE FRUMOS ȘI VIRGIN
HUG BALL E BĂIAT DEȘTEPT. HUGO BALL E
BĂIAT SIMPATIC. II TRADUC ARTICOLUL.

[În aceeași scrisoare se află un petic de hirtie, probabil o scrisoare având o parte albă; pe această parte albă I. Vineca scrie un poem¹]

Gară peticită de lumini
Șine verzi sub luna de venin
nori în doliu văduviți de crini,
Ce tăcere, suflute tăcut
trenurile toate au tăcut!

Vintul rupe rufe de mătăasă,
gîndurile mi-au fugit din casă
— vino, rece mină de mireasă
pune-mi clopoței la gît
ca să-ți treacă de urît

Ultim șir de roți porniți alene,
felinare, tremurați din gene
tipă desnădejde în sirene,
Suspinați supape-n unison,
sgardă, scutură-te pe peron

Gară colorată și pustie
trenurile pleacă pe vecie...
...Ieși dintr-un sertar melancolie
cu panglici, cu bucle și hirtie
căci paiața-i fără de scufie!...

I. VINECA *

[Ștampila poștei din Paris indică — fără să pot fi absolut sigur — 11—11—29; ștampila poștei din București indică 14 DEC 929].

Malgré l'invitation à publier, ce poème moderniste et languide n'eut pas l'heur de plaire aux dadaïstes dans la ferveur de leur exaltation, ou

În ciuda invitației de a-l publica, acest poem modernist și melancolic n-a avut fericirea să placă dadaștilor aflați în fervorele exaltării lor,

¹³ Vers du poème de Tzara *La Revue Dada*, „Cabaret Voltaire“, p. 19, repris dans *De Nos oiseaux*, O.C., t. I, p. 225.

¹⁴ Les vers de Cendrars sont ceux du poème *Crépitements*, publié sans autorisation dans „Cabaret Voltaire“.

¹⁵ Dessin de Modigliani publié dans la même revue.

¹³ Vers din poemul lui Tzara *La revue Dada* (în „Cabaret Voltaire“, p. 19), reluat în *De Nos oiseaux* (în O.C., t. I, p. 225).

¹⁴ Versurile lui Cendrars sînt cele din poemul *Crépitements*, publicat fără asentimentul autorului în „Cabaret Voltaire“.

¹⁵ Desen de Modigliani publicat în aceeași revistă.

* Un volum cu acest titlu, Ion Vineca nu a publicat. Dealtfel, scrisoarea are un aer de bufonadă, după cum probează și jocurile de cuvinte: Tzara-Tzara, themă-temă etc.

¹ Poezia Doleanțe, apărută inițial în: „Noua Revistă Română“, vol. XVIII, nr. 9, 24—31 mai, 1915, p. 116; inclusă apoi în vol. Ora finitnilor; vezi Opere, vol. I, pp. 112, 493—494.

encore les réserves de Marcel Janco (voir plus bas) devinrent-elles un obstacle infranchissable, les vers ne furent pas traduits et Vinea ne fut en aucune manière intégré au nouveau mouvement. Pourtant les relations des deux amis se poursuivirent encore à Zurich, puisque Tzara annonça, à deux reprises, la plaquette de Vinea *La poupée dans le tombeau*, d'abord dans „Bulletin” un de ses poèmes „Dada 3” (déc. 1918) puis dans une publicité de „Dada 4—5” (mai 1919) et lui dédicacé ses Vingt-cinq poèmes (1918) ainsi: « Mon Cher Vinea — oeil de chlorophylle — Très amicalement Tzara toujours le même ». Devenu parisien, il fit un périple dans les Balkans au cours de l'été 1920, et revit sa famille, envoyant un télégramme à son cher ami Bébé (Ion Vinea), lequel ne lui répondit qu'après un fort long délai:¹⁶

« Mr. Tristan TZARA

13 rue de Boulainvilliers 16e Paris

sau încă rezervele lui Marcel Iancu (vezi mai jos) vor fi devenit un obstacol de netrecut, versurile n-au fost traduse și Vinea n-a fost astfel integrat noului curent. Totuși, relațiile dintre cei doi prieteni vor continua încă la Zürich, de vreme ce Tzara va anunța, în două rânduri, placheta lui Vinea *La poupée dans le tombeau*¹⁶ mai întâi în *Bulletin*, unul din poemele sale din „Dada 3”, (dec. 1918), apoi în „Dada 4—5”, (mai 1919) și îi va dedica cele 25 poeme (1918) astfel: « Dragului meu Vinea — ochi de clorofilă — Foarte amical, mereu același Tzara ».

Devenit parizian, el a făcut un drum prin Balcani în vara anului 1920, și și-a revăzut familia, trimițând o telegramă prietenului său Bebe (Ion Vinea), care nu i-a răspuns decât după o lungă amănare:¹⁶

B[u]c[urești], 4 iunie 1921

Dragul meu ¹⁷, îți scriu fiindcă am nevoie de tine, firește, ceea ce nu înseamnă că te-am uitat sau că nu sunt declarațiile de dragoste pe cari, eventual, ți le-aș face. Vara trecută, telegrama ta m-a ajuns tocmai în localitatea unde plecasem. Era târziu și nu ți-am mai răspuns căci știam că te grăbiai să ieși din țară. Riscam să nu te mai găsesc. Am aflat pe urmă că te-ai plins de mine din diferite motive, neintemeiate. Sunt supărat că nu mi-ai spus mie celui dintii. Rămâne să lămurim acestea între noi, în toamnă, la Paris. Până atunci fi-mi același prieten pe care-l cunoșteam și răspunde-mi de urgență, fără amănări, fără lenevie, dacă ai primit acest amical salut. E tot ce-ți cer pentru moment. Scrie-mi, deci, ca să nu fiu silit să comunic cu nimeni altul, tu ești plecat de prea mulți ani ca să mai duci cu tine mireasmă din Balcani.

Jenică e aici, mi-a povestit de tine. Îmi pare rău să te știu mereu rupt de Marcel ¹⁸,

¹⁶ *long délai*: si l'on excepte une carte postale collective très kitsch (avant la lettre) représentant des amoureux avec un bouquet de fleurs:

« A l'ange de l'idole immortelle—Vinea
Ecrivez-nous — Dida Callimachi

J'ai appri hier que tu écrivais des vers dadaïstes
Barbu Solacolu

Au roi des poètes — Marcel Janco.

Cachet postal: 26 janvier 1921 »

¹⁷ Ion Vinea, carte-lettre avec message autographe signé à Tristan Tzara, Bucarest, 4 juin 1921, recto-verso, 92×141, en roumain, TZR C 4157.

¹⁸ Marcel Janco, ses études d'architecture achevées à Zurich, a séjourné à Paris en 1921, puis est rentré en Roumanie écrivant: « Déjà un monde nous séparait des poètes dada qui continuaient la mystification et la blague pour le seul plaisir du non-sens... après quelques querelles dramatiques avec Tzara et des discussions inutiles avec les surréalistes en herbe qui n'étaient intéressés que dans la mauvaise plaisanterie et le scandale, j'ai décidé de chercher

¹⁶ *lungă amănare*: dacă se face excepție de o carte poștală colectivă foarte kitsch (înaintea scrisorii) reprezentând un grup de îndrăgostiți cu un buchet de flori:

« Pentru îngerul idolului nemuritor—Vinea
Scrie-ne — Dida Callimachi

Am învățat ieri că tu scriai versuri

dadaiste — Barbu Solacolu

Regelui poezilor — Marcel Iancu

[Ștampilă de poștă: 26 ianuarie 1921] »

¹⁷ Ion Vinea, carte poștală cu mesaj autograf semnat, către Tristan Tzara, București, 4 iunie 1921, recto-verso, 92×141, în românește, TZR C 4157.

¹⁸ Marcel Iancu, cu studii de arhitectură terminate la Zürich, a stat la Paris în 1921, apoi a revenit în România, scriind: « Deja o lume ne despărțea de poezii dadaști care continuau mistificarea și gluma pentru singura plăcere a nonsensului... după cîteva certuri dramatice cu Tzara și unele discuții inutile cu suprarrealiști fanatizați...care nu erau interesați decât de proaste caraghiosități și de scandal, m-am decis să-mi caut

— de la care n-am mai primit nimic. Văzui și am răsfoit ultima carte ¹⁹, dar n-am avut timpul în care să-mi placă mai mult decât două-trei însemnări foarte frumoase, pe alocuri. Spune-i lui Hussar ²⁰ să mi-o dea și mie. Te-am văzut citat în subtitlul unei cărți de Aragon, citatul e bun, conținutul volumului e „frêle” ²¹. Am scris și eu vreo 3 cărți pe cari însă nu le tipăresc încă. Dintre ai tăi n-am mai întâlnit pe nimeni.

Te sărut, Bébé

Str. Imprimeriei 53 (recomandat S. v.p.) »

Ce message phatique, annonçant un prochain voyage en France, est suivi d'une brève lettre de recommandation pour un confrère en poésie, où le projet de séjour à Paris, en compagnie de Marcel Janco, semble se confirmer:

Acest patetic mesaj, anunțând o apropiată vizită în Franța, este urmat de o scurtă scrisoare de recomandare pentru un confrate poet, în care proiectul vizitei la Paris, în compania lui Marcel Iancu, pare a se confirma:

« Mon très cher Tzara. ²² L'ami Tomas Aladar ²³, poète hongrois de la revue „Ma” ²⁴ (de Vienne) et qui vient de passer quelques mois à Bucarest, aura besoin de ton concours. Donne-le lui de tout (ça, pour t'imiter) et des indications pour se débrouiller là-bas.

„En automne, j'arrive sans faute avec Marcel.”
D'ici là je t'embrasse déceimment. Vineea.»

« Prea dragul meu Tzara. ²² Prietenul Tomás Aladár ²³, poetul maghiar de la revista „Ma” ²⁴ (din Viena) și care a trecut acum câteva luni prin București, ar avea nevoie de sprijinul tău. Dă-i-l din toată (așa, pentru a te imita) și dă-i și indicații pentru a se descurca acolo. În toamnă, ajung negreșit cu Marcel.

De aici, acolo, te sărut cuviincios. Vineea.»

mon propre chemin et de partir en missionnaire de l'art nouveau dans mon pays natal». (en: Catalogue Marcel Janco, Galerie Denise-René, oct. 1953).

¹⁹ le dernier livre: sans doute *Cinéma Calendrier du coeur abstrait. Maisons* de Tzara, paru en 1920 dans la collection Dada.

²⁰ Jean Hussar: avocat d'origine roumaine, chez qui Tzara a vécu un moment à Paris, et dont le nom paraît au bas de certains manifestes Dada.

²¹ livre d'Aragon: *Anicet ou le panorama*, „Gallimard” 1921, porte en exergue la célèbre phrase du *Manifeste Dada 1918* de Tzara: « L'absence de système est encore un système, mais le plus sympathique ».

frêle est en français dans le texte.

²² Ion Vineea: lettre autographe signée à Tristan Tzara, s. 1 n. d. 1 p., 218×168, TZR C 4170

²³ Tomas Aladar: son nom n'apparaît pas dans la collection complète de „Ma”, malgré la référence à Lajos Kassak dont il se recommande.

²⁴ „Ma”: revue hongroise dirigée par Lajos Kassák, d'abord à Budapest (nov. 1916—juil.

drumul meu propriu și să revin, ca misionar al noii arte, în țara mea natală» (in: Catalogul Marcel Iancu, Galerie Denise-René, octombrie, 1963).

¹⁹ ultima carte: desigur, *Cinéma Calendrier du coeur abstrait. Maisons* de Tzara, apărută în 1920 în colecția „Dada”.

²⁰ Jean Hussar: avocat de origine română, care l-a găzduit o vreme pe Tzara la Paris și al cărui nume a apărut pe câteva manifeste Dada.

²¹ Cartea lui Aragon: *Anicet ou le panorama* („Gallimard”, 1921) poartă ca inscripție celebra frază din *Manifeste Dada 1918* de Tzara: (« Absența vreunui sistem este ea însăși un sistem, dar cel mai simpatice. »).

frêle (fragil, firav etc.) este în franceză, în text.

²² Ion Vineea: scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara, S. 1, n.d. 1 p., 218 × 168, TZR C 4170.

²³ Tomás Aladár: numele său nu apare în colecția completă a revistei „Ma”, în ciuda referinței la Lajos Kassák prin care se recomandă.

²⁴ „Ma”: revistă maghiară condusă de Lajos Kassák, mai întâi la Budapesta (noiembrie 1916—

On le voit, l'exemple de Calendrier du cœur abstrait dont la couverture est ornée du graphisme d'un cœur à la place du mot, et des libelles dadaïstes où Tzara faisait précéder sa signature d'une main typographique, commence à déteindre. Le destinataire de ces deux lettres n'y est pas resté insensible: il a dû faire part de l'achèvement de la grande saison Dada à Paris et tracer l'itinéraire de ses vacances, au cours desquelles il rejoindra sa compagne du Cabaret Voltaire qui vit désormais à Prague.

După cum se observă, exemplul aceluia [Cinema] *Calendrier du cœur abstrait*, ale cărui coperti erau ornate cu grafismul unei inimi în locul cuvintului și de libelulele dadaiste în care Tzara își preceda semnătura cu o mină tipografică, începe să se extindă. Destinatarul celor două scrisori nu rămâne nici el insensibil: el a trebuit să asiste la moartea marelui anotimp Dada de la Paris și să traseze itinerarul vacanțelor sale, în cursul cărora o va reîntâlni pe prietena sa de la Cabaretul „Voltaire” pe care o văzuse mai înainte la Praga:

« Cher filleul,²⁵ puisque tu vas en Tchécoslovaquie etc. pourquoi ne pousses-tu pas jusqu'ici faire quelque exhibition du nouvel art? Vos manifestes ont un succès fou surtout celui de l'idiotie pure très compris.²⁶ C'est la plus amusante manière de gaspiller sa vie, et il n'y a que la timidité qui m'empêche de devenir un dadaïste militant. Je te confierai mon âme déjà dadaïsante.

Il y a une curve — c'est un mot à introduire — sérieusement éprise de tes vers et ce qui est bien surprenant, de ta gueule, aussi donc si le cœur t'en dit viens la cueillir. Je pars en Transylvanie et puis, l'automne, en Allemagne, le change me permettant d'autres voyages. Salutations dadaïstes et bien tendres. »

« Dragă soldățele²⁵, cînd mergi în Cehoslovacia etc. de ce nu te repezi și pînă aici să faci ceva exhibiție cu noua artă? Manifestele voastre²⁶ au un succes nebun, mai ales cel despre idioteția pură, bineînțeles. Ar fi cea mai amuzantă manieră de a-ți irosi viața și numai timiditatea mă împiedică să devin un dadaist militant. Îți încredințez inima mea deja dadaizantă.

Există aici o curvă — ca să vorbesc astfel — îndrăgostită lulea de versurile tale și, ceea ce este surprinzător, chiar de mutra ta, astfel încît dacă inima te-ndeamnă să vii, a ta va fi cucoana.

Eu plec în Transilvania și, apoi, la toamnă, în Germania, schimbul permițîndu-mi și alte călătorii. Salutări dadaiste și afectuoase ».

Les vacances de Tzara avec son amie Maya Chrusceez s'achèvent joyeusement au Tyrol, où la vie est meilleur marché qu'ailleurs, en compagnie d'Arp et de Max Ernst. Ils élaborent l'ultime apparition de la revue Dada: „Dada Augrandair”.

Vacanța lui Tzara cu prietena sa Maya Chrusceez se va încheia cu voieșie în Tirol, unde viața este mult mai amăgitoare decît în alte părți, în compania lui Arp și Max Ernst. Ei vor pune la cale ultima apariție a revistei Dada: „Dada Augrandair”.

1919) puis à Vienne (mai 1920 — juin 1925). Largement ouverte aux dadaïstes tout en faisant place aux constructivistes et à l'avant-garde soviétique.

²⁵ Ion Vinea: carte-lettre avec message autographe à Tristan Tzara (Bucarest, 1-er août 1921 — cachet de la poste), 92 × 141.

²⁶ Vos manifestes: écho des 23 manifestes Dada, parus dans „Littérature” no. 13, mai 1920, et spécialement dans «Dada manifeste sur l'amour faible et l'amour amer» où Tzara proclamait: «Dada travaille avec toutes ses forces à l'instauration de l'idiot partout». (O.C., t.I, p. 384)

1919), apoi la Viena (mai 1920 — iunie 1925). Larg deschisă dadaștilor, orientată apoi spre constructiviști și spre avangarda sovietică.

²⁵ Ion Vinea: carte poștală cu mesaj autograf către Tristan Tzara (București, 1 august 1921 — [după ștampila poștei]), 92 × 141.

²⁶ Manifestele voastre: ecou din cele 23 de manifeste Dada, apărute în „Littérature”, nr. 13, mai 1920, și, în mod special, în *Dada manifeste sur l'amour faible et l'amour amer*, unde Tzara proclama: «Dada acționează cu toate forțele sale pentru instaurarea idioteției peste tot». (O.C., t. I, p. 384)

Cette euphorie ne fait pas oublier les amis; Vinea répond de la campagne où il panse ses blessures physiques et morales :

dair". Această euforie nu l-a făcut pe Tzara să-și uite prietenii; Vinea răspunde dintr-o localitate de provincie, unde mersese să-și oblojească rănilor fizice și morale:

« Valea Călugărească ²⁷ Sept[embrie] 1921]

Mon cher Tzara, tes nouvelles m'arrivent ici et me trouvent dans quel état ! Séparé de Dida, par un acte de volonté réfléchi et stupide qui m'a coûté, après-coup, mon repos, ma santé et la part de mon immaculée conscience en voyant la pauvre petite se détraquer à la suite de notre rupture. Je croyais que cela se pouvait passer paisiblement de part et d'autre. C'est une longue histoire que je te raconterai plus tard. J'ai enfin cette liberté que j'ai poursuivie sottement, mais à quoi peut-elle bien servir ?

Parce que ma cervelle crépitait et que je me sentais seul comme un épouvantail je me suis mêlé d'amour avec une petite vierge et avec une grande cocotte. Cela a duré, simultanément, quatre semaines et j'ai dû m'enfuir à Mangalia pour éviter une nouvelle histoire.

« Valea Călugărească ²⁷ septembre 1921

Dragul meu Tzara, misivele tale mi-au ajuns aici și m-au găsit într-o stare ...! Despărțit de Dida, printr-un act de voință reflexivă și stupidă care m-a costat, la spartul bilciului, liniștea, sănătatea și o bună parte din fondul imaculat al sufletului meu, văzind-o pe biata fată cum se depravează după ruptura dintre noi. Eu credeam că ea putea să treacă liniștită și de-o parte, și de alta. E o istorie lungă pe care ți-o voi depăna altă dată. Acum am, în fine, acea libertate pe care am urmărit-o prosteste, dar la ce-mi servește? Pentru că al meu creier trosnea de neliniște și mă simțeam ca o sperietoare, m-am incurcat în dragoste cu o mică fecioară și cu o mare cocotă. Aceasta a durat, simultan, patru săptămâni și a trebuit să mă refugiez la Mangalia, pentru a evita o nouă istorie.

²⁷ Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara, 15 septembre 1921. 4 pp. 207 × 171. TZR C 4161. L'enveloppe d'une autre lettre de 1924 y est jointe par erreur.

²⁷ Ion Vinea: scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara, 15 septembrie 1921, 4 pp. 207 × 171. TZR C 4161. Plicul unei alte scrisori din 1924 este adăugat aici din greșeală.

3) C'est là que j'ai attrapé la chaude-pisse dans un bordel turc et que par une négligence qui me va fort bien j'ai passé la maladie à mon oeil gauche. J'ai failli le perdre. Les souffrances, en outre, ont été atroces. Une vraie expiation.

4) Depuis quelques jours je me trouve à la vigne. J'ai confié mes dépouilles mortelles aux soins de ma mère. J'ai mis un point blénorrhagique à ma jeunesse. Je reste encore couché le jour entier, à rouler des programmes de vie dans ma tête chaotique. Et quelles fissures. Bientôt nous aurons les jours braillards des vendanges. Il y a un an nous évoquions ici ensemble des souvenirs auxquels tu vois je viens d'ajouter un tas. Je devine, à tes lignes, que tu viens de saigner aussi — j'espère que ça été de profusion. Raconte-moi vite. Mais il ne faut pas me démoraliser. Car j'espère devenir aussi féroce-ment égoïste que tu l'es.

Qu'as-tu écrit de nouveau? Je polémise sans cesse à ton sujet avec „Țara Noastră” et avec tout le monde à peu-près.

Traduis quelque chose de toi en roumain et envoie-le moi. Il faut que la traduction soit de toi-même.

Et maintenant je t'embrasse et ne me néglige plus.

Tout à toi.

VINEA

Tu sais je n'ai pas eu un autre papier sous la main, et c'est dimanche, — fermé. »

3) Acolo am pus mina pe o fustiță într-o căsuță turcească și, printr-o neglijență care mi-a mers foarte bine, am trecut de boala de la ochiul stâng. Era cît pe ce să-l pierd. Durerea, dealtfel, a fost atroce. O adevărată expiație.

4) De cîteva zile, m-am retras la vie. Părul năpirlit după asemenea aventuri l-am lăsat în seama mamei. Tinerețea mea s-a pricopsit și cu un pic de rușine. Ziua întreagă stau culcat, tot derulînd programul de viață în capul meu haotic. Și cu ceva fisuri. În curînd vor veni zilele culesului de struguri. Acum un an, noi, aici, evocam împreună amintiri cărora, cum vezi, eu le adăugam atîtea. Bănuiesc, la rîndul tău, că și tu singuraști destul — sper că asta a fost din plin. Răspunde-mi și povestește-mi repede. Dar să nu mă demoralizezi. Căci vreau să devin tot așa de feroce egoist ca și tine.

Ce ai scris mai nou? Eu polemizez fără răgaz la subiectul tău cu „Țara Noastră” și cu toată lumea aproape. Tradu cîte ceva de-al tău în românește și trimite-mi. Trebuie însă ca traducerea s-o faci tu însuși.

Și acum te îmbrățișez și te rog să nu mă mai neglijezi.

Cu totul al tău,

VINEA

Să știi că nu mai am altă hîrtie la îndemină, și este duminică, — închis ».

(Continuare în numărul viitor)

Georg BRANDES

în arhive gălățene

ÎN FONDUL BIBLIOTECII „V. A. URECHIA” din Galați se găsesc opt scrisori autografe ale lui Georg Brandes, critic și istoric literar danez, « un pionier al literaturii comparate »¹.

Aceste scrisori particulare sînt adresate surorilor Antonie și Rovena Schwartz și fratelui lor Solomon Schwartz. Cele mai multe — șase — au ca destinatară pe Antonie, o fire entuziastă, preocupată de educația tineretului.

Nu putem ști cu exactitate cînd Antonie Schwartz a luat cunoștință de opera lui Georg Brandes. Cert este că ea deschide un dialog epistolar în anul

1897, dialog ce va dura aproximativ 15 ani, dar din care s-au păstrat doar scrisorile de față. Impulsul pare să fi fost un articol al lui Brandes dintr-o revistă franceză, articol publicat fără consimțămîntul scriitorului.

Antonie Schwartz comunică cu scriitorul danez în limba germană, o limbă pe care și criticul a învățat-o abia în timpul exilării sale la Berlin, dar pe care nu a cunoscut-o decît aproximativ.

Între anii 1897—1900 Brandes este deseori jînit la pat. Boala îl obosește. Astfel, în cele două scrisori care provin din această perioadă, pare un om irascibil și extenuat. Chiar și greșelile de ortografie și de exprimare în limba germană sînt o mărturie a indispoziției sale. (Scrisorile au fost corectate, pe alocuri, în mod tacit.) Nota dominantă, însă, rămîne optimismul.

Din scrisorile trimise în perioada septembrie 1903 — februarie 1904 reiese că Georg Brandes a depășit stadiul acut al bolii. Ceea ce îl torturează în continuare este criza permanentă de timp. De aceea este nevoit mereu să se scuze față de A. Schwartz pentru întârzierea cu care răspunde la scrisori. Pe lângă scuzele de rigoare strecoară de fiecare dată o idee sau o scurtă observație, care permit să se întrevadă vitalitatea acestui om, o calitate pe care o sesizează și la alții și pentru care nutrește un respect adînc.

La prima vedere, pare o simplă curiozitate rugămintea lui Georg Brandes de a primi de la Antonie Schwartz o fotografie și la fel bucuria exprimată cu ocazia primirii ei. Dar preocuparea pentru fizionomia interlocutorului este pentru Georg Brandes profund serioasă, căci astfel se poate « cunoaște înfin mai bine orice om, avînd o idee asupra fizionomiei sale », concepția expri-

¹ Ulrich Weisslein, *Einführung in die vergleichende Literaturwissenschaft*, 1968. Pentru alte autografe din colecția Bibliotecii „V. A. Urechia” vezi „Manuscriptum”, XI, 2/1980, pp. 171—172.

15 Sept[ember 1897]

Hochgeehrtes Fräulein,

Ich bin Däne und lebe in Kopenhagen, nicht in Christiania. Ich habe nicht selbst jenen Artikel eingesandt, es ist einer von 50 oder 60 die ich auf meinem Krankenlager geschrieben habe und derselb sich in Übersetzung in die N[ord] fr[anzösische] Presse verwildert hat. Ich selbst gebe meine Sachen nur Dänisch heraus und zwar habe ich 31 Bände und tausende von Artikeln hinter mir. Ich bin noch krank, kann weder stehen noch gehen, ich bin seit fast 5 Monaten bettlägerig. Doch geth es mir jetzt besser und ich werde in nicht allzu ferner Zukunft, scheint es, wieder gesund werden. Ich danke Ihnen für Ihr Interesse. An der schlechten Schrift ist meine Lage Schuld. Ihr ganz ergebener

Georg BRANDES

[Carte poştală cu adresa:] Fräulein Antonie Schwartz
25 Spiridonstrasse.
Galatz. Rumänien.

15 septembrie 1897

Mult stimată domnişoară,

Eu sînt danez şi trăiesc în Copenhaga şi nu în Christiania. Acel articol nu a fost trimis de mine. El este unul din cele 50 sau 60 pe care le-am scris stînd bolnav în pat şi care a ajuns în traducere schimbat în presa franceză de nord. Eu îmi editez scrierile — numai în limba daneză am scris 31 de volume şi mii de articole.

Din păcate sînt încă bolnav, nu pot să stau, nici să merg, de aproape cinci luni sînt ţintuit la pat. Dar acum o duc mai bine şi se pare că într-un viitor nu prea îndepărtat voi fi iarăşi sănătos. Vă mulţumesc pentru interesul Dumneavoastră. Şederea mea în pat este cauza scrisului prost.

Al Dumneavoastră supus

Georg BRANDES

mată, negru pe alb, într-o scrisoare către Friedrich Nietzsche².

Dialogul Brandes-Schwartz Antonie se încheie în anul 1912 cu o scrisoare adresată lui Solomon Schwartz, în care prezintă condoleanţe cu ocazia dispariţiei acesteia. În amintirea surorii ei, Rovena Schwartz reia în anul 1913 corespondenţa, dar în limba franceză.

Georg Brandes, care în anul 1897 se plînge că a scris 31 de volume şi mii de articole, şi primeşte zilnic 30 de scrisori şi multe cărţi, lucrînd 10—12 ore, nu se îndură să întrerupă o corespondenţă care venea dintr-o ţară a cărei literatură îl interesa foarte mult şi despre istoria căreia spunea într-o scrisoare adresată primului

său traducător în limba română, I. Hussar³, că este atît de însemnată încît nu numai romaniştii, ci toţi oamenii culţi ar trebui să se intereseze de ea.

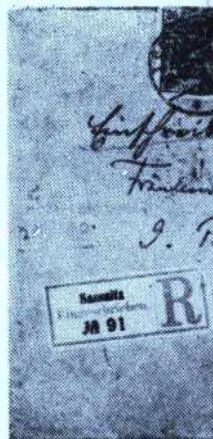
Publicăm aceste scrisori cu bunăvoinţa conducerii bibliotecii „V. A. Urechia” din Galaţi, în speranţa că vom aduce astfel o modestă contribuţie la cunoaşterea şi întregirea corespondenţei lui Brandes⁴.

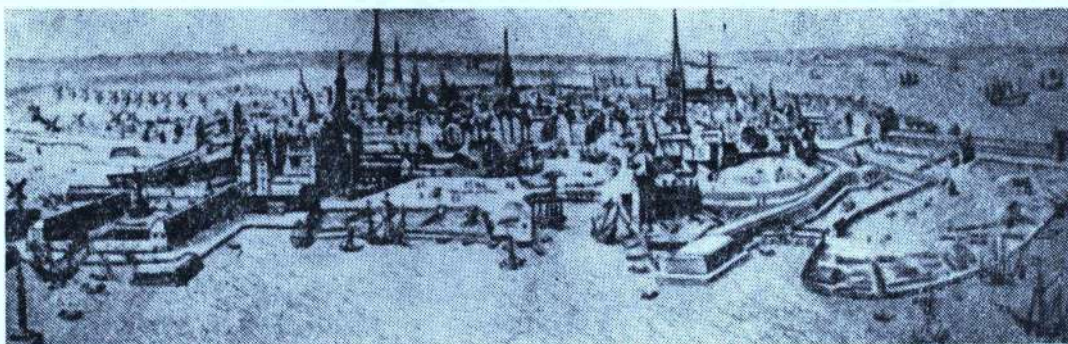
• Christina JUNG

² Vezi Geo Şerban, *Patetica daneză sau refuzul limitării*, în „Secolul 20” nr. 7—8—9, 1979, p. 10.

³ Vezi Geo Şerban, *Întregiri la corespondenţa lui Brandes*, în „Secolul 20”, nr. 7—8—9, 1979, p. 152. Scrisorile se află la Biblioteca „V. A. Urechia” din Galaţi sub cotele: ms. I/481, 482, ms. II/319, ms. I/483, ms. II/320, ms. I/484, ms. II/321, ms. II/322.

⁴ *Epistolar Brandes-Nietzsche*, în „Secolul 20” nr. 7—8—9, 1979, p. 140.

II

Kommunehospitalet Kopenhagen 4 Juni [1900]

Verehrtes Fräulein!

Es ist mir unmöglich, den Strassennamen zu lesen. Wie I[te]b[e] Dame schreiben Sie das einzig Wesentliche, die Adresse, ganz undeutlich. Ausserdem gebrauchen Sie stets diese fürchterlichen deutschen Buchstaben die niemand lesen kann, und Sie sind doch keine Deutsche. Weshalb diese Barberei? Ich bin wieder krank seit etwa 10 Wochen, jetzt in guter Besserung, bis die Krankheit wiederkehrt. So sind mir etwas mehr als 3 Jahre verlorengegangen mit Krankheit, Besserung und Rekonvaleszenz. Es ist sehr liebenswürdig, dass Sie sich um mein Befinden bekümmern, aber ich bekomme täglich ein halbes Dutzend Briefe mit Umfragen und kann nicht weitläufig antworten. Ich hoffe bald, das Spital zu verlassen, aber [ein] so langes Krankenlager machen alle grossangelegte Arbeit unmöglich.

Mit herzlichstem Gruss Ihr

G[eorg] B[RANDES]

[Carte poștală cu adresa:] Mademoiselle Antonie Schwartz
Domnească Strasse
Galatz, Rumänien.

II

Kommunehospitalet, Copenhaga, 4 iunie 1900

Stimată domnișoară,

Îmi este imposibil să descifrez numele străzii. Cum este posibil, dragă domnișoară, să scrieți lucrul esențial, adresa, complet neclar? Și în afară de aceasta folosiți mereu aceste oribile litere gotice, pe care nimeni nu le poate citi, și doar nu sinteți de origine germană? De ce această barbarie? Sunt iarăși bolnav de aproximativ 10 săptămîni; acum însă sint pe cale de a mă însănătoși, pînă ce boala revine din nou. Astfel am pierdut mai mult de trei ani cu boală, însănătoșire și reconvalescență. Este foarte drăguț din partea Dumneavoastră că vă interesați de starea mea, dar eu primesc zilnic o jumătate de duzină de scrisori cu întrebări, la care nu pot să răspund pe larg. Sper că voi părăsi în curînd spitalul, dar statul în pat de atîta vreme face imposibil orice lucru de mari proporții.

Cu cele mai cordiale salutări
al Dumneavoastră

Georg BRANDES

III

Verehrte und liebe Freundin

Sassnitz (Rügen) 29 August 1903

Hier hat mich Ihr guter Brief von den Küsten des Schwarzen Meeres eingeholt und er hat mich doppelt erfreut, weil ich Sie jetzt von schöner Natur umgeben weiss. Hier ist leider nur Kälte, Regen, Sturm und das Meer grau, die Luft dick und schwer wie Blei. In ganz Nordeuropa war der Sommer fürchterlich misslungen. Liebste was sind mir doch für Postkarten von Ihnen an mich verloren gegangen, leider zum Teil durch Ihre Schuld. Nie haben ich die Photographie mit Ihren Schützlingen empfangen, was umso trauriger ist, weil Sie doch wohl selbst in der Mitte waren und ich jetzt gewusst hätte wie meine vieljährige Korrespondentin aussieht. Bitte schicken Sie mir Ihr Bild. Dann haben Sie einen (von vielen geteilten) grossen Fehler begangen, indem Sie mir Sachen und Brief an Hotel de Jena adressierten. Ich bin in diesem Jahr nicht im Hotel de Jena eingezogen (ich bin selten zwei Jahre nach einander im selben Hotel) alles was von verschiedenen Seiten schön adressiert wurde, ist mir verloren gegangen. Wütend, dass ich nicht dort wohnte, schickte mir keiner die Sachen zurück. So verlor ich sowohl Amtssachen wie Mitteilungen von Ihnen.

Nun habe ich aber mit umso grösserem Interesse den Bericht von Ihren Schützlingen gelesen und sehe mit Freuden wie Ihr edles Streben und Ihr gutes Werk Früchte trägt.

Ich komme Ende Mai aus Paris zurück, bleibe dann den ganzen Sommer in Kopenhagen und werde etwa Mitte September wieder dort sein. Meine nächste Adresse ist Schloss [indescifrabil] Schlesien Österreich.

In alter Ergebenheit

Ihr

G[eorg] B[RANDES]

[Scrisoare recomandată cu adresa:] Fräulein Antonie Schwarz[t]z

D. Pomeranz

Rue Dorobantzu Nr. 20

Constantza, Rumänien.

III

Sassnitz (Rügen) 29 august 1903

Stimată și dragă prietenă,

Aici am ajuns în posesia scrisorii Dumneavoastră dragi, expediată de la coasta Mării Negre, și m-am bucurat din două motive: unul este că vă știu acum înconjurată de un peisaj frumos. Aici e, din păcate, numai frig, ploaie, furtună, iar marea e cenușie și cerul încărcat și greu ca plumbul. În toată Europa de nord a fost o vară înfiorătoare.

Draga mea, cărțile poștale trimise mie s-au pierdut, în parte și din vina Dumneavoastră. Iar fotografia cu protejatele Dumneavoastră nu mi-a parvenit deloc, ceea ce este foarte regretabil, întrucât precis ați fost și Dumneavoastră în mijlocul lor, și astfel aș fi avut ocazia să știu cum arată corespondenta mea de mai mulți ani. Vă rog să-mi trimiteți poza Dumneavoastră.

Ați mai făcut încă o greșală mare (făcută și de alte persoane) trimițând scrisorile la adresa Hotelului de Jena. În acest an nu sînt cazat la Hotelul de Jena. (Sînt rar doi ani consecutiv la același hotel.) Chiar și ce mi s-a trimis din diferite părți corect adresat s-a pierdut. Fiind supărați că nu ne-am cazat la hotelul lor, nu ne-au mai trimis lucrurile înapoi. Astfel s-au pierdut atît lucruri oficiale, cit și știrile de la Dumneavoastră.

Am citit acum cu mult interes relatările Dumneavoastră în legătură cu succesul protejatelor Dumneavoastră la examene și mă bucur că strădaniile și munca Dumneavoastră dau roade.

La sfârșitul lunii mai mă voi întoarce de la Paris și toată vara o voi petrece la Copenhaga, și pe la mijlocul lunii septembrie voi fi din nou acolo. Următoarea mea adresă este: Castelul [indescifrabil] Silezia Austria.

Cu obișnuita supunere
al Dumneavoastră

Georg BRANDES

IV

Kopenhagen 25 Sept[ember] 1903

Verehrtes Fräulein!

Haben Sie herzlichen Dank für die mir zugeschickte hübsche Photographie, wo zwei Damen die Ruder auf der selben Seite des Bootes halten, was wohl seit Erfindung der Schifffahrt sonst nicht geschehen ist. Also das sind Sie. Ich hätte Sie mir älter und anders gedacht; Sie sehen ja dennoch etwas weltlicher aus als Ihre Gottgläubigkeit und so ungewöhnliche Philantropie vermitteln lassen.

Gut kann das Bild aber nicht genannt werden. Ein besseres wird mich erfreuen.

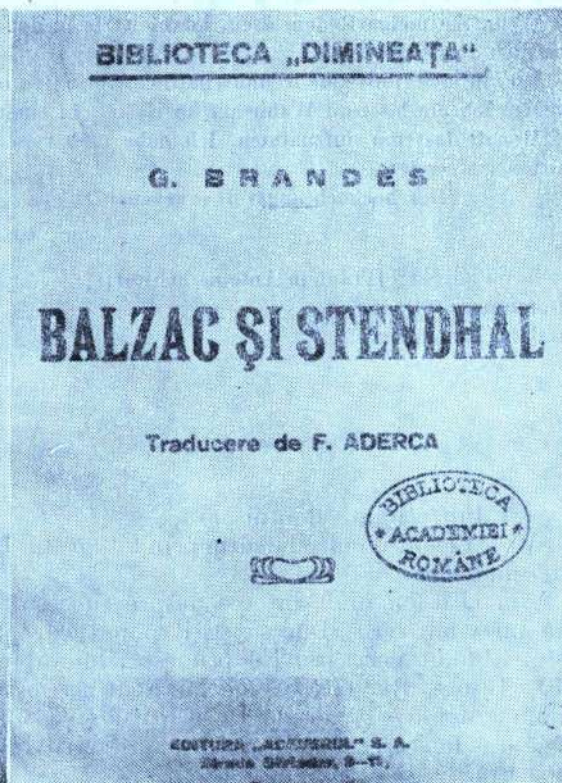
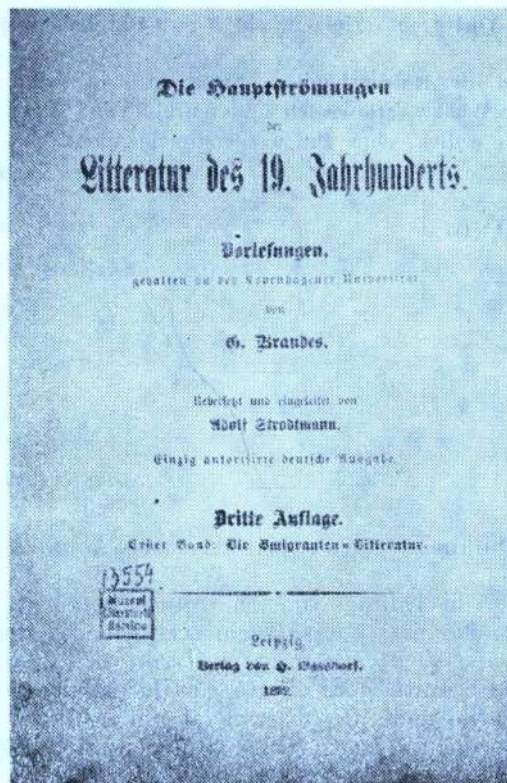
Ich bin in aller Verehrung Ihr ganz ergebener

Georg BRANDES

[Plic cu adresa:] Fräulein Antonie Schwar[tz]

Domneasca Strasse

Galatz. Rumänien.

Copenhaga 25 septembrie 1903

Stimată domnișoară,

Primiți mulțumirile cordiale pentru fotografia drăguță pe care mi-ați trimis-o și unde două domnișoare țin visele pe aceeași parte a bărcii; ceea ce nu s-a mai întâmplat de cind a fost descoperită navigația.

Deci aceasta sinteți Dumneavoastră. V-am crezut mai în vîrstă și cu totul altfel, totuși arătați mai lumească decît v-am putut aprecia după credința Dumneavoastră în Dumnezeu și după neobișnuitul sentiment de filantropie. Totuși poza nu poate fi considerată bună. M-ar bucura una mai bună.

Sint cu toată stîmna al Dumneavoastră supus

Georg BRANDES

V

28 Febr[uar] 19[04]

Hochgeehrtes Fräulein!

Sie haben mich durch Zusendung Ihrer Photographie und durch Ihren freundlichen Brief zu meinem Geburtstag sehr erfreut.

Ich habe mit grossem Interesse über den Erfolg Ihrer Schule gelesen. Sie sind verletzt, dass ich Ihnen nicht geschrieben habe. Aber wahrlich mit Unrecht. Ich kann nicht mehr Briefe Schreiben, die nicht unbedingt notwendig sind. Ich erhalte wohl 30 Postsachen per Tag ich bin [indescifrabil] 10—12 Stunden zur Arbeit gezwungen. Ich lese selten meine Briefe zu Ende, nie die mir zugeschickten Bücher, oft 15—20 Bände per Tag.

Wenn Sie meine Reden läsen, könnten Sie in den Vorträgen verfolgen, was ich zu tun habe und was ich ausrichte.

Ich bin nicht imstande freundschaftlich Gesandten in aller Herren Ländern, Nachricht über mich zu geben. Ich bin bis zum Wahnsinn überlastet. In einer Woche verlasse ich [indescifrabil] und bleibe 2 Monate fast um aufzuatmen. Ich habe mich reisen wollen, ohne Ihnen zuerst meinen herzlichen Gruss zu senden.

Her hochachtungsvoll ergebener

Georg BRANDES

[Plîc cu adresa:] [Fräulein Antoine Schwar[t]z
Domneasca Strasse
Galatz. Rumänien.

V

28 februarie 1904

Mult stimată domnișoară,

Mi-ați făcut o mare bucurie prin fotografia Dumneavoastră și prin scrisoarea amabilă de ziua mea.

Am citit cu mult interes despre succesul școlii Dumneavoastră. Sinteți supărată că nu v-am scris. Dar să știți că pe nedrept. Nu mai pot să scriu scrisori care nu sint absolut necesare. Eu primesc zilnic aproape 30 de scrisori și sint silit să lucrez 10—12 ore. Rar citesc pînă la capăt scrisorile primite și niciodată cărțile primite în număr de 15—20 zilnic. Dacă ați citi cuvîntările mele ați observa cît am de lucru. Nu sint în stare să scriu despre mine binevoitorilor din toate țările. Sint ocupat peste măsură.

Copenhague 19 iunie
13

Maximilien

Une si long fois plaisir a l'écrit. L'œuvre
de votre chère œuvre est resté bien vivant en moi.

On n'a pas cessé de s'occuper en me voyant
vers la frontière de la Russie. J'ai été pas
mal l'année, et j'aime les Rembrandt de
collection de la Pinakothek. Mais, surtout,
c'est lui pour moi l'été écoulé de la Pologne,
à deux semaines. On a craint les deux
chances : l'hiver.

Demain je pars pour l'Allemagne, où je
dois passer probablement deux ou trois jours le 24. Je
partirai le 16 décembre.

Je vous envoie amicalement les deux amis.

Georg Brandes.

Peste o săptămână părăsesc [indescifrabil] și rămân două luni, pentru a-mi reveni
cit de cit. Nu am vrut să plec fără să vă
trimit salutări cordiale.

Al Dumneavoastră supus, cu mult respect
G[eorg] B[RANDES]

VI

Den 1 August 1906

Hochgeehrtes Fräulein!

Die Hochflut von Briefen die meine Krankheit
mir zugezogen hat, ist Schuld, dass ich Ihre freund-
liche Nachfrage noch nicht beantwortet habe.
Ich bin so wei[wieder] hergestellt, dass ich morgen
nach Karlsbad reisen kann. Meine Krankheit ist
sehr uninteressant wie alles Kranksein.

Es freut mich, dass Sie so rüstig vorwärts
streben und Erfolg von Ihren energischen Bestre-
bungen sehen. Sie wissen seit langer Zeit wie
lebhaft derlei Bestrebungen meine Sympathie
erwecken.

Ich habe in den letzten Jahren nichts Bedeu-
tendes mehr geschrieben. Deutsch gibt Albert
Langen [München] meine gesammelte Schrifften
und diesen Herbst meine lebenserinnerungen
heraus.

Mit herzlichen Gruss

Ihr ergebener

Georgs BRANDES

[Carte poștală cu adresa:]

Fräulein Antonie Schwartz

26 Mihael Bravu

Galatz. Rumänien.

VI

1 august 1906

Prea stimată domnișoară,

Avalanșa de scrisori nerezolvate dato-
rită bolii mele sînt cauza întîrzierii răspun-

sului la scrisoarea Dumneavoastră atît de amabilă.

Acum sînt restabilit și sînt în stare să plec mîine la Karlsbad. Boala mea este foarte
puțin interesantă, ca orice boală.

Mă bucur că tindeți atît de energic tot înainte și savurați succesul Dumneavoastră.
Știți încă de mult că o astfel de rivnă trezește în mine o simpatie deosebită.

Eu nu am scris în anii din urmă lucruri de o valoare prea mare. Albert Langen
[München] va edita în limba germană operele mele alese și în această toamnă *Memoriile*
mele.

Cu salutări cordiale, al Dumneavoastră

Georg BRANDES

Kopenhagen, 22 Juni 1912

Hochgeehrter Herr!

Das schwarzumränderte Blatt, das mir das traurige Ableben meiner vieljährigen treuen Correspondentin mitteilte, hat mich mit Trauer erfüllt.

Glauben Sie mir, verehrter Herr, dass ich an dem harten Schicksal, das Sie getroffen hat, Anteil nehme.

Hochachtungsvoll

Georg BRANDES

[Plic cu adresă]: Herrn Solomon Schwartz

Galatz. Rumänien.

Absender: Profesor Georg Brandes Kopenhagen

Copenhaga, 22 iunie, 1912

Mult stimată Domnule,

Foaia cu marginea neagră, care mi-a anunțat trista dispariție a corespondentei mele, atît de fidelă timp de mulți ani, m-a umplut de tristețe.

Vă rog să mă credeți, stimată domnule, că mă induioșează soarta dură de care ați avut parte.

Cu respect

Georg BRANDES

[Către Rovena Schwartz]

Copenhague 19 Novembre [1913]

Mademoiselle,

Vous m'avez fait plaisir en m'écrivant. Le souvenir de votre chère soeur est resté bien vivant en moi.

On m'a fait assez de chagrin en me barrant la frontière de la Russie. J'ai là pas mal d'amis et j'aime les Rembrandt des collections de Saint Petersbourg. Mais, surtout, c'est dur pour moi d'être exclu de la Finlande à demi Scandinave. On a craint des démonstrations à Helsingfors.

Demain je pars pour l'Angleterre où je dois parler publiquement tous les jours du 24 Nov[embre] jusqu'au 16 Décembre.

Je vous serre amicalement les deux mains.

Georges BRANDES

[Plic cu adresă]: Mademoiselle Rovena Schwar[t]z

Rue Foti

Roumanie

Copenhaga, 19 noiembrie 1913

Domnișoară,

Mi-ați făcut plăcere scriindu-mi. Amintirea scumpei Dumneavoastră surori îmi este încă proaspătă.

Mi-au provocat destulă amărăciune închizindu-mi frontiera Rusiei. Am acolo destui prieteni și îmi plac tablourile lui Rembrandt din colecțiile Petrogradului. Dar a fost dureros pentru mine să fiu înlăturat din Finlanda pe jumătate Scandinavă. Mă tem de demonstrații la Helsinki.

Mîine plec în Anglia unde trebuie să vorbesc public în toate zilele din 24 noiembrie și pînă la 16 decembrie.

Vă string prietenește mîinile

Georg BRANDES

REEVALUĂRI

Octavian GOGA

**«...sentimentul de pietate
ce a resimțit umanitatea
întreagă în fața revoluției
rusești»**

POET MILITANT, AUTOR AL UNEI OPERE POETICE dinamitarde, izvorită dintr-un aprins sentiment patriotic și dintr-o dragoste de libertate și dreptate socială și națională neșarmurite, Octavian Goga întrupează în literatura noastră tipul creatorului-tribun, preocupat în gradul cel mai înalt de destinul poporului său.

Prin constituția sa sufletească, Octavian Goga se află la antipodul absolut al poetului retras în turnul de fildeș, departe de clocotul istoriei. Dureea celor mulți, vuietul revoltei îl cheamă tulburător, deșteptînd în conștiința sa profunde ecouri.

Crezul său poetic e străbătut de aspirația fierbinte de a da glas «pătimirii» multisekulare a poporului român, de a se îndepărta de tot ce e patimă individuală și de a deveni exponent al mulțimii. Versurile poeziei Rugăciune — ce materializează acest crez — transmit întreaga vibrație a poetului răscolit de suferința colectivă, al cărei martor și părtaș este: «Dă-mi tot amarul, toată truda / Atîtor doruri fără leacuri, / Dă-mi viforul în care urlă / Și gem robiile de veacuri. / De mult gem umiliții-n umbră, / Cu umeri girbovi de povară... / Durerea lor înfricoșată / În inimă tu mi-o coboară».

Era firesc, așadar, ca Octavian Goga — ce se considera în acei ani tumultuoși «sol» al neamului — să se alăture efectiv luptei pentru atingerea obiectivelor sociale și naționale ale poporului român.

În „Tribuna”, „Familia”, „Adevărul”, „Epoca”, „România”, dar mai ales în „Luceafărul” și „Țara noastră”, poetul publică, alături de poezii pline de avînt, articole și pamflete care nu vor întîrzia să-i atragă admonestarea drastică, amenda și chiar detențiunea din partea guvernului austro-ungar.

Problemele cele mai arzătoare ale actualității sînt dezbătute și argumentate de Octavian Goga, fie în Transilvania tinereții, fie, mai apoi, la București, unde se refugiază din cauza opresiunii guvernanților maghiari, sau la Iași, în timpul primului război mondial.

Avem în vedere, după cum se vede, creația poetică și publicistică din perioada antebelică, atunci cînd poetul exprima ceea ce era mai bun și mai generos în conduita sa cetățenească, evoluția lui ulterioară, contradictorie, necesitînd un studiu special, cu delimitări critice față de erorile omului politic.

În acei ani, luptînd pentru eliberarea națională și socială și pentru unirea cea mare a românilor, Octavian Goga nu putea privi decît cu simpatie la lupta altor popoare pentru libertate. Explozia de vitalitate a altor nații, trezite din letargia multisekulă pentru înfăptuirea visului de libertate națională sau socială, îl incită și îi stimulează

entuziasmul, întărindu-l în ideea că despotismul constituie apanajul unor vremi apuse.

Elocvență în acest sens e reacția poetului în fața declanșării revoluției ruse din februarie 1917, reacție pe care o putem privi astăzi într-o perspectivă cu totul nouă, în lumina articolelor din presă, a corespondenței cu Hortensia Goga (prima soție) și a unor documente păstrate cu grijă de Veturia Goga (a doua soție) la muzeul memorial din Ciucea și depuse în copii la Biblioteca Academiei R. S. România.

Vibrația deosebită a poetului, provocată de resurtele sale intime, funciar deschise către steaua libertății, e explicabilă însă, în cazul de față, prin două serii de fapte ce-l situează pe Goga într-o situație aparte, privilegiată față de restul scriitorilor români, în ce privește cunoașterea frământărilor revoluționare din Rusia anului 1917.

Ne referim, pe de o parte, la faptul — necunoscut pînă acum — că Octavian Goga primește în martie 1917 două ample scrisori-jurnal din partea soției sale, Hortensia, aflată întimplător la Petrograd în momentul izbucnirii revoluției, cu descrierea detaliată, pe zile, a evenimentelor dramatice și, totodată, înălțătoare la care asistă ca martor ocular, iar, pe de altă parte, la faptul că Goga călătorește personal de două ori de-a lungul Rusiei incendiate de flăcările revoluției — în aprilie-mai 1917 — cu ținta Petrograd, și în octombrie-noiembrie 1918, cu ținta Paris¹ —, avînd prilejul să cunoască la fața locului realitățile ruse.

¹ În articolul *Octavian Goga și Rusia revoluționară* („Astra”, XVI, nr. 1 (122), 1981), apărut după predarea materialului nostru redacției revistei, Ion Itu reduce în discuție chestiunea viu disputată a călătoriei incognito a lui Octavian Goga de-a lungul Rusiei spre Paris, în 1918, vestejind «ipotezele bizare» formulate în această privință.

E cazul să arătăm — în spiritul adevărului — că ipoteza călătoriei lui Goga sub nume fals, spre Paris, nu este deloc hazardată. Ea e confirmată de declarația categorică a Veturiei Goga, care nota într-una din paginile inedite păstrate la Biblioteca Academiei R. S. România: «După plecarea lui Octavian Goga din Ardeal în România, el a fost condamnat la moarte în contumacie de către justiția militară [și] urmărit cu mandat de arestare. N-a putut fi prins, fiindcă a plecat prin Rusia, Norvegia, Anglia, la Paris, cu pașaport fals, eliberat de legatia Franței sub numele Oliver Gerom, păstrîndu-se inițialele O. Goga». (Arhiva Octavian Goga, mapa III, varia 69).

Din mărturisirea Veturiei Goga deducem că poetul a călătorit cu nume străin nu numai în Rusia, ci de-a lungul întregului traseu: Iași — Odesa — Kiev — Moskova — Petrograd — Tornev — Stockholm — Bergen — London — Paris. După cum, înțelegem că pașaportul francez nu l-a fost pus la dispoziție

Deosebit de importante pentru informarea obiectivă a poetului și pentru trezirea simpatiei sale față de cauza revoluției ruse au fost relatările Hortensiei Goga din scrisoarea nedată, înregistrată la Biblioteca Academiei R. S. România sub cota S 11(59)/CDLXXXVIII. Ea reprezintă un document tulburător, de maximă autenticitate, asupra revoluției — văzută cu detașarea străinului neimplicat în nici un fel în mersul ei — ce a constituit, după înseși mărturisirile lui Goga, la epoca respectivă, o sursă demnă de încredere, din care s-a împărțit «multă lume». Înțelegem că în primul rînd scriitorii din redacția ziarului „România”, organ al apărării naționale, al cărui prim redactor era pe atunci Octavian Goga².

«de legatia Franței» spre a-l scuti de neplăceri doar pe pămînt rusesc, ci pentru a-i asigura securitatea întregii călătorii, în acele vremuri tulburi.

² Cum respectiva scrisoare are un puternic ecou atît în publicistica poetului (e mai mult ca sigur că sub impulsul ei va fi scris Goga acele vibrante cuvinte de admirație față de revoluția rusă — pe care o compara cu marea revoluție franceză, în articolul *Triumful Europei*, publicat în ziarul „România” din 14 martie 1917), cit și în corespondența sa (ne referim la răspunsul adresat Hortensiei Goga, la 18 martie 1917, ce-i prilejuiește una dintre cele mai călduroase mărturisiri de simpatie față de mișcarea revoluționară rusă), o reproducem ca pe o importantă piesă biografică și totodată istorică:

(Dragule, am primit
acum scrisoarea ta.
E grozav, grozav) *

[februarie 1917]
Dumineca

Dragă Vic,

Îți spun sincer, nu mai înțeleg nimic. Nu știu ce e cu tine, de ce nu vrei să dai nici un semn de viață. N-ai putut să mă uiți de tot, din simplul motiv că cei din casă îți vor fi vorbit de mine destul și erau și răvașele mele destul de numeroase. Așa îți mai spun o dată că nu înțeleg, nu înțeleg. Îți mai scriu acum o dată, pentru că îmi închipuiesc că vei vrea să ai amănunte din săptămîna ce a trecut. Ți-am trimis câteva rînduri cu un domn care a plecat la 5, mine am altă ocazie și le trimit și pe asta.

Afară de emoțiile zilelor mari, prin cari am trecut și de admirația care o am, o avem toți pentru modul cum poporul acesta care a fost mereu călcat în picioare a știut să prindă momentul să scuture lanțurile trădătorilor neamului lor, pe cari i-au prins în propria lor cursă, mai am să-ți spun și vești de la București.

Mi-a spus un englez că mama lui Brătianu e arestată și o țin împreună cu alte doamne sus la Royal, unde îi încuiaseră pe nemți. O știi? Și știi că Procopiu încă a fost arestat și e probabil și acum închis?

Dar să-ți scriu despre revoluție. Știi, cred, că se pregăteau de mult cu bani nemțești așa-zise dezordini din partea guvernului. Noi o așteptam din

* Între paranteze am menționat adăugirile marginale ale corespondentei (n. ed.).

duminecă în duminecă și, probabil, cel mai surprins de modul cum a reușit a fost Protopopoff.

Vineri

Ți-am scris că era lume multă, străzile ticsite, soldați pe la răspântii și cazaci patrule. Din când în când simulau o sarge, intrau cu caii pe trotore, publicul îi aclama.

M-am dus la legăție în sanie, tramvai nu era. La reîntoarcere mi-a dat D[iamandy] automobilul. D[iamandy] mă consiliază să nu plecăm în Finlanda, pentru că are informații sigure că are să se deschidă în curând ronta noastră. După masă merg din nou la legăție, pe jos, ca să dau o telegramă la Helsingfors, unde avem camere reținute. La reîntoarcere nemeresc în imbulzeală mare pe Newsky prospekt, intru într-o casă, unde locuisem înainte, de unde văd cum se plimbă cazacii și împrăstie lumea, care imediat se strânge iar. Cineva, la mijloc, pe umerii camarazilor, vorbește în contra guvernului, în contra administrației. Vin soldații și ascultă și ei. D[iamandy] mi-a spus că pe celălalt mal al Nevei ar fi fost ciocniri singeroase.

Sîmbătă

Se văd soldați mulți în stradă, vești despre ciocniri și morți. După masă, Luci se duce să cumpere de-ale mîncării. Pe Newsky, pe la Credit Lyonnais, deodată taca-tac de mitralieră. Se întoarce să fugă, alunecă, cade, alții peste ea. Se alege cu rochia ruptă, manșonul, punga, portemonnaie-ul și ceasul din pungă toate zburate. Cei dimprejur aud că vorbește de ceas, îi dau ceasul (niet nacei) nu primește

Răspunsul lui Octavian Goga la scrisorile Hortensiei Goga degajă întreaga emoție a poetului tulburat de măreția evenimentelor trăite de soția sa și, totodată, regretul că nu i-a fost dat să asiste și el la această uriașă descătușare de forțe. «Răspund acum — scrie el la 18 martie 1917 — la admirabilele tale scrisori de la Petrograd [...], cari mi-au sosit zilele astea prin curier. Toată viața îmi va părea rău că n-am putut să asist

bacșiș, cu punga tot așa. (Un cazac care nu voia să atace publicul, ucide pe un ofițer de poliție. După masă, demonstrații îl spintecă pe un comisar de district (prefect).)

Duminecă

Știu că sunt sute, poate mii de morți, guvernul a demisionat, armata sub comanda generalului Alexeieff e stăpînd. Lume e în permanență. Străzile și mai pline, lucrătorii toți pe afară. Aproape de noi s-a așezat un automobil blindat cu mitralieră. Nu prea iasă ai noștri din casă. Eu mă duc să văd dacă e adevărat. Străzile mai mici par barate de soldați. Sunt afișe în cari se spune că sunt mulți morți și răniți și publicul e avertizat că trebuie să circule.

Luni

Ziua începe cu zgomot. În stradă strigăte. Văd copii cu ciomege cari atacă pe nu știu cine. Soldații privesc și schimbă mereu frontul. Pe la amiază se spune că au tras în pașanții de lângă Hotel du Nord, de lângă gara Nikolaievskaya, care e în capătul străzii noastre și a Newsky-prospektului. După masă se spune că armata, afară de 2 regimente, s-a aliat cu răzvrătiții, au dat drumul arestaților politici, fortărețele sunt în mina lor și auzim bubuind tunurile. Ce are să fie cu noi? Stăm într-un cartier de fabrici, gara aproape... Lângă gară, arde înspre seară o casă mare, comisariatul de poliție. Au scos doarele oamenilor politici și ard cu ele și pașapoartele streinilor. Vedem, de la fereastră, cum bdielandri și femei iau sabia ofițerilor și îi caută prin buzunare, după revolver. Apoi, dezarmați, intră în hotel. Un al treilea, însă, scoate sabia și năvălește în mulțime. Se vorbește și lui i-o lasă. Ferme sosește seara ud leorodă și abia răsuflînd. A venit într-o fugă din oraș. De la redactorul lui „Nowoie Wremea”, a asistat și el la lupte. În strada lui, Liteiniprospekt, s-au bătut soldații rămași credincioși cu cei trecuți la revoluționari. În curtea lor se retrage o companie. Răzvrătiții îi descopăr, trec prin locuință, omoară pe ofițer și soldații se predau. În tipografie la „Nowoie Wremea”, tipăresc un manifest, unde spun că Rasputin a fost ucis, dar spiritul lui trăiește în corpul lui Protopopoff (poate-l capdă și îi-l trimiț).

Noaptea tirziu, un domn vine de pe stradă și le vorbește întîi la ruși, cari ascultă emoționați, apoi spune și pe franțuzește că ziua de azi a fost ziua cea mai mare a neamului, pentru că a arătat că poporul, armata și duma sunt toți conduși de același gînd. Că au scuturat jugul nemților și cer ca țarul să le deie constituția sau să abdice. Vorbește

la splendida revoluție rusească. Scrisoarea lungă a ta am citit-o la multă lume; te-am văzut tot așa cum te știam: curajoasă și îngrijită de alții»³.

Mărturisindu-și însă admirația — și nu numai a lui — față de revoluția rusească, Octavian Goga nu poate să nu se gîndească la eventualele urmări defavorabile pe care ea le-ar putea avea asupra evoluției luptelor din Moldova. Așa încît, bucuriei trezită de libertatea cucerită de revoluționarii ruși i se asociază îngrijorarea patriotului legat cu trup și suflet de soarta dramatică a neamului său greu încercat: «Pe noi aici — revine el după un lung ocol — ne preocupă evenimentele din Rusia. Desigur, mișcarea de-acolo ne bucură, fiindcă tendințele ei generoase sunt admirabile [...]. Dar mă tem ca din învălmășeala asta, cu înlocuiri de generali în

fiecare zi, cu mari și continue frământări interne, să nu sufere frontul, de care e legată toată viața noastră»⁴.

Odată problema frontului rezolvată pozitiv, învinge definitiv sentimentul satisfacției că este contemporan al unor asemenea evenimente istorice. Și dorința cunoașterii lor la fața locului sporește.

Prilejul de a lua contact direct cu realitățile din Rusia i se ivește curînd — poetul fiind desemnat să însoțească (în calitate de prim redactor al ziarului „România”) delegația oficială română care participa la semnarea documentelor privitoare la înființarea corpului de voluntari transilvăneni, ce urma

³⁻⁴ Octavian Goga în corespondență, ediție îngrijită de Daniela Poenaru, prefată de V. Netea, Editura „Minerva”, București, 1975, pp. 16, 17.

mai mult și explică cele întimplute. Toată ziua a fost în stradă. Cineva (Fermo) îl întreabă dacă nu i-a fost frică. «On ne peut mourir qu'une fois. Hereuse celui qui peut mourir dans un tel jour».

Armata toată s-a unit cu revoluționarii și Brusilov le-a telegrafiat de pe front. Ne culcăm mai liniștiți, fericiți că poporul ăsta dezvălește calități nebănuite. Dar vor mai fi lupte. Se așteaptă trupe de pe front. Țarina a chemat două regimente comandate de ofițeri de origine germană, care sunt în România!!? Vin cu tunuri noi.

(O soră de caritate e lovită de un glonț. Pe străzi merg călare tot un soldat, un student, un muncitor).

(Un regiment a luat în posesie palatul de iarnă în numele poporului).

Marți

Ne sculăm tîrziu toți din hotel. E la zece și ne uităm pe geam la lume, care face gălăgie jos. Băiețandri cu puști opresc lumea să intre în strada unde stăm noi. Deodată o împuscătură, care pare că ar fi pornit din casa din fund. Răspunde unul de jos, apoi începe strada să tragă nebunește în geamurile de sus. Vedem cum cade vis à vis sticlă și pușin var, cînd năvălesc Fermo-eștii, cari stau alături, în odaia noastră, el, nevasta, cumnata și trei copii. El pleacă s-o caute pe mă-sa la al cincilea [etaj], care vine cu fata ei și alt copil. Se așază cu toții în dulapul meu deschis și pe locul de 1 m pătrat, cît mai e pînă la pat. Trei generații Fermo în dulapul mine și acolo au rămas pînă tîrziu. El, [Fermos], se înțelege, stă pe coridor. Nu era în odaie nici cînd s-a făcut percheziție și un soldat care nu știa cum să ne întrebe dacă s-a tras din odaia noastră, a pus arma la ochi și a pîntit la ogîndă. Să fi auzit fîpote la copii. Altul, la spate, i-a dat un pumn și l-a tras din odaie. Au venit alții cari caută arme. Eu nu mă pot despărți de brownîng și zic: «niet!». Cartușe — tot așa. În coridor avem gardă, tocmai la ușa noastră. Îi dăm un scaun și cînd încep să mînce, le dăm ceai la amîndoi paznicii. În coridor miroase tare a lapte afumat și eu deschid la amîndouă capetele gemulei cel mic. Mă vede un

funcționar și nu-mi spune în ce primejdie sunt. Mai tîrziu se aude că o doamnă ar fi tras din hotel că revoluționarii au voit să deie foc hotelului... Caută poliști peste tot. Avem în hotel mai mulți, cari reușesc să dispară.

Unul vedem cum iese de la 00 cu uniformă sfîrțică. Altul îi duce centuronul și-l vîră acolo, și colindă apoi pe la români să le ceară un costum bărbătesc. E refuzat, se înțelege, pentru că nu vreau să se încurce cine știe pentru cine, pînă se găsește un tip cu nume nemțesc, care îi dă.

Acum altă frică — că-l prind pe acela și-i găsesc haine de la români. Încep să se neliniștească că n-avem pe nimeni care să ne protejeze. «Unde e legația?...» «Legatia de ce nu se gîndește la noi?» «Trebuie să mergem la legație!» «Să trimitem pe cineva la [legație]!» Și nu se mișcă nici unul. Eu îmi pun boneta de crucea roșie, scot banda și mă pregătesc să dispar, cînd se culcă părinții. Garda noastră, spre încurajare, îmi spune că ieri au împușcat o soră de caritate. Nu mi-e frică deloc. Pe la 2 ore plec spre legație. Întîlnesc mereu camioane și automobile încărcate de oameni cu puști așintite în afară, cu degetul pe cocos. Aruncă manifeste. Lumea se bate să le ridice. Văd o casă mare care arde. În altă stradă ard hîrtii, iar hîrtii cari ard, și cum mă apropîi de legație văd iar fum gros și pompieri. Arde tribunalul încă de ieri și nu se mai isprăvește.

În Zaharevskaja ulița sunt cam surprinși cînd sosesc. Diamandy e cu secretarii lui, cari au trebuit să-și părăsească casa, altfel, probabil, nu erau aici. Foarte gentil, cum a fost, dealtfel, totdeauna, ne oferă ospitalitate acolo, dacă nu e frică să rămînem la hotel. Îi mulțumesc și-i spun că am venit numai să-l informez de ce s-a întîmplat. Îmi dă o hîrtie parusky, cu ștampila lor și se oferă să mă ducă acasă în automobil, îndată ce găsește șoferul. Eu nu vreau să primesc, ca să nu-l expun la primejdie, dar dînsul mai găsește un motiv — că vrea să aducă la legație valiza cu actiile, din care se oferise înainte să facă valiză diplomatică sau să o păstreze acolo pînă după război. Toate acestea fără

să se constituie din prizonierii de război aflați în Rusia; documente ce au și fost, dealtfel, parafate la 3 aprilie 1917 și în virtutea cărora guvernul Rusiei permitea alcătuirea, la cererea lor expresă, a unui corp de voluntari de 30.000 de români transilvăneni, menit a lupta alături de trupele române împotriva coteropitorilor.

Misiunea lui Octavian Goga era — se pare — mai complexă. Concomitent cu participarea la tratativele privitoare la constituirea corpului de voluntari transilvăneni, el trebuia să «se pună în legătură cu șefii mișcării revoluționare»⁵ ruse spre a-și forma «o privire limpede»⁶ asupra intențiilor acestora în chestiunea cooperării pe frontul românesc.

⁵⁻⁶ Idem, p. 17.

un cuvânt de la mine, care nu mă gândisem că hirtile acelea erau o primejdie mare pentru noi. Am lăsat acolo și browniingul, care m-ar fi încurcat rău, dacă mă prindeau cu el pe stradă. Cu lachei în livree, șofer în uniformă rusească și steguleț românesc, am pornit-o spre casă. În stradă împușcături nebune. La toate colțurile ne opresc, pînă se acață unul de-al lor de automobil.

La hotel emoție mare. Unul zice: «Noi nu ne putem hotărî să mergem la [legație] și d-na Goga a adus legația la noi».

Arătăm hirtia ofișerilor de gardă, cari se poartă foarte respectuos.

La legație am auzit că alții au pățit-o mai rău decît noi. La hotel „Astoria”, unde sunt numai militari, ofișeri ruși, pierzîndu-și capul, au tras în mulțime. Se-nțelege, răspunsul a fost aspru. Au tras și cu mitraliera și au năvălit în casă să-i aresteze. Lume rănilă de gloanțele intrate prin ferestre, toți speriați, îngroziiți, mai (?) văd și cum încep să scoată sticlele de vin și șampanie în piață. Era singurul hotel unde era permis să vîndă băutura. Spre norocul lor, soldații nu și-au pierdut cumpătul. Pușinii cari au încercat să beie, au mincat bătaie. Sticlele au fost toate sparte de studenți. Gara de Finlanda, singura de unde poți pleca în străinătate, e și ea de ieri în mîinile revoluționarilor. Jandarmii au fost uciși.

Vis à vis de noi s-a sinucis un ofișer de poliție cînd au voit să-l aresteze. Se vorbește c-ar fi ucis în hotel la noi pe cineva, dar probabil nu e adevărat. Ambulanța intră mercu în strada noastră.

Pe multe camioane cu soldați am văzut femei, mai ales surori de caritate, și în automobilele studenților — fete. Vezi lume bînd cu cocarde roșii pe toate străzile.

Seara, cînd stăm la masă — o detunătură în coridor. S-a slobozit o pușcă în tavan. Fermo, speriat, ne cheamă la el să-i liniștim familia. Ei sunt nouă și i se pare că-s prea pușini. Îi e frică să rămîie singur cu ei peste noapte. În coridor te îneci de miros de praf. Deschid repede geamulețul. După cîteva minute, auzim vorbă în coridor și deodată năvălește

În acest scop, el se deplasează la Petrograd, unde se pare că ajunge, după deducțiile noastre, pe data de 27 aprilie 1917 și intră în legătură cu prințul Lwow, președintele guvernului provizoriu rus și cu alte personalități oficiale ruse.

În fixarea datei de 27 aprilie 1917, ca zi a sosirii poetului la Petrograd, ne întemeiem pe corespondența Hortensiei Goga cu Octavian Goga, din februarie-mai 1917, din paginile căreia rezultă că, inițial, cei doi soți conveniseră să se întîlnească la Petrograd, chiar dacă Hortensia Goga nu s-ar mai fi aflat acolo, ci s-ar fi deplasat undeva pe traseul către Bergen. «Oriunde ai fi tu — îi scrie Octavian Goga la 23 februarie 1917 — în Finlanda, ori în Norvegia, fiindcă de trecerea peste mare nu poate fi vorba, am să-ți telegrafiez să vii la

popor cu puști în oadaie. Ce era cu geamul? Le spun pe franțuzește că cu l-am deschis și de ce. După ce explică și un domn strein, cazul se lămurește. Nu e voie să se deschidă, pentru ca să nu poată împușca din casă. Dacă mă vedeau de jos, trăgeau în mine. De trei ori am fost în primejdie de moarte, fără s-o știu. Curios e că nicio dată nu m-am gândit s-o fac în zilele de pace dinainte.

Încă înainte de cînd, lumea începuse să se agite, pleaseră mai mulți din hotel, cu geanta-n mîină. Și o romîncă, care găsisse adăpost la subdirectorul hotelului pentru ca și copiii ei, a povestit că știe de la el că directorul, dacă se dă foc hotelului, pune dinamită. Spaimă între cuccane. Fermo-estile speriate ar fi mers la legație și nu îndrăzneau să iese nici pe poartă.

În sfîrșit, pe la miezul nopții ni se spune că s-a format un comitet care să păzească hotelul și nu mai e nici o primejdie pentru noaptea. Totuși pe la 2 ore o nouă detunătură, care însă n-au auzit-o mulți. L-au arestat pe prefectul de talta și iar s-a slobozit o pușcă în tavan, dar la al treilea [etaj].

Avem nește englezoaice foarte nostime aici, șoferii de la automobilele sanitare cari au fost în Dobrogea. Ele au rămas în hotel și lasă ușa descuiată ca să le putem chema dacă am fi «nervoase».

Miercuri

Liniste relativă. Se așteaptă trupele din afară. Soldații de la Novgorod, cari au fost chemați, au telefonat înainte că sunt cu poporul. De la far nici o veste. Kiril și Boris au trimis automobilele și au rugat poporul să nu uite că și ei sînt ruși.

Generalul Suhomlinov care voia să meargă la dumdă, a fost recunoscut de soldați, cari i-au rupt epoleții și l-au arestat. Stürmer și Protopopoff sunt arestați la dumdă. Voiau să fugă. Protopopoff se zicea c-a plecat îmbrăcat ca femeie, cu perucă blondă. S-au făcut multe arestări. Cei de la poliție o duc rău de tot.

Ieri au tras cu mitraliera de pe palatul țarinei mame. Azi au răspuns, gîurind toate geamurile de la etaj. Au mai fost lupte în stradă.

Petrograd. [...] Mă bucur de pe-acum că ne-om revedea, ca doi vechi și pățiți tovarăși, să mai stăm de povești și să ne plimbăm alături pe malurile Nevei»⁷.

Ulterior, însă, după izbucnirea revoluției și paralizarea circulației, Hortensia Goga hotărăște să-și aștepte soțul la Petrograd («Nu pot — scrie ea — să plec înainte de a-l fi întâlnit pe Vișcu meu. Telegrafiază-mi negreșit. Dacă am o mică speranță, rămân și singură să-l aștept aici»)». Dar cu două zile înaintea sosirii acestuia, ea este nevoită să plece cu restul grupului român, cu o

⁷ *Idem*, pp. 15—16.

⁸ Biblioteca Academiei, corespondență, cotele: 11 (62) 11 (63)

S CDLXXXVIII, S CDLXXXVIII

cursă specială, supunându-se deciziei colective. În epistola datată «luni, 24.IV[1917]», scrisă efectiv în ziua respectivă, dar expediată abia după trecerea mării, Hortensia Goga notează: «Dacă mai stam două zile la Petrograd, rămâneam pe continent. Acum s-a ales, deseară plecăm la Bergen. Mine ne imbarcăm și... dacă Nișca ta va putea trece apa, vei primi depeșa mea, odată cu rindurile acestea»⁹.

În prima scrisoare, redactată dincolo de Marea Nordului, curajoasa și înflăcărată patriotă, care era Hortensia Goga, îl întreabă pe poet: «Ce-a fost joi la Petrograd? Și ce faci la Kiev ???»¹⁰. De unde tragem concluzia că Octavian Goga sosise pe malurile Nevei într-o joi (decu pe 27.IV.1917),

⁹⁻¹⁰ *Idem*.

Joi

Se zice că țarul e prins într-o stație, păzit de garda lui. În dosul trenului s-au scos șinele. A apărut un imn al revoluției, foarte aspru pentru țar. Toți ofițerii și-l copiază. Toate regimentele au fost la dădă să depună jurământul de supunere, chiar și corpul pașilor. Sunt două comitete cari conduc țara — cel ales de dădă și cel democratic. Alină de puterea unuia sau a celuilalt dintre partide să ajungem la război civil. Încă de ieri președintele comitetului dumei a rugat poporul să nu risipească munșiile, «de cari vom mai avea nevoie în contra dușmanului intern».

Generalul Engelhart, comandantul armatei, a dat ordin soldaților să-l împuște pe ofițerul care și-ar cere sabia înapoi (se zice).

Fermo povestește că un cunoscut de-al lui a fost în stradă în primele zile, când un domn care trecea cu o doamnă îi zice acesteia, pe rusește, că mai bine ar merge lumea asta, care umple străzile, pe la casele lor. Un soldat îl aude, se întoarce și-i despică capul, și cum mai răsuflă, îi taie și beregata.

Aceleași camioane și automobile cu oameni înarmați. Ofițerii trebuie să meargă azi toți să-și facă declarația de supunere dumei.

Seara iar agitație. Armata e chemată la o gară, unde se așteaptă trupe din afară. Curg camioane.

Vineri

Țarul a abdicat în favorul fratelui lui, Mihail, care cere să fie ales de popor, prin vot secret. Tare-viciul e bolnav de pojar. Se spune chiar că ar fi murit.

Se publică manifestul dumei, care dă libertate națională și religioasă tuturor neamurilor din țara asta. Mare bucurie și emoție între evrei.

Din toată țara au venit meru vești bune. Lupte au fost puțin la Moscova. În celelalte orașe nu s-a opus armata.

La poliție s-au găsit tricouri de lână destinate armatei, cari s-au trimis pe front. S-a găsit zahăr și făină și populația poștea.

Președintele comitetului dumei, încă luni, s-a îngrijit ca munșiile destinate frontului să plece.

Dragul meu copilăș, închei la legăție, unde am cetit scrisoarea ta.

Te sărut cu toată dragostea. Gîndul meu e tot la tine și sărmanul Geni. Ce rău îmi pare că am plecat. Grijește-te pentru tine și mine.

FENA

Nu pot scrie mai mult, abia-mi pot reține plin-sul.

Relatările referitoare la izbucnirea revoluției ruse sînt complinite de citeva referințe fugare inserate de Hortensia Goga în epistola expediată o săptămîină mai tîrziu din același „Select“ Hotel Petrograd, Ligorskaya, 44

(cota S $\frac{11(60)}{\text{CDLXXXVIII}}$):

Am trecut — scrie ea — prin primejdii de moarte, azi e săptămîina, fără să mă emoționez, dar m-am cutremurat la gîndul ce se întîmpla dacă izbutea trădarea ticăloșilor de la Oituz. Pînă la scrisoarea ta nu voisem s-o cred, nu puteam crede că bdiatul lui Dumitru Sturdza ar fi capabil de o trădare. O învățătură mai mult pentru capul fării și sfelnicii lui.

Capul fării... aici, cine știe ce va mai fi. Ce rău îmi pare că n-ai apucat să vii înainte de revoluție. Ce ocazie care nu se va mai reîntoarce, pierdută [...] Spiritele aici nu se potolesc. Mereu mai auzim împușcături. Poliștii au plătit-o mai scump și ofițerii. La „Astoria“, știu acum, sigur că au împușcat 2 generali, 4 ofițeri, mulți răniți, 2 femei ucise de cei cari au năvălit în etajele de sus, una era prințesa Tumanow. Se pare că Poklevsky merge iar în țară, Ministrul de acum fiind cumnat cu Galitzin, care e arestat și el.

iar după o scurtă ședere¹¹ plecase la Kiev, unde organizarea corpului de voluntari transilvăneni îi reclama, se pare, prezența imperios, de vreme ce Hortensia Goga simțea nevoia să pună patru semne de întrebare!

Cert este că, ajuns la Petrograd, în entuziasmul său nețărnut față de revoluția rusă, pe care o cunoaște acum direct la izvoare, poetul încredințează ministrului de interne Miliukov un act de caldă adeziune sufletească la cauza revoluției ruse; act din care reproducem, în transcrierea Veturiei Goga, fragmentele cele mai elocvente: «Am venit la Petrograd condus de sentimentul de pietate ce a resimțit umanitatea întreagă în fața revoluției rusești. Mișcarea liberatoare a poporului rus reprezintă un pas înainte, pe care societatea modernă îl face pe scara evoluției de simțire. Politiceste această răsturnare de regim înseamnă crearea unui ansamblu de ideologie a tuturor statelor aliate, pentru apărarea liberei dezvoltări a națiunilor și ridică concepția democratică a vieții de stat la valoarea unei dogme universale. [...]».

«Cu aceste sentimente privim noi, democrații români mișcarea recentă din Rusia, pe care cu bucurie o vedem canalizându-se în cadrul ordinei de stat, pentru stabilirea unor raporturi de viață nouă. Realizându-se în mod practic aici, pe principiile revoluției rusești, noi vom vedea pe viitor în Petrograd un al doilea Paris, care dă umanității a doua pagină glorioasă din istoria universală modernă. [...]».

«Revoluția rusească găsește în sufletul nostru de țărani și proletari intelectuali, degajați de orice

talast feudal, ecoul celei mai strînse înruderii sufletești. [...]»

De aceea, astăzi cînd vedem steagul roșu pe străzile Petrogradului, sufletul nostru resimte impulsurile unei alipiri fraterne¹².

Sentimentele acestea de caldă afecțiune față de revoluția rusă — ce răzbat emoționant din actul de adeziune reprodus mai sus — vor fi dezvăluite pe larg, la reîntoarcerea în patrie, în articolul Petrogradul revoluționar (publicat în paginile ziarului „România”, din 30 mai 1917), ce a rămas, din păcate, în mod cu totul inexplicabil cel puțin pentru epoca de după 1944, aproape neutilizat în studiile și articolele dedicate operei și personalității poetului.

În viziunea lui Octavian Goga revoluția rusă e apreciată ca o formidabilă mișcare de căutare a adevărului în toate domeniile vieții sociale și spirituale; o mișcare profitabilă pentru întreaga umanitate, din care se va naște, cu siguranță, o conștiință și o lume nouă. «Imensul popor — reflectă el — scăpat de obezile unui regim politic strîns legat de istoria lui seculară, în prima perioadă a libertății, caută adevărul. Îl caută stăruitor în toate ramurile de gândire și de viață, îl caută în forma de stat, în ordinea socială, în sferele abstracțiunii, și-l caută îndeosebi cu acea tenacitate implacabilă și cu înclinările mistice proprii structurii lui sufletești. O atmosferă necunoscută încă s-a creat aici pe ruinele marilor prăbușiri, o lume morală nouă, cu adîncimi pe care sufletul modern abia le poate cunoaște, lume ce-ți amintește prefacerile religioase din istorie: goana după adevăr.

Rusia de astăzi e un vast atelier al conștiinței.»

Însetatului de libertate și echitate națională care era Octavian Goga, revoluția rusă îi apare — dincolo de reprezentările purtînd pecetea propriului său mesianism — ca un vast creuzet în care se decantează

¹¹ Opinia lui Ion Itu, în virtutea căreia Octavian Goga ar fi stat «două luni și mai bine în Rusia», ni se pare greu acceptabilă. Ea este contrazisă de cel puțin trei documente: 1) de scrisoarea din 23 februarie 1917 către Hortensia Goga, în care poetul declară textual: «*plec și eu în Rusia pentru o lună, cu o misiune mixtă de militari și civili. Mai mult nu pot să stau acolo, fiindcă nu vreau să pierd din mînd firele de la gazetă*». (Octavian Goga în *correspondență...*, p. 15); 2) de articolul Cum vorbește Ardealul („România”, 14 mai 1917), scris sub impresia întîlnirii cu prizonierii transilvăneni de «la marginea Kievului», ce avusese loc — după precizarea autorului — «acum două săptămîni» (deci în jur de 1 mai 1917); în sfîrșit, 3) de articolul Petrogradul revoluționar („România”, 30 mai 1917), în care Goga mărturisește că se întîlnise cu prințul Lwow cu «cîteva săptămîni în urmă» (deci cam la sfîrșitul lunii aprilie). Or, cînd redacta articolele respective, Octavian Goga privea evenimentele în perspectiva călătoriei încheiate. De nicăieri nu rezultă că el s-ar mai fi aflat în Rusia.

¹² Fragmentele citate se păstrează în mai multe copii dactilografiate la Biblioteca Academiei R. S. România (Arhiva Octavian Goga, mapă III, varia 35) și au fost utilizate ca una dintre piesele fundamentale în expunerea de motive, din 1962, a Veturiei Goga, adresată conducerii d. stat, prin care solicita revalorificarea critică a moștenirii literare lăsată de poet. Ele sînt extrase, după declarația Veturiei Goga, «din memoriul dat personal [de Goga] ministrului de interne Miliukov, la Petrograd». Colaționarea lor cu textele publicate de Ion Itu (de fapt fragmente complementare ale aceluiași text) relevă mici diferențe stilistice; ceea ce ne face să credem că Veturia Goga poseda o altă variantă a actului de adeziune la revoluția rusă. Din păcate, forma integrală a acestui act nu se află printre documentele depuse la Academie, spre a o putea reproduce.

esențele spiritualității omenesti, probându-se valabilitatea diverselor principii teoretice de viață, formulate de învățații lumii de-a lungul istoriei. Și în generozitatea sa larg democratică, poetul nu se poate înfrina să nu-și exprime recunoștința față de jertfele celor care au înfăptuit-o:

«Un cîmp de observație cum n-a mai fost în istorie — notează Goga — s-a deschis astăzi în Rusia și în capitala ei la Petrograd. Omenirea trebuie să-i fie profund recunoscătoare acestui popor care pe socoteala lui face o experiență cu învățăminte pentru toți. Principii de viață, încheiate de atîți gînditori, aici iau pentru înția dată contactul cu realitatea, aici se plătește marele tribut al experienței și de aici va avea să-și tragă pe seama lui fiecare neam în parte îndrumările necesare. Sub acest raport, Petrogradul revoluționar, cu atmosfera lui de incontestabil idealism, poate conta pentru prezent la interesul palpitant al tuturor minților care urmăresc progresul omenirii, iar pentru posteritate la sentimentele unei grațitudinii universale».

Sub impulsul aceluiași profunde impresii trezite de cunoașterea realităților revoluționare ruse, cu adînc ecou în conștiința sa, Octavian Goga avea să mai publice, în 1917, articolele: Femeia rusă („România”, I, nr. 135, 19 iunie 1917, p. 1), Scriitorii ruși („România”, I, nr. 143, 27 iunie 1917, p. 1), Kerensky („România”, I, nr. 147, 1 iulie 1917, p. 1) și Tulburările din Rusia („România”, I, nr. 255, 31 octombrie 1917, p. 1), iar, mai tîrziu, Povestea lui Ilia Muromet („Țara noastră”, III, nr. 4, 5 noiembrie 1922, pp. 105—108), dintre care primele două, în special, par o continuare a articolului Petrogradul revoluționar, lăsînd senzația că sînt episoade dintr-o amplă frescă memorialistică, pe care poetul ar fi intenționat s-o creioneze.

Pe alocuri, imaginile atît de plastic evocate de Hortensia Goga, în scrisoarea reproducă anterior, prind viață din nou sub pana poetului, transmițînd impresia de maximă autenticitate, de document viu: «Revoltatele lui Dostoievski, multiplicat de zeci de mii de ori — scrie el în Femeia rusă — manifestează astăzi pe Newski-Prospekt, ochii le ard pasionați sub basmalele galbene de uviere și rîndurile lor compacte cîntă Marsileza [sic!]».

Cu totul semnificativ ni se pare însă faptul că, scriînd despre revoluția rusă, Octavian Goga apreciază în gradul cel mai înalt contribuția scriitorilor ruși la trezirea conștiinței revoluționare a maselor. «Paralel cu cultul unui ideal artistic — consemna poetul — [scriitorii ruși] îndeplineau o înaltă funcție socială și politică. [...] Nicăieri nu s-au sfîrșit atîtea cătușe, nu s-au strigat atîtea revolte, nu

s-au analizat atîtea acte de conștiință ca în paginile poezilor și romancierilor ruși, de-o sută de ani.»¹³ E limpede că Octavian Goga face aici, implicit — cum bine s-a observat¹⁴ — o pledoarie pro domo. Nu altul era, la acea vreme, idealul său despre rosturile artei și ale artistului în societate.

Experiența tragică a războiului, care împinsese un neam întreg pînă în pragul catastrofei, cunoașterea îndeaproape a mișcărilor revoluționare din Rusia, lupta diplomatică acerbă la Londra și Paris, pentru înfăptuirea aspirației de o viață a unirii tuturor românilor într-o țară liberă, accentuează la maximum democratismul lui Goga. În așa fel încît, în discursul ținut la 19 decembrie 1919, în Adunarea Deputaților, poetul putea să rostească o patetică închinare de felul celei ce urmează, față de necăjitul, oropsitul și nebagatul în seamă soldat anonim, prin jertfa căruia s-a realizat România întregită: «La Iași, în vremea dezastrelor — evocă el la tribuna înaltului for național — am văzut odată, rezemat de zidurile spitalului Sf. Spiridon, un soldat plin de răni, acoperit de zdrențe, ieșit din tifosul exantematic, stătea ca un spectru și se uita în gol.

Imaginea, viziunea acestui soldat, mi-a rămas în amintire.» Cu acest reprezentant al celor anonimi voia Octavian Goga, în acei ani, să se identifice.¹⁵

Dar în legătură cu aceste aspecte s-ar cuveni să se întreprindă alte cercetări.

I. OPRIȘAN

¹³ Octavian Goga, *Scriitori ruși*, în „România”, I, nr. 143, 27 iunie 1917, p. 1.

¹⁴ Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, ed. II, Editura „Minerva”, București, 1975.

¹⁵ Arhiva Octavian Goga, mapa III, varia 45.

*Prinții respectuavelor salutare ale mării mele
și experiența marelui stîmpe
ce va pătrunde al nostru
Următorul*

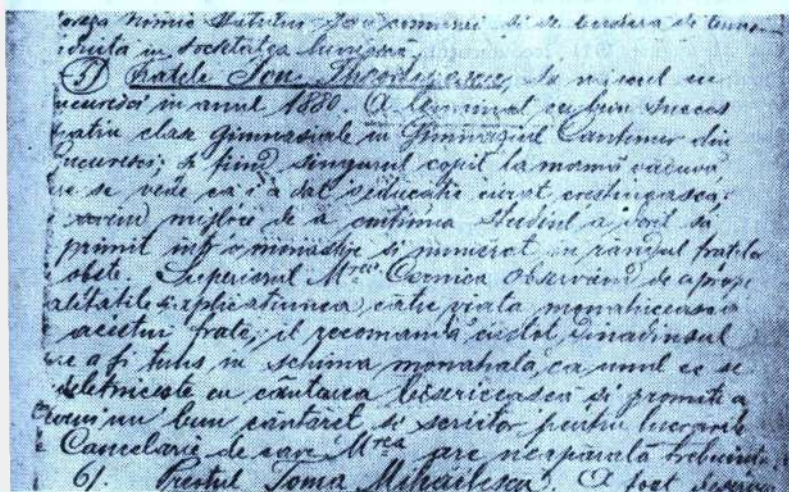
Octavian Goga

N. D. În războiul război, venind la București.

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Tudor ARGHEZI

De la «ierodiaconul Iosif» la pamfletarul acerb

INTR-UN ARTICOL ANTERIOR¹ ARĂTAM CĂ Ioan N. Theodorescu (T. Arghezi) adera la cinul călugăresc în ziua de 5 februarie 1900. După o ucenicie canonică de patru luni, la 10 iunie 1900, era tuns și înveșmîntat în haina monahală. La 8 septembrie, în același an, mitropolitul primat, Iosif Gheorghian, îl hirotonisea diacon, iar la 23 noiembrie 1900, părăsea definitiv Cernica pentru a intra în slujba catedralei mitropolitane « în postul de al patrulea diacon »². La 1 noiembrie 1905, T. Arghezi își dă demisia³ și, după un timp, într-o zi de iarnă, părăsește țara.

¹ „Manuscriptum“, nr. 3, 1979, pp. 162—164, secvența Ierodiaconul Iosif.

² Arhiva Mitropoliei, D. 6000/1900, fila 120.

³ Demisia a fost văzută de mitropolit, care la 4 noiembrie 1905, dă următoarea rezoluție: «...se

În completarea documentelor prezentate pînă acum, referitoare la perioada monahală din viața poetului Cuvintelor potrivite, se adaugă o serie de precizări bazate pe acte descoperite și puse recent la dispoziția noastră de istoricul Gh. Vasilescu, custodele arhivei Patriarhiei Române.⁴

Așa cum era procedura, lui Iosif N. Theodorescu (T. Arghezi) i s-a alcătuit, la intrarea sa în schimnicie, un dosar cu date biografice (de fapt autobiografice). Din nefericire dosarul acesta nu s-a păstrat.

În schimb, au fost conservate în arhiva sinodului câteva file referitoare la conținutul, în rezumat, al dosarelor neofiților ce urmau să fie călugăriți în 1900 — printre ei numărîndu-se și T. Arghezi. Aceste caracterizări au fost înaintate de către „Comisia de petițiuni a Sf. Sinod“, prin raportul arhierelui Nifon Ploșteanu, Mitropolitului Iosif, la 8 mai 1900, și apoi prezentate în ședința Sinodului din 11 mai. Fișa biografică personală avea următoarele rubrici: nume, prenume, data nașterii, părinții. « Fratele Ion Theodorescu » este consemnat în raport al cincilea în ordinea caracterizării. Spre deosebire însă de biografiile celorlalți (la care însemnările merg pînă la detalii), la T. Arghezi se constată aceeași cunoscută rezervă, aceeași ezitare și reticență înaintea oricărei confesiuni biografice, poetul eludînd cu abilitate

aprobă pe ziua de 1 noiembrie crt. demisia ierodiaconului Iosif Theodorescu din postul de diacon al bisericii catedrale ». Arh. M., Dos. 6005/1905, f. 7.

⁴ Îi exprimăm și pe această cale profundă noastră grațitudine pentru facilitarea cunoașterii acestor materiale.

cerințele impuse de formular. Nu e notat, astfel, nici un cuvânt despre părinți, despre numele și originea lor, ci doar o mențiune fugară: «copil la mamă văduvă» [sic!], iar din data nașterii e comunicat numai anul.

Transcriem documentul: «5) Fratele Ion Theodorescu s-a născut în București în anul 1880. A terminat cu succes patru clase gimnaziale în Gimnaziul Cantemir din București; și fiind singurul copil la mamă văduvă, care se vede că i-a dat o educație curat creștinească; neavând mijloace de a continua studiul a dorit să fie primit într-o mănăstire și numărat în rîndul fraților de obște. Superiorul Mănăstirii Cernica observînd de aproape calitățile și aplicațiunea către viața monahicească ale acestui irate; îl recomandă cu tot dinadinsul spre a fi trimis în schisma monahală, ca unul ce se îndeletnicește cu cîntarea bisericească și promite a deveni un bun cîntăreț și scriitor pentru lucrările de cancelarie de care Mănăstirea are neapărată trebuință»⁵.

La înapoierrea în țară, în toamna anului 1910, T. Arghezi nu numai că nu se reîntoarce la postul

său de diacon (pe care-l abandonase prin demisie, la 1 noiembrie 1905), dar întrerupe orice legătură cu Mitropolia, care-l considera doar demisionat din funcția de diacon, nu și plecat din rîndul monahilor. Dealtfel, chiar el continua să iscălească articolele din „Facla”: «Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu». Această situație ambiguă durează pînă în vara anului următor (august 1911) cînd «articolele injurioase» ale ierodiaconului lansate împotriva bisericii și a ierarhilor ei nu mai pot fi tolerate. Atacurile lui T. Arghezi împotriva mitropolitului Athanasie Mironescu, atunci în scaun, au început la 21 mai 1911, în nr. 21, anul II, p. 344, al revistei „Facla”. Ele vor continua toată vara și toată toamna aceluiași an și o parte din iarna lui 1912, pînă cînd «primatul» va fi destituit. «Conflictul» (primul articol are ca subtitlu Note pentru conflict) a fost declanșat de demiterea de către mitropolit a episcopului Gherasim Safirim⁶.

La 11 august 1911, locotenentul mitropolitului primat, Theodosie Ploesteanu, invită cu o scrisoare (nr. 4081) pe revizorul ecleziastic să întreprindă unele cercetări în privința violentului publicist.⁷

«Prea Cucernice Părinte,

În revista „Facla” din capitală se publică articole injurioase la adresa Bisericii și ierarhilor semnate de ierodiaconul Iosif N. Theodorescu.

Vă invit a culege informațiuni despre acest trist personaj; este el în adevăr cleric sau nu? dacă este cleric unde a funcționat și prin ce împrejurare s-a retras, a demisionat, ori a fost îndepărtat, de asemenea dacă umblă îmbrăcat călugărește etc.

Locot. Mitropolit Primat Theodosie PLOESTEANU
Director SIRETEANU

Prea Cucernicului Revizor Ecleziastic»

Revizorul ecleziastic, D. Georgescu, la rîndul său, se adresează, la 19 august, prefectului poliției capitalei⁸, deoarece: «Cum eu singur, fără concursul poliției n-am posibilitate să fac această cercetare, vă rog să binevoiți a dispune ca prin organele polițienești să se afle cine este acel personaj care semnează articolele din „Facla” Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu și unde locuiește el și a-mi comunica rezultatul».

Pînă să vină răspunsul poliției, revizorul D. Georgescu, prin investigații proprii, a dat de urma lui Arghezi, care acceptă invitația de a se prezenta

la sediul revizoratului eparhial în ziua de 23 august 1911. Din textul adresei (Nr. 41), din 30 august

dispută înverșunată toată presa, pe mai toți oamenii politici și de cultură, printre care pe N. Iorga (care-l susținea vehement pe mitropolit), pe Spiru Haret, pe C. Rădulescu-Motru și încă pe mulți alții. Mitropolitul întreținea de multă vreme relații amoroase cu Olimpia Vasilescu și Maria Constantinescu ducînd o viață de desfrîu și de corupție.

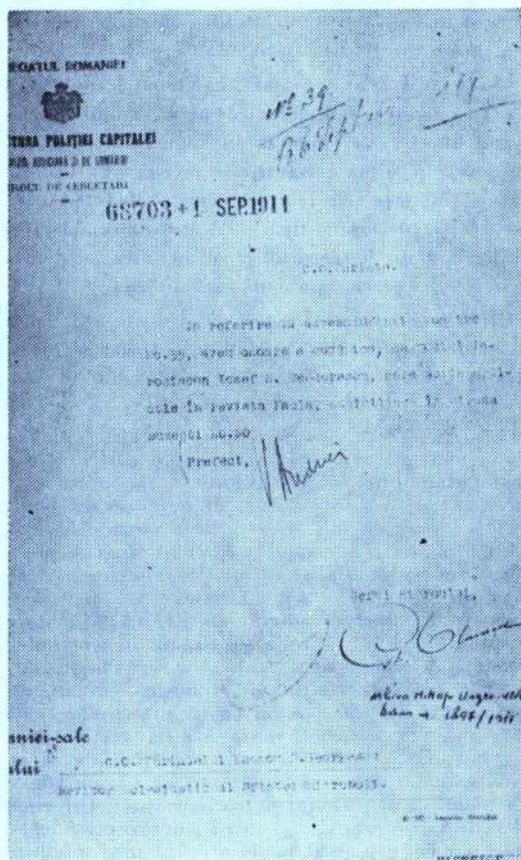
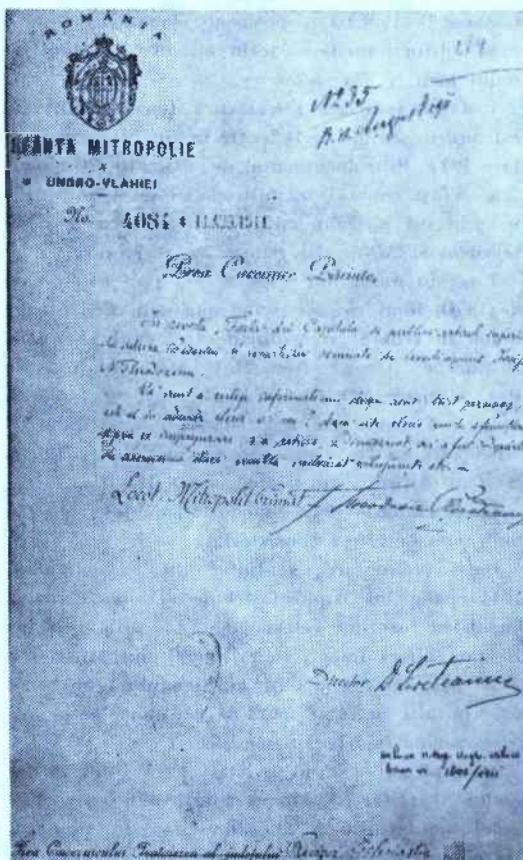
În numărul următor (22, din 28 mai) al „Faclei”, T. Arghezi își intitulează pamfletul: *Mitropolitul Athanasie*, pe care-l denunță și-l înfierăază violent, comparîndu-l antitetice cu Iosif Gheorghian, care a avut «o domnie demnă dar ștearsă... Încheie cu aluzii veninoase la adresa simpatizanților primatului, ca «zarzavagii de la Vălenii de Munte».

⁷ Arh. Mitrop. Ungro-Vlahiei, Dos. 1897/1911 — f. 114.

⁸ Arh. Mitrop. Ungro-Vlahiei, Dos. 1897/1911 — f. 114, verso, adresa nr. 35.

⁵ Arhiva fostei Mitropolii a Ungro-Vlahiei. Dos. 107/1910 — Sf. Sinod, f. 183. La fila 181 se află o listă cu dosarul prozelitilor. T. Arghezi avea nr. 4/1900.

⁶ Acesta denunțase amoralitatea mitropolitului primat. Evenimentul scandalos a antrenat într-o

către mitropolie⁹, pe care o reproducem mai jos, putem urmări modul cum s-a desfășurat discuția:

«Conform ordinului I.P.S. Voastre cu No. 4081 din 11 august c. de a culege informațiuni despre persoana care semnează în revista „Facla” sub numele de Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu, articole înjurioase la adresa bisericii și a ierarhilor, după investigațiuni prin persoanele care cunoșteau pe acest domn, am putut face ca domnul să se prezinte la sediul Revizoratului în ziua de 23 August c., când am dresat alăturatul proces-verbal. Convorbirea ce am avut cu acel D[om]n, mi-a declarat că d[om]nsul este Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu, călugărit și chirotonit diacon pe numele Mănăstirii Cernica și trecut cu serviciu[1] la Sf. Mitropolie, unde a stat mai mulți ani. La terminarea cursului secundar¹⁰, a plecat la studii în străinătate, după

⁹ Arh. Mitrop. Dos. 1897, f. 119.

¹⁰ Vezi articolele: Tudor Argezi: Note noi privind studiile liceale de Pavel Țugui, „Ramuri”, nr. 7, 8 și 9/1977. T. Argezi își susținea în acel timp examene particulare pentru absolvirea claselor liceale.

ce a îndeplinit toate formele cerute, de intrarea în concediul de studii¹¹. Acolo s-a îmbrăcat civil, cum fac toți cei ce pleacă în străinătate. În cursul studiilor sale schimbându-și ideile și înțelegind altfel rolul preotului, al călugărului și al arhierului, a început să lucreze așa cum lucrează.

Declarațiile scrise nu mi-a dat, luându-și angajamentul să mi-o trimită cel mai târziu pînă în trei zile, dar nu mi-a trimis-o pînă în prezent.

În ceia [sic!] ce privește modul cum a plecat din serviciul Sf. Mitropolii, relațiunile acestea le poate [sic!] da Ecclesiarhia și Cancelaria Sf. Mitropolii».

Între timp, la 6 septembrie 1911, a sosit rezultatul anchetei efectuate de poliție (nr. 68703, 1 sept. 1911), care indică adresa din acel moment a ziaristului: «domiciliază în str. Buzzești nr. 60».

Revizorul a așteptat «declarația» făgăduită de Argezi. Ea n-a întârziat prea mult. A venit, dar

¹¹ E, pînă acum, unicul document întîlnit în care demisia lui din 1 nov. 1905, din postul de diacon, este justificată sub forma unui «concediu pentru studii».

într-o manieră cu totul insolită. Să urmărim felul în care o înregistrează actele Mitropoliei:

« În acel raport, arătam că Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu a declarat că-mi va trimite declarația ulterioară, dar pînă la 30 august nu mi-o trimisese. În urmă mi-a trimis revista „Facla” din 3 sept[embrie] c. în care pe pagina [sic!] 183, 184 și 185 se găsește declarația tipărită¹². Pentru completarea celor arătate în raportul meu înainte și revista „Facla” cu declarația publicată în ea ».

În urma acestei atitudini sui generis a Ierodiaconului, locotenentul primatului, Theodor Ploșteanu, anunță (prin adresa nr. 4793, din 19 sep-

¹² „Facla”, nr. 36, 3 sept. 1911. Titlul articolului era elocvent: *Maimușoi judecătorești*. Ținta pamfletului este însuși locțiitorul — Teodosie Ploșteanu, care a avut « ideea unui proces » — acest « fost preot de mir, care a fost pe la judecată pentru faptul că nemulțumit cu o singură preoteasă și poftind la preoteasa vecinului s-a făcut vinovat de adulter cu sora chiar a soției sale, pentru care înaltă ispravă bisericească a și fost făcut arhieru și locțiitor al lui Hristos în nemăștiințea țară românească. [...] Teodosie Ploșteanu, care a uitat în ce timpuri trăiește, s-a adresat prin revizorul său poliției ca să mă urmărească. Mai discretă și mai savantă, poliția a știut cred să împace absurditatea unui popă cu libertatea unui Român de-a scri românește, căci n-am băgat de seamă că ar fi căutat să mă jighească ». Urmează declarația propriu-zisă. În ea își dezice orice legătură cu biserica, « afară de aceea a unei amintiri pline de scribă cu biserica Atanașilor Mironcești ». Ridiculizează tentativa unui proces bisericesc în contra lui. Ar dori să-și susțină punctele de vedere și să se apere, dovedind « starea excremențială în care se găsește autoritatea bisericească », dar se teme că închis împreună cu înalții prelați în aceeași sală va fi linșat: « Și mă tem că ura divină, punind în fierbere harul judecătorilor mei, va împrumuta de la ei sfințele lor cirji și sfinții lor pumni ca să mă convertească ».

tembrie 1911)¹³ că « am dispus chemarea în judecata Spiritualei Consistorii eparhiale, a Ierodiaconului Iosif N. Theodorescu ».

Instanța judiciară ecleziastică (consistoriul) s-a întrunit în ședință de judecată în ziua de 18 octombrie 1911. Prin documentul nr. 403, din 20 octombrie, a fost comunicată Mitropoliei sentința « nr. 9 în procesul piritului Ion N. Theodorescu, fost în serviciul Sf. Mitropolii, cum și dosarul cauzei ».

Procesul numitului Ierodiac s-a judecat în ziua de 18 Octom[brie], a.c., cînd spiritualul Consistoriu, avînd în vedere actele din dosarul cauzei, cum și susținerile Onor. Acuzatori reprezentați prin P. C. Revizor și Dl. Defensor a hotărît ca: Ierodiac. Iosif N. Theodorescu, fost Diacon la catedrala Sf. Mitropolii, să fie depus din treapta de Ierodiacon și exclus definitiv din tagma monahală¹⁴.

La 19 ianuarie 1912, Sinodul a sancționat pentru todeauna hotărîrea consistorială.

După pronunțarea sentinței din 18 octombrie 1911, pana lui Argezi devine și mai corozivă împotriva forurilor ecleziastice. Atacurile sînt îndreptate direct împotriva mitropolitului Mironescu și a membrilor marcanți ai Sinodului care s-au lăsat mituiți cu sume mari de patronul lor pentru a-i escamota faptele¹⁵ nemernice.

Începînd cu nr. 46 al revistei „Facla” din 19 noiembrie 1911, el își semnează articolele cu: « Exierodiaconul Iosif N. Theodorescu ». În numărul 45 semnase neutru cu inițialele: I.T.N., vrînd să anunțe parcă o nouă identitate, hotărînd între ceea ce fusese și ceea ce urma să consacre pe T. Argezi.

Constantin POPESCU-CADEN

¹³ Arh. Mitrop., Dos. 1877/1911, f. 142.

¹⁴ Arh. Mitrop., Dos. 1897/1911, f. 220.

¹⁵ Articolele din nr.-ele 44, 45, 46 și următoarele din „Facla”.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 octombrie — 31 decembrie 1980)

B

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorli) — *Refugiu fără termen* (însemnări autobiografice). „Astra“, anul XV, nr. 4, 1980, p. 8.

C

CREANGĂ (Ion)

Ciachir (Nicolae) — Alte documente biografice. „Manuscriptum“, anul XI, nr. 4, 1980, pp. 143—145.

D

DIMA (Al.)

* * * V. Voiculescu. „Atenea“, anul 17, nr. 4, decembrie 1980, p. 4.

E

EMINESCU (Mihai)

Vatamaniuc (D.) — * ...în privința viitorului acestei țări... * — pamflet politic. „Manuscriptum“, anul XI, nr. 4, 1980, pp. 140—142.

I

IORGA (Nicolae)

Simonescu (Dan) — Pseudojurnal; corespondență. „Manuscriptum“, anul XI, nr. 4, 1980, pp. 160—164.

L

LABIȘ (Nicolae)

Cărlan (Nicolae) — *Poveste* (poem). „Tribuna“, anul XXIV, nr. 41, 9 octombrie 1980, p. 4.

LESNEA (George)

Aldea (Traian) — Dedicatii (versuri dedicate lui M. Sadoveanu) „Cronica“, anul XV, nr. 45, 7 noiembrie 1980, p. 9.

M

MAIOR (Petru)

Chindriș (Ioan) — * ...la *Lesiconul acesta... mulți bărbați au lucrat* — o profesiune de credință. „*Manuscriptum*“, anul XI, nr. 4, 1980, pp. 149—158.

MAIORESCU (Titu)

Pop, Gr. Traian — Prelegeri de filosofie [II]. „*Ramuri*“, nr. 11, 15 noiembrie 1980, p. 9.

MOLDOVANU (Corneliu)

Vezi: Lesnea (George), Aldea (Traian)

P

PERPESSICIUS

Panaitelescu (Dumitru D.) — Perpessicius cronicar al operei lui N. Iorga. „*Manuscriptum*“, anul XI, nr. 4, 1980, pp. 167—169.

PETRESCU (Camil)

Manolescu (Nicolae) — Camil Petrescu, inedit (I, II). *Tehnica romanului*. „*Steaua*“, anul XXXI, nr. 11, noiembrie 1980, p. 18; *ibid.*, nr. 12, decembrie 1980, pp. 8—9.

PETRESCU (Cezar)

Pop (Marius) — O scrisoare inedită a lui Cezar Petrescu (către M. Sadoveanu). „*Tribuna*“, anul XXIV, nr. 45, 6 noiembrie 1980, p. 7.

S

SADOVEANU (Mihail)

Tugui (Pavel) — Corespondență inedită. „*Ramuri*“, nr. 10, 15 octombrie 1980, p. 16.

* * * Omagii (autografe de la scriitori). „*România literară*“, anul XIII, nr. 45, 6 noiembrie 1980, p. 5.

T.(I.) — Mesaje de dragoste și recunoștință (autografe de la scriitori). „*Cronica*“, anul XV, nr. 45, 7 noiembrie 1980, p. 9.

Vacariu (D.) — Documente inedite. *Ibid.*, p. 9.

Auger (Horst Schuller) — Scrisori către Harald Krasser. „*Astra*“, anul XV, nr. 4 1980, p. 10.

* * * Din corespondența lui Mihail Sadoveanu. O scrisoare către St. O. Iosif. „*Viața românească*“, anul XXXIII, nr. 11, noiembrie 1980, pp. 24—25.

Beceanu (Maria) — Preferințele și capriciile lectorului (însemnări pe cărți). „*Manuscriptum*“, anul XI, nr. 4, 1980, pp. 128—131.

Crăciun (Victor) — *Funcția socială a scriitorului. Cartea pentru popor* — conferințe radiofonice. *Ibid.*, pp. 25—32.

Daia (Adriana) — Omagii perene (dedicații către M. Sadoveanu). *Ibid.*, pp. 132—137.

Florescu (Nicolae) — [Bădia Mihai]; [26 aprilie 1944]; Mărturie pentru timpul de azi — laborator de creație, însemnări. *Ibid.*, pp. 35—48.

Ivănescu (D.) — *Zile vesele după război*. Comedie în 3 acte. *Ibid.*, pp. 52—80.

— Director al Teatrului Național din Iași (rapoarte, procese verbale, însemnări). *Ibid.*, pp. 117—127.

Oprisan (I.) — Solilocevii sadoveniene (corespondență). *Ibid.*, pp. 88—108.

Popescu-Cadem (Const.) — Contribuții la biografia sadoveniană (documentar). *Ibid.*, pp. 109—114.

Sadoveanu (Valeria) — [De cîțiva ani...]; [Sfârșit de martie...]; [Făclioară albă și curată...]; [Ivirea ta...] — poeme. *Ibid.*, pp. 12—16.

Tănăsescu (Manuela) — În corespondență cu Louis Aragon. *Ibid.*, p. 179.

STANCA (Dominic)

* * * *Popa cel mic; Eric și fiul* (proză). „*Familia*“, anul 16, nr. 12, decembrie 1980, p. 7.

STOLNICU (Simion)

Bărbulescu (Sim.) — *Ardeatul debutului; Cenușereasa; Muzeul de naturale; [De-aș înălța vreo odă...]* — poezii. „Steaua”, anul XXXI, nr. 11, noiembrie 1980, p. 19.

T

TUTOVEANU (G.)

V. Lesnea (George), Aldea (Traian)

V

VOINESCU (Alice)

Murnu (Maria) — Pagini de jurnal. „Ramuri”, nr. 11, 15 noiembrie 1980, p. 16.

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Ion Barbu (142, 144); Georg Brandes (168, 169, 173); Searlat Callimachi (13); G. Călinescu (81); Romulus Cloflec (57); N. D. Cocea (25); M. Cruceanu (47, 51); Al. Dobrogeanu-Gherea (60); C. Dobrogeanu-Gherea (77); Mihail Dragomirescu (55); Victor Elițulu (10); Const. C. Giurescu (12); Octavian Goga (182); Constantin Graur (102, 105, 108); B. P. Hasdeu (120, 123); M. Kogălniceanu (42); Gîb. I. Mihăescu (75, 150, 152); Al. Macedonski (58); Ion Minulescu (54); Al. Odobescu (112, 115); Ion Pas (12); Ion Popescu-Puțuri (15); Mihail Ralea (11); M. Sadoveanu (18); Al. Sahia (11); T. Vianu (90).

FOTOGRAFII: Georg Brandes (167, 171); Barbu Brezianu (87); D. Caracostea (130, 133, 138); G. Călinescu (83, 87, 89); Șerban Cioculescu (24); Dina Cocea (24); Mihail Cruceanu (47, 48, 49); Hortensia Goga (177); Octavian Goga (175); Constantin Graur — copertă: Portrete socialiste (99); B. P. Hasdeu (118); George Macovescu (24); Karl Marx, Friedrich Engels — copertă: Manifestul comunist (79); Ioan Maasoff (24); Gîb. I. Mihăescu — copertă: Zilele și nopțile unui student întirziat (147); Ioan Nădejde (77, 79); Sofia Nădejde (77); Vasile Nicolescu (88); Al. Odobescu (111); Mihail Șora (88); Tristan Tzara — copertă: Oeuvres complètes, tome III; Primele poeme (156); Tudor Vianu (90, 98, 98); Ștefan Voicu (24); Ion Vineanu — aspecte din camera de lucru (coperta IV). Frontispicii de ziare și reviste: „Buletinul de acțiune împotriva fascismului” (16); „Clopotelul” (17); „Con-

temporanul” (76); „Contemporanul” (165); „Cultura proletară” (20); „Cuvântul liber” (83, 86); „Era nouă” (33); „Facla” (27); „Însemnări ieșene” (41); „Meridian” (89); „Orizont” (21); „Șantier” (21).

DESENE ȘI CARICATURI: Baltus — Tristan Tzara (154); A. Jliquid — Internaționala (11); Camil Ressu — N. D. Cocea (coperta I); Marcel Iancu — Ion Vineanu (154); Silvan — Ion Barbu (139).

ACTE: Tudor Arghezi — acte biografice (188, 185); M. Kogălniceanu — testament (43); Gîb. I. Mihăescu — adresă prin care Les Editions de France își arată interesul pentru traducerea în franceză a unui roman (86); condițiile de editare a volumului Vedenia la „Cartea Românească”; Ioan Nădejde — decizia prin care i se aduce la cunoștință destituirea din învățămînt (78).

Redacția aduce și pe această cale călduroase mulțumiri soției poetului Ion Vineanu, pentru ajutorul prețios acordat în realizarea copertei IV a acestui număr. De asemenea, exprimăm grațitudinea noastră artistei fotografe Liana Grill și foto-reporterului Ion Cucu pentru materialul necesar realizării Fișelor de album.

N.B. Ținem să precizăm că fotografia inedită Aron Cotruș, publicată în nr. 1 (42)/1981 al revistei (p. 149), ne-a fost comunicată de colaboratorul nostru Ion Buzăși, din Blaj, căruia îi aducem, pe această cale, deosebito mulțumiri.

NUMBER 2/1981 OF THE REVIEW „Manuscriptum” is dedicated to the glorious anniversary of the setting up — sixty years ago, on May 8-th, 1921 — of the Romanian Communist Party, the continuator of the best traditions of struggle of the working class, which marked a crucial moment in the complex proces of building the Romanian society.

Our attention is drawn first of all by the testimonies of ambassador Mircea Bălănescu, on the developement of the militant inter-war press, as they reveal important aspects regarding the people with whom he worked together, or whom he knew very closely.

Publishing at the same time pages from the articles of Mihai Eminescu and the vibrating testamentary legate of Mihail Kogălniceanu — messages over the years of some great civic and national consciences — the review stresses some of the fundamental guide lines of development of the Romanian culture, in the sense of the noblest militant traditions with profound social and patriotic significances. Along the same line, the column Centenary orazes the appearance on July 1-st, 1881, of the review „Contemporanul”, a scientific and literary publication in whose affirmation an important role was played by the socialist militants from the town of Jassy, Ioan and Gh. Nădejde, Sofia Nădejde etc.

Excerpts from the correspondence of Constantin Graur, preserved in the archive of Ion Pas, form a real diary.

We want to stress from the varied summary of the review the prose excerpts signed by Hortensia Papadat-Bengescu and Gib. I. Mihăescu, the letters addressed by Al. Odobescu to Alexandru G. Golescu and the pages from the file of the student Ion Barbu.

The usual columns Romanian Writers in Foreign Archives and Foreign Writers in Romanian Archives include pages from the correspondence of Ion Vinea with Tristan Tzara — the documentary investigation sent from Paris by profesor Henri Béhar, — and respectively, a number of letters by Georg Brandes belonging to the collections of the „A. Urechia” library of the town of Galatzi.

LE NUMÉRO 2/1981 DE LA revue „Manuscriptum” est dédié au glorieux anniversaire de la constitution — il y a six décennies, le 8 Mai 1921 — du Parti Communiste Roumain, continuateur des meilleures traditions de lutte de la classe ouvrière, événement qui a marqué un moment décisif dans le complexe processus du devenir de la société roumaine.

On retient, en premier lieu, les témoignages de l'ambassadeur Mircea Bălănescu quant au développement de la presse militante entre les deux guerres, apportant des précisions importantes sur les gens avec lesquels il a collaboré ou qu'il a bien connus.

Publiant en même temps certaines pages des articles de Mihai Eminescu ou le vibrant legs testamentaire de Mihail Kogălniceanu — messages des grandes consciences civiques et nationales au delà du temps — la revue relève quelques uns des jalons fondamentaux de développement de la culture roumaine, au sens des plus nobles traditions militantes, porte-parole des profondes significations sociales et patriotiques. De même, la rubrique Centenaire célèbre la parution, le 1 Juillet 1881, de la revue „Contemporanul”, publication scientifique et littéraire à l'affirmation de laquelle le militantisme des socialistes de Iassy a contribué sensiblement.

Les fragments du fonds épistolaire Constantin Graur, trouvé dans les archives Ion Pas, se constituent dans un journal.

Le sommaire varié de la revue compte aussi: fragments de prose signés par Hortensia Papadat-Bengescu et Gib. I. Mihăescu, les lettres adressées par Al. Odobescu à Alexandru G. Golescu ou les pages du dossier de l'étudiant Ion Barbu.

Les bienconnues rubriques Ecrivains roumains dans des archives étrangères et Ecrivains étrangers dans des archives roumaines comprennent des pages de la correspondance de Ion Vinea avec Tristan Tzara — investigation documentaire communiquée de Paris par le professeur Henri Béhar — et, respectivement, un lot de lettres Georg Brandes trouvé dans les collections de la bibliothèque „V. A. Urechia” de Galatzi.

HEFT 2/1981 DER ZEITSCHRIFT „Manuscriptum“ ist dem 8. Mai 1921, dem Tag der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei gewidmet. Dieses Ereignis steht in der Tradition des revolutionären Klassenkampfes und stellt einen Wendepunkt in dem komplexen Entwicklungsprozeß der rumänischen Gesellschaft dar.

Die Aufzeichnungen des Boten Mircea Pălănescu über die fortschrittliche Presse der Zwischenkriegszeit bieten Neuigkeiten über seine Mitarbeiter und persönlichen Bekannten.

Auszüge aus Mihai Eminescus Aufsätzen und aus Mihail Kogălniceanus erschütterndem Vermächtnis — Beweise bürgerlichen und nationalen Bewußtseins, das die Zeiten überdauert hat — bezeichnen einige Schwerpunkte in der Entwicklung der rumänischen Kultur und veranschaulichen die alte kämpferische Tradition im Sinne des sozialen und nationalen Engagements.

Die Rubrik Centonar [Hundertjahrfeier] gedenkt der Gründung der Zeitschrift „Contemporanul“ am 1. Juli 1881, einer literarischen und wissenschaftlichen Zeitschrift, in deren Geschichte die Haltung der Jassyer Sozialisten Ioan und Gh. Nădejde, Sofia Nădejde eine große Rolle spielte.

Teile des Briefwechsels Constantin Graurs [Archiv Ion Pas], ergeben ein wahres Tagebuch.

Hervorheben wollen wir noch die Prosafragmente von Hortensia Papadat-Bengescu und Gib. I. Mihănescu, die Briefe von Al. Odobescu an Alexandru G. Golescu und Ausschnitte aus den Aufzeichnungen des Studenten Ion Barbu. Die Rubrik Restituiri [Literarisches Erbe] demonstriert den wichtigen Beitrag des jungen B. P. Hasdeu zu den Anfängen des rumänischen Theaters.

Die Rubrik Scriitori români in arhive străine und Scriitori străini in arhive românești [Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven und Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven] bringt Teile des Briefwechsels Ion Viinea-Tristan Tzara, eine Dokumentation aus Paris von Henri Béhar, und Briefe von Georg Brandes aus der Bibliothek „V. A. Urechia“ in Galați.

Die Albumblätter sind diesmal dem Dichter Miron Radu Paraschivescu gewidmet.

ВТОРОЙ НОМЕР ЖУРНАЛА „Манускриптум“ за 1981 год посвящен славной годовщине — шестидесятилетию со дня основания (8 мая 1921 г.) Румынской коммунистической партии, верной продолжательницы наилучших революционных традиций рабочего класса, — событию, которое по праву считается решающим моментом в сложном процессе становления румынского общества.

Наше внимание привлекает прежде всего свидетельства актера Мирчи Бэлэнеску о развитии боевой прессы в период между двумя мировыми войнами, дающие нам новые важные детали о людях, с которыми автор сотрудничал или был близко знаком.

Публикуя страницы из статей Михая Эминеску и взволнованное завешание Михаила Когэлничану — послания через века этих двух людей, считавшихся гражданской совестью своей нации, журнал выделяет несколько существенных вех в развитии румынской культуры с точки зрения самых благородных боевых традиций, имеющих глубокое социальное и патристическое значение. С такой же значимостью рубрика «Столетие» отмечает появление 1 июля 1881 г. для журнала „Контемпоранул“, как научно-литературного издания.

Из богатого содержания второго номера „Манускриптума“ следует отметить также фрагменты из прозы Хортензии Пападат-Бенджеску и Гиб. И. Михэеску, письма Ал. Одобеску, адресованные Александру Г. Голеску и страницы личного дела студента Дана Барбиляна, ставшего позднее известным поэтом под именем Ион Барбу.

Рубрика «Отдача» подчеркивает выдающийся вклад молодого Б. П. Хаждеу в становление румынского театра.

В рубриках «Румынские писатели в зарубежных архивах» и «Иностранные писатели в румынских архивах» журнал публикует страницы из переписки Иона Вини с Тристаном Царой — документальное исследование парижского профессора Анри Беара, а также письма Георга Брандеса, хранящиеся в коллекции библиотеки имени „В. А. Уреки“ из г. Галац.

« A sublinia acest fir roșu
al literaturii noastre,
de-a lungul veacurilor,
a proiecta un puternic
fascicol de lumină
asupra marilor personalități,
încadrînd în imaculate rame de aur
o pagină vibrantă din Bălcescu și Kogălniceanu
sau cutare poem revoluționar din Eminescu și Coșbuc
— iată menirea dintii a Muzeului literaturii române. »

PERPESSICIUS

- *Literatura română—simbol al unei istorii străvechi*
- *Conștiința unității și independenței naționale în proiecții literare*
- *Momente esențiale din activitatea marilor scriitori români înfățișate pe viu prin manuscrise, ediții princeps, fotografii și alte documente*
- *Scrișul românesc—o înaltă școală de patriotism și educație civică*

VIZITAȚI

cele 17 săli ale expoziției permanente și expoziția temporară:

SCRIITORUL — CONȘTIINȚA EPOCHI

Mărturii din arhiva
Muzeului literaturii române

Deschis zilnic între orele 10—18 (luni închis)
Str. Fundației nr. 4. Telefon: 50.32.90.

muzeul
SALA DE LECTURĂ

Aspecte din camera de lucru a poetului Ion Vinea (București str. Braziliei nr. 47).

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ și Petre NICOLAE

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor al revistei spicim:

- Centenar: BACOVIA în atelierele plasticienilor
- Titu MAIORESCU — rector al Universității din București
- Lucian BLAGA în amintirile Corneliiei BRE-DICEANU
- Paul ZARIFOPOL — O teză de doctorat sau cum s-a născut un mare editor
- M. EMINESCU — însemnări germane
- Legendă și adevăr în biografia lui Alecu VĂCĂRESCU
- Mihai RALEA — doctorand la Paris
- Revelația documentului: Anton PANN
- Tudor ARGHEZI — un portret epistolar de tinerețe
- Amintiri despre militantul socialist Panait ISTRATI

« Gînd spovedit, suflet apus, 70
caută-n suvenir ca-ntr-o carte,
poate mai ai un cîntec de spus,
poate mai cheamă din urmă o zi,
poate mai ține o coardă, și-nseamnă
că n-ai ajuns pe deplin aci ».

Ion VINEA (*Șuvoaie*)

[illegible]

REVOLUSION